

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**ANAYASA YARGIÇLARININ BELİRLENMESİNDE
YÜRÜTME ORGANININ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dide Şeniz UĞUR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özen ÜLGEN ADADAĞ

MAYIS 2024

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**ANAYASA YARGIÇLARININ BELİRLENMESİNDE
YÜRÜTME ORGANININ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dide Şeniz UĞUR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özen ÜLGEN ADADAĞ

MAYIS 2024

ÖNSÖZ

Tez konumu belirleme sürecinden başlamak üzere bu tezin yazım aşaması benim için tahmin ettiğimden zor ve uzun oldu. Yolda büyük aksiliklerle karşılaştım, çok defa pes ettim ancak bugün geldiğim yerde iyi ki yılmadım diyorum. Bugün geldiğim aşama ise elbette desteksiz olmadı.

Öncelikle tez danışmanım Doç. Dr. Özen Ülgen Adadağ’a sabrı, rehberliği, beni yüreklendirmesi, bana olan desteği, inancı ve önerileri için çok teşekkür ediyorum. Yüksek lisans sürecim boyunca beni yepyeni dünyalarla ve farklı bakış açılarıyla tanıştırdı. Verdiği fikirlerle tezimin bambaşka bir yöne evrilmesini sağladı; bu sayede araştırmalarımı büyük keyif alarak gerçekleştirdim.

Eğitim hayatımda emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Ancak lisans eğitimim sırasında bana Anayasa Hukuku’nu sevdiren, bu alana ilgi duymamı sağlayan ve lisans eğitimim sonrasında elini üzerimde her zaman hissettiğim Dr. Öğretim Üyesi Emine Karacaoğlu’na ayrı bir teşekkürü borç bilirim.

Sevgili dedem Ali Beyaztaş olmasa gerçekten yarı yolda kalırdım. Kendisine desteği ve bana olan inancı için teşekkür ediyorum. Biricik annem Tülay Beyaztaş Oskay ve babam Ali Murat Oskay’a her daim yanımda oldukları, sabır ve destekleri için teşekkür ederim.

Araştırmalarım sırasında kaynaklarımdan yararlandığım Galatasaray Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi’ne, kütüphane çalışanları İsmail Esiner ve Huriye Çelebi’ye, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’na ve başta Nurullah Kasap olmak üzere tüm çalışanları ile MEF Üniversitesi Kütüphanesi’ne ayrıca teşekkür ederim. Tezimi yazarken okumak için vakit ayıran ve bana fikir veren arkadaşlarım Av. Melis Nur Engin ve Av. Nehir Arat’a teşekkür ederim.

Dide Şeniz Uğur
Mayıs, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR.....	IV
TABLO LİSTESİ	V
RÉSUMÉ.....	VI
ABSTRACT	IX
ÖZET.....	XII
GİRİŞ	1
1. ANAYASA YARGISI VE ANAYASA YARGIÇLARININ BELİRLENMESİ.....	6
1.1. ANAYASA YARGISI VE ORTAYA ÇIKIŞI	6
1.1.1. Amerikan Modeli Anayasal Denetim.....	21
1.1.2. Avrupa Modeli Anayasal Denetim.....	23
1.2. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA ANAYASA YARGIÇLARININ BELİRLENMESİ..	24
1.2.1. Atama Sistemi	29
1.2.2. Seçim Sistemi.....	31
1.2.3. Karma Sistem	32
1.3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜRÜTME ORGANININ ROLÜ	32
1.3.1. Parlamenter Sistemin Uygulandığı Ülkelerde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi	34
1.3.1.1. Tamamının/Çoğunluğunun Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi	34
1.3.1.1.1. Doğrudan Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi	34
1.3.1.1.2. Başka Bir Kurumun Katılımıyla Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi.....	37
1.3.1.2. Bir Kısımının Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi.....	50
1.3.1.2.1. Doğrudan Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi	50
1.3.1.2.2. Başka Bir Kurumun Katılımıyla Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi.....	53
1.3.2. Yarı-Başkanlık Sisteminin Uygulandığı Ülkelerde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi	56
1.3.2.1. Doğrudan Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi.....	57
1.3.2.2. Başka Bir Kurumun Katılımıyla Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi	59

1.3.3. Başkanlık Sisteminin Uygulandığı Ülkelerde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi	62
1.3.3.1. Tamamının/Çoğunluğunun Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi	62
1.3.3.2. Bir Kısımının Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi.....	66
1.3.4. Genel Değerlendirme	67
2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINA GÖRE ANAYASA YARGIÇLARININ BELİRLENMESİ	82
2.1. TÜRKİYE’DE ANAYASA YARGIÇLARININ BELİRLENMESİ	83
2.1.1. 1961 Anayasası’na Göre Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi.....	86
2.1.2. 1982 Anayasası’na Göre Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi.....	88
2.1.2.1. 1982 Anayasası’nın İlk Hali.....	88
2.1.2.2. 2010 Anayasa Değişikliği	91
2.1.2.3. 2017 Anayasa Değişikliği	93
2.1.2.4. Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesinde Kaynak Olan Kurumların Oluşumu	99
2.1.3. Anayasa Mahkemesinin Yapısının Değiştirilmesine İlişkin Öneriler 102	
2.1.3.1. Anayasa Mahkemesi Yargıçlarının Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesine İlişkin Öğretideki Görüşler	102
2.1.3.2. Siyasi Partilerin Önerileri.....	110
2.1.3.3. Meslek Örgütlerinin Önerileri.....	120
2.1.3.4. Anayasa Mahkemesinin Önerisi.....	125
2.2. 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE ANAYASA MAHKEMESİ YARGIÇLARI	126
2.2.1. Parlamenter Sistemin Uygulandığı Dönemde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi	129
2.2.2. Yarı-Başkanlık Sisteminin Uygulandığı Dönemde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi	137
2.2.3. 2017 Anayasa Değişikliği Sonrası Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi	138
2.2.4. Cumhurbaşkanı’nın Tercihleri	141
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA	155
ÖZGEÇMİŞ.....	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AYM	: Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi
Ay.	: Anayasa
Bkz.	: Bakınız
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DEVA	: Demokrasi ve Atılım Partisi
dk.	: dakika
DP	: Demokrat Parti
Ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
HSK	: Hakimler ve Savcılar Kurulu
Ibid.	: <i>Ibidem</i> (Aynı yerde)
Id.	: <i>Idem</i> (Aynı yazar)
JCCJ	: Joint Council on Constitutional Justice (Anayasa Adaleti Ortak Konseyi)
loc. cit.	: <i>Loco citato</i> (Yukarıda belirtilen yer)
m.	: Madde
M.Ö.	: Milattan önce
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
No.	: Numara
op. cit.	: <i>opus citatum</i> (Yukarıda değinilen çalışma)
S.	: Sayı
s.	: sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Sovyetler Birliği
supra	: Yukarıda
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
vd.	: ve devamı
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YÜHFD	: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
yy.	: yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 1. Anayasa Mahkemelerinin Oluşumu	69
Tablo 2. 1. 1982 Anayasası'nın İlk Haline Göre Üyelerin Belirlenmesi	96
Tablo 2. 2. 2010 Anayasa Değişikliğine Göre Üyelerin Belirlenmesi	97
Tablo 2. 3. 2017 Anayasa Değişikliğine Göre Üyelerin Belirlenmesi	97
Tablo 2. 4. 1982 Anayasası'nın İlk Haline Göre Üyeler	98
Tablo 2. 5. 2010 Anayasa Değişikliğine Göre Üyeler.....	98
Tablo 2. 6. 2017 Anayasa Değişikliğine Göre Üyeler.....	99
Tablo 2. 7. Cumhurbaşkanlarının Görev Süreleri ve Seçtikleri Üye Sayısı.....	141

RÉSUMÉ

Le modèle judiciaire constitutionnel qui a émergé en Europe entre la Première et la Seconde Guerre mondiale s'est répandu après la Seconde Guerre mondiale, conduisant à la création de cours constitutionnelles. Les problèmes de légitimité ont surgi en raison des devoirs et des pouvoirs de ces tribunaux avec la création des cours constitutionnelles. L'une des principales idées pour résoudre le problème de légitimité est que les juges constituant ces tribunaux soient nommés par l'autorité politique dont les actions sont scrutées. Parallèlement à cette idée, le problème de l'impartialité et de l'indépendance des cours constitutionnelles et de leurs juges est apparu.

En Turquie, la majorité des juges constitutionnels sont nommés par le pouvoir exécutif. Par conséquent, cette étude analyse comparativement la Turquie avec certains pays où le pouvoir exécutif est autorisé à nommer des juges constitutionnels. Une distinction a été adoptée selon leurs systèmes de gouvernement en analysant ces pays. En effet, il existe un lien entre les systèmes de gouvernement et les systèmes adoptés pour la nomination des juges constitutionnels. En général, il existe une proportion inverse dans laquelle on peut dire qu'à mesure que le pouvoir exécutif augmente, son influence sur la nomination des juges constitutionnels diminue.

Montesquieu, identique défenseur du principe de séparation des pouvoirs, soutient que les organes législatif, exécutif et judiciaire doivent être absolument séparés les uns des autres, et affirme que la fusion de ces pouvoirs au sein d'une même personne ou d'une même institution entraînerait la destruction de tout. Cependant, ces organes ont naturellement tenté de se dominer mutuellement au cours de la vie ordinaire. Face à cet effort, il est nécessaire d'élaborer des réglementations juridiques pour assurer l'équilibre entre les organes constituant l'État. De ce point de vue, la tentative du pouvoir exécutif de dominer la Cour constitutionnelle turque devrait être constitutionnellement empêchée.

Comme on le sait, les systèmes gouvernementaux sont classés en fonction des relations entre les pouvoirs législatif et exécutif de l'État. Les systèmes dans lesquels ces organes sont séparés les uns des autres sont le système présidentiel et le système parlementaire outre les systèmes fondés sur l'unité des organes législatifs et exécutifs. Dans le système présidentiel, tous les organes de l'État sont complètement séparés les uns des autres, tandis que dans le système parlementaire, les organes législatifs et exécutifs sont dans une certaine mesure unies. En Turquie, un système de gouvernement parlementaire était mis en place jusqu'en 2014 ; après cette date, un système semi-présidentiel a commencé à être mis en place avec le passage à l'élection populaire du président, et à la suite de l'amendement constitutionnel de 2017 - bien qu'il y ait des

débats de doctrine - un système de gouvernement plus proche d'un système présidentiel, unique à la Turquie, a été adoptée.

Si nous parlons à nouveau de la séparation des pouvoirs et des systèmes de gouvernement, il faut dire que le pouvoir judiciaire est totalement indépendant des pouvoirs législatif et exécutif dans les deux systèmes de gouvernement. En effet, il est essentiel que le pouvoir judiciaire ne subisse pas d'ordres de ces deux organes et qu'il soit impartial et indépendant vis-à-vis de ces organes. À la suite de l'émergence et à l'expansion du système judiciaire constitutionnel, cette institution s'impose comme un frein et contrepoids aux pouvoirs législatif et exécutif. En revanche, différents systèmes sont apparus dans la nomination des juges constitutionnels lors de la création des cours constitutionnelles. C'est un fait que l'impartialité et l'indépendance des juges constitutionnels vis-à-vis des organes politiques qu'ils supervisent doivent être garanties et la composition des tribunaux doit être déterminée de manière à garantir cela.

Les cours constitutionnelles sont des institutions intrinsèquement politiques. Cependant, le problème réside dans la structure d'une institution que l'on sait politique et pourtant adoptée. Les cours constitutionnelles doivent être polyphoniques, s'adapter à différents points de vue, ne pas être dominées par un point de vue unique, et garantir l'impartialité et l'indépendance de leurs membres. La capacité de refléter différentes opinions politiques et juridiques au sein des cours constitutionnelles et de garantir l'impartialité et l'indépendance de ses membres est liée à la manière dont ses membres sont nommés.

Dans la première partie de l'étude, le développement du système judiciaire constitutionnel et les systèmes de nomination des juges constitutionnels seront discutés. Le développement du système judiciaire constitutionnel sera lié au principe de séparation des pouvoirs et les systèmes de gouvernement seront évoqués. En outre, les systèmes qui ont émergé dans la détermination des juges constitutionnels seront inclus. Ensuite, les pays à examiner dans le cadre du droit comparé dans le cadre de l'étude seront identifiés et ces pays seront classés en fonction de leurs systèmes gouvernementaux. L'étude se concentrera sur les pays du monde où le pouvoir exécutif a le pouvoir de nommer les membres, étant donné que la majorité des juges constitutionnels en Turquie sont nommés par le pouvoir exécutif. Ces pays se limiteront aux pays membres du Conseil conjoint sur la justice constitutionnelle. Les dispositions constitutionnelles et législatives de ces pays seront analysées de manière à couvrir les procédures adoptées pour la nomination des membres, les devoirs et pouvoirs des tribunaux et les caractéristiques des juges constitutionnels, et diverses conclusions seront tirées. On tentera de déterminer si un système similaire à celui adopté en Turquie pour la nomination des juges constitutionnels a été adopté dans d'autres pays du monde.

Dans la deuxième partie de l'étude, la création de la Cour constitutionnelle de la République de Turquie et la manière dont les juges constitutionnels sont déterminés conformément aux constitutions de la République de Turquie seront discutées en tenant compte des membres nommés par les présidents lors de la Constitution de 1982. Dans cette section, les qualifications requises pour les juges constitutionnels ainsi que les devoirs et pouvoirs de la Cour constitutionnelle seront discutés. L'accent sera mis sur la composition des institutions sources qui nomment les membres de la Cour constitutionnelle afin de bien comprendre l'implication du pouvoir exécutif dans la

nomination des juges constitutionnels en Turquie. En outre, l'article se concentrera sur les points de vue de la doctrine sur la nomination des juges constitutionnels par le pouvoir exécutif et inclura les travaux des institutions qui proposent de modifier la structure de la Cour constitutionnelle.

Le système adopté en vertu de la Constitution de 1961 diffère du système adopté en vertu de la Constitution de 1982 en ce qui concerne la détermination des membres de la Cour constitutionnelle de la République de Turquie, qui a été créée par la Constitution de 1961 et a commencé à fonctionner en 1962. Pour cette raison, dans la deuxième partie de l'étude, premièrement, les dispositions concernant l'adoption de juges constitutionnels dans ces constitutions appliquées en Turquie seront discutées séparément. Ensuite, les amendements apportés à la Constitution de 1982 à cet égard seront présentés.

Dans le cadre des systèmes de gouvernement mis en œuvre en Turquie de 1982 à nos jours, les préférences des présidents qui ont exercé les fonctions de président en vertu de la Constitution de 1982 seront analysées en les classant selon ces systèmes de gouvernement. En d'autres termes, dans quel système de gouvernement un président remplit cette fonction, si ce président s'est montré impartial pendant cette période et quel nom ce président préfère en tant que juge constitutionnel pendant cette fonction seront soulignés. Néanmoins, cet examen se concentrera sur les nominations de membres spécifiques et non sur tous les membres nommés par les présidents. La raison en est que nous voulons inclure les nominations des membres qui ne sont pas basées sur des critères objectifs des présidents sont mises en avant. De cette manière, il sera également possible de voir dans quelle mesure le fait que le président ait le titre d'impartialité sur papier affecte ses préférences. En conséquence, il sera examiné s'il existe une possibilité que le pouvoir exécutif domine la Cour constitutionnelle et si une telle domination peut être évitée selon le système de nomination des membres adopté aujourd'hui en Turquie, qui donne principalement au pouvoir exécutif le droit de faire des préférences.

L'impartialité et l'indépendance du pouvoir judiciaire sont un élément nécessaire du principe de séparation des pouvoirs et la protection des droits et libertés fondamentaux dépend de cette impartialité et de cette indépendance. Dans le cadre de ce qui précède, cette étude vise à éviter que le système dans lequel les membres de la Cour constitutionnelle sont principalement déterminés par le pouvoir exécutif, adopté dans la Constitution de 1982 et maintenu après l'amendement constitutionnel de 2017, de jeter une ombre sur l'impartialité et l'indépendance de la Cour constitutionnelle.

Mots-clés : Juridiction constitutionnelle, cours constitutionnelles, composition des cours constitutionnelles, séparation des pouvoirs, systèmes gouvernementaux, pouvoir exécutif, juges constitutionnels

ABSTRACT

The constitutional judiciary model that emerged in Europe between World War I and World War II became widespread after World War II, leading to the establishment of constitutional courts. With the establishment of constitutional courts, legitimacy issues arose due to the duties and powers of these courts. One of the main ideas to solve the problem of legitimacy is for the judges constituting these courts to be appointed by the political authority whose actions are being scrutinized. Along with this idea, the problem of impartiality and independence of constitutional courts and their judges came to the fore.

In Turkey, the majority of constitutional judges are appointed by the executive branch. Therefore, this study comparatively analyzes Turkey with some countries where the executive branch is authorized to appoint constitutional judges. While analyzing these countries, a distinction has been adopted according to their systems of government. This is because there is a connection between the systems of government and the systems adopted in the appointment of constitutional judges. In general, there is an inverse proportion in which it can be said that as the power of the executive branch increases, its influence on the appointment of constitutional judges decreases.

Montesquieu, the identical defender of the principle of separation of powers, argues that the legislative, executive, and judicial organs must be absolutely separated from each other, and asserts that the merger of these powers in the same person or institution would lead to the destruction of everything. However, in the ordinary course of life, these organs have naturally endeavored to dominate each other. In the face of this effort, it is necessary to make legal regulations to ensure the balance between the organs constituting the state. From this point of view, the executive branch's attempt to dominate the Constitutional Court in Turkey should be constitutionally prevented.

As is known, government systems are classified according to the relationship between the legislative and executive branches of the state. In addition to the systems based on the unity of the legislative and executive organs, the systems in which these organs are separate from each other are the presidential system and the parliamentary system. In the presidential system, all organs of the state are completely separate from each other, while in the parliamentary system, the legislative and executive organs are united to a certain extent. In Turkey, until 2014, a parliamentary system of government was implemented; after this date, with the transition to the popular election of the president, a semi-presidential system began to be implemented, and following the 2017 constitutional amendment - although there are debates in doctrine - a government system more similar to a presidential system, unique to Turkey, was adopted.

If we talk about the separation of powers and systems of government again, it should be said that the judicial branch is completely independent from the legislative and executive branches in both systems of government. In fact, it is essential that the judiciary does not take orders from these two organs and that it is impartial and independent vis-à-vis these organs. Following the emergence and expansion of the constitutional judiciary, this institution comes to the fore as a check and balance on the legislative and executive branches. On the other hand, during the establishment of constitutional courts, different systems emerged in the appointment of constitutional judges. It is a fact that the impartiality and independence of constitutional judges vis-à-vis the political organs they oversee must be ensured and the membership of the courts must be determined in a manner that ensures this.

Constitutional courts are inherently political institutions. However, the issue is the structure of an institution that is known to be political and yet is adopted. Constitutional courts need to be polyphonic, accommodating different views, not dominated by a single view, and ensuring the impartiality and independence of their members. The ability to reflect different political and legal views on the constitutional courts and to ensure the impartiality and independence of its members is related to how its members are appointed.

In the first part of the study, the development of constitutional judiciary and the systems for the appointment of constitutional judges will be discussed. The development of constitutional judiciary is linked to the principle of separation of powers and government systems will be mentioned. In addition, the systems that emerged in the determination of constitutional judges will be included. Then, the countries to be examined within the framework of comparative law within the scope of the study are identified and these countries will be classified according to their government systems. Since the majority of constitutional judges in Turkey are appointed by the executive branch, the study will focus on countries in the world where the executive branch has the authority to appoint members. These countries will be limited to the countries that are members of the Joint Council on Constitutional Justice. The constitutional and legislative provisions of these countries will be analyzed in a way to cover the procedures adopted in the appointment of members, the duties and powers of the courts, and the characteristics of constitutional judges, and various findings will be made. It will be tried to determine whether a system similar to the system adopted in Turkey for the appointment of constitutional judges has been adopted in other countries in the world.

In the second part of the study, the establishment of the Constitutional Court of the Republic of Turkey and how the constitutional judges will be determined according to the constitutions of the Republic of Turkey will be discussed by taking into consideration the members appointed by the presidents during the 1982 Constitution. In this section, the qualifications required for constitutional judges and the duties and powers of the Constitutional Court will be discussed. In order to fully understand the involvement of the executive branch in the appointment of constitutional judges in Turkey, the composition of the source institutions nominating members to the Constitutional Court will be emphasized. In addition, the article will focus on the views in the doctrine on the appointment of constitutional judges by the executive branch and will include the works of the institutions that propose to change the structure of the Constitutional Court.

The system adopted under the 1961 Constitution differs from the system adopted under the 1982 Constitution in the determination of the members of the Constitutional Court of the Republic of Turkey, which was established by the 1961 Constitution and started to operate in 1962. For this reason, in the second part of the study, firstly, the provisions regarding the adoption of constitutional judges in these constitutions applied in Turkey will be discussed separately. Then, the amendments made in the 1982 Constitution in this regard will be given.

Within the framework of the government systems implemented in Turkey from 1982 to the present day, the preferences of the presidents who served as president under the 1982 Constitution will be analyzed by classifying them according to these government systems. In other words, in which system of government a president fulfills this duty, whether this president has impartial during this period, and which names this president prefers as constitutional judges during this duty will be emphasized. Nevertheless, this review will focus on the appointments of specific members and not on all members appointed by presidents. The reason for this is that we want to include the appointments of members of members that are not based on objective criteria of the presidents come to the fore. In this way, it will also be possible to see to what extent the fact that the president has the title of impartiality on paper affects his/her preferences. As a result, it will be examined whether there is a possibility of the executive branch dominating the Constitutional Court and whether such a dominance can be prevented according to the member appointment system adopted in Turkey today, which predominantly gives the executive branch the right to make preferences.

The impartiality and independence of the judiciary is a necessary element of the principle of separation of powers and the protection of fundamental rights and freedoms depends on this impartiality and independence. Within the framework of the foregoing, this study aims to prevent the system in which the members of the Constitutional Court are predominantly determined by the executive branch, which was adopted in the 1982 Constitution and continued after the 2017 Constitutional amendment, from casting a shadow over the impartiality and independence of the Constitutional Court.

Keywords: Constitutional jurisdiction, constitutional courts, composition of constitutional courts, separation of powers, government systems, executive branch, constitutional judges

ÖZET

Avrupa’da I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki süreçte ortaya çıkan anayasa yargısı modeli, II. Dünya Savaşı’nın ardından yaygınlaşmış ve anayasa mahkemeleri kurulmuştur. Anayasa mahkemelerinin kurulmasıyla birlikte bu mahkemelerin görev ve yetkileri sebebiyle meşruiyet sorunu ortaya çıkmıştır. Meşruiyet sorununu çözmeye yönelik fikirlerin başında bu mahkemeleri oluşturan yargıçların, işlemleri denetlenen siyasi irade tarafından belirlenmesi yer almıştır. Bu fikirle birlikte bu defa, anayasa mahkemelerinin ve yargıçlarının tarafsızlığı ve bağımsızlığı sorunu gündeme gelmiştir.

Türkiye’de anayasa yargıçlarının büyük çoğunluğu yürütme organı tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle çalışmada, Türkiye ile anayasa yargıçlarının belirlenmesinde yürütme organına yetki verilmiş bazı ülkeler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu ülkeler incelenirken hükümet sistemlerine göre bir ayrım benimsenmiştir. Zira hükümet sistemleri ile anayasa yargıçlarının belirlenmesinde benimsenen sistemler arasında bağlantı vardır. Genel olarak yürütme organının yetkisi arttıkça anayasa yargıcı belirleme üzerindeki etkisinin azaldığının söylenebileceği bir ters orantı söz konusudur.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin özdeşleştiği savunucusu Montesquieu, yasama, yürütme ve yargı organlarının mutlak surette birbirlerinden ayrılması gerektiğini savunurken bu güçlerin aynı kişi veya kurumda birleşmesi halinin her şeyin mahvına sebep olacağını ileri sürer. Ne var ki hayatın olağan akışı içerisinde bu organlar, pek tabii birbirleri üzerinde hakimiyet kurma çabası içerisine girmişlerdir. Bu çaba, özünde, bu organlar arasındaki dengenin korunmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekliliğini ortaya koyar. Buradan hareketle Türkiye’de yürütme organının AYM üzerinde hakimiyet kurma çabasının, anayasal olarak engellenmesi gerekir.

Bilindiği üzere hükümet sistemleri, devleti oluşturan organlardan yasama ve yürütmenin aralarındaki ilişkiye göre sınıflandırılır. Yasama ve yürütme organlarının birliğine dayanan sistemlerin yanında bu organların birbirinden ayrı olmasının benimsendiği sistemler, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemdir. Başkanlık sisteminde devleti oluşturan tüm organlar birbirinden tamamen ayrı iken parlamenter sistemde yasama ve yürütme organları belli bir dereceye kadar birleşir. Türkiye’de 2014 yılına kadar parlamenter hükümet sistemi uygulanmış; bu tarihten sonra cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine geçilmesiyle yarı-başkanlık sistemi uygulanmaya başlamış ve 2017 Anayasa değişikliğinin ardından -öğretide tartışmalar olsa da- Türkiye’ye özgü ve başkanlık sistemine daha benzer olan bir hükümet sistemine geçilmiştir.

Kuvvetler ayrılığı ve hükümet sistemlerine dönüldüğünde yargı organının her iki hükümet sisteminde de yasama ve yürütme organından tamamen bağımsız bir konumda olduğu söylenmelidir. Zaten yargı organının bu iki organdan emir almaması ve bu organlar karşısında tarafsızlığı ve bağımsızlığı esastır. Anayasa yargısının ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasının ardından bu kurum, yasama ve yürütme organlarını denetleyen ve dengeleyen yönüyle ön plana çıkar. Diğer yandan anayasa mahkemeleri kurulurken anayasa yargıçlarının belirlenmesinde farklı sistemler ortaya çıkmıştır. Açıklananlar çerçevesinde anayasa yargıçlarının, denetledikleri siyasi organlara karşı tarafsızlıklarının ve bağımsızlıklarının sağlanması ve mahkemelerin üyelerinin bunu sağlayacak biçimde belirlenmesi gerektiği bir gerçektir.

Anayasa mahkemeleri, doğaları gereği siyasetten arınmaları mümkün olmayan kurumlardır. Ne var ki mesele, siyasetten arınmadığı bilinen ve buna rağmen benimsenen bir kurumun yapısıdır. Anayasa mahkemelerinin çok sesli, farklı görüşlerin barındığı, tek bir görüşün hâkim olmadığı, üyelerinin tarafsızlıklarının ve bağımsızlıklarının sağlandığı bir yapıda olması gerekir. Farklı siyasi ve hukuki görüşlerin anayasa mahkemelerine yansıtılabilmesi, üyelerinin tarafsızlıklarının ve bağımsızlıklarının sağlanması ise üyelerinin nasıl belirlendiğiyle ilgilidir.

Çalışmanın ilk bölümünde anayasa yargısının gelişimi ve anayasa yargıçlarının belirlenmesindeki sistemler ele alınacaktır. Anayasa yargısının gelişimi, kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bağdaştırılarak hükümet sistemlerine değinilecektir. Bununla birlikte anayasa yargıçlarının belirlenmesinde ortaya çıkan sistemlere yer verilecektir. Daha sonra çalışma kapsamında karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde incelenecek ülkeler tespit edilerek bu ülkeler hükümet sistemlerine göre sınıflandırılacaktır. Türkiye’de anayasa yargıçlarının büyük çoğunluğunun yürütme organı tarafından belirlenmesi sebebiyle dünyada da yürütme organının üye belirleme yetkisinin bulunduğu ülkelere odaklanılacaktır. Bu ülkeler, Anayasa Adaleti Ortak Konseyine üye olan ülkelerle sınırlandırılacaktır. Bu ülkelerin anayasa ve ilgili yasa hükümleri; üyelerin belirlenmesinde benimsenen usuller, mahkemelerin görev ve yetkileri, anayasa yargıçlarının özelliklerini kapsayacak biçimde incelenecek ve çeşitli tespitler yapılacaktır. Türkiye’de anayasa yargıçlarının belirlenmesi için benimsenen sisteme benzer bir sistemin, dünyadaki başka ülkelerde benimsenip benimsenmediği saptanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti anayasalarına göre anayasa yargıçlarının nasıl belirlendiği hususu, 1982 Anayasası dönemindeki cumhurbaşkanlarının atadıkları üyeler göz önünde bulundurularak ele alınacaktır. Bu bölümde de anayasa yargıçları için aranan nitelikler ile AYM’nin görev ve yetkilerine yer verilecektir. Türkiye’de yürütme organının anayasa yargıçlarının belirlenmesindeki dahlinin tam olarak anlaşılabilmesi adına AYM’ye üye belirlenirken aday gösteren kaynak kurumların oluşumları üzerinde durulacaktır. Ayrıca anayasa yargıçlarının yürütme organı tarafından belirlenmesiyle ilgili öğretilerde görüşlere odaklanılacak ve AYM’nin yapısının değiştirilmesine ilişkin öneride bulunan kurumların çalışmalarına yer verilecektir.

1961 Anayasası ile hukukumuzda yer bulan ve 1962 yılında çalışmaya başlayan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin üyelerinin belirlenmesinde 1961 Anayasası döneminde kabul edilen sistem ile 1982 Anayasası döneminde kabul edilen sistem farklıdır. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle Türkiye’de

uygulanan bu anayasalardaki anayasa yargıçlarının benimsenmesine ilişkin hükümler ayrı ayrı ele alınacaktır. Daha sonra 1982 Anayasası'nda bu konuda yapılan değişikliklere yer verilecektir.

Türkiye'de 1982 yılından günümüze kadar uygulanan hükümet sistemleri çerçevesinde 1982 Anayasası döneminde cumhurbaşkanlığı yapan isimlerin tercihleri, uygulanan bu hükümet sistemlerine göre sınıflandırılarak incelenecektir. Başka bir anlatımla bir cumhurbaşkanının hangi hükümet sistemi döneminde bu görevi yerine getirdiği, bu dönemde tarafsız sıfatını haiz olup olmadığı ve bu görevi sırasında anayasa yargıcı olarak hangi isimleri tercih ettiği üzerinde durulacaktır. Yine de bu inceleme yapılırken cumhurbaşkanları tarafından belirlenen tüm üyelere değil de belirli üyelerin atamalarına odaklanılacaktır. Bunun sebebi cumhurbaşkanlarının objektiflikten yoksun üye atamalarına yer verilmek istenmesidir. Zira böylelikle cumhurbaşkanının kâğıt üzerinde tarafsız sıfatına sahip olmasının da tercihlerini ne derece etkilediği görülebilecektir. Sonuç itibarıyla Türkiye'de bugün benimsenen ve ağırlıklı olarak yürütme organına tercihte bulunma hakkı sağlayan üye belirleme sistemine göre yürütme organının AYM'ye hâkim olma ihtimalinin bulunup bulunmadığı ve böylesi bir hakimiyetin önüne geçilip geçilemeyeceği irdelenecektir.

Yargı organının tarafsızlığı ve bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı ilkesinin zorunlu unsuru olduğu kadar temel hak ve özgürlüklerin korunması da bu tarafsızlığa ve bağımsızlığa bağlıdır. Açıklananlar çerçevesinde bu çalışma ile 1982 Anayasası'nda benimsenen ve 2017 Anayasa değişikliğinin ardından devam eden AYM üyelerinin ağırlıklı olarak yürütme organı tarafından belirlendiği sistemin AYM'nin tarafsızlığı ve bağımsızlığı üzerine gölge düşürmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa yargısı, anayasa mahkemeleri, anayasa mahkemelerinin kompozisyonu, kuvvetler ayrılığı, hükümet sistemleri, yürütme organı, anayasa yargıçları

GİRİŞ

Devleti oluşturan kuvvetler arasında yargı organının yeri ayrıdır. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri arasındaki ilişkiler önem arz etmekle birlikte yargı organının diğer iki kuvvet karşısında tarafsızlığı ve bağımsızlığı esastır. Anayasa yargısı ise konumu gereği gerek yasama gerek yürütme organını denetleyen ve sınırlayan bir yere sahiptir. Anayasa yargısının bu yönü gözetildiğinde anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kurumun tarafsızlığı ve bağımsızlığı daha fazla ön plana çıkar.

Anayasa yargısı, dar anlamda yasaların anayasalara uygunluğunun denetlenmesidir¹. Bu denetim sistemi, özellikle Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nın ardından yayılmış ve benimsenmiştir. Söz konusu denetimin gerçekleştirilmesine yönelik olarak farklı anayasa yargısı modelleri bulunur. Temel ayrım Amerikan modeli ve Avrupa modeli olarak yapılır. Anayasa mahkemeleri ise üstlendikleri görevler ve kendilerine yüklenen misyonları çerçevesinde hukuk devletinin olmazsa olmazı olarak görülen özel yargı organlarıdır. Zira anayasa mahkemeleri yasaların anayasaya uygunluğunu denetlerken diğer yandan kuvvetler ayrılığına saygının gözetimini de sağlarlar².

¹ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye**, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2007, s. 13; Ömer Anayurt, **Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)**, Güncellenmiş 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., 2023, s. 763; Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı**, 15. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım, Ağustos 2023, s. 438; Şeref İba, **Türk Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2018, s. 276.

² Bülent Ulaş, “Anayasa Mahkemesi Üyeliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. IX, S. 1-2, 2004, s. 319.

Anayasaya uygunluk denetimini yapmakla görevli olan kurumun iradesi, bu kurumu oluşturan üyelerinin kararlarıyla somutlaşır³. Bu nedenle anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kurumların üyeleri olan anayasa yargıçlarının, mahkemelerin sistem içerisindeki yerine binaen, nasıl ve ne şekilde belirlendiği ciddi bir meseledir. Bu nedenle anayasa yargıçlarının belirlenmesine ilişkin farklı sistemler ortaya çıkmıştır. Bu sistemler ülkelerde uygulanırken her sistem kendi içerisinde değiştirilerek; uygulandığı ülkeye ve uygulandığı ülkenin hükümet sistemine elverişli hale getirilmeye çalışılmıştır. Hal böyle olunca bu sistemler, pek tabii her ülkede bire bir aynı şekilde uygulanmamıştır.

Anayasa yargıçlarının belirlenmesinde yürütme organının da sisteme dahil edilmesi ve özellikle parlamenter sistemlerde devlet başkanlarının sembolik konumları çerçevesinde böyle bir yetkiye sahip olması olağan karşılanabilir. Zira parlamenter sistemlerdeki devlet başkanlarının yüzde yüz tarafsız olduğu söylenemezse de bu sistemlerde devlet başkanları en azından şekli açıdan tarafsızdır ve bu durum anayasalarla da korunur.⁴ Ne var ki devlet başkanlarının yetkilerinin sembolik olmadığı, anayasal olarak tarafsızlığının ortadan kalktığı, halk tarafından seçildiği ve sonuç itibarıyla aktif olarak siyasetin içerisinde yer aldığı sistemlerde böyle bir yetkinin verilip verilemeyeceği tartışma konusudur. Belirtilmelidir ki hangi hükümet sisteminde hangi anayasa yargıçları belirleme sistemi uygulanırsa uygulansın benimsenen sistemin, anayasaya uygunluk denetimini yapan kurumun tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürmemesi gerekir.

Açıklanan nedenlerle bu çalışma temelde, anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kurumların, kısaca anayasa mahkemelerinin, üyelerinin nasıl belirlendiklerine, bu belirleme üzerinde yürütme organının etkisine, üyelerinin özelliklerine ve hükümet sistemleri ile üyelerin belirlenmesinde benimsenen sistemlere odaklanmıştır. Böylece anayasa yargıçlarının tarafsızlıklarının ve

³ “AYM gibi bir kurumda seçim mekanizmaları ve bununla bağlı olarak seçilen yargıçlar, bu kurumun kararlarında büyük önem taşır.”, Osman Korkut Kanadoğlu, Mert Duygun, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Güncellenmiş 3. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yay., 2023, s. 508; “Bu sebeple anayasa mahkemeleri, anayasa yargıçlarından mündemidir.”, Barkın Özyurt, **Karşılaştırmalı Örnekler ve Türk Anayasa Hukuku Doktrininden Görüşler Işığında T.C. Anayasa Mahkemesi’nin Üye Kompozisyonu**, Ankara: Yetkin Yay., 2023, s. 28.

⁴ Tolga Şirin, “2017 Anayasa Değişikliği’nin Yargı Bağımsızlığı Yönünden Değerlendirilmesi”, **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 6, S. 11, 2017, s. 89-90, (<https://bit.ly/49wHo1j>), erişim tarihi: 30.11.2022.

bağımsızlıklarının sağlanıp sağlanamayacağı ortaya konmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar değerlendirilirken anayasanın ve ilgili yasaların hükümleri değerlendirilmiştir. Diğer yandan çalışmada karşılaştırmalı hukuktaki örneklerden yararlanılarak T.C. Anayasa Mahkemesinin yapısı ortaya konmuştur. Bu yapı ortaya konarken 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası dönemleri birlikte incelenmiş, bugün üyelerin belirlendikleri sistemin nasıl benimsendiği öğretilerdeki görüşler ve çeşitli kurumların anayasa önerileriyle birlikte irdelenmiştir.

Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliğinden önce parlamenter sistem ve yarı-başkanlık sistemi uygulanmışken değişikliklerin ardından Türkiye’ye özgü ve başkanlık sistemine daha benzer olan bir hükümet sistemine geçilmiştir. 2017 Anayasa değişikliğinden önce cumhurbaşkanı anayasal olarak tarafsız konumdadır ve herhangi bir parti ile ilişkisi yoktur. Bu konumdaki cumhurbaşkanının AYM üyelerinin tamamını veya çoğunluğunu başka bir kurumun önerisi veya onayı üzerine belirlemesi, AYM’nin tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürmeyecek nitelikte görülebilir. Ne var ki 2017 Anayasa değişikliğinin ardından Türkiye’de cumhurbaşkanı, halk tarafından seçilen ve partisi ile ilişkisi kesilmeyen bir pozisyona getirilmiştir. Sonuç itibarıyla Türkiye’de cumhurbaşkanı, tek başına yürütme organını temsil eden, partisi ile ilişkisi kesilmeyen ve özellikle siyasi yönü ön planda olan bir konumdadır. Cumhurbaşkanının bu yeni konumuna rağmen 2017 Anayasa değişikliğiyle AYM’nin üyelerinin belirlenmesine ilişkin hükümlerde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Yani güncel durumda partili, siyasetin içinde aktif olarak yer alan ve yürütme organını tek başına temsil eden cumhurbaşkanı, AYM’nin on beş üyesinin on ikisini atayan pozisyonundadır. Açıklanan nedenlerle yeni hükümet sistemi içerisinde cumhurbaşkanının konumu ve AYM üyelerinin nasıl belirlendiği incelemeyi ve sorgulamayı gerektirmiştir.

1982 Anayasası’nın ilk halinden günümüze kadar AYM üyelerinin belirlenmesinde hâkim konumda olan makam cumhurbaşkanıdır. Bu nedenle çalışmada hem cumhurbaşkanlarının üyeleri nasıl belirledikleri hem de üye tercihleri ayrıca incelenmiştir. Tarafsızlık sıfatının anayasal olarak korunmasının somut duruma büyük bir etkisinin bulunmadığı gözetildiğinde Cumhurbaşkanlığı makamının üye seçimi üzerindeki rolünün zayıflatılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kaldı ki çalışma çerçevesinde incelenen bir örnek hariç hiçbir ülkede anayasa mahkemelerinin

üyelerini belirleme yetkisi ülkemizdeki oranda ve ülkemizdeki şekliyle tek bir kuruma bırakılmamıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde kuvvetler ayrılığı ilkesinin ve anayasa yargısının doğuşuna değinilerek anayasa mahkemelerinin oluşturulmasından, karşılaştırmalı hukukta hükümet sistemleri ile anayasa yargıçlarının belirlenmesi arasındaki ilişkiden ve anayasa mahkemelerinin görev ve yetkilerinden bahsedilecektir. Türkiye’de AYM üyelerinin belirlenmesinde yürütme organının belirleyici rolünün bulunması sebebiyle karşılaştırmalı hukukta da yürütme organının üye belirleme yetkisinin bulunduğu ülkelere odaklanılacaktır.

Karşılaştırılacak ülkeler, Anayasa Adaleti Ortak Konseyini (*Joint Council on Constitutional Justice, JCCJ*) oluşturan ülkeler arasından seçilmiştir. İskandinav ülkeleri (Norveç, İsveç, Finlandiya, Danimarka, İzlanda), hukuk sistemlerindeki farklılık sebebiyle dahil edilmemiştir. Ayrıca Kıbrıs, halihazırda incelediğimiz biçimde anayasaya uygunluk denetimi yapan bir organa sahip olmaması sebebiyle incelemenin dışında bırakılmıştır. Diğer yandan anayasa yargısının bulunduğu ülkelerin tümünde bu denetimi yapan kurum özel olarak kurulmuş bir anayasa mahkemesi olmasa da çalışma kapsamında -daha kolay anlaşılabilme adına- anayasaya uygunluk denetimi yapan kurumları için genel olarak “anayasa mahkemesi” ve bu kurumların üyeleri için zaman zaman “anayasa yargıçları” ifadeleri kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’de anayasa yargısının gelişimi ve AYM’nin kuruluşu, 1961 ve 1982 Anayasaları ile 1982 Anayasası’nda yapılan değişikliklere göre anayasa yargıçlarının belirlenmesi ve 2017 Anayasa değişikliği ile yeni hükümet sistemi ve anayasa yargıçlarının sistemdeki yeri karşılaştırmalı hukuk bağlamında sorgulanarak ortaya konacaktır. Diğer yandan 1982 Anayasası döneminde cumhurbaşkanları tarafından AYM’ye seçilen üyeler incelenerek cumhurbaşkanlarının eğilimleri irdelenecek ve yürütme organının AYM üzerindeki etkisi saptanmaya çalışılacaktır.

Son olarak belirtmek gerekir ki bu çalışma ile karşılaştırmalı hukuktan yararlanılarak AYM'nin tarafsızlığını ve bağımsızlığını gözetir biçimde üyelerinin belirlenmesini sağlamak hedeflenmiştir.

1. ANAYASA YARGISI VE ANAYASA YARGIÇLARININ BELİRLENMESİ

1.1. Anayasa Yargısı ve Ortaya Çıkışı

Modern devlet anlayışına göre devleti oluşturan kuvvetler; yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılır. Tarihsel süreç içerisinde pek çok düşünür tarafından devleti oluşturan kuvvetler arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği sorgulanmış ve çeşitli öneriler getirilmiştir⁵. Kuvvetler ayrılığı ilkesi ise her ne kadar Fransız düşünür Montesquieu ile özdeşleşmiş bir kavram olarak karşımıza çıksa da bu ilkenin ilk izlerine, Antik Çağ filozofu Aristoteles'te (M.Ö. 384 – 322) rastlanmıştır⁶. Aristoteles'ten sonra bu ilkedен bahseden ve ilkenin temellerini atan modern filozof John Locke (1632 – 1704); kuvvetler ayrılığı ilkesini geliştiren düşünür ise Montesquieu'dür (1689 – 1755)⁷.

Öncelikle Locke'a göre siyasal iktidar, başta mülkiyet olmak üzere temel hak ve özgürlükleri korumak için sınırlandırılmalıdır⁸. Locke, yasayı yapanlar ile yapılan bu yasaları uygulayanların aynı elde olmasının sakıncalı olduğunu ifade eder⁹. Kuralları koyan yasama ile bu kuralların uygulayıcısı olan yürütmenin farklı ellerde olması gereklidir; temel hak ve özgürlükler ancak bu şekilde korunabilir¹⁰. Locke, tasvir ettiği güçler arasında herhangi bir eşitlik bulunduğunu iddia etmez. Aksine,

⁵ Levent Gönenç, **Siyasi İktidarın Denetlenmesi-Dengelenmesi ve Yargı**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yay., s. 38-72.

⁶ Bahtiyar Akyılmaz, "Tarihi Gelişim İçinde ve Özellikle Montesquieu'de Kuvvetler Ayrılığı", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya: Selçuk Üniversitesi Basım Evi, 1995, s. 45.; İlhan F. Akın, **Kamu Hukuku**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1974, s. 19-20.

⁷ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Güncellenmiş ve Sadeleştirilmiş 17. Baskı, İstanbul: Legal Yay., 2023, s. 112.

⁸ Zühtü Arslan, **Anayasa Teorisi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 28.

⁹ **Ibid.**

¹⁰ Ergun Özbudun, **Anayasacılık ve Demokrasi**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Mart 2017, s. 14.

yasaları yapan yasama organını, diğer organlardan üstün tutar¹¹. Parlamentonun üstünlüğü kavramının temeli de Locke'un bu düşüncesinde yatar. Parlamentonun üstünlüğü düşüncesine rağmen Locke, parlamentonun sınırsız bir gücü olduğunu düşünmez ve iktidarın yasa yaparken toplumun ortak çıkarlarını gözetmek zorunda olduğunu savunur¹². Diğer yandan, yasama ve yürütme güçlerini birbirinden ayırırken -her ne kadar yargıçların tarafsız ve adil olmalarını düşünmüşse de- üçüncü bir güç olarak yargıyı değil, savaş ve barış ilanı ile dış güvenlik gibi görevler yüklediği “federatif güç” kavramını kabul eder¹³. Sonuç itibarıyla Locke'un düşünceleri, devlet iktidarının sınırlandırılması sorununun çözümüne yönelik bir temel oluşturmuştur¹⁴.

Günümüzde kuvvetler ayrılığı ilkesi denildiğinde akla ilk gelen isim ise Fransız düşünür Montesquieu'dür. 1748 yılında yayımlattığı *Kanunların Ruhu Üzerine (De L'Esprit Des Lois)* isimli eserinde kuvvetler ayrılığı ilkesini şu sözlerle açıklamıştır:

“Her devlette üç tür güç mevcuttur: yasama gücü, milletlerarası hukuka bağlı işlere bakan yürütme gücü ile medeni hukuka bağlı işlere bakan yürütme gücü. Birinci güç aracılığıyla, prens veya yüksek dereceli memur belli bir süre için veya hep geçerli olacak kanunlar yapar, daha önce yapılmış kanunları düzeltir veya lağveder. İkinci güç aracılığıyla barış imzalar veya savaş açar, elçi gönderir veya kabul eder, iç güvenliği sağlar, istilaları önler. Üçüncü güç aracılığıyla suçları cezalandırır veya şahıslar arasındaki anlaşmazlıkları yargılar¹⁵.”

¹¹ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, Ankara, 2003, s. 6.

¹² **Ibid.**

¹³ Arslan, **loc. cit.**; Akın, **op. cit.**, s. 135-136.

¹⁴ Onar, **op. cit.**, s. 6-7.

¹⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, çev. Berna Günen, IV. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2019, s. 198.

Kuvvetlerin birliğini eleştiren yazara göre bu üç gücün aynı kişi yahut kurumda birleşmesi her şeyin yıkımına yol açar¹⁶. Bu nedenle devleti oluşturan kuvvetlerin ayrı organ yahut kişilerce ve birbirlerinden bağımsız şekilde kullanılması zaruridir¹⁷.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, ilk defa 1776 Virginia Haklar Bildirisi'nde yer almıştır¹⁸. Diğer yandan 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nin 16. maddesinde “*kuvvetler ayrılığının tesis edilmediği bir toplumun anayasası yoktur*” ifadeleriyle yer bulmuştur¹⁹.

Görüldüğü üzere kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletin üç kuvvetinin birbirlerini sınırlandırarak siyasal iktidar karşısında temel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlar. Zira iktidarın sınırını çizen özgürlüklerdir²⁰. Temel hak ve özgürlükler karşısında siyasal iktidarın keyfi uygulamalarının önüne geçilmesinin en etkili yolu ise yargıdır²¹. Bir egemenlik yetkisi olan yargılama yetkisi ve yargı fonksiyonu, hukuki uyuşmazlıkların devlet tarafından yetkilendirilen yargı organları tarafından çözülmesidir²².

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin temelinde yargı organının bağımsızlığı vardır. Yargı organının yasama ve yürütme organından emir almaması, bu organlar karşısında tarafsızlığı ve bağımsızlığı, bu ilkenin gereğidir²³. Yine yargı organının yasama ve yürütme organlarının etkisinden korunması, hukuk devleti olmanın gerekliliklerinden biridir²⁴. Bu nedenle organlar arasındaki etkileşimin, yargı bağımsızlığını

¹⁶ “Yasama gücü, tek bir kişi veya yüksek dereceli memurlardan oluşan tek bir kurum bünyesinde yürütme gücü ile birleşirse, özgürlük yok demektir, zira aynı hükümdarın veya senatonun zorbaca kanunlar yapmasından ve bu kanunları zorbaca uygulamasından korkulabilir. Yargılama gücü, yasama ve yürütme gücünden ayrı olmazsa yine özgürlük yok demektir. Yargılama gücü yasama gücüyle birleşirse, vatandaşların canı ve özgürlüğü üzerinde sahip olunan güç keyfi hale gelecektir, zira hâkim bu durumda yasa koyucu olacaktır. Yargılama gücü yürütme gücüyle birleşirse, hâkim bir zorbanın gücüne sahip olabilecektir.”, Montesquieu, **op. cit.**, s. 199-201.

¹⁷ Akyılmaz, **op. cit.**, s. 44.; Akın, **op. cit.**, s. 152.

¹⁸ M.J.C. Vile, **Constitutionalism and the Separation of Powers**, Second Edition, Indianapolis: Liberty Fund Inc., 1998, s. 131, (<https://bit.ly/46zljwx>), erişim tarihi: 30.11.2022.

¹⁹ Özbudun, **op. cit.**, s. 15.

²⁰ Akın, **op. cit.**, s. 409.

²¹ Münici Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Yenilenmiş Altıncı Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 453, 1981, s. 289.; Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 23. Basım, Ankara: Yetkin Yay., 2023, s. 38; Hasan Tunç, **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları)**, Ankara: Yetkin Yay., 1997, s. 17-18.

²² Gözler, **op. cit.**, s. 389.

²³ Fatih Torun, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Fazlı Aslaner/Türkiye Kararı Bağlamında Tarafsız Mahkemede Yargılanma Hakkı”, **Anayasa Yargısı**, Cilt: 37, Sayı 1, Eylül 2020, s. 289.

²⁴ Münici Kapani, **İcra Organı Karşısında Hakimlerin İstiklali**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No 93, 1956, s. 4.

etkilemeyecek boyutta olması gerekir. Yargı faaliyetinin bağımsız mahkemeler tarafından yürütülmesi esastır²⁵.

Devlet organlarının birbirinden farklı faaliyetlerinin nasıl yürütüleceği yasalarla düzenlenirken bu faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin olarak yasaların yapılmasına dair kurallar ise anayasa ile düzenlenir²⁶. Ancak anayasa sadece yapılacak yasaların içeriğini, ilkelerini, sınırlarını belirlemekle kalmayıp diğer yandan yasaların temel hak ve özgürlükleri ihlal etmemesini de düzenler. Geniş anlamda anayasa kavramı da anayasanın bu kapsamlı işlevinden doğar²⁷.

Anayasa yargısının ayrıntıları açıklanmadan önce anayasa yargısının kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bağdaşıp bağdaşmadığı, bu ilkeye zıtlık oluşturup oluşturmadığı üzerinde durmak gerekir. Yasama organının yapmış olduğu bir yasanın, yasama organı dışındaki bir organ tarafından iptal edilmesi yasama organın yetki alanına müdahale teşkil eder. Bir yasanın iptal edilmesiyle ortaya genel bir norm koyulur. Bu yönüyle bir yasanın iptali sonucu olumsuz (negatif) anlamda yasa yapma faaliyeti gerçekleştirilmiş olur. Bu negatif yasa koyma faaliyetinin, yasama organının yetki alanına müdahale olarak nitelendirilmesinin yanında yasama işlevinin iki kuvvet arasında dağılımı şeklinde nitelendirilmesi de mümkündür²⁸. Haliyle kuvvetler ayrılığı ilkesini “*organların birbirlerini karşılıklı olarak izole etmelerinden çok birbirleri üzerinde karşılıklı bir denetim gerçekleştirmelerine imkân vermek*²⁹” biçiminde kuvvetlerin bölünmesi olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Bu nedenle kuvvetler ayrılığı ilkesi ile anayasa yargısı birbirlerini destekleyen kavramlardır.

²⁵ Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de mahkemelerin bağımsızlığına yönelik değerlendirmeler yaparken üyelerin atanma ve görevden alınma usulüne, görev sürelerine, üyelere emir verme yetkisi olan bir makamın bulunup bulunmadığına, üyelerin her türlü etkiden korunmasını sağlayacak önlemin alınıp alınmadığına ve mahkemelerin bağımsız bir görünüm sağlayıp sağlamadığına bakar, Feyyaz Gölcüklü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Adil Yargılama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 49, S. 1, 1994, s. 211.

²⁶ Hans Kelsen, “Anayasanın Yargısal Teminatı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, çev. Yasin Sönmez, C. 64, S. 3, 2015, s. 866.

²⁷ Kelsen, *op. cit.*, s. 867.

²⁸ Kelsen, *op. cit.*, s. 884.

²⁹ *Ibid.*

Anayasa yargısı, II. Dünya Savaşı'nın ardından güçlenen yasama ve yürütme organları karşısında denge sağlamak üzere bir fren mekanizması olarak görülür³⁰. Anayasa yargısının II. Dünya Savaşı'nın ardından yaygınlaşmasının başlıca sebebi insan haklarının önem kazanmasıdır³¹. İnsan haklarının bağımsız mahkemeler tarafından korunması, demokrasinin kurucu unsurlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır³². Diğer yandan hukuk devleti ilkesi ve bazı federal yapıdaki ülkelerde bu yapının doğurduğu uyuşmazlıkların çözülmesi ile devlet yapısına yargısal bir koruma sağlaması da anayasa yargısının yaygınlaşmasına sebep olmuştur³³.

Anayasa yargısının ayrıntılarını anlatmaya geçmeden önce kuvvetler ayrılığı ilkesine göre hükümet sistemlerine değinmek gerekir. Zira farklı hükümet sistemlerinin oluşmasının temelinde ülkeler tarafından kuvvetler ayrılığı ilkesinin ne derecede tercih edildiği ve devlet başkanlarının sistem içerisinde nasıl konumlandırıldığı yer alır³⁴. Hükümet sistemlerine ilişkin yapılan ayrımlarda yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilerden hareket edilir ancak benimsenen hükümet sisteminin anayasaya uygunluk denetimini yapmakla görevli kurum üzerinde etkisi olduğu da yadsınamaz bir gerçektir³⁵.

Başkanlık sistemi, devlet başkanının halkoylaması ile seçildiği, başkanın, tek başlı yürütme organının başı olup aynı zamanda anayasal yetkilere sahip olduğu ve görevi süresince parlamento tarafından siyasi sorumluluğuna gidilerek görevden uzaklaştırılmadığı sistemdir³⁶. Başkanlık sisteminde yasama, yürütme ve yargı organları zaman zaman çatışarak birbirlerini dengeler³⁷. Avrupa'daki mutlak monarşiye karşı bir alternatif olarak doğan başkanlık sisteminde kralın yerini halk

³⁰ Ulaş, **op. cit.**, s. 320; Kuralların, daha üst kurallara tabi olmasına dair düşüncelerin Aydınlanma filozofları dönemlerine kadar uzandığına ilişkin bkz. Mauro Cappelletti, **Judicial Review in the Contemporary World**, USA: The Bobbs-Merrill Company Inc., 1971, s. 28 vd.

³¹ Yüksel Metin, "Anayasal Demokrasi İçinde Anayasa Mahkemesinin Konumu", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, 2012, s. 91.

³² **Ibid.**

³³ Özkan Tikveş, **Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Anayasa Yargısı**, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1978, s. 1.

³⁴ Şule Özsoy, **Başkanlı Parlamenter Sistem**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yay., Aralık 2009, s. 1.

³⁵ Volkan Aslan, "Türkiye'de Yargı Organı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Türkiye'nin Sistem Arayışı**, S. 08, Ankara Enstitüsü, Aralık 2022, s. 26, (<https://ankaraenstitusu.org/turkiyede-yargi-organi/>), erişim tarihi: 23.09.2023.

³⁶ Giovanni Sartori, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme**, çev. Ergun Özbudun, Ankara: Yetkin Yay., 1997, s. 115.

³⁷ Şule Özsoy Boyunsuz, **Dünyada Başkanlık Sistemleri**, Ankara: İmge Kitabevi, 2017, s. 67.

tarafından seçilen başkanın aldığı görülür³⁸. Yasama ve yürütme organlarının kaynağı, birbirlerinden ayrı olarak halktan almış oldukları oylardır³⁹. Yasama ve yürütmenin birbirlerinin görevlerini sona erdirememesi, oluşumları ve görevlerini devam ettirmedeki ayrılıklar, kuvvetler ayrılığı teorisinin özüne sadık kalındığını gösterir biçimde başkanlık sisteminin ayırıcı unsurlarıdır⁴⁰. Zira başkanlık sisteminin dayanağı, kuvvetler arası denge ile yasama ve yürütme organlarının birbirlerine karşı bağımsızlığıdır⁴¹. Bahsedilen denge mekanizması gereğince başkanlık sistemi, ancak ve ancak yasama, yürütme ve yargı organlarının uzlaşabilmeleri halinde işleyen bir sistemdir.

Arend Lijphart, parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasındaki farkı kaynak ve sorumluluğa dayandırır⁴². Başkanlık sisteminde başkanın halk tarafından seçilmesi ve yasama organının güvenine dayanmıyor olması, sistemin temel özellikleridir⁴³.

Başkanlık sisteminin en bilinen örneği olan 1787 ABD Anayasası ile benimsenen kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yasama yetkisi Kongreye, yürütme

³⁸ Abdurrahman Eren, **Anayasa Hukuku Dersleri**, Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., 2023, s. 831; Ersin Kalaycıoğlu, “Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınanı”, **Başkanlık Sistemi**, Birinci Baskı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Nisan 2005, s.14.

³⁹ Boyunsuz, **op. cit.**, s. 101; Uluşahin, **Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi**, Ankara: Yetkin Yay., 1999, s. 32.

⁴⁰ Boyunsuz, **op. cit.**, s. 102.

⁴¹ Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, 4. Bası, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası, 1980, s. 395; Günümüzde kuvvetlerin birbirlerinden sert şekilde ayrılığı olan başkanlık sisteminde dahi kuvvetler arasında hiçbir ilişki olmadığı yorumunun yapılması doğru değildir. Nitekim ABD’de 1989 tarihli bir kararda kuvvetler ayrılığının, devleti oluşturan organların birbirlerinden tamamen ayrı ve uzak olmaları anlamına gelmediği ve bu şekilde bir anlayışın, organlar arasındaki denge ve denetlemeye dayalı hükümet sistemine aykırı olacağı ifade edilmiştir. ABD’de yargı kararları ve diğer bazı teamüllerden yola çıkılarak yasama ve yürütme organı arasında asgari dahi olsa iş birliği sağlanması gerekmiştir, bkz. Bezar Eylem Ekinci, **Anayasa Hukuku Açısından Yüksek Yargı Kurulları**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2019, s.46.

⁴² Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, Çev. Ergun Özbudun, Ersin Onulduran, Ankara: Yetkin Yay., 1996, s. 62.

⁴³ Lijphart başkanlık sistemi ve parlamenter sistem arasındaki diğer farkların istisnalarının görülmesi sebebiyle temelde iki farkın bulunduğunu savunmaktadır. Diğer farkları ise şu şekilde sıralamıştır: (1) Aynı kişilerin aynı anda hem yasama hem yürütme organında görev yapamaması; (2) Parlamenter sistemde yasama organının kabineyi düşürebilmesinin karşılığının başbakanın da parlamentoyu feshederek yeniden seçim yapılmasını sağlaması olmasının yanında başkanlık sisteminde ise yasama organının başkanı düşürememesinin karşılığının başkanın yasama organını feshedememesi olması; (3) Parlamenter sistemlerde yürütmenin iki başlı olması (devletin başı ile hükümetin başının farklı olması) ve fakat başkanlık sisteminde başkanın hem devletin hem hükümetin başı olması; (4) Parlamenter sistemde başbakan ve kabinesi birlikte yürütme yetkisine sahipken başkanlık sisteminde başkanın yürütme yetkisinin sahibi olması, Id., s. 63-67.

yetkisi başkana ve yargı yetkisi yargı organına verilmiştir⁴⁴. Yasama organını oluşturan Kongre, Senato ve Temsilciler Meclisi olmak üzere iki meclisli bir yapıdan oluşur. Yürütme yetkisi ise tamamen başkana aittir. Yasa yapma yetkisinin Kongreye ait olmasının doğal sonucu olarak başkan, yasa yapma sürecinde yer almaz ve yasa teklifinde bulunamaz. Bunun yanında başkanın Kongre tarafından kabul edilen yasalar hakkında güçleştirici veto yetkisi bulunur. Başkan tarafından veto edilen yasalar, Kongreyi oluşturan Senato ve Temsilciler Meclisinin üçte iki çoğunlukları tarafından kabul edilirse başkan bu yasayı onaylamak zorundadır. Diğer yandan yasama ve yürütme organları birbirlerinden bağımsız oldukları için Kongre, başkanın görevine son veremezken başkanın da Kongreyi dağıtma yetkisi yoktur⁴⁵. Görüldüğü üzere yürütme organının ve devletin başı olan başkan, belirli bir süreyle halk tarafından seçilerek görevinin başına gelir ve görev süresi boyunca yasama organı tarafından görevinden alınamadığı gibi başkan da yasama organını feshedemez⁴⁶.

Tüm bu açıklamalara rağmen ABD’de kuvvetler arasındaki dengenin eşit ve sabit kalmadığı belirtilmelidir. Başkanlık sisteminde organlar arasındaki ilişkilerin temelinde birbirlerinden bağımsızlık yer almakta ise de yürütme organına üstünlük tanınmaktadır⁴⁷. 1787 ABD Anayasası’nın yapıldığı ilk zamanlarda yasama organı ön planda iken 1950’lerden sonra yürütme organı ön plana geçmiştir⁴⁸. Belirtilmelidir ki ABD’de başkan ile yasama çoğunluğu aynı partiden olsalar da başkan, partisi aracılığıyla yasama üzerinde büyük bir kontrol sağlayamaz⁴⁹. Bu denklemde yargı organı ise temel hak ve özgürlüklerin yegâne koruyucusu olmaya devam etmiştir.

Özünde ABD’de ortaya çıkan başkanlık sistemi, dünyanın farklı ülkelerinde uygulanmış ve uygulanmaya devam etmektedir⁵⁰. ABD’de kuvvetlerin birbirlerinden tam ayrılığı şeklinde uygulanmaya devam edilen başkanlık sisteminin, diğer ülkelerde

⁴⁴ Özbudun, **Anayasalcılık ve Demokrasi**, s. 16.; Pek çok yazar saf başkanlık sisteminin tanımını yaparken ABD’de ortaya çıkan başkanlık sisteminin bu ilk halini esas alır, Boyunsuz, **op. cit.**, s. 59.

⁴⁵ Tunaya, **loc. cit.**; Vatana ihanet, rüşvet ve benzeri diğer ağır suçlarla ilgili Başkan’ın Temsilciler Meclisi tarafından suçlanması ve Senato tarafından hakkında yargılama yapılarak görevinden uzaklaştırılması (impeachment) ise bu durumun istisnası olarak görülebilir, Özbudun, **op. cit.**, s. 17.

⁴⁶ Onar, **op. cit.**, s.72; “Öte yandan sert kuvvetler ayrılığına, teorik amacına uygun bir anlam verebilmek, en azından başkanlık sistemini tanımlarken organların birbirinin görevlerine son verememesi (yasamanın yürütme tarafından feshi edilememesi ve yürütmenin de yasama tarafından düşürülmemesi) unsurunun bulunmasını gerektirir.”, Boyunsuz, **op. cit.**, s. 106.

⁴⁷ Hasan Tahsin Fendoğlu, “Başkanlık Sistemi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 1, 2012, s. 42.

⁴⁸ Id., s. 68.

⁴⁹ Boyunsuz, **op. cit.**, s. 65.

⁵⁰ Boyunsuz, **op. cit.**, s. 75 vd.; Eren, **loc. cit.**

de ABD'deki ile aynı biçimde uygulandığını söylemek güçtür. Güney Amerika ülkelerinde başkanlık sistemi uygulaması, bu ülkelerde demokrasinin gelişmemiş olması sebebiyle kuvvetler arasındaki dengeye zarar vermiş ve ABD'deki öz uygulamadan ayrılmıştır⁵¹. Bu şekilde ortaya çıkan yeni rejim, delegasyoncu demokrasi (delegative democracy) olarak adlandırılmıştır⁵².

Diğer yandan başkanlık sistemi olmamasına rağmen devlet başkanının halkoylaması ile seçildiği hükümet sistemleri de vardır⁵³. Bu tür sistemleri başkanlık sisteminden ayırt eden en önemli unsur, yürütmenin iki başlı yapıda olmasıdır⁵⁴. Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilirken aynı sistem içerisinde ayrıca parlamentoya karşı siyasi olarak sorumlu olan bir bakanlar kurulu da vardır⁵⁵. Başbakan ve kabine üyelerinin iktidarda kalmaları parlamentonun rızasına bağlıyken yürütme organı, seçimleri yenileme ve fesih yetkisine sahiptir⁵⁶. Bu tipteki hükümet sistemleri için uzlaşılan bir tanımlama bulunmamakla birlikte devlet başkanının yetkileri ve halk tarafından seçilmesi, yani seçilmiş siyasal iktidarı kullanması ile parlamentoya karşı sorumluluğu olan hükümet ile birlikte yer alması yarı-başkanlık sistemi olarak kabul edilmelidir⁵⁷. Nitekim Duverger, devlet başkanının genel oy ile seçildiği, oldukça önemli yetkilere sahip olduğu ve bunların yanında yürütme ve hükümet yetkilerine sahip başbakan ve bakanlar kurulunun bulunduğu sistemi, yarı-başkanlık sistemi olarak tanımlamıştır⁵⁸.

⁵¹ Kalaycıoğlu, **op. cit.**, s. 22.; “Başkanlık Sistemi’nde yasama-yürütme kilitlenmelerini çözebilecek anayasal mekanizmaların yokluğu, ABD kadar olumlu şartlara sahip olmayan Latin Amerika ülkelerinde başkanları zaman zaman yasama organını devre dışı bırakarak ülkeyi kanun gücünde kararnamelerle yönetme yoluna sevk etmektedir (decretismo). Bunun, Başkanlık Sistemini demokratik ruhundan uzaklaştıran ve başkanın elinde aşırı kuvvet toplanmasına yol açan bir yozlaşma olduğunda kuşku yoktur.”, Ergun Özbudun, “Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, **Başkanlık Sistemi**, Birinci Baskı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Nisan 2005, s.108-109; Boyunsuz, **op. cit.**, s. 81.

⁵² Delegasyoncu demokrasi kavramı ilk olarak Arjantinli siyaset bilimci Guillermo O'Donnell tarafından kullanılmıştır. Bu kavrama ilişkin ayrıntılar için bkz. Guillermo O'Donnell, “Delegative Democracy”, **Journal of Democracy**, C. 5, S. 1, 1994, s. 55-69.

⁵³ Özsoy, **Başkanlı Parlamento Sistemi**, s. 2.

⁵⁴ **Ibid.**

⁵⁵ **Ibid.**

⁵⁶ **Ibid.**

⁵⁷ Özsoy, **op. cit.**, s. 4.

⁵⁸ Maurice Duverger, “A New Political System Model: Semi-Presidential Government”, **European Journal of Political Research**, C. 8, Amsterdam: Elsevier Scientific Publishing Company, 1980, s. 166.

Parlamenteer sistem ise ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkan bir hükümet sistemidir⁵⁹. Parlamenteonun kökeni, Norman İstilası öncesi Anglo-Sakson Krallığı dönemine kadar dayanan uzun bir tarihçeye sahiptir⁶⁰. Zaman içerisinde kraliyetin vergi toplayabilmesi için parlamenteonun toplanması bir zorunluluk haline gelmiştir⁶¹. Başta yasa yapma yetkisi olmayan parlamenteonun yasama organı haline gelmesi 1400’lerden sonra gerçekleşmiştir⁶². Sonuç itibariyle İngiltere’de doğan parlamenteer sistem, zamanla diğer Avrupa ülkeleri tarafından benimsenmiştir.

Kuvvetlerin yumuşak ayrılığı olan parlamenteer sistemde, yasama ve yürütme organları birbirlerinden tamamen ayrı organlar olmayıp bu iki organın belli bir dereceye kadar birleşmesi söz konusudur. Parlamenteer sistem, yürütmenin yasamanın içinden çıktığı ve siyasi olarak yasamaya karşı sorumlu olduğu, yürütmenin iki başlı yapıda olduğu, bu iki başlı yapının bir tarafında başbakan ve kabinesi bulunurken diğer tarafında cumhurbaşkanının yer aldığı hükümet sistemidir⁶³. Parlamenteer sistemde yürütme, yasamadan kaynaklanır ve yine yasamaya karşı sorumludur⁶⁴. Parlamenteer sistemin; hükümetin yasama organı tarafından seçilmesi, hükümetin yasama organına karşı sorumlu olması ve yürütmenin iki başlı yapıda olması şeklinde esasen üç temel özelliği vardır⁶⁵. Yürütme organı, yasama organını feshedebilir. Aynı zamanda yürütme organını oluşturan başbakan ve bakanlar, yasama organına karşı sorumludur. Yasama organı yürütmenin oluşumuna katılırken aynı zamanda yürütmeyi denetler⁶⁶. Parlamenteer sistemde cumhurbaşkanı ise sembolik bir konumda yer alır ve siyasi iktidarı kullanmaz⁶⁷. Bu nedenle parlamenteer sistemde cumhurbaşkanı, siyasi olarak sorumsuzdur. Esen parlamenteer sistemi, *“aralarında sürekli bir mücadele bulunan yasayı yapanlar ile iktidar fiillerini yürütenlerin bu mücadelelerini bir arada ve barış*

⁵⁹ Özsoy, **op. cit.**, s. 9; Gözler, **op. cit.**, s. 251; Anayurt, **op. cit.**, s. 417; Kemal Gözler, **Devletin Genel Teorisi Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı**, 11. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Temmuz 2021, s. 203.

⁶⁰ Özsoy, **loc. cit.**; Gözler, **Devletin Genel Teorisi**, s. 203.

⁶¹ Gözler, **op. cit.**, s. 205.

⁶² Gözler, **op. cit.**, s. 206-207.

⁶³ Özsoy, **op. cit.**, s. 13.

⁶⁴ Lijphart, **op. cit.**, s. 62.

⁶⁵ Gözler, Leon D. Epstein’in tanımından yola çıkarak parlamenteer sistemin iki temel ve ayırıcı özelliği olduğundan bahsederken yürütmenin iki yapıllı olmasını da üçüncü bir özellik olarak ekler, bkz. Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı**, s. 243; Parlamenteer sistemlerin ortak özelliklerinden bir diğeri ise hükümetlerin parlamenteoya kanun tasarısı sunabilmesidir, bkz. Özsoy, **op. cit.**, s., 17.

⁶⁶ Özsoy, **loc. cit.**

⁶⁷ Özsoy, **op. cit.**, 4.

*içinde yaşatabilmeleri için ortaya çıkan bir çare*⁶⁸” olarak tanımlar. Parlamenter sistemle ilgili yasama ile yürütme arasındaki denge konusuna gelindiğinde; yukarıda belirtildiği üzere yasama, yürütme tarafından feshedilebilir. 19. yy’de yürütmenin yasamayı feshedebilmesi, siyasi dengeyi sağlamak açısından önemli iken disiplinli partilerin ortaya çıkışı ile birlikte fesih mekanizmasının siyasi dengeyi sağlayan yönü adeta ortadan kalkmıştır⁶⁹.

Diğer yandan parlamenter sistem içerisinde cumhurbaşkanının halkoylaması ile seçilmesinin mümkün olduğu savunulsa da esasen böylesi bir durumda cumhurbaşkanı da demokratik meşruiyeti sahip olur ve bu durumda sistemin başkanlık sistemine yaklaştığını kabul etmek gerekir⁷⁰. Böyle bir durumda yukarıda da değinildiği üzere hem başkanlık sisteminin hem de parlamenter sistemin özelliklerini taşıyan ayrı bir sistemin; yarı-başkanlık sisteminin ortaya çıktığı kabul edilmelidir. Parlamenter sistemlerde cumhurbaşkanının yetkileri daha sınırlı ve törenseldir⁷¹.

Türkiye’de 2014 yılına kadar parlamenter hükümet sisteminin uygulandığı söylenebilir. 2007 Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından ve iki turlu bir seçimle seçilmesi usulü benimsenmiştir⁷². Değişiklik sonucunda 2014 yılında cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmiş ve bu durum, Türkiye’de uygulanan hükümet sistemine ilişkin tartışmalar doğurmuştur. 2014 yılından itibaren 2017 Anayasa değişikliğine kadar Türkiye’de -cumhurbaşkanının yetkileri de göz önünde bulundurulduğunda- yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı söylenebilir⁷³. 2017 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonucunda ise tartışmaları özellikle parlamenter sistemden tamamen farklı bir eksene çeken; Türkiye’ye özgü ve başkanlık sistemine⁷⁴ daha benzer bir hükümet sisteminin uygulanmasına geçilmiştir. Bu sistem

⁶⁸ Bülent Nuri Esen, **Anayasa Hukuku Genel Esaslar**, Ankara: Resimli Posta Matbaası, 1963, s. 181.

⁶⁹ Özsoy, **op. cit.**, s. 18-19.

⁷⁰ Özsoy, **op. cit.**, s. 58; Özsoy aynı zamanda devlet başkanının halk tarafından seçildiği, önemli anayasal yetkilere sahip olmadığı ya da anayasal olarak sembolik konumda bulunduğu, parlamentoya karşı sorumlu bir bakanlar kurulunun var olduğu sistemi başkanlı parlamenter sistem olarak tanımlar, bkz. Özsoy, **op. cit.**, s. 90; “*Başkanlı parlamenter sistemlerde, cumhurbaşkanlarının kendi inisiyatifleri doğrultusunda kullandıkları önemli atama yetkileri olmamalıdır. Kimi atamalarda imzaları şeklen işlemlerin tamamlayıcı unsuru olarak gerekli olabilirse de, siyasi sorumluluğa sahip unsur olarak hükümetin belirleyiciliği esastır.*”, Özsoy, **op. cit.**, s. 152.

⁷¹ Özsoy, **op. cit.**, s. 68.

⁷² Özsoy, **op. cit.**, s. 284.

⁷³ Gözler, **op. cit.**, s. 242.

⁷⁴ 2017 referandumunu sonucu Türkiye’de uygulanan hükümet sisteminin tam anlamıyla başkanlık sistemi olup olmadığı öğretide tartışmalıdır: Gözler’e göre türü kendine özgü bir hükümet sistemine geçilmiştir, Gözler, **loc. cit.**; Tanör-Yüzbaşıoğlu’na göre referandum sonrası geçilen Cumhurbaşkanlığı hükümet

ile yürütme yetkisi ve görevi sadece cumhurbaşkanı tarafından kullanılır ve yerine getirilir hale gelmiştir (Ay. m. 8). Bu durumda Türkiye’de cumhurbaşkanı, klasik parlamenter rejimlerdeki tarafsız ve yetkisiz devlet başkanının aksine, taraflı ve siyasetin doğrudan içerisinde yer alan bir devlet başkanı halini almıştır⁷⁵ (Ay. m. 101).

Yargı işlevi ise devlet egemenliğinin hukuki uyumsuzlukları çözme fonksiyonunun yargıçlar tarafından oluşturulmuş görevli organlar eliyle yerine getirilmesi olarak tanımlanabilir⁷⁶. Temel hak ve özgürlüklerin, yasama organına karşı korunması ise anayasaya uygunluk denetimi⁷⁷ ile sağlanır⁷⁸. Dar anlamda anayasaya uygunluk denetimi, salt yasaların anayasaya uygunluğunun denetimi iken; geniş anlamda anayasaya uygunluk denetimi, anayasa hukukunun konusunu oluşturan devlet işlemlerinin anayasaya uygunluğunu denetleyen yargısal denetim usullerinin tümüdür⁷⁹. Yasaların anayasaya uygunluklarının denetlenmesi, anayasa yargısı olarak adlandırılır ve anayasa yargısının temelini hukuk devleti ve anayasanın üstünlüğü⁸⁰ ilkeleri oluşturur.

sisteminin dünyada örneği yoktur, Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Güncelleştirilmiş 20. Bası, İstanbul: Beta Basım Yay., Kasım 2020, s. 343; Çelik’e göre 2017 Anayasa değişikliği sonrası uygulanan hükümet sistemi Cumhurbaşkanlığı Sistemi olarak adlandırılrsa da esasen başkanlık sisteminin yozlaşmış biçimi olan bir sistem benimsenmiştir, Demirhan Burak Çelik, “16 Nisan Anayasa Değişikliği ve Yeni Hâkimler ve Savcılar Kurulu Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 73, S. 4, 2018, s. 1057; Eren’e göre ise Türkiye, 2017 Anayasa değişikliği ile birlikte başkanlık sistemine geçmiştir, Eren, **op. cit.**, s. 852; Anayurt’a göre 2017 Anayasa değişikliği ile uygulanan yeni hükümet sistemi milli bir sistem değildir. Başkanlık sisteminin bazı özellikleri değiştirilmiş ve biraz da parlamenter sistem özellikleri eklenerek Türkiye’ye uyarlanmıştır, Anayurt, **op. cit.**, s. 97, dipnot 159; Göztepe, geçilen yeni sistemi ‘Mutlaki Cumhurbaşkanlığı’ olarak adlandırmış ve yeni sistemin 1876’ya dönüş sağladığını, yeni sistemde bir padişah ve onun izniyle çalışan bir parlamento olduğunu belirtmiştir, bkz. Özlem Akarsu Çelik, “Mutlaki cumhurbaşkanlığı geliyor”, 26.12.2016, (<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/12/26/mutlaki-cumhurbaşkanligi-geliyor>), erişim tarihi: 14.03.2024; Aslan’a göre 24 Haziran 2018 seçimleriyle birlikte başkanlık sistemi yürürlüğe girmiştir, Aslan, **op. cit.**, s. 3.

⁷⁵ Şirin, **op. cit.**, s. 113.

⁷⁶ Gözler, **op. cit.**, s. 390-393.

⁷⁷ Özellikle 19. yüzyılda halk tarafından seçilen yasama organlarının yaptıkları yasaların başka bir organ -yargı organı- tarafından denetlenmesine karşı çıkıldığı görülmüştür. Carl Schmitt, yasama organı tarafından yapılan yasaların yargı organı tarafından denetlenmesine karşı çıkmakla birlikte böylesi bir denetimin yargıyı siyasallaştıracağını veya siyaseti yargısallaştıracağını savunmuştur, Onar, **op. cit.**, s. 8-9; Kelsen ise anayasa mahkemelerinin gerekliliğini vurgularken anayasa mahkemelerinin denetim konularının parlamento veya hükümet üyelerinin işlemleri olması sebebiyle bu kişilerin mahkemelerin dışında kalması gerektiğini, anayasa mahkemelerinin kararlarının siyasetten uzak tutulmaya çalışılsa da bunun bir o kadar zor olduğunu, bu nedenle üyelerin bilinçli yahut bilinçsiz biçimde siyasi düşüncelerinin etkisiyle karar verebileceklerinin inkar edilemez bir gerçek olduğunu, hal böyle olunca üyelerin belirlenme şekillerinin önem taşıdığını ifade eder, Kelsen, **op. cit.**, 885-886.

⁷⁸ Akin, **op. cit.**, s. 413.

⁷⁹ bkz. supra dipnot 1; Tunç, **op. cit.**, s. 18.; Anayurt, **op. cit.**, s. 763.

⁸⁰ Alman Anayasa Mahkemesi Başkanı Jutta Limbach’a göre anayasanın üstünlüğü ilkesi yalnızca yasaların anayasanın altında yer alması anlamına değil, aynı zamanda yasa koyucunun da anayasanın altında yer aldığının kabul edilmesi anlamına gelir, Jutta Limbach, “The Concept of the Supremacy of

Tarihsel süreç içerisinde anayasaya uygunluk denetiminin iki farklı şekilde gerçekleştirildiği görülmüştür. Bunlardan ilki siyasi denetimdir: Fransız düşünür Sieyès, anayasayı yasama organının tecavüzünden korumak için bir “anayasa jürisi” kurulmasını önermiştir⁸¹. Bu öneriye göre anayasa jürisi yüz sekiz üyeden oluşacak, ilk defa Konvansiyon Meclisi tarafından üyelerinin seçilmesiyle kurulacak, üyelerin üçte biri her yıl değişecek ve yeni üyeler bizzat anayasa jürisi tarafından seçilecektir⁸². Sieyès’in teklifi reddedilse de Fransa’nın 8. yıl Anayasası ile hükümetin anayasaya aykırılık iddiasıyla Senatoya gönderdikleri hukuki tasarrufların anayasaya uygunluğunu denetlemesi ve anayasaya aykırı bulması halinde iptal etmesi amacıyla bir “Koruyucu Senato” kurulmuştur⁸³. Hem halka hem hükümete karşı bağımsızlığı sağlayacak biçimde bu Senato, kırk yaşına gelmiş kişiler arasından hayat boyu ve azledilmemek üzere konsüller tarafından belirlenen seksen kişiden oluşturulmuştur⁸⁴. Ne var ki kâğıt üzerinde görüne ile fiiliyat farklı olmuştur. Napolyon Senatoyu işine yarayacak biçimde oluşturmayı başarmış ve zaman içerisinde Senato üyeleri, kendilerine gösterilen üç aday arasından Birinci Konsül Napolyon’un gösterdiği adayı seçmeme düşüncesini akıllarına bile getiremez bir hale gelmiştir⁸⁵. Napolyon’un devlete hakimiyetini hisseden Senato, Napolyon’un iradesine boyun eğmeyi daha tedbirli bulmuş ve Senato, Napolyon’un devam ettiği süre boyunca Anayasa’nın sürekli ihlal edilmesine hiçbir şekilde karşı koymamıştır⁸⁶. Bu örnekteki gibi yaşanan olumsuz deneyimler, yargısal denetimin benimsenmesine sebep olmuştur.

Yasama organının kendi içerisinde yaptığı siyasi denetim, anayasanın üstünlüğü ilkesini gerçekleştirme hususunda yetersiz görülmüştür⁸⁷. Zira siyasi denetimi yapan organın parlamentonun çoğunluğunun kontrolünde olması, bu denetimi yetersiz ve etkisiz kılar. Hükümetten gelen yasa tasarılarının veya parlamentodaki çoğunluk partisi milletvekillerinin verdikleri yasa tekliflerinin,

the Constitution.” *The Modern Law Review*, vol. 64, no. 1, 2001, s. 1, (<https://www.jstor.org/stable/1097135>), erişim tarihi: 11.11.2023.

⁸¹ Turhan Feyzioğlu, *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No. 19-1, 1951, s. 20.

⁸² Sieyès tarafından yasamanın aldığı anayasaya aykırı kararların bir mahkeme tarafından gerçekleştirilmesinin istenmemesinin sebebi ise Fransız İhtilali sırasında mahkemelere karşı hissedilen güvensizliktir, *Ibid.*

⁸³ Feyzioğlu, *op. cit.*, s. 20-21.

⁸⁴ *Id.*, s. 21.

⁸⁵ *Id.*, s. 21-22.

⁸⁶ *Id.*, s. 22.

⁸⁷ Gönenç, *op. cit.*, s. 89.

parlamentoda çoğunluğu oluşturan partililer tarafından anayasaya aykırı bulunması ve reddedilmesi düşük bir ihtimal olarak görülür⁸⁸.

Siyasi denetim mekanizması içerisine dahil edilen cumhurbaşkanının parlamento çoğunluğu ile benzer görüşlere sahip olması halinde siyasi denetiminin etkinliği sorgulanır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve siyasi kimliğinin ön plana çıkmasıyla siyasi denetim daha tartışmalı hale gelir. Bu nedenle siyasi denetim tek başına yetersiz görülen ve farklı bir denetim mekanizması ile desteklenmesi gereken bir denetim biçimidir⁸⁹.

Anayasaya uygunluk denetiminin gerçekleştirildiği diğer denetim ise yargı denetimidir⁹⁰. Hukuka aykırı bir işlemin iptalinin, o işlemi yapan organa bırakılması beklenemez. Diğer yandan yine aynı organın, yapmış olduğu işlemi iptal etmesi için zorlanması da mümkün değildir. Bu nedenle bu görevin, parlamentodan ve tüm iç hukuk otoritelerinden bağımsız bir organa, bir yargı merciine bırakılması gereklidir⁹¹. Feyzioğlu'nun deyimiyle *“bir kanunun anayasaya uygun olup olmadığının tetkiki hukuki bir meseledir ve hukuki bakımdan ele alınmalıdır. Siyasi heyetler ise meseleleri münhasıran siyasi zaviyeden görmek, kanunların hal ve icaplara uygunluğunu tetkik etmek temayülünden kurtulamazlar. Daha fenası siyasi cereyanların ve kuvvetlerin tesiri altında kalırlar⁹²”*. Önceleri Avrupa'da siyasi denetim usulü benimsenmişken zaman içerisinde bir normu yapanların, aynı zamanda yaptıkları bu normu

⁸⁸ **Ibid**; Feyzioğlu'na göre yasama organlarının anayasaya aykırı yasalar çıkarmalarının önlenmesi için etkili bir denetleyiciye ihtiyaç vardır. Bu amaçla düşünülen iki tür denetleme usulünden bahseden yazar, bunlardan birinin siyasi bir organ tarafından gerçekleştirilmesi olduğunu belirtir ve siyasi organ tarafından denetimin ortaya çıkışından bahsederken verdiği örneklerden biri Fransa'dır. Fransa'nın 8. yıl Anayasası ile ülkede bir 'Koruyucu Senato' kurulmuştur. Bu Senato'nun kurulmasının amacı, Tribünler Meclisi ya da hükümetin anayasaya aykırılık iddiası ile Senato'ya gönderdikleri hukuki tasarrufların anayasaya uygunluğunu denetlemek, anayasaya aykırı bulması halinde iptal etmektir. Bu Senato, kırk yaşına gelmiş kişiler arasından hayat boyu ve azledilmemek üzere konsüller tarafından belirlenen seksen kişiden oluşturulmuştur. Senato'nu oluşturulma biçimi hem halka karşı hem hükümete karşı bağımsızlığını sağlayacak şekildedir. Ne var ki kâğıt üzerinde görüldüğü şekliyle fiiliyat farklı olmuştur. Napolyon, Senato'yu yorgun, dinlenme ihtiyacı bulunan, siyasete karışmaktan korkan kişilerden oluşturmayı başarmıştır. Zaman içerisinde Senato, kendisine gösterilen üç aday arasından Birinci Konsül Napolyon'un gösterdiği adayı seçmeme düşüncesini aklına bile getirmez olmuştur. Napolyon'un devlete hakimiyetini hisseden Senato, Napolyon'un iradesine boyun eğmeyi daha tedbirli bulmuş ve Senato, Napolyon'un devam ettiği süre boyunca Anayasa'nın sürekli ihlal edilmesi haline hiçbir şekilde karşı koymamıştır, Turhan Feyzioğlu, **op. cit.**, s. 19-22.

⁸⁹ Gönenç, **op. cit.**, s. 90.

⁹⁰ Akın, **loc. cit.**; Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s. 293; Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 375; Fazıl Sağlam, **Anayasa Hukuku Ders Notları**, Birinci Baskı, Lefkoşa: Yakınoğlu Üniversitesi Yay., 2013, s. 9.

⁹¹ Kelsen, **op. cit.**, s. 882-883.

⁹² Feyzioğlu, **op. cit.**, s. 24.

denetlemesinin makul olmadığı⁹³ gözlemlenmiş ve bu yöntemden vazgeçilerek yargısal denetim usulüne yönelinmiştir⁹⁴.

Her ne kadar anayasa yargısının kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal edeceği düşünülse de daha önce de belirttiğimiz üzere kuvvetler ayrılığı ilkesi ve devleti oluşturan kuvvetlerin birbirlerini sınırlandırması düşüncesi, anayasa yargısını gerekli kılar⁹⁵. Kelsen, anayasa yargısı ile kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlal edileceği yönündeki itirazlara karşı “güçler ayrılığı” yerine “güçlerin bölünmesi⁹⁶” ifadesini kullanır. Kelsen bu ifadeyi, kuvvetlerin organlar arasında paylaşılmasıyla karşılıklı denetimin sağlanması amacından hareketle kullanır⁹⁷. Böylece aşırı bir gücün tek bir organ elinde yoğunlaşması engellenebilir; organların ellerindeki güçleri hukuki sınırlar çerçevesinde kullanılıp kullanılmadıkları denetlenebilir⁹⁸. Anayasaların temel işlevlerinin siyasal iktidar ilişkilerinin düzenlenmesi olduğunu belirten Kelsen için *“herhangi bir azınlık kriteri fark etmeksizin azınlık olma halinin anayasa tarafından korunması ve gücü sınırsız bir çoğunluk demokrasisi karşısında bu çoğunluğun egemen olmasının engellenmesi⁹⁹”* önemlidir. Bu nedenle devlet organlarının hukuka uygun hareket edip etmediklerini denetleyen bir kontrol mekanizmasının oluşturulması mutlaklığa sınır koyarken¹⁰⁰ azınlık haklarının ihlal edilmesini de engelleyebilir¹⁰¹. Tüm bunlara ilave olarak bir ülkede hangi hükümet sistemi tercih

⁹³ Özbudun’a göre anayasaya uygunluk denetiminin siyasal organlar tarafından yapılması temel hak ve özgürlükler bağlamında yeterli teminatı sağlamaz: *“Siyasal organlarca yapılacak denetimin, kişi hakları yönünden yeterli teminat sağlayamayacağı açıktır. Bu sebeple, zaman içinde yargısal denetim sistemi yaygınlık ve üstünlük kazanmıştır.”*, Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 378; Tunç’a göre de parlamento tasarruflarının anayasaya uygunluğunun denetimi bağımsız bir organ tarafından sağlanmalıdır: *“Parlamento tasarruflarının anayasaya uygun olup olmadıklarını karar verecek bağımsız bir organ olmadığı sürece, yazılı ve sert anayasaların parlamento çoğunluklarını sınırliabilmesi oldukça zordur. Eğer parlamento kendi tasarruflarının anayasalılığı ile ilgili kararı, herhangi bir denetim olmaksızın yine kendisi verecek olursa kuvvet suiistimalleri önlemek mümkün olmayabilir. Devlet organlarının anayasaya uygun işleyişlerini sağlamak ve gerektiğinde oluşacak uyuşmazlıkları çözmek amaçlı bağımsız bir denetim aracı, anılan keyfiliklerin önüne geçebilecektir. Anayasal kurallardan yönetilebilmemiz için, yasa koyucuların kendilerinin anayasalara uyması veya bağlı olması gerekir. Yasa koyucuların, anayasaya uygun davranmalarını sağlayabilecek hukuki savunma araçlarının başında anayasa yargısı organları gelmektedir.”*, Tunç, **op. cit.**, s. 25; Anayurt, **op. cit.**, s. 766-770.

⁹⁴ Sağlam, **loc. cit.**; Kaboğlu, **op. cit.**, s. 375-376; Yılmaz Aliefendioğlu, **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**, Ankara: Yetkin Basım Yay., 1996, s. 41.

⁹⁵ Kelsen, **op. cit.**, s. 884; Tunç, **op. cit.**, s. 22.

⁹⁶ Kelsen, **loc. cit.**

⁹⁷ **Ibid.**

⁹⁸ **Ibid.**

⁹⁹ Ece Göztepe, “Anayasa Yargısının Meşruluğu”, **Demokratik Anayasa**, haz. Ece Göztepe, Aykut Çelebi, İstanbul: Metis Yay., 2012, s. 392.

¹⁰⁰ Göztepe, **op. cit.**, s. 403.

¹⁰¹ Kelsen, **op. cit.**, s. 909.

edilirse edilsin hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak anayasa mahkemelerine ihtiyaç vardır¹⁰².

Birbirlerinin meşruluk kaynağı olan anayasa ve siyasetin nasıl korunacağı her ülkenin kendi siyasi geleneğine ve temsili demokrasi anlayışına göre değişiklik gösterir¹⁰³. Anayasaya uygunluk denetiminin yargı organı tarafından yapılması, genel mahkemeler eliyle gerçekleştirilebildiği gibi bu denetimi yapmak üzere özel bir mahkeme kurulması suretiyle de gerçekleştirilebilir¹⁰⁴. Bir yargı organı eliyle anayasaya uygunluk denetimi usulü ilk olarak ABD’de ortaya çıkmıştır. ABD’de ortaya çıkan bu denetim biçiminde anayasaya uygunluk denetimi, Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi eliyle gerçekleştirilmiş ve bu sistemde, bu denetimin genel mahkemeler eliyle yani her yargı organı ve tüm yargıçlar tarafından yapılabileceği kabul edilmiştir. Bu modele aynı zamanda Amerikan modeli anayasa yargısı, yaygın denetim¹⁰⁵, adem-i merkeziyetçi denetim¹⁰⁶, genel mahkeme sistemi¹⁰⁷ gibi isimler de verilmiştir. Diğer yandan yasaların anayasaya uygunluk denetimini yapmak üzere özel olarak farklı bir mahkemenin görevlendirilmesine ise Avrupa modeli anayasa yargısı¹⁰⁸, anayasa mahkemeleri modeli¹⁰⁹, tekeli denetim¹¹⁰, özel mahkeme sistemi¹¹¹ ve merkezileştirilmiş denetim¹¹² denmiştir. Avrupa modeli anayasa yargısının ilk örnekleri Çekoslovakya ve Avusturya’da ortaya çıkmıştır¹¹³. Bu modelin Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen tarafından önerilmesi sebebiyle bu modele “Kelsen Modeli”¹¹⁴ de denmektedir.

¹⁰² Özen Ülgen Adadağ, “Hukuk Devletinde Yargı: Anayasa Mahkemesi”, **Neden Parlamenter Sistem? Hangi Parlamenter Sistem?**, İstanbul Barosu, 12.10.2019, dk. 03:59-04:12, (<https://bit.ly/3TPpfrb>), erişim tarihi: 24.02.2024.

¹⁰³ Göztepe, **op. cit.**, s. 388-389.

¹⁰⁴ Avrupa ülkelerinde Amerikan modeli anayasa yargısı yerine bu konuda özel bir mahkemenin kurulması sisteminin benimsenmesinin gerekçeleri için ayrıca bkz. Mauro Cappelletti, John Clarke Adams, “Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptations”, **Harvard Law Review**, vol. 79, no. 6, 1966, s. 1207–1224, (<https://www.jstor.org/stable/1339202>), erişim tarihi: 11.11.2023.

¹⁰⁵ Kaboğlu, **op. cit.**, s. 377; Tanör-Yüzbaşıoğlu, **op. cit.**, s. 483.

¹⁰⁶ Özbudun, **Anayasalcılık ve Demokrasi**, s. 41; Cappelletti, **Judicial Review in the Contemporary World**, s. 46.

¹⁰⁷ Eren, **op. cit.**, s. 1038.

¹⁰⁸ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, 4. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yay., Haziran 2021, s. 1194.

¹⁰⁹ Kaboğlu, **Anayasa Yargısı**, s. 19.

¹¹⁰ Tanör-Yüzbaşıoğlu, **loc. cit.**

¹¹¹ Tunç, **op. cit.**, s. 115.

¹¹² Özbudun, **loc. cit.**; Cappelletti, **loc. cit.**

¹¹³ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 379; Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 380; Aliefendioğlu, **op. cit.**, s. 42. Eren, **op. cit.**, s. 1039; Tunç, **op. cit.**, s. 118; Tanör-Yüzbaşıoğlu, **op. cit.**, s. 482.

¹¹⁴ Sağlam, **op. cit.**, s. 10.

Günümüzde her iki modelin özelliklerinden bazılarını taşıyan örneklerle de rastlanmaktadır. Bu örneklerle “karma model” ismi verilmekte ve bunları Amerikan yahut Avrupa modellerinden birine sokmak mümkün olmamaktadır¹¹⁵. Aşağıda, klasikleşen ayrıma göre Amerikan ve Avrupa modellerinin doğumu, yaygınlaşması ve ayrıntılarına değinilmiştir.

1.1.1. Amerikan Modeli Anayasal Denetim

1787 ABD Anayasası ile yargı yetkisi “*bir Yüksek Mahkemeye ve Kongre’nin zaman zaman atayacağı ve kuracağı alt mahkemelere*” verilmiştir (ABD Anayasası m.3, bölüm 1). Görüldüğü üzere ABD Anayasası’nda, yargı yetkisinin kapsamına anayasaya uygunluk denetiminin girip girmediğine ilişkin herhangi bir hüküm yer almaz. Buna rağmen yasaların anayasaya uygunluğunun denetimi, ilk olarak ABD’de ortaya çıkmıştır.

Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi, 1803 yılında bakmış olduğu *Marbury v. Madison* davasında yasaların anayasaya uygunluk denetimini yapma yetkisi olduğunu kabul ederek bu denetimi gerçekleştirmiş ve anayasaya aykırı olan bir yasanın uygulanmayacağına hükmetmiştir¹¹⁶. Mahkeme Başkanı John Marshall’a göre anayasanın yasalarla aynı düzeyde bir metin olarak kabul edilmesi yazılı ve sert bir anayasayı anlamsız kılar. Bu durumda da sınırlı yetkili hükümet ve mutlak hükümet arasında herhangi bir fark kalmaz. Bu nedenle mahkemeler, ya anayasayı yasalardan üstün görerek bu iki yasanın çatışması halinde anayasaya üstünlük tanıyacak ya da anayasaya herhangi bir üstünlük tanımaksızın yasa maddesine göre önlerine gelen davayı çözümleyeceklerdir¹¹⁷.

Bu denetim modelinde anayasaya uygunluk denetimi yapması için özel olarak kurulan harici bir mahkeme bulunmaz. Yargı sistemi içerisindeki tüm mahkemeler ve yargıçlar önlerine gelen davada uygulanacak kuralın anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisini haizdir. Anayasaya uygunluk denetimi, bu modelin kabul edildiği ülkelerde hem genel mahkemeler hem de o ülkenin yüksek mahkemesi tarafından

¹¹⁵ Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, s. 30-31.; Anayurt, *op. cit.*, s. 794.

¹¹⁶ Onar, *op. cit.*, s. 94 vd.; Gözler, *loc. cit.*; Eren, *op. cit.*, s. 1038.

¹¹⁷ Özbudun, *Anayasalcılık ve Demokrasi*, s. 39; Anayurt, *op. cit.*, s. 680.

yapılır. Diğer yandan bu modelin uygulandığı federal devletlerde anayasaya uygunluk denetimi sadece federal düzeyde değil, federe düzeydeki mahkemeler tarafından da yapılabilir¹¹⁸. Federal devletlerde son sözü söyleme yetkisi federal yüksek mahkemenindir¹¹⁹. Amerikan modelinde anayasaya aykırı olduğu iddia edilen işlemin mutlaka yasa olma zorunluluğu yoktur¹²⁰. Yürütme organının işlemleri de dahil herhangi bir hukuk kuralının anayasaya aykırılığı ileri sürülebilir¹²¹.

Bu modelde yasaların anayasaya uygunluğunun denetimi, somut dava kapsamında gerçekleştirilir. Bu şekilde yapılan denetime somut norm denetimi denir ve anayasaya aykırı olduğu tespit edilen yasa uygulanmamak suretiyle ihmal edilir¹²². Yapılan denetim sonucunda verilen kararlar yalnızca somut olaya ve taraflara etki eder¹²³. Ne var ki *common law* sisteminin uygulandığı ülkelerde geçerli olan *stare decisis* ilkesi gereğince aynı mahkeme yahut yüksek mahkeme tarafından verilen kararlar emsal niteliğini haiz olup tekrarlanması gerekir¹²⁴. Bu nedenle anayasaya aykırılığı sebebiyle ihmal edilen bir hukuk normuna ilişkin verilmiş karar, aynı mahkeme için bağlayıcı olduğu gibi aynı düzeydeki diğer mahkemeler için de emsal niteliğindedir¹²⁵. Hal böyle olunca anayasaya aykırı olması sebebiyle normlar için verilen ihmal kararları pratikte iptal hükmünde olur¹²⁶. Bahsedildiği üzere anayasaya aykırı olduğu tespit edilen hukuk kuralının somut olaya uygulanmamasıyla bu hukuk kuralı iptal edilmemekle birlikte hukuk düzenindeki varlığını sürdürmeye devam eder¹²⁷. Anayasaya aykırı olduğu tespit edilen yasa hükmünün iptal edilmemesinin sebebi ise iptal müessesesinin kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bağdaşmayacağı düşüncesidir¹²⁸.

¹¹⁸ Cappelletti, **op. cit.**, s. 55-56; Tunç, **op. cit.**, s. 91; Anayurt, **op. cit.**, s. 789.

¹¹⁹ Anayurt, **op. cit.**, s. 787.

¹²⁰ Anayurt, **op. cit.**, s. 790.

¹²¹ **Ibid.**

¹²² Eren, **op. cit.**, s. 1039.

¹²³ Özyurt, **op. cit.**, s. 48.

¹²⁴ **Ibid.**

¹²⁵ **Ibid.**

¹²⁶ Tikveş, **op. cit.**, s. 32; Anayurt, verilen ihmal kararının Federal Yüksek Mahkeme tarafından verilmiş olması halinde iptal ile hemen hemen eş değer bir sonuç doğurduğunu kabul eder, Anayurt, **op. cit.**, s. 791.

¹²⁷ Kaboğlu, **op. cit.**, s. 15.

¹²⁸ Tikveş, **loc. cit.**

1.1.2. Avrupa Modeli Anayasal Denetim

Yasaların anayasaya uygunluklarının anayasa mahkemeleri eliyle denetlenmesi modeli olan Avrupa modelinde; bu denetimi sağlama amacıyla özel olarak yetkilendirilmiş, salt bu denetimi yapmak için halihazırdaki yargı sistemi dışında ve bu alanda uzmanlaşmış bir yüksek yargı yeri kurulur¹²⁹. Bu yargı yeri dışındaki diğer mahkemeler tarafından anayasaya uygunluk denetimi yapılamaz. Kurulan bu özel mahkeme tarafından yapılan denetim ile amaçlanan hedef, yasaların anayasaya uygunluğu sağlamaktır¹³⁰. Yapılan denetim sonucunda hukuka aykırı olduğu tespit edilen yasa, hukuk düzeninden çıkarılarak (iptal edilerek) yasaların anayasaya uygunluğu sağlanır¹³¹. Anayasa mahkemeleri tarafından yapılan anayasaya uygunluk denetimi sonucu verilen kararlar kesin ve herkesi bağlayıcıdır¹³². Görüldüğü üzere bu model hem somut hem de soyut norm denetimi yapılmasına uygundur¹³³. Ayrıca belirtmelidir ki anayasaya mahkemeleri, yasama organlarının çoğunlukları tarafından çıkarılan yasalara karşı temel hak ve özgürlükleri koruyucu özellikleriyle ön plana çıkar¹³⁴.

Avrupa’da anayasa yargısı modeli denemeleri her ne kadar I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki süreçte başlamışsa¹³⁵ da yaygınlaşması II. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşmiştir. Nazizm ve Faşizm deneyimlerinin ardından Batı Almanya ve İtalya, güçlü merkezileşmiş anayasa yargısı modelini benimseyerek anayasa mahkemelerini kurmuşlardır¹³⁶. Kaboğlu’na göre Avrupa’da anayasa mahkemesi modelinin yayılması iki dönemde ve kademeli olarak gerçekleşmiştir¹³⁷.

¹²⁹ Feyzioğlu, **op. cit.**, s. 49.; Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 379; Kaboğlu, **op. cit.**, s. 16.; Kapani, **op. cit.**, s. 294.; Anayurt, **op. cit.**, s. 794; Tanör-Yüzbaşıoğlu, **op. cit.**, s. 485.

¹³⁰ Kaboğlu, **Anayasa Yargısı**, s. 17.

¹³¹ Kelsen, **op. cit.**, s. 877-880.

¹³² Özyurt, **op. cit.**, s. 57.

¹³³ Anayurt, **op. cit.**, 798.

¹³⁴ Göztepe, **op. cit.**, s. 405.

¹³⁵ Avrupa modeli anayasa yargısının ilk örneği 1920 yılında Çekoslovakya’da görülmüştür, Id., s. 391; Onar, **op. cit.**, s. 120; Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s. 454 dipnot 34; Cappelletti, **op. cit.**, s. 50; Tanör-Yüzbaşıoğlu, **loc. cit.**

¹³⁶ Feyzioğlu, **op. cit.**, s. 107-123, Özbudun, **op. cit.**, s. 42.

¹³⁷ Anayurt ise Avrupa modelinin dört dönemde yaygınlaştığını kabul eder. Buna göre ilk dönem I. Dünya Savaşı’nın hemen ardından yaşanan dönemdir. Bu birinci dalga ile ilk olarak 1920 Avusturya Anayasası’nda, Çekoslovakya 1920 Anayasası’nda, İspanya 1931 Anayasası’nda ve İzlanda 1937 Anayasası’nda mahkemelere yer verilmiştir. İkinci dalga ise II. Dünya Savaşı’nın ardından yaşanmış, Avrupa’da Faşizm ve Nazi rejimlerinin ortaya çıkardıkları kötü sonuçlara karşı anayasallık denetimi bir siper olarak görülmüştür. Üçüncü dalga 1970’li yıllarda ve hemen hemen ikinci dalganın yaşandığı ülkelerle benzer gerekçelerle ortaya çıkmıştır. Bu dönemde mahkemeler güney Avrupa ülkeleri olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya’da kurulmuştur. Dördüncü ve son dalga ise Sovyetler Birliği’nin

İlk olarak II. Dünya Savaşı'ndan çıkan ülkeler savaş dönemindeki otoriter rejim uygulamalarına karşı ve demokrasinin güvencesi olacak şekilde bu yeni tipteki yargı organının kurulmasını sağlamışlardır¹³⁸. Anayasa mahkemelerinin yaygınlaşmasının ikinci dönemi ise SSCB'nin dağılmasından sonraki dönemde yaşanmıştır. SSCB dağılmadan önce bazı ülkelerde belli periyotlarda anayasaya uygunluk denetimi yapılmaya başlansa da asıl yayılım ve mahkemelerin kurulması, SSCB'nin dağılmasının ardından gerçekleşmiştir¹³⁹. Türkiye'de ise Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası ile kurulmuş ve 1962 yılında çalışmaya başlamıştır.

1.2. Karşılaştırmalı Hukukta Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

Devleti oluşturan kuvvetlerin birbirlerini sınırlandırması kuvvetler ayrılığı ilkesinde vücut bulur. Bu kapsamda özellikle günümüzde yasama ve yürütme organları karşısında yargı organının ayrıksı ve özel bir yeri olduğu tartışmasızdır. Zira yargı organı diğer iki organdan bağımsız ve bu organları ayrıca denetleyebilme kudretine ve yetkisine sahiptir. Anayasa yargısı ise bu sistem içerisinde başta yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini sağlayan yegâne unsurdur. Zira anayasa yargısı olmazsa yasama ve yürütme organları büyük ölçüde hukuki denetimin dışında kalır¹⁴⁰.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle Avrupa'da yaygınlaşan anayasa yargısı, günümüzde neredeyse tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Anayasa yargısı dünyada, Amerikan modeli ve Avrupa modeli olarak varlığını sürdürmektedir. Amerikan modelinin aksine Avrupa modelinde özel olarak kurulan anayasa mahkemelerinin üyeleri de bu denetimi yapmak için yetişmiş ve tecrübelenmiş kişilerden oluşur¹⁴¹. Böylece anayasa mahkemelerinin üyeleri, anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştirme konusunda daha ehil olabilirler¹⁴². Ne var ki yasaların anayasaya uygunluğunun denetiminde, denetim modeli hangi model olursa olsun, denetimi yapacak organın nasıl oluşturulduğu yani üyelerinin nasıl belirlendiği, kuvvetlerin ayrılığı çerçevesinde büyük önem arz eder. Zira kuvvetler ayrılığı ilkesine göre bir

yıkılmasının ardından ortaya çıkmış ve bu yıkımın ardından kurulan yeni devletlerde benimsenmiştir, Anayurt, **op. cit.**, s. 795-796.

¹³⁸ Kaboğlu, **op. cit.**, s. 23.

¹³⁹ Kaboğlu, **op. cit.**, s. 26-29.

¹⁴⁰ İba, **loc. cit.**

¹⁴¹ Özyurt, **op. cit.**, s. 58.

¹⁴² Kaboğlu, **op. cit.**, s. 17; Onar, **op. cit.**, s. 141-142.

ülkede benimsenen hükümet sistemi ile o ülkenin anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kurumunun üyelerinin belirlenmesinde benimsenen sistem arasında bağlantı vardır. Nasıl ki ülkeler, hükümet sistemlerini belirlerken siyasal yapıları ve kültürel özellikleri hükümet sisteminin özgünleşmesini sağlıyorsa¹⁴³ bu durum aynı şekilde anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kurum için de gerçekleşir ve oluşumunun özgünleşmesini sağlar.

Anayasa mahkemeleri, yasaların anayasaya uygunluklarını denetleyerek yasama organının işlemlerini iptal etme yetkisini haizdir. Oysa demokrasi, *“bir ülkenin halk tarafından seçilmiş ve halka hesap verir kişiler tarafından yönetilmesi demektir”*¹⁴⁴. Demokrasi ve anayasa yargısı kavramları birlikte değerlendirildiğinde; yasama işlemlerinin, yasama organı dışında bir organ tarafından denetlenmesi, bu denetimi yapacak organın meşruiyetini sorgulatan en önemli gerekçelerden biri olmuştur¹⁴⁵. Nitekim, anayasaya uygunluk denetimini yerine getiren yargıçlar yasaların anayasaya uygun olup olmadığını denetlerken anayasayı yorumlarlar¹⁴⁶. Yasama organının yapmış olduğu işlemin akıbeti ise anayasa yargıcının yorumuna göre belirlenir¹⁴⁷. Tüm bunların doğal sonucu olarak anayasa yargıçları, siyasal alanı ve tercihleri de denetlemiş olur¹⁴⁸. Anayasa yargıçlarının, temsil yetkisine sahip olan organ yahut kişiler tarafından seçilmesi, anayasaya uygunluk denetimini yapan organa meşruluk sağlar¹⁴⁹. Gerçekten de yasama organının işlemlerinin halk tarafından seçilmeyen kişiler tarafından iptal edilebilmesi için yargı organına, yasama organı tarafından üye belirleme yetkisi verilerek meşruiyet kazandırılmalıdır¹⁵⁰. Sonuç itibarıyla yasama ya da hükümet gibi siyasal organların anayasa yargıçlarının belirlenmesinde söz sahibi olması, meşruiyet sağlamak ve eleştirilerin önüne geçmek

¹⁴³ Özsoy, **op. cit.**, s. 21.

¹⁴⁴ Göztepe, **op. cit.**, s. 409.

¹⁴⁵ Arslan, **op. cit.**, s. 257-258; Hakyemez, **Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2009, s. 32 vd; Anayurt’a göre meşruiyet sorununun temelinde anayasal norm ve yorum ilişkisi yatar. Eğer anayasaya uygunluk denetimi yapılırken yargıcın yorumu hiçbir şekilde devreye girmese bu sorundan bahsedilemez. Ancak her yargı organı gibi anayasa mahkemesinin yargıçları da mecburi olarak yorum yapar. Bunun sebebi anayasa metnlerinin soyut ifadelerden ibaret olması ve somutlaştırılması gerekmesidir. Anayasa normunu somutlaştırma işlemi ise *“iradi bir ameliyattır”*, Anayurt, **op. cit.**, s. 774.

¹⁴⁶ Anayurt, **op. cit.**, s. 773.

¹⁴⁷ **Ibid.**

¹⁴⁸ **Ibid.**

¹⁴⁹ Göztepe, **op. cit.**, s. 412.

¹⁵⁰ Arslan, **op. cit.**, s. 258; Yavuz Atar, “Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılması”, **Anayasa Yargısı**, C. 25, 2008, s. 99.

içindir¹⁵¹. Anayasa yargısına ilişkin eleştiriler ve meşruiyet sorgulamaları anayasa yargısının yaygınlaşmasıyla geride kalsa da tartışmalar bu denetimi yapacak olan kurumun işleyişi, modeli, kompozisyonu gibi hususlarda yoğunlaşmıştır¹⁵².

Anlaşıldığı üzere parlamenter sistemlerde anayasa mahkemelerine seçilecek üyelerin bir kısmının parlamento tarafından belirlenmesi, mahkemelerin meşruluğuna katkı sağlar nitelikte görülmüştür. Yürütme organının anayasa mahkemelerine üye belirlenmesi ise özellikle devlet başkanının tarafsız olması ve sembolik yetkilerinin bulunması hususları gözetildiğinde doğal bulunmuştur. Nitekim Carl Schmitt, devlet başkanının, devletin bütünlüğünü ve birliğini temsil etmesi sebebiyle anayasanın koruyuculuğunu yapabileceğini, devlet başkanının kamu görevlisi olduğunu ve kamu görevlilerinin tarafsız olmaları gerektiğinden anayasal uyumsuzluklarda hakem olabilecek en yetkin kurumun devlet başkanlığı olduğunu savunmuştur¹⁵³.

Örneğin, anayasa yargıçlarının belirlenmesinde yürütme organı olarak devlet başkanının yetkili olduğu ve klasik anlamda başkanlık sisteminin uygulandığı ABD’de başkanın seçimi, Senatonun nitelikli çoğunluğu olan üçte ikisinin onayına tabidir. Ancak parlamenter sistemde cumhurbaşkanının doğrudan demokratik meşruiyete ve siyasi güce sahip olması sistemin dengeleri değiştirdiği gibi bu durumdaki cumhurbaşkanının yetkilerinin ne şekilde sınırlandırıldığı ya da kontrolünün sağlandığı, kuvvetler arasındaki denge açısından oldukça önemlidir. Ezcümle, uygulanan hükümet sistemi, demokratik meşruluk ve anayasa yargısı birlikte değerlendirildiğinde anayasa yargıçlarının belirlenmesinde tek taraflı siyasi etkinin engellenmesi gerekir¹⁵⁴. Bu çerçevede anayasa yargıçlarının parlamento tarafından belirlendiği çoğu ülkede nitelikli çoğunluğun uzlaşması sağlanarak yalnızca olağan çoğunluğa sahip siyasal iradenin mahkeme ve üyeleri üzerinde yaratabileceği tartışmaların önüne geçmeye çalışılmıştır¹⁵⁵.

¹⁵¹ Anayurt, **op. cit.**, s. 827.

¹⁵² Anayurt, **op. cit.**, s. 781.

¹⁵³ Carl Schmitt, “Der Hüter der Verfassung”, **Archiv des öffentlichen Rechts**, Vol. 55 (N.F. 16), No. 2, 1929, s. 212 vd., (<https://www.jstor.org/stable/44302054?seq=53>), erişim tarihi: 14.03.2024.

¹⁵⁴ “...Bu nedenle de Anayasa Mahkemesi yargıçlarının ne salt basit yasama çoğunluğunun, ne de yürütmenin takdiriyle belirlenmesi söz konusu olamaz.”, Göztepe, **loc. cit.**

¹⁵⁵ Anayurt, **loc. cit.**

Bir ülkede hangi hükümet sistemi uygulanırsa uygulansın, yürütme organının konumu, özellikleri, yetkileri ve sorumluluğu tıpkı parlamentonun konumu, özellikleri, yetkileri ve sorumluluğu gibi önem arz eder. Parlamenter sistemlerde parlamento dışında yürütme organının iki başından biri olan cumhurbaşkanına anayasa yargıcı belirleme yetkisinin verilmesinin temelinde kurumun siyasallaşmasını önleme dışında kurumdaki siyasal dengeyi sağlama amacı vardır. Parlamenter sistemde cumhurbaşkanının tarafsız konumu, bu dengeyi sağlamak konusunda etkili ve önemlidir. Ne var ki cumhurbaşkanının tarafsız olmadığı bir hükümet sistemi içerisinde anayasa yargıçlarının belirlenmesi, bu yargıçlar belirlenirken cumhurbaşkanının yetkileri ve ayrıca cumhurbaşkanının bu belirleme yetkisinin başka bir organ tarafından sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı, sorgulanması gereken hususlardır¹⁵⁶.

Anayasa yargısının demokratik meşruiyetini sağlayacak temel yapı taşlarından biri anayasaya uygunluk denetimini yapacak olan kurumun, demokratik bir yöntemle dayalı olarak oluşturulmuş olmasıdır¹⁵⁷. Bu çerçevede anayasa yargıçlarının belirlenme biçimleri ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Yargıçların belirlenmesinde atama, seçim ve karma sistem olmak üzere üç farklı sistem karşımıza çıkar¹⁵⁸. Aşağıda,

¹⁵⁶ Şirin, *op. cit.*, s. 90-91.

¹⁵⁷ Anayurt, *op. cit.*, s. 826.

¹⁵⁸ Venedik Komisyonu anayasa yargıçlarını belirleme sistemlerini “direct appointment system”, “elective system” ve “hybrid” olarak ele almaktadır, bkz. Venice Commission, “The Composition of Constitutional Courts - Science and Technique of Democracy”, No. 20, December 1997, s. 4-5, ([https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD\(1997\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD(1997)020-e)), erişim tarihi: 24.09.2023; Gönenç de Venedik Komisyonu Raporu’nda benimsenen doğrudan atama yöntemi, seçim yöntemi ve karma yöntem olarak üç sistemin varlığını kabul eder, bkz. Levent Gönenç, **Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı**, Ankara: TEPAV Yay., 2010, s. 18; Tanör-Yüzbaşıoğlu bu ayrımı yasama organının seçmesi ve karma yöntem olarak yapmıştır, bkz. Tanör-Yüzbaşıoğlu, *op. cit.*, s. 489; Feyzioğlu’na göre Anayasa Mahkemesi üyelerinin nasıl seçileceğine ilişkin ihtimaller; halk tarafından seçim, parlamento tarafından seçim, yüksek yargı organları, fakülteler, barolar tarafından seçim, hükümet tarafından tayin, devlet başkanı tarafından tayin, “cooptation” usulü ile bizzat Anayasa Mahkemesi üyeleri tarafından yapılacak seçim yahut bu usullerin karıştırılmasıyla oluşturulacak diğer usullerdir, Feyzioğlu, *op. cit.*, s. 51; Kaboğlu’na göre seçme sistemi ve karma sistem olmak üzere başlıca iki yöntem söz konusudur, Kaboğlu, *op. cit.*, s. 33; Hakyemez, anayasa mahkemelerinin üyelerinin belirlenmesi konusunda yaygın olan iki sistemin seçim sistemi ve karma sistem olduğunu kabul eder, Hakyemez, *op. cit.*, s. 378; Anayurt ise atama, seçme ve karma olmak üzere üç yöntem bulunduğunu kabul eder, Anayurt, *op. cit.*, s. 826-827; Ulaş da anayasa mahkemelerine üyelerin belirlenmesinde atama, seçim ve karma olmak üzere üç sistem olduğunu kabul eder, bkz. Ulaş, *op. cit.*, s. 321-325; Anayasa mahkemelerine üye belirlenmesinde üç yöntem olduğunu kabul eden Kurnaz bu yöntemleri atama, seçim ve karma yöntemler olarak sınıflandırır, bkz. A. Haluk Kurnaz, “Üye Seçimi ve Bireysel Başvuru ile Bazı Yetki ve Görevleri Açısından Anayasa Mahkemesi”, **Yasama Dergisi**, S. 2, Ankara: TBMM Basımevi, 2006, s. 95-96; İba da atama, seçim ve karma sistem olmak üzere üç tür belirleme sistemi olduğunu kabul eder ve bunlardan en uygunu ise karma sistemdir, bkz. İba, *loc. cit.*; Fendoğlu, Anayasa Mahkemesi üyeliğinin oluşumu konusunda seçme yetkisi doğrudan yasama organında olan ülkeler, yasama ve yürütme organı arasında paylaşılan ülkeler ve yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaşılan ülkeler şeklinde bir ayrım yapmıştır, Hasan Tahsin

öncelikle anayasa yargıçlarının belirlenme biçimlerinde karşımıza çıkan bu sistemler ele alınacaktır. Ardından karşılaştırmalı hukuk bağlamında Venedik Komisyonu tarafından kurulan Anayasa Adaleti Ortak Konseyine katılan ülkelerdeki yargıçların belirlenme biçimleri tablolarla desteklenerek ortaya konacaktır. Bu ülkeleri Konsey'e göre belirlemenin amacı Avrupa ülkeleri dışındaki ülkeleri de çalışma kapsamında karşılaştırmalı olarak inceleyebilmektir. Türkiye'de bugün, AYM üyelerinin belirlenmesinde yürütme organı büyük farkla belirleyici roldedir.

Çalışma kapsamında incelenen ülkeler öncelikle hükümet sistemlerine göre ayrılmışlardır. Bu çerçevede ülkeler parlamenter sistem, yarı-başkanlık sistemi ve başkanlık sisteminin uygulandığı ülkeler olarak sınıflandırılmıştır. Bir diğer ayrım ise incelenen ülkelerdeki yürütme organlarının anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kuruma yargıç belirleme durumlarına göre yapılmıştır. Diğer bir anlatımla yürütme organının, anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kuruma üye seçme yetkisinin bulunduğu ülkeler incelenmiştir. Bu şekilde bir ayrım yapılmasının amacı, çalışmada yer verilen ülkeler ile Türkiye'yi kıyaslayabilmektir. Nitekim ülkemizde anayasa yargıçlarının belirlenmesinde yürütme organının rolü öne çıkar. Diğer yandan incelenen ülkelerin yürütme organlarının, anayasa yargıçlarını belirlemede ayırt edici bir rollerinin olup olmadığını anlayabilmek adına tüm anayasa yargıçlarını mı yoksa bir kısım anayasa yargıcını mı belirledikleri sorusu üzerinden bir ayrım daha yapılmıştır. Yine Türkiye ile kıyaslayabilmek adına incelenen ülkelerdeki anayasaya uygunluk denetimi yapan kurumun başka görevlerinin olup olmadığı da çalışmaya dahil edilmiştir. Zira Türkiye'de AYM, anayasaya uygunluk denetiminin yanında Yüce Divan sıfatıyla da yargılama yapar. Bu nedenle incelenen ülkelerde yüce divan yargılamasının yapılıp yapılmadığı, yapılıyor ise hangi organ, kurum yahut makam tarafından yapıldığı ve ayrıca anayasaya uygunluk denetimi yapılırken hangi normların denetlendiği incelenmiştir.

Tüm bu incelemelerle hükümet sistemleri, anayasa yargıçlarının belirlenmesinde benimsenen sistemler, meşruiyet sorunu, anayasa yargıçlarının tarafsızlıkları ve bağımsızlıkları arasındaki bağlantı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Fendoğlu, **Yargının Bağımsızlığı Tarafsızlığı**, Ankara: Yetkin Basım Yayım, 2010, s. 216-217; Tusseau ise bahsedilen bu klasik ayrımlardan farklı olarak belirlemeye müdahil olan organlar bağlamında bir değerlendirme yapar, Guillaume Tusseau, **Contentieux Constitutionnel Comparé**, Paris: LGDJ, 2021, s.455-489.

Böylece anayasa yargıçları ile bu yargıçların belirlenmesinde görevli yürütme organı arasındaki bağ ve yürütme organından bağımsızlıkları anlaşılabilir. Pek tabii yargıçların tarafsızlıkları ve bağımsızlıkları yalnızca onları belirleyen kurumlarla alakalı olmasa da belirleyici kurumların etkisi olduğu bir gerçektir.

Anayasa yargısı, hukuk ve siyasetin kesişim kümesidir. Bunun doğal sonucu olarak anayasa mahkemeleri de siyaset kurumuyla bağlantılı ve ilgilidir. Bu nedenle anayasa yargısı ile ilgili ele alınan konu ne olursa olsun, siyasi bağlamı gözetmek zorunludur. Diğer yandan anayasa yargısı ve dolayısıyla anayasa mahkemeleri, hukuk devleti ve demokratik devletin olmazsa olmazı olarak görülür. Anayasa yargısı, yasaların anayasaya uygunluğunu denetlerken bu denetimi yapacak kurum, bu kurumun nasıl oluşturulduğu, denetimi yapacak kişilerin hangi özellikleri taşımaları gerektiği ve bu kişilerin ne şekilde belirlendiği; demokrasi, hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı ilkesi için önemlidir. Zira anayasa mahkemelerinin verdikleri kararlar, hukukun dışında mahkemeleri oluşturan anayasa yargıçlarının kişilikleri ve fikirleriyle doğrudan ilgilidir. Netice itibarıyla anayasa yargıçlarının belirlenme şekilleri başta olmak üzere onları belirleyen kurumlar, anayasa yargıçlarının nitelikleri, sayıları, cinsiyet dağılımları, görev süreleri oldukça önemlidir¹⁵⁹.

Anayasa yargıçlarının belirlenmesinde benimsenen sistemler ile hükümet sistemleri arasında bağlantı olduğu yinelenmelidir. Bu çerçevede belirtilmelidir ki yargıçların belirlenmesinde kullanılan sistemlerin asıl amaçlarından biri yargıçların belirlenmesinin ardından mahkemelerin siyasi etkilerden arı bir şekilde görevlerini yerine getirmelerini sağlamaktır¹⁶⁰. Bu sistemler atama, seçim ve karma sistem olarak karşımıza çıkar.

1.2.1. Atama Sistemi

Atama sistemi, anayasa yargıcının üyelik görevine, atama işlemini yapmakla görevlendirilen organ yahut kurum tarafından getirilmesidir. Bu sistemde üyenin belirlenmesi amacıyla herhangi bir oylama yapılmaz; ilgili kişi görevine doğrudan doğruya atanır. Ancak atama yetkisinin doğrudan tek bir organa bırakıldığı örneklerle

¹⁵⁹ Özyurt, *op. cit.*, s. 28.

¹⁶⁰ Venice Commission, *op. cit.*, s. 6.

oldukça az rastlandığı belirtilmelidir¹⁶¹. Atama sistemini kabul eden kimi ülkelerde bu atamanın parlamento ya da devlet başkanı onayına tabi tutulduğu da görülür¹⁶². Atama sisteminin, üyeleri belirleme görevini haiz olanların belirli bir düşünce yapısına sahip olan kişilerin eline geçirilmesi tehlikesi barındıran ve demokratik yozlaşmaya sebep olabileceğini savunanlar vardır¹⁶³. Herhangi bir organ ya da kurumun önerisi üzerine olmaksızın doğrudan atama yetkisinin tek bir organ ya da makama verildiği durumlar için söz konusu endişeler anlaşılabilir. Atamanın farklı bir organ, makam ya da kurum tarafından önerilen adaylar arasından yapıldığı da görülmektedir. Bu durumda esasen aday gösterme yetkisi, atama yetkisinden daha önemlidir çünkü genelde atamayı yapan makam, gösterilen adayların sayı ve sıralarını değiştiremez ve böylece kimin seçileceğini, öneren makam veya organı tercih etmiş olur¹⁶⁴. Burada aday gösteren organın, makamın yahut kurumun nasıl oluştuğunun önem arz ettiği hatırlatılmalıdır.

Örneğin Japonya’da¹⁶⁵ Yüksek Mahkemenin Başkanı haricindeki tüm yargıçlar Bakanlar Kurulu tarafından atanır (Ay. m. 6, m. 79). İmparator, atama ve görevden alma işlemlerini onaylar. Mahkeme Başkanı’nı da Bakanlar Kurulu belirler ancak atama işlemini İmparator gerçekleştirir (Ay. m.6, Court Act m. 39). İrlanda’da¹⁶⁶ ise hükümet, İrlanda Yüksek Mahkemesi’ne üyesi ataması için cumhurbaşkanına tavsiyede bulunur ve cumhurbaşkanı, bu tavsiyeye yönelik atamayı resmi olarak yapar¹⁶⁷ (Ay. m. 35). Türkiye’de ise cumhurbaşkanı, kendisine gösterilen adaylar

¹⁶¹ Tusseau, atama yetkisinin geleneksel anlamda yasama, yürütme veya yargı organlarından sadece birine verildiği bu sistemin nadir görüldüğünü tespit etmiştir. Sadece yürütme organına atama yetkisinin verildiği ülkelere örnek Kanada’dır. Kanada’da 1867 Anayasası’nın 96. maddesine göre Nova Scotia ve New Brunswick’teki denetim mahkemelerinin yargıçları hariç, her eyaletteki üst mahkeme, bölge ve ilçe mahkemelerinin yargıçlarını Genel Vali (Governor General) atar. Kanada’nın hükümet sistemi anayasal monarşidir. Genel vali, devlet başkanının temsilcisi olmakla birlikte onun yetkilerini kullanır. Avustralya’da da durum Kanada ile benzerdir. Bu ülkelerde yetki yürütmede olmakla birlikte bu ülkelerde şeffaflık sağlayabilmek adına “Danışma Kurulları”ndan bahsedilir. Avustralya’da Danışma Kurulu’na danışmak zorunludur ancak Kurul’un danışma dışında bir dahli söz konusu olmaz. İsveç, Norveç, Ürdün ve Suriye’de de durum benzerdir. Kosta Rika, Peru (parlamentonun 2/3 çoğunluğu ile), Uruguay (parlamentonun 2/3 çoğunluğu ile), İsviçre, Macaristan, Hırvatistan (2010 yılından beri parlamentonun 2/3 çoğunluğu ile) ve Polonya’da ise sadece yasama organına atama yetkisi verilmiştir, Tusseau, **op. cit.**, s. 462-465.

¹⁶² Anayurt, **op. cit.**, s. 826.

¹⁶³ Ulaş, **op. cit.**, s. 322.

¹⁶⁴ Gönenç, **loc. cit.**

¹⁶⁵ Japonya Anayasası için bkz. (https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/174-je_ch4), erişim tarihi: 05.03.2024.; Japonya Mahkemeler Kanunu için bkz. (<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/1894/en>), erişim tarihi: 05.03.2024.

¹⁶⁶ İrlanda Anayasası için bkz. (<https://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>), erişim tarihi: 05.03.2024.

¹⁶⁷ Atama prosedürü için bkz.

<http://www.supremecourt.ie/supremecourt/sclibrary3.nsf/pagecurrent/225D8212CD9DEDE880257315005A41A5?opendocument&l=en>, erişim tarihi: 05.03.2024.

arasından tercihte bulunur ve atama işlemini gerçekleştirir. Yani örnek olarak gösterilenlerin aksine Türkiye’de nihai karar cumhurbaşkanının iradesine bırakılmıştır.

1.2.2. Seçim Sistemi

Seçim sisteminin anayasa yargıçlarının parlamento tarafından seçilmesi olarak kabul edildiği görülmektedir¹⁶⁸. Aslında seçim sistemi, parlamento ya da parlamento dışında kendisine kontenjan tanınan kuruma, aralarından seçim yapması için adayların sunulduğu ve belirleyici konumdaki kurumun da adaylar arasından birini anayasa yargıcısı olarak seçtiği sistemdir. Örneğin parlamento tarafından oylama yapılarak belirleme mümkün olduğu gibi doğrudan devlet başkanının seçmesi de söz konusu olabilir¹⁶⁹. Başka bir deyişle; bir kişi ya da kurum tarafından önerilen adaylar arasından parlamento, devlet başkanı yahut anayasa ile görevli kılınmış başkaca bir kurum tarafından bir seçim yapılması durumu söz konusudur. Seçim sisteminde genelde seçme yetkisinin parlamentolara verilmesinden dolayı anayasa yargısının demokratik meşruiyetine katkı sağladığı düşüncesiyle üstün görülür¹⁷⁰. Seçme yetkisinin parlamentolara verildiği durumlarda genelde üçte iki yahut beşte üç gibi nitelikli çoğunluk aranır. Aranan nitelikli çoğunluğun tek parti tarafından sağlanması zor bir ihtimaldir. Bu nedenle aranan nitelikli çoğunlukların, parlamentodaki çoğunluk partisini muhalefet ile uzlaşmaya teşvik edici etkisi bulunduğunu belirtmek gerekir¹⁷¹. Ayrıca bu durum, mahkemelere aynı siyasi ve hukuki düşüncelerin hâkim olmasının da önüne geçecek etkiye sahiptir¹⁷².

¹⁶⁸ Gönenç, **loc. cit.**; Kaboğlu, **op. cit.**, s. 34; Tanör-Yüzbaşıoğlu, **loc. cit.**; Ulaş, **loc. cit.**

¹⁶⁹ Gönenç, **loc. cit.**

¹⁷⁰ Ulaş, **loc. cit.**; Tanör-Yüzbaşıoğlu, **op. cit.**, s. 489-490.

¹⁷¹ Ulaş, **loc. cit.**; Kaboğlu, **op. cit.**, s. 35; Ayrıca bkz. “Tüm bu aktarımlardan sonra, öncelikle Amerika’daki başkanlık rejimlerinde anayasa mahkemesi üyelerinin genellikle meclislerce seçildiğini söyleyebiliriz. Bunların içinde, ayrıca başkanın da doğrudan atama yapma yetkisinin bulunduğu ayrık örneklerin Guatemala ve Şili olduğunu, fakat başkanın yaptığı atamaların azınlıkta olduğunu, üyelerin büyük bir kısmının iki meclisin uzlaşısına dayanan nitelikli çoğunluklarıyla veya yürütme dışındaki öznelerin katılımıyla seçildiğini söyleyebiliriz. Geri kalan örneklerle bakıldığında, başkanın atama yaptığı örneklerin, azınlıkta da olsa bulunduğunu, fakat bunların mutlaka meclis onayına tabi olduğunu görmekteyiz. Öte yandan Amerika’daki başkanlık örneklerinin çoğunluğunda, AYM üyelerinin seçimi, meclislerce ve uzlaşısına dayalı nitelikli çoğunluklarca yapılmaktadır.” , Şirin, **op. cit.**, s. 95; Gönenç, **op. cit.**, s. 18-19.

¹⁷² Kaboğlu, **loc. cit.**

1.2.3. Karma Sistem

Karma sistem, anayasa yargıçlarının belirlenmesinde hem atama hem de seçme sistemlerinin kullanılmasıdır¹⁷³. Burada yargıç belirleme yetkisi yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaşılır¹⁷⁴. Bu sistemin kullanıldığı ülkelerde genellikle parlamentolara üstünlük tanınır. Bu üstünlüğün tanınmasının sebebi, seçme sisteminde de değinildiği üzere, parlamentolara belirleme yetkisinin verilmesinin anayasa mahkemelerinin meşruiyetine katkı sağlar nitelikte görülmesidir. Zira halk, parlamento aracılığıyla sisteme dahil edilmiş olur. Karma sistemde de yargıçların parlamentolar tarafından belirlenmesinde üçte iki yahut beşte üç gibi nitelikli çoğunluğun aranmasının sebebi uzlaşmaya teşvik etmek ve mahkemelerin tek bir düşüncenin tekeline girmesini engellemektir¹⁷⁵.

1.3. Karşılaştırmalı Hukukta Yürütme Organının Rolü

Anayasa mahkemeleri ile olan iş birliğini yönlendirmek ve onlara bilgi vermek amacıyla Venedik Komisyonu, Anayasa Adaleti Ortak Konseyini¹⁷⁶ kurmuştur. Konsey, anayasa mahkemeleri arasında bilgi alışverişi sağladığı gibi karşılıklı etkileşimi de temin edecek araçlar geliştirir. Anayasa Adaleti Ortak Konseyini, Venedik Komisyonu üyeleri ile anayasa mahkemeleri tarafından atanan irtibat görevlileri (*liaison officers*) oluşturur. Konseye; Venedik Komisyonu üyesi devletler, gözlemci devletler, özel iş birliği statüsüne sahip devletler veya oluşumlar ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı ve Amerika İnsan Hakları Mahkemesi katılır.

Daha önce açıklandığı üzere çalışma kapsamında bu Konseye üye olan ülkelere yer verilmesinin sebebi Türkiye ile çeşitli ülkeleri -Avrupa ülkeleri ile sınırlı kalmaksızın- kıyaslamak ve incelemektir. Anayasa yargıçlarının belirlenmesinde,

¹⁷³ Ulaş, **op. cit.**, s. 323; Anayurt, **op. cit.**, s. 827; Kaboğlu, **op. cit.**, s. 36; Kelsen'in de karma yöntemi önerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kelsen, anayasa yargıçlarını yalnızca parlamentonun veya devlet başkanı yahut hükümetin belirlemesi durumlarını önceliklendiremez. Bu nedenle yöntem olarak her bir üyelik için birden fazla aday öneren hükümetin teklifi üzerine parlamentonun tercih yapması ya da bunun tam tersinin yapılabileceğini ileri sürer, Kelsen, **op. cit.**, s. 886.

¹⁷⁴ Tusseau'ya göre bu şekilde birden çok otoritenin sürece dahil olmasıyla atanan kişilerin belirli bir organa bağlılığı olmaz ve böylece bağımsızlıkları sağlanır, Tusseau, **op. cit.**, s. 467-468.

¹⁷⁵ Kaboğlu, **op. cit.**, s. 38-39.

¹⁷⁶ Oluşum ve ülkeler için bkz. (https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Constitutional_Justice), erişim tarihi: 06.01.2024.

benimsenen sistemden bağımsız olarak, belirleme görevinin verildiği kurum, mahkemelerin bağımsızlığı ve demokrasinin tesisi konusunda oldukça önemli rol oynar. Türkiye’de AYM üyelerinin belirlenmesi konusu ilerleyen bölümlerde incelenecek olmakla birlikte belirtilmelidir ki ülkemizde bu belirlemede yürütme organının baskın rolü öne çıkar. Hal böyle olunca anayasa mahkemelerinin bağımsızlığı; Konseye katılan ülkelerden anayasa yargıçlarının belirlenmesine yürütme organının katılım sağladığı ülkeler, bu katılımın ne şekilde sağlandığı, bu ülkelerin anayasa mahkemelerinin yaptıkları norm denetimleri ve yüce divan sıfatıyla yargılama yapıp yapmadıkları ile ülkelerde uygulanan hükümet sistemleri çerçevesinde değerlendirilerek ortaya konacaktır¹⁷⁷. Diğer yandan üyelerin farklı bir kurumun etkisiyle belirlendiği durumlarda söz konusu kurumun oluşum şekli de incelenecektir. Ayrıca bu ülkelerde anayasa yargıçları için aranan niteliklere de yer verilecektir.

Aşağıda incelenen ülkeler öncelikle hükümet sistemlerine (parlamentar sistem, yarı-başkanlık sistemi, başkanlık sistemi) göre sınıflandırılmıştır. Bu ayrımın altında yine ülkeler, anayasa yargıçlarının tamamı ya da çoğunluğu yürütme organı tarafından belirlenenler ve çoğunluğu oluşturmayan bir kısım üyeleri yürütme organı tarafından belirlenenler olacak şekilde incelenecektir. Ayrıca alt başlık olarak doğrudan yürütme organı tarafından belirlemenin yapıldığı ülkeler ve başka bir kurumun katılımıyla¹⁷⁸ yürütme organı tarafından belirlemenin yapıldığı ülkeler şeklinde ayırım yapılarak inceleme yöntemi genişletilecek; son olarak değerlendirmelere yer verilecektir. “Başka bir kurumun katılımı” ifadeleriyle anlatılmak istenen; üye belirleme yetkisine sahip olan kurumun (organın, makamın yahut otoritenin) bir başka kurumun önerisi, onayı, tavsiyesi yahut rızası vb. üzerine üye belirlemesi halidir.

¹⁷⁷ Çeşitli ülkelerde anayasallık denetimi yapmakla görevli organlara ilişkin anayasa hükümlerinin mahkemelerin kuruluşları, üyelerinin seçimleri, mahkemelerin görevleri ve yetkileri ile başvurular ve kararları kapsamında incelendiği güncel bir çalışma için bkz. Fatih Çağrı Ocaklı, “Anayasa Mahkemeleri”, **Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları**, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yay., Haziran 2022, s. 359-396.

¹⁷⁸ Burada katılım kavramı genel bir ifade olarak kullanılmıştır. Zira ülkelerin anayasaları incelendiğinde *recommendation*, *opinion*, *consent*, *confirmation*, *proposal*, *approve*, *ratification* gibi pek çok farklı kelimenin kullanıldığı görülür. Ne var ki çalışmada benimsenen amaç ve bu çerçevede yapılan ayırma bakıldığında anayasa yargıçlarını belirleme rolünün başka bir kurum ile paylaşılıp paylaşılmadığıdır. Bu nedenle anayasalarda yer alan her kelimeye göre bir ayırım yapılması yolu tercih edilmemiştir.

1.3.1. Parlamenter Sistemin Uygulandığı Ülkelerde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

Daha önce açıkladığımız üzere parlamenter sistemlerde yürütme organı iki başlı olup devlet başkanı ve hükümetten oluşur. Yürütme organını oluşturan devlet başkanı ve hükümetin görev ve yetkilerinin yanı sıra devlet başkanının aktifliği yahut pasifliği ile güçlü bir konumda olup olmadığı, anayasa yargıçlarının belirlenmesinde önem arz eder. Zira görev ve yetkileri oldukça fazla olup temsili bir konumda değil, güçlü bir konumda olan devlet başkanının siyaset üzerindeki etkisi önemlidir. İncelenen ülkeler içerisinde böyle bir konumda bulunan devlet başkanının tek başına ve doğrudan anayasa yargıçlarını belirlediği bir ülkeye rastlanmamıştır. Devlet başkanının şekli bir biçimde atama işlemini gerçekleştirdiği görülmüştür. Diğer yandan parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde anayasa yargıçlarının belirlenmesinde genel olarak başka bir kurumun katılımı söz konusudur.

1.3.1.1. Tamamının/Çoğunluğunun Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

Bu başlık altında anayasa yargıçlarının tamamının veya çoğunluğunun yürütme organı tarafından belirlendiği ülkeler ve bu ülkelerin anayasa hükümlerine yer verilecektir. Anayasa yargıçlarının yürütme organı tarafından ne şekilde belirlendiği, yargıçların doğrudan yürütme organı tarafından belirlenmesine veya başka bir kurumun katılımıyla yürütme organı tarafından belirlenmesine göre sınıflandırılacaktır.

1.3.1.1.1. Doğrudan Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

İncelenen ülkelerden yalnızca İrlanda ve Japonya'da yüksek mahkeme yargıçlarının tümü yürütme organı tarafından belirlenir. Öncelikle İrlanda'nın¹⁷⁹ hükümet sistemi, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine rağmen parlamenter sistemdir¹⁸⁰. Hükümet üyeleri, yasamanın onayı üzerine cumhurbaşkanına önerilir ve

¹⁷⁹ İrlanda Anayasası için bkz. supra dipnot 166.

¹⁸⁰ “Demokratikleşme süreçlerini başarılı bir şekilde tamamlamış olan İrlanda... gibi kimi ülkelerde, halk tarafından seçilmiş, anayasal ya da de facto şekilde yetkisizleşmiş, sembolik cumhurbaşkanları bulunmaktadır. Bu tür cumhurbaşkanlarının rolü, sahip oldukları demokratik meşruiyetten aldıkları güçle ve her hangi bir şekilde krize sebebiyet vermeden tüm ulus adına konuşabilmek, ulusal bütünlüğü temsil etmek ile sınırlıdır.”, Özsoy, **op. cit.**, s. 86.

atamaları bu şekilde gerçekleşir. İrlanda'da anayasa yargısı için kurulan özel bir mahkeme yoktur. Anayasaya uygunluk denetimi, İrlanda Yüksek Temyiz Mahkemesi tarafından yapılır. Mahkeme, dokuz üyeden oluşur. Yüksek Temyiz Mahkemesi yargıcı olabilmek için en az on iki yıllık avukatlık¹⁸¹ deneyime sahip olunmalıdır¹⁸². Ayrıca Yüksek Temyizi Mahkemesi yargıcı olarak atanmadan önceki iki yıllık dönemde kesintisiz biçimde çalışma koşulu aranır¹⁸³. Üyeler yetmiş yaşlarına kadar görev yaparlar¹⁸⁴. İrlanda Anayasası'na göre İrlanda Yüksek Temyiz Mahkemesi yargıçları cumhurbaşkanı tarafından atanır. Ancak İrlanda Yüksek Temyiz Mahkemesine kimin atanacağına hükümet karar verir. Hükümet, atanacak adayı belirterek cumhurbaşkanına öneride (*advise*) bulunur ve cumhurbaşkanı resmi atamayı gerçekleştirir¹⁸⁵. Cumhurbaşkanının yaptığı bu atama işleminin şekli bir işlem olduğu söylenebilir.

Cumhurbaşkanının ayrıca Danıştayın görüşünü aldıktan sonra -bütçe ve mali hükümlere ilişkin yasalar (*money bills*) hariç olmak üzere- parlamentoyu oluşturan her iki meclis tarafından kabul edilen yasaların ve Anayasa değişikliklerinin Anayasa'ya uygunluklarının denetimi için İrlanda Yüksek Temyiz Mahkemesine başvuru yetkisi vardır. Yürürlükteki kanunların anayasaya uygunluklarının denetimi ise diğer yüksek yargı organları tarafından yapılır¹⁸⁶. İrlanda Yüksek Mahkemesinin cumhurbaşkanını yargılama yetkisi ise yoktur. Cumhurbaşkanı ancak impeachment usulü ile görevden alınabilir. Görüldüğü üzere İrlanda'da Yüksek Temyiz Mahkemesi üyelerinin tümü iki başlı yürütme organı oluşturan hükümet tarafından belirlenir ve cumhurbaşkanı tarafından bu üyelerin atamaları yapılır. Yasama organı dahil başkaca herhangi bir kurum, belirleme ve atama sürecine dahil edilmemiştir.

Japonya¹⁸⁷, 1947 Anayasası ile birlikte parlamenter hükümet sistemine sahip olan anayasal bir monarşidir. Devletin ve halkın birliğinin sembolü imparatordur.

¹⁸¹ Burada practising barrister ve solicitor kavramları yerine bu çalışmada kolayca anlaşılabilmesi için avukatlık şeklinde bir kullanım tercih edilmiştir. Esasen kavramlar arasındaki fark, davalara katılım hususunda ortaya çıkar. Practising barrister, duruşmalara giren dava avukatları için kullanılırken solicitor daha çok danışmanlık hizmeti veren avukatlar için kullanılır.

¹⁸² The Supreme Court of Ireland, "Appointment and Tenure of Judges of the Supreme Court", (<https://bit.ly/3IKzqXi>), erişim tarihi: 20.02.2024.

¹⁸³ **Ibid.**

¹⁸⁴ Courts and Court Officers Act 1995 yasası ile emeklilik yaşı yetmiş ikiden yetmişe indirilmiştir. Bu nedenle 1995'ten önce göreve gelen üyeler için emeklilik yaşı yetmiş ikidir, bkz. **Ibid.**

¹⁸⁵ **Ibid.**

¹⁸⁶ Ocaklı, **op. cit.**, s. 382.

¹⁸⁷ Japonya Anayasası için ve Japonya Mahkemeler Yasası için bkz. supra dipnot 165.

Temsilciler Meclisinin feshi, uluslararası anlaşmaların ilanı, Yüksek Mahkeme başkanının atanması gibi devlet işlerinde imparatorun tüm eylemleri için bakanlar kurulunun tavsiye ve onayı gerekir. Bu tip devlet işlerine ilişkin bakanlar kurulu kararlarına ilişkin belgeler, her bakanlar kurulu toplantısından sonra imparatora gönderilir ve imparator bu belgeleri inceleyerek imzalar¹⁸⁸. Yalnızca Anayasa’da belirtilen devlet işlerini gerçekleştiren imparator, hükümetle ilgili güçlere sahip değildir. İmparator, parlamentonun belirlediği kişiyi başbakan ve kabinenin belirlediği kişiyi Yüksek Mahkeme başkanı olarak atar. Japon Yüksek Mahkemesi toplam on beş üyeden oluşur. Üyelerin altısı kariyer yargıcı (dördü hukuk ikisi ceza davalarında uzmanlaşmış), dördü avukat (uygulayıcı), ikisi savcı, biri diplomat ve biri hukuk profesörüdür¹⁸⁹. Yüksek Mahkeme üyeleri, yetmiş yaşlarını doldurana kadar görev yaparlar. Mahkeme başkanı haricindeki tüm üyeler, bakanlar kurulu tarafından atanır. Netice itibarıyla imparatorun Yüksek Mahkemenin başkanını atama yetkisi temsili bir yetki olup Mahkeme üyelerinin tümünün belirlenmesinde yürütme organı olarak kabine söz sahibidir. Diğer yandan Yüksek Mahkeme üyelerinin atanmaları, atamadan sonra gerçekleştirilen ilk genel seçimlerde halk tarafından gözden geçirilir. Bir yargıcın atanmasının üzerinden on yıl geçtikten sonra yapılan ilk Temsilciler Meclisi üyelerinin genel seçiminden sonra halk, yargıç atamalarını tekrar gözden geçirir. Halk, görevden alınmasını istediği yargıç varsa bu yönde oy kullanarak gözden geçirme işlemini gerçekleştirir¹⁹⁰. Japon Yüksek Mahkemesi, somut norm denetimi yoluyla anayasaya uygunluk denetimi yapar¹⁹¹. Bu nedenle imparator yahut hükümetin, Japon Yüksek Mahkemesine başvuruda bulunma yetkisi yoktur. Ayrıca imparator yahut hükümet, Mahkeme tarafından yargılanmaz.

¹⁸⁸ The Imperial Household Agency, “Activities of Their Majesties the Emperor and Empress”, (<https://www.kunaicho.go.jp/e-about/activity/activity02.html>), erişim tarihi: 15.04.2024.

¹⁸⁹ Hideo Chikusa, “Japanese Supreme Court - Its Institution and Background”, *SMU Law Review*, 52, 1999, s. 1720.

¹⁹⁰ Id., s. 1721.

¹⁹¹ Supreme Court of Japan, “Courts in Japan”, s. 2, (<https://bit.ly/4ckKCru>), erişim tarihi: 16.02.2024; Japon Yüksek Mahkemesi, 1947’den bu yana yaklaşık dokuz dava dosyasında anayasaya aykırılık kararı vermiştir, bkz. Yuichiro Tsuji, “Constitutional Law Court In Japan”, *Tsukuba Journal Of Law And Politics*, 65, 2016, s. 73, (<https://ssrn.com/abstract=2987651>), erişim tarihi: 18.02.2024.

1.3.1.1.2. Başka Bir Kurumun Katılımıyla Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

Parlamente sistemini uygulandığı ülkelerde anayasaya uygunluk denetimi yapan kurumun üyelerinin tamamı veya çoğunluğu yürütme organı tarafından belirlense de bu belirleme işlemi yalnızca yürütme organının iradesine bırakılmamış, farklı kurumlar da belirleme sürecine dahil edilmiştir. Buna göre parlamente sistemin uygulandığı Belçika, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, İspanya, Güney Afrika, Lihtenştayn Prenslığı, Lüksemburg, Monako Prenslığı, Slovakya, İsrail, Kosova ve Malta'da üyelerin belirlenme sürecine yürütme organı dışında farklı kurumların dahil edildiği görülmüştür.

Belçika¹⁹² federal yapıda bir devlettir. Devletin şekli anayasal monarşi iken hükümet sistemi parlamente dir. Belçika, Flaman topluluğu, Fransız topluluğu ve Almanca konuşan topluluktan oluşur. Ülkede sembolik yetkileri bulunan bir kral vardır. Federal yapıdaki Belçika'da Federal Parlamento bulunur ve bu Parlamento iki kanatlıdır. Federal Parlamento, Temsilciler Meclisi ve Senatodan oluşur. Belçika Anayasa Mahkemesinin kuruluşunu, üyelerinin belirlenmesini, üye olarak atanabilme şartlarını ve diğer hususları düzenleyen 6 Aralık 1989 tarihli Anayasa Mahkemesi Yasası'na¹⁹³ göre on iki üyeden oluşur. Yasa'ya göre Anayasa Mahkemesi üyelerinin altısı Flamanca konuşan topluluktan, altısı ise Fransızca konuşan topluluktan olmalıdır. Üye olarak atanabilmek için en az kırk yaşında olmak şarttır. Üyeler, en az beş yıl Yargıtayda veya Danıştayda yargıç yahut savcı olarak görev yapmış, Anayasa Mahkemesinde hukuk sekreterliği yapmış, Belçika'daki bir üniversitede en az beş yıl hukuk profesörü yahut doçenti olarak görev yapmış yahut en az beş yıl süreyle parlamente leri k yapmış olan kişiler arasından seçilmelidir. Sonuç olarak toplam on iki üyenin yarısı hukukçu, kalan yarısı ise eski parlamente leri olmalıdır¹⁹⁴. Altı hukukçu üyeden en az biri Almanca bilmelidir¹⁹⁵. Ayrıca gerek hukukçu gerek parlamente leri kontenjanının en az üçte biri farklı cinsiyette kişilerden oluşmalıdır. Üyeler, emeklilik yaşları olan yetmiş yaşına kadar görev yaparlar¹⁹⁶.

¹⁹² Belçika Anayasası için bkz. (<https://bit.ly/46BR6xY>), erişim tarihi: 21.11.2023.

¹⁹³ 6 Aralık 1989 tarihli Anayasa Mahkemesi Yasası için bkz. (<https://www.const-court.be/en/court/basic-text-2-legislation-organique>), erişim tarihi: 21.11.2023.

¹⁹⁴ Özyurt, **op. cit.**, s. 108.

¹⁹⁵ **Ibid.**

¹⁹⁶ **Ibid.**

Belçika Anayasa Mahkemesi üyelerinin tümü kral tarafından atanır. Kral bu atamayı Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından dönüşümlü olarak kendisine önerilen ve iki adaydan oluşan bir listeden atar. Adayların bulunduğu liste, hazır bulunan üyelerin üçte ikilik nitelikli çoğunluğu ile kabul edilir. Belçika Anayasa Mahkemesi yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisine sahiptir. Kraliyet kararları, bölgesel yönetim kararları, bakanlık kararları, mahkeme kararları gibi diğer tüm düzenlemeler, Belçika Anayasa Mahkemesinin yargı yetkisi dışında kalır¹⁹⁷. Bakanlar kurulu, yasama meclislerinin başkanları ve bu meclislerin üyelerinin üçte ikisi anayasaya uygunluk denetimi için Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunabilir. Diğer yandan kralın kişiliği dokunulmaz olup yargılanamaz. Anayasa Mahkemesine seçilecek üyeler her ne kadar yasama organları tarafından önerilse de iradi olarak bir seçim yapma ve bu doğrultuda atama yetkisi krala aittir. Bu durumda Anayasa Mahkemesinin üyelerinin kendilerini atayan kurumun işlemlerini denetlemediği açıktır. Diğer yandan Anayasa Mahkemesi üyelerinin yarısının eski parlamenter olması, Mahkemenin meşruluğuna katkı sağlar nitelikte olsa da açıkça siyasi bir iradenin savunuculuğunu yapmış kişilerin Anayasa Mahkemesine üye olarak seçilmesi doğru değildir. Bununla birlikte üyelerin diğer yarısının hukukçular arasından seçilmesi, dengeyi sağlamak açısından önemlidir. Son olarak krala liste sunan yasama organının üçte ikisinin liste üzerinde uzlaşmasının aranması da önem arz eden bir diğer husustur.

Avusturya¹⁹⁸, federal yapıda bir devlettir. Avusturya Anayasa Mahkemesi on dört asil ve altı yedek üyeden oluşur. Üyelerin görev süreleri yetmiş yaşlarını doldurdukları yılın sonunda sona erer. Mahkeme başkanı, başkan yardımcısı, asil üyelerden altısı ve yedek üyelerden üçü federal hükümetin önerisi üzerine federal cumhurbaşkanı tarafından atanır. Federal hükümet bu önerisini yargıçlar, kamu görevlileri ve hukuk profesörleri arasından yapar. Kalan altı asil ve üç yedek üyeyi ise federal cumhurbaşkanı, Milli Konseyin üç asil ve iki yedek üyelik için teklif edeceği adaylar arasından ve Federal Konseyin üç asil ve bir yedek üyelik için teklif edeceği adaylar arasından atar. Parlamentonun teklif ettiği kişiler yargıçlar, kamu görevlileri ve hukuk profesörleri olmanın yanı sıra avukatlar veya hukuk ve siyaset bilimi

¹⁹⁷ Ocaklı, **op. cit.**, s. 368, dipnot 26.

¹⁹⁸ Avusturya Anayasası için bkz. (<https://bit.ly/47vbOAK>), erişim tarihi: 26.11.2023.

fakültesinden hukuk derecesiyle mezun olanlar arasından da olabilir¹⁹⁹. 1929 yılındaki Anayasa değişikliğine kadar anayasa yargıçlarının yarısı iki yapılı yasama organının Millet Meclisi kanadı tarafından ve diğer yarısı Federal Konsey kanadı tarafından seçilirken bu sistem değiştirilmiştir²⁰⁰. Bu değişikliğin temelinde Anayasa Mahkemesini, parlamentonun oluşumundan kaynaklı politikleşmekten kurtarmak ve federal cumhurbaşkanının konumunu güçlendirmek yer almıştır²⁰¹. Mahkeme üyelerinin tek bir organ tarafından belirlenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan 1994'e kadar yasama meclislerinin her boş üyelik için mutlaka üç aday gösterme yükümlülüğü varken bu yükümlülük ortadan kaldırılmıştır²⁰². Böylece yasama meclisleri boş kontenjanlar için tek aday gösterebilmektedir. Bu değişiklik ile yasama meclislerinin tercihlerinin doğrudan Anayasa Mahkemesinin yapısına yansiyabilecek hale geldiği söylenebilir. Bu konuda yürütme organına hâkim olan siyasi çoğunluk ile yasama organına hâkim olan siyasi çoğunluğun aynı olması halinde üyelerin büyük kısmının siyasal çoğunluk tarafından belirleneceği gerçeğinin eleştirilere sebep olduğu görülmüştür²⁰³.

Üyelerin belirlenme süreci yasama ve yürütme organları arasında paylaştırılmış olup yargı organı sürecin dışında bırakılmıştır. Mahkeme her ne kadar kurulan ilk anayasa mahkemelerinden biri olsa da yargı organının sürece doğrudan dahil edilmemesi doğru değildir. Mahkeme, tüzüklerin hukuka uygunluğu ile federal yasaların ve eyalet mevzuatının anayasaya uygunluğunu denetler. Federal cumhurbaşkanının anayasaya uygunluk denetimi için başvuruda bulunma hakkı yoktur. Anayasa Mahkemesi, üyelerini hem öneren hem de atamalarını yapan federal cumhurbaşkanı ve federal hükümet üyelerini yüce divan sıfatıyla yargılama yetkisine sahiptir.

Çek Cumhuriyeti²⁰⁴ Anayasa Mahkemesi on beş üyeden oluşur ve üyelerin görev süresi on yıldır. Kusursuz bir karaktere sahip, Senatoya seçilme şartlarını taşıyan, üniversitede hukuk eğitimi almış ve en az on yıldır hukuk mesleğinde aktif

¹⁹⁹ Özyurt, *op. cit.*, s. 88.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ *Ibid.*

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ *Id.*, s. 95.

²⁰⁴ Çek Cumhuriyeti Anayasası ve Anayasa Mahkemesi Yasası için bkz. (<https://www.usoud.cz/en/legal-basis>), erişim tarihi: 28.02.2024.

olarak çalışan kişiler yargıç olarak atanabilirler. Çek Cumhuriyeti Parlamentosu iki kanatlı olup Senato ve Temsilciler Meclisinden oluşur. Anayasa Mahkemesinin üyeleri, cumhurbaşkanı tarafından Senatonun onayı üzerine atanır. Senato, altmış gün içerisinde onay ile ilgili oylama yapmazsa cumhurbaşkanının ataması onaylanmış sayılır. Görüldüğü üzere cumhurbaşkanının seçimi, parlamentonun tek kanadığının onayına tabi kılınmış olup üyeleri belirleyici konumda olan cumhurbaşkanıdır. Cumhurbaşkanının atamalarının Senato tarafından oylanmaması halinde atamanın yapılmış sayılması sistemin kilitlenmesini önleyici nitelikte olsa da netice itibarıyla cumhurbaşkanının iradesinin doğrudan ve sınırlanmaksızın Anayasa Mahkemesine yansması sonucunu doğurabilir. Bu durum cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesi tarafından yüce divan sıfatıyla yargılanmasına gölge düşürebilecek niteliktedir. Zira Mahkeme, cumhurbaşkanı yüce divan sıfatıyla yargılama yetkisine sahiptir. Yasaların anayasaya uygunluk denetimini yapan Mahkeme, özel olarak cumhurbaşkanı işlemlerini denetlemez. Cumhurbaşkanı, Temsilciler Meclisi ve Senatonun ortak kararlarının iptali için Mahkemeye başvurma yetkisine sahipken anayasaya uygunluk denetimi için böyle bir başvuru yetkisi yoktur.

İspanya'da²⁰⁵ da devletin şekli anayasal monarşi olup parlamenter hükümet sistemi uygulanır. Ülkede sembolik yetkileri olan bir kral vardır. İspanya'da parlamento iki kanatlıdır ve Kongre ile Senatodan meydana gelir. İspanya Anayasa Mahkemesi (*Del Tribunal Constitucional*) on iki üyeden oluşur. Anayasa Mahkemesinin tüm üyeleri hukukçu olmak şartıyla yargıçlar ve savcılar, üniversite profesörleri, kamu görevlileri ve avukatlar arasından atanır; mesleki faaliyetlerde en az on beş yıllık deneyime sahip olmaları gerekir. Diğer yandan Mahkeme üyeleri, dokuz yıllık süre için atanır ve üç yılda bir üyelerin üçte biri yenilenir. Üyelerin iki defa üst üste seçilmeleri mümkün değildir. Tüm üyeler kral tarafından atanır ancak kralın bu atama yetkisi semboliktir. Zira kral, çeşitli kurumların kendisine aday olarak gösterdiği kişilerin yalnızca atama işlemini gerçekleştirir. Üyelerin dördü Kongrenin beşte üç çoğunluğu tarafından, dördü Senatonun beşte üç çoğunluğu tarafından, ikisi Hükümet tarafından ve ikisi ise Genel Yargı Konseyi (*General Council of the Judiciary*) tarafından aday gösterilir.

²⁰⁵ İspanya Anayasası için bkz. (<https://bit.ly/3GfORWf>), erişim tarihi: 19.02.2024; İspanya Organic Law 2/1979 için bkz. (<https://bit.ly/3VrEbWn>) erişim tarihi: 19.02.2024.

Genel Yargı Konseyinin üyeleri, yasama organı tarafından seçilir²⁰⁶. Bu Konsey beş yıllık dönem için atanan yirmi üyeden oluşur. Üyelerin on tanesi Kongre, on tanesi ise Senato tarafından seçilir²⁰⁷. Kongre ve Senatonun yaptıkları seçimlerde beşte üçlük nitelikli çoğunluk aranır. Görüldüğü üzere her ne kadar atama kral tarafından yapılsa da üyelerin belirlenmesinde -Genel Yargı Konseyinin kontenjanı da dahil edildiğinde- oransal olarak yasama organı ön plana çıkar. Buna rağmen parlamentonun her iki kanadında da üyeler belirlenirken beşte üç gibi nitelikli çoğunluğun aranmasıyla uzlaşmaya sevk eden bir anlayış vardır. Diğer yandan Genel Yargı Konseyinin üyeleri her ne kadar yasama tarafından belirlense de bu üyelerin belirlenmesinde de beşte üçlük nitelikli çoğunluğun aranması yasamanın uzlaşmasını gerektirmektedir. Bu nedenle Mahkemenin oluşumu açısından olabildiğince uzlaşmacı bir anlayışın hâkim olduğu söylenmelidir.

İspanya Anayasası'na göre İspanya Hükümeti Başkanı (*President*) ve diğer hükümet üyeleri, Yüksek Mahkemenin (*El Tribunal Supremo*) Ceza Bölümü tarafından yargılanır. Eğer suçlama görevleri sırasında işlenen vatana ihanet veya devletin güvenliğine karşı işlenen bir suç ise bunun Mahkeme önüne getirilebilmesi için Kongrenin dörtte birinin girişimi ve salt çoğunluğunun onayı gerekir. İspanya kralının kişiliği ise dokunulmazdır ve yargılanamaz. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, yasaların, yasa hükmünde kararnamelerin, yasa yapımının, uluslararası anlaşmaların anayasaya uygunluklarını denetler. İspanya Hükümeti Başkanı, ombudsman, elli milletvekili yahut elli senatör aykırılık iddiasında bulunabilirler. Diğer yandan mahkemeler ve yargıçlar da somut norm denetimi yoluyla anayasaya aykırılık iddiasıyla Mahkemeye başvurabilirler.

Güney Afrika'da²⁰⁸ parlamentoyu Millet Meclisi ve Ulusal Eyaletler Konseyi oluşturur. Devlet başkanını Millet Meclisi seçer. Yürütme yetkisi devlet başkanına ait olmakla birlikte devlet başkanı bu yetkiyi bakanlar ile paylaşır. Güney Afrika Anayasa Mahkemesi on bir üyeden oluşur. Yargıçlar genelde yenilenemeyen bir süre boyunca,

²⁰⁶ Özyurt, **op. cit.**, s. 106.

²⁰⁷ General Council of the Judiciary, "Composition", (<https://www.poderjudicial.es/cgpj/en/Judiciary/General-Council-of-the-Judiciary/Institutional-information/Composition/>), erişim tarihi: 19.02.2024.

²⁰⁸ Güney Afrika Anayasası için bkz. (<https://bit.ly/47RPSzC>), erişim tarihi: 23.11.2023.

on iki ile on beş yıl arasında hizmet ederler²⁰⁹. Üyelerin hukukçu olmaları gerekir²¹⁰. Anayasa Mahkemesi üyeleri belirlenirken Güney Afrika'nın ırksal ve cinsiyet yapılanmasının yansıtılması gereklidir. Üyelerin belirlenmesinde Yargı Hizmeti Komisyonu (*Judicial Service Commission*) aktif rol oynadığından Komisyon hakkında bilgi vermek gerekir. Yargı Hizmeti Komisyonu ise yirmi bir üyeden oluşur. Anayasa Mahkemesi başkanı, Yargıtay başkanı, yargıçlar başkanı tarafından atanan bir yargıç başkanı ve Adalet Bakanı, Komisyona doğrudan üyedir. Diğer yandan devlet başkanı, avukatların gösterdikleri adaylar arasından dört avukat seçer. Güney Afrika üniversitelerindeki hukukçu öğretim görevlileri tarafından bir hukukçu öğretim görevlisi seçilir. Millet Meclisi kendi üyeleri arasından ve en az üçü Mecliste temsil edilen muhalefet partilerine üye olmak üzere altı kişiyi seçer. Yine en az altı eyaletin destekleyici oyunu almak şartıyla Ulusal Eyaletler Konseyi tarafından Konseyden dört delege seçilir. Son olarak devlet başkanı, Millet Meclisindeki tüm partilerin liderlerine danıştıktan sonra ulusal yürütmenin başı olarak dört kişi atar.

Yürütme organının başı olan devlet başkanı, Yargı Hizmeti Komisyonu (*Judicial Service Commission*) ve Millet Meclisinde temsil edilen partilerin liderlerine danıştıktan sonra Mahkeme başkan ve başkan yardımcısını atar. Kalan dokuz üyeyi de devlet başkanı atar ancak bu üyeler yönünden farklı bir prosedür izlenir. Bu üyelerin atamasında öncelikle Yargı Hizmeti Komisyonu, yapılacak atama sayısının üç fazlası adaydan oluşan liste hazırlayarak devlet başkanına sunmak zorundadır. Komisyon bu listeyi hazırlarken adayları çağırır ve halka açık mülakatlar düzenler²¹¹. Bu mülakatlarda adayların nitelikleri, deneyimleri, tarafsızlıkları ve bağımsızlıkları, hukuki bilgileri gibi pek çok kriteri değerlendirir. Devlet başkanı, listeden atamalar yapabilir ancak eğer adaylardan herhangi biri kabul edilebilir değilse veya ataması belirsiz kalırsa bu durumda gerekçelerini Yargı Hizmeti Komisyonuna bildirmelidir. Yargı Hizmeti Komisyonu, listeye başka adaylar eklemeli ve devlet başkanı, eklenen listeden kalan atamaları yapmalıdır. Devlet başkanı, Güney Afrika Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Millet Meclisinde temsil edilen partilerin liderlerine

²⁰⁹ Constitutional Court of South Africa, "How Judges Are Appointed", (<https://bit.ly/49YITaM>), erişim tarihi: 22.02.2024.

²¹⁰ Ayrıca diğer kriterler için bkz. Judicial Service Commission Republic Of South Africa, "Summary and Explanation Of The Criteria and Guidelines Used by the Judicial Service Commission When Considering Candidates for Judicial Appointment", s. 3-5, (<https://bit.ly/43s6Ljp>), erişim tarihi: 24.02.2024.

²¹¹ Constitutional Court of South Africa, **loc. cit.**

danıştıktan sonra atama yapar. Görüldüğü üzere anayasa yargıçlarının belirlenmesinde şeffaf ve katılımcı bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu şeffaflık ve katılımcılık Yargı Hizmeti Komisyonunun oluşumu sırasında da ön plandadır. Anayasa yargıçları devlet başkanı tarafından atanmaktadır ancak devlet başkanının bu yetkisi, şeffaf mülakat süreçleri ve Yargı Hizmeti Komisyonu dahil edilerek sınırlandırılmıştır.

Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, ulusal ve eyaletler düzeyindeki yasaların ve Anayasa değişikliklerinin Anayasa'ya uygunluk denetimlerini ve somut norm denetimi yapmakla görevlidir. Devlet başkanı, milletvekillerinin en az üçte biri veya kamu yararını ilgilendiren yahut görülmekte olan davalarda uygulanacak hükümlerle ilgili olmak koşuluyla bireyler, yasaların anayasaya aykırılığını ileri sürebilirler. Devlet başkanının görevden alınması Millet Meclisi üyelerinin en az üçte ikisinin olumlu oyu ile gerçekleştirilebilir. Devlet başkanı, kendi belirlediği anayasa yargıçları tarafından yargılanmaz ve fakat Anayasa Mahkemesi, parlamentonun veya devlet başkanının anayasal bir yükümlülüğü yerine getirmedikçe karar verebilir.

Lihtenştayn'da²¹² devletin şekli anayasal monarşidir ve parlamenter hükümet sistemi uygulanır. Ülkenin temsili görevleri olan bir prensi (*Prince Regnant*) vardır. Anayasa Mahkemesi (*Staatsgerichtshof*) beş asil ve beş yedek üyeden oluşur. Üyelerinin hukukçu olma zorunluluğu yoktur²¹³. Ayrıca bir yargıcın Avusturya'dan bir yargıcın İsviçre'den geleceği şekilde yabancı yargıçların atanmaları öngörülmüştür²¹⁴. Üyelerin görev süreleri beş yıldır. Mahkeme üyeleri prens (*Prince Regnant*) tarafından atanır. Prens ve parlamento, prensin başkanlık ettiği ve belirleyici bir oya sahip olduğu ortak bir Komisyona başvurur. Prens bu Komisyona parlamentonun atadığı üye sayısı kadar üye atayabilir. Parlamento, temsil edilen her seçim grubu için Komisyona bir üye atar. Hükümet, Adalet Bakanı'nı üye olarak atar. Komisyonun müzakereleri gizlidir. Komisyon, adayları yalnızca prensin onayı ile parlamentoya önerebilir. Parlamento önerilen adayı seçerse o aday, prens tarafından üye olarak atanır. Parlamento kararının geçerli olması için milletvekillerinin en az üçte ikisinin hazır bulunması ve hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekir. Anayasa'ya göre parlamentonun Komisyon tarafından önerilen adayı reddetmesi ve dört hafta içerisinde yeni bir aday üzerinde anlaşamaması durumunda

²¹² Lihtenştayn Anayasası için bkz. (<https://www.stgh.li/en>), erişim tarihi: 20.11.2023.

²¹³ Venice Commission, *op. cit.*, s. 8.

²¹⁴ *Ibid.*

parlamento kendi adayını önerir ve bu aday hakkında referandum yapılır. Oylamada ikiden fazla aday bulunması durumunda ikinci bir oylama yapılması gerekir. Kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan aday, prens tarafından yargıç olarak atanır. Lihtenştayn'da Anayasa Mahkemesi üyelerinin belirlenmesi için prens ve parlamentonun uzlaşması gerekli kılınsa da seçme yetkisi esasen parlamentoya aittir. Parlamentaoya adayları öneren Komisyon; parlamento, prens ve hükümet katkısı ile oluşturulmakta olup devlet organları uzlaşmaya sevk edilir. Ayrıca Komisyonunda farklı görüşlerin temsil edilmesine özen gösterilmiştir. Uzlaşının sağlanamaması durumunda ise seçme hakkı halka bırakılmıştır. Yargıçlar ne şekilde belirlenirse belirlensin atama işlemi prene bırakılmıştır ancak bu işlem şekli bir işlemdir.

Diğer yandan Anayasa Mahkemesinin prensi yargılama yetkisi yoktur; zira prensin hukuki sorumluluğu bulunmaz. Hükümet görevlilerinin Anayasa veya diğer yasaları ihlal etmeleri halinde bu durum parlamento tarafından Anayasa Mahkemesine taşınır ve yargılama, Mahkeme tarafından yapılır. Anayasa Mahkemesi, yasaların ve antlaşmaların Anayasa'ya uygun olup olmadığını ve hükümet düzenlemelerinin (kararnameler, emirler) yasalara uygun olup olmadığını belirlemek için yetkili olup aykırılık tespit etmesi halinde bunların iptalini ilan eder. Prens, anayasaya uygunluk denetimi için Mahkemeye başvuruda bulunmaz. Ezcümle Anayasa Mahkemesi, üyelerinin belirlenmesinde söz sahibi olan prens ile ilgili herhangi bir işlem yapma konusunda yetkili kılınmamıştır.

Lüksemburg'ta dokuz asil ve yedi yedek üyeden oluşan Anayasa Mahkemesinin tüm üyeleri büyük dük (*Grand Duke*) tarafından atanır. 27 Temmuz 1997 tarihli Anayasa Mahkemesinin Teşkilatı Hakkında Yasa'ya²¹⁵ göre Yüksek Adalet Divanı başkanı, İdare Mahkemesi başkanı ve Yargıtayın iki üyesi, Anayasa Mahkemesinin yasal olarak üyesidir. Yargıç statüsünde olması gereken beş üye Yüksek Adalet Divanı ile İdare Mahkemesinin ortak görüşü (*joint opinion*) üzerine büyük dük tarafından atanır. Yüksek Adalet Divanı ve İdare Mahkemesi, bu görüş bildirmek üzere, Yüksek Adalet Divanı başkanının daveti üzerine müşterek bir Genel Kurulda toplanır. Her boş üyelik için bu ortak Genel Kurulda üç aday gösterilir. Anayasa Mahkemesi, somut norm denetimi yoluyla anayasaya uygunluk denetimi

²¹⁵ 23 Ocak 2023 tarihinde değişiklik yapılmış ve bu değişiklikler 3 Temmuz 2023'ten itibaren yürürlüğe girmiştir, bkz. Resmî Gazete (*Journal Officiel*), (<https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/1997/07/27/n6/consolide/20230703>), erişim tarihi: 27.02.2024.

yapar. Büyük Dük, anayasaya uygunluk denetimi için başvuruda bulunamaz ve ayrıca Mahkeme, büyük dükü yargılayamaz.

Monako Prenslığı'nin²¹⁶ de devlet şekli anayasal monarşi olup parlamenter hükümet sistemine sahip bir ülkedir. Yürütme yetkisi prens tarafından kullanılır. Yasama yetkisi ise prens ve Ulusal Konsey tarafından ortaklaşa şekilde kullanılır. Devlet yönetimi, Hükümet Konseyinin (*Government Council*) yardım ettiği bir devlet bakanı tarafından yürütülür. Devlet bakanı, prensi temsil eder. Hükümet Konseyi, hükümet kararnameleeri hakkında görüşür ve devlet bakanının imzası ile prence sunulur. Prens, gerektiğinde yasaların ve uluslararası anlaşmaların uygulanması için yönetmelikler çıkarabilir.

Anayasa'ya göre Yüksek Mahkeme beş asil ve iki yedek üyeden meydana gelir. 16 Nisan 1963 tarih ve 2.984 sayılı Hükümet Kararnamesi'ne göre Yüksek Mahkeme üyelerinin en az kırk yaşında olması ve özellikle yetkin hukukçular arasından seçilmesi gerekir²¹⁷. Görev süreleri sekiz yıldır. Uygulamada üyeler ya tanınmış kamu hukuku profesörlerinden, Danıştay ya da Yargıtayın kıdemli Fransız yargıçlarından oluşur²¹⁸. Ulusal Konsey bir asil ve bir yedek üye, Danıştay bir asil ve bir yedek üye, Kraliyet Konseyi bir asil üye, Yargıtay bir asil üye ve Asliye Hukuk Mahkemesi (*Civil Court of First Instance*) bir asil üyeyi prence önerir. Her kaynak kurum, kendisine tanınan kontenjan için ikişer aday önerir. Prens, kendisine sunulan kişiler arasından seçim yapar ve atama işlemini gerçekleştirir. Prens, kendisine sunulan isimleri kabul etmezse yeni isimlerin sunulmasını talep etmekte özgürdür. Atama işlemi, prens tarafından egemenlik kararnamesi ile gerçekleştirir. Görüldüğü üzere Monako Prenslığı'nde kaynak kurumların önerileri üzerine tercih yapma ve atama yetkisi prence aittir. Prensın kendisine önerilen listeleri geri gönderme yetkisinin bulunması doğru değildir. Zira bu yetki, uzlaşma ortamına ve farklı görüşlerin bir arada bulunmasına engel olabilecek bir yetkidir.

Mahkemeye somut norm denetimi yoluyla başvurulabilir. Yasalar ve hükümet kararnamesleeri bu şekilde denetlenir. Mahkemenin oluşturulma biçimi üzerinde prensin

²¹⁶ Monako Prenslığı Anayasası için bkz. (<https://bit.ly/3Gje8iC>), erişim tarihi: 26.02.2024.

²¹⁷ Gouvernement Princier, "The Supreme Court", (<https://en.gouv.mc/Government-Institutions/Institutions/Justice/The-Supreme-court>), erişim tarihi: 23.02.2024.

²¹⁸ *Ibid.*

söz hakkı ve prensin onayladığı hükümet kararnamelerinin Mahkeme tarafından denetlenmesi hususları birlikte değerlendirildiğinde Mahkemenin bağımsızlığına gölge düşürebilecek bir durum söz konusudur.

Slovakya²¹⁹ Anayasa Mahkemesi on üç üyeden oluşur. Anayasa yargıcı adaylarının en az kırk yaşında olması, hukuk diplomasına sahip olması ve en az on beş yıllık hukuk deneyimine sahip olması gerekir. Üyeler on iki yıl görev yapar. Bu kriterleri taşıyan adaylar, milletvekilleri, hükümet, en yüksek yargı makamlarının başkanları, Yargı Konseyi, hukuk meslek kuruluşları dahil olmak üzere çeşitli kuruluşlar tarafından Ulusal Konsey Anayasa Hukuku Komisyonuna aday gösterilebilir²²⁰. Adayların, adaylık tekliflerini kabul etmeleri ve özgeçmişleriyle birlikte çeşitli belgeleri sunmaları gerekir²²¹. Bu belgeler daha sonra halkın incelemesi için en az kırk beş gün süreyle Ulusal Konseyin web sitesinde yayınlanır²²². Adaylar Anayasa Hukuku Komisyonu önünde halka açık mülakatlara tabi tutulur²²³. Anayasa yargıcılarının nihai seçimi parlamento oylamasıyla yapılır. Parlamento, Anayasa Mahkemesindeki boş kadro sayısının iki katı kadar aday seçer. Her adayın hem ilk hem de sonraki seçimlerde parlamentonun en az beşte üçünün oyunu (doksan oy) alması gerekir²²⁴. Mevcut pozisyon sayısından daha fazla adayın en az doksan oy alması halinde en fazla oyu alan aday seçilir²²⁵. Gerekli sayıda aday seçilemezse gerekli sayıda aday seçilinceye kadar seçim yapılır. Yapılan bu seçimlerde en az yetmiş altı oy alınması gerekir²²⁶. Sonuç itibarıyla Slovakya Anayasa Mahkemesinin üyeleri Slovakya Ulusal Konseyinin önerisi üzerine cumhurbaşkanı tarafından atanır. Eğer Ulusal Konsey, bir Anayasa Mahkemesi yargıcının görev süresinin sona ermesinden itibaren iki ay içerisinde veya görev süresinin sona ermesinden sonraki altı ay içinde başka nedenlerle gerekli sayıda adayı seçemezse cumhurbaşkanı, halihazırda seçilmiş adaylar arasından atama yapabilir. Adayların Meclis tarafından seçildiği ve atamalarının cumhurbaşkanı tarafından yapıldığı Slovakya’da şeffaf ve uzlaşmacı bir sürecin yürütüldüğü söylenmelidir. Halk, tıpkı Güney Afrika’da olduğu gibi adaylarla

²¹⁹ Slovakya Anayasası için bkz. (<https://www.ustavnysud.sk/ustava-slovenskej-republiky>), erişim tarihi: 14.11.2023.

²²⁰ Constitutional Court of the Slovak Republic, Organization of the Court, (<https://www.ustavnysud.sk/en/home/constitutional-court/organization>), erişim tarihi: 24.02.2024.

²²¹ Ibid.

²²² Ibid.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid.

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Ibid.

ilgili bilgilendirilir. Ayrıca adaylar mülakattan geçer. Her ne kadar cumhurbaşkanının seçim yapacağı adayları parlamento önerse de bu adaylar öncesinde pek çok farklı kurum tarafından parlamentoya önerilmektedir. Bu durumun Mahkemeye yansması ile Mahkemedeki siyasi ve hukuki düşünce çeşitliliği artar.

Cumhurbaşkanının Anayasa'yı kasten ihlal etmesi ve vatana ihanet suçlamalarına ilişkin yargılama yapma yetkisi Anayasa Mahkemesine aittir. Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesinde yargılanması için Ulusal Konseyin beşte üçünün onayı gerekir. Savaş, olağanüstü hâl ve sıkıyönetim ilanı Ulusal Konseyin önerisi üzerine cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilir ve bu yönde verilen kararlar, Anayasa Mahkemesinin denetimine açıktır. Anayasa Mahkemesi sadece yasaları değil, aynı zamanda hükümet, bakanlıklar, diğer idari organlar tarafından çıkarılan yönetmelikleri ve hatta belediyeler ve özerk bölgeler tarafından çıkarılan yönetmelikleri de denetler²²⁷. Yasaların ve yönetmeliklerin denetlenmesi için genellikle çoğunlukla muhalif olan en az otuz milletvekili, cumhurbaşkanı ve başsavcıdan oluşan bir grubun teklifi üzerine yapılır²²⁸. Mahkemenin bu yetkileri değerlendirilirken üyelerin atanmasında nihai karar cumhurbaşkanına ait olsa da sürece farklı kurumların dahil edildiği ve parlamentonun beşte üçü oranındaki çoğunluğunun uzlaşarak önerdiği isimler arasından tercih yaptığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Parlamente sistemin uygulandığı İsrail'de²²⁹ cumhurbaşkanının temsili yetkilere sahip olduğu söylenmelidir. İsrail Yüksek Mahkemesi on beş üyeden oluşur. Üye olabilmek için İsrail Bölge Mahkemesinde en az beş yıl yargıçlık yapma şartı aranır²³⁰. Ayrıca avukatların, uzman hukukçuların yahut üniversitelerdeki öğretim görevlilerinin üye olarak seçilebilmeleri için en az on yıllık mesleki deneyim aranır²³¹. Üyelerin görevi emekli olana kadar devam eder ve İsrail'de emeklilik yaşı yetmiştir²³². Cumhurbaşkanı, Yargı Seçim Komitesinin (*Judicial Selection Committee*) seçimi üzerine atama yapar. Yani cumhurbaşkanının temsili bir atama yetkisi söz konusu olup

²²⁷ Constitutional Court of the Slovak Republic, *loc. cit.*

²²⁸ *Ibid.*

²²⁹ İsrail Temel Yasası için bkz. (<https://www.refworld.org/docid/3ae6b51d24.html>), erişim tarihi: 20.11.2023.

²³⁰ Israeli Government, "Selection and Appointment of Judges and Senior Registrars", 18.01.2021, (https://www.gov.il/en/departments/general/judges_nominations), erişim tarihi: 25.02.2024.

²³¹ *Ibid.*

²³² *Ibid.*

esasen belirleme yetkisi Yargı Seçim Komitesindedir. Bu çerçevede Komitenin nasıl oluştuğu önemlidir. Komite, dokuz üyeden oluşur. Yüksek Mahkeme başkanı ve Adalet Bakanı, Komitenin üyesidir. Ayrıca Yüksek Mahkemenin yargıçları Yüksek Mahkemenin diğer iki yargıcını üye olarak seçer. Hükümet, bir başka bakanı daha Komite üyesi olarak seçerken parlamento da iki milletvekili seçer. Son olarak Baro Genel Kurulunun seçtiği iki avukat da Komitenin üyesi olur. Görüldüğü üzere Komite, farklı kurumlardan gelen kişilerden oluşur. En fazla kontenjan ise Yüksek Mahkemeye verilmiştir. Komitenin veto hakkı olmakla birlikte en az yedi yargıcın rızası üzerine Mahkemeye üye seçimi gerçekleştirilebilir. Bunun üzerine cumhurbaşkanı da atamayı yapar.

İsrail cumhurbaşkanı, cezai olarak kovuşturulamaz. Cumhurbaşkanı görevden alma yetkisi İsrail Parlamentosuna (*Knesset*) aittir. İsrail başbakanı hakkında ceza yargılaması yapılması ise Adalet Bakanı'nın onayına bağlı olup yargılamayı yapmakla görevli olan mahkeme İsrail Bölge Mahkemesidir (*Jerusalem District Court*). İsrail Yüksek Mahkemesi aynı zamanda Yüksek Adalet Divanı olarak görev yapar. Mahkeme bu görevi yerine getirirken yetkili makamların ve mevzuatın karar ve eylemlerinin yargısal denetimi için anayasal ve idari başvuruları inceler. Ayrıca somut norm denetimiyle yasaların anayasaya uygunluğunu denetler. Cumhurbaşkanının, anayasaya uygunluk denetimi için başvurma yetkisi yoktur.

Parlamente hükümet sisteminin uygulandığı Kosova'da²³³ Anayasa Mahkemesi dokuz üyeden oluşur. Anayasa Mahkemesi üyesi olabilmek için en az on yıllık deneyime ve yüksek ahlaki değerlere sahip, saygın hukukçu olma şartı aranır. Anayasa Mahkemesi Hakkında Yasa'ya²³⁴ göre özellikle kamu ve anayasa hukuku alanında profesyonel deneyim gereklidir. Mahkemenin üye yapısında cinsiyet eşitliği ilkelerine uyulmalıdır. Üyelerin görev süresi dokuz yıldır.

Kosova Anayasa Mahkemesine üye atanması için özel bir Komisyon kurulur. Bu Komisyon, Anayasa Mahkemesi yargıçları için kısa aday listesi oluşturur ve Kosova Cumhuriyeti Meclisine sunar. Bu Komisyonun üyeleri şunlardır: Kosova

²³³ Kosova Anayasası için bkz. (<https://gjk-ks.org/tr/anayasa-mahkemesi/baza-ligjore/anayasa/>), erişim tarihi: 23.11.2023.

²³⁴ Kosova Anayasa Mahkemesi Hakkında Yasa için bkz. (<https://gjk-ks.org/tr/anayasa-mahkemesi/baza-ligjore/aym-kanunu/#nav-id>), erişim tarihi: 23.02.2024.

Cumhuriyeti Meclisi başkanı yahut onun atadığı bir Meclis üyesi, Kosova Cumhuriyeti Meclisinin her parlamenter grubunun yöneticisi yahut onların atadıkları temsilciler, Kosova Cumhuriyeti Mahkeme Konseyi başkanı, Halk Avukatı, Topluluklar Danışma Kurulu Temsilcisi ve Anayasa Mahkemesi Temsilcisi. Komisyon, basit çoğunluk ile karar alır. Komisyon, basılı ve elektronik medyada davetiye yayınlar ve hukuk fakülteleri, Barolar Birliği, politik partiler, yargıçlar ve savcılar dernekleri ile ilgili diğer hukuki kişilerin aday önermelerini ister. Bireyler kendilerini de aday olarak önerebilirler. Komisyon bu adaylarla mülakatlar gerçekleştirir ve yeterliliklerini değerlendirir. Seçilme şartlarını yerine getiren adayların yer aldığı kısa listeyi hazırlar. Bir boş yer için en fazla beş aday önerilebilir. Komisyon hem yeterlilik sağlayan tüm adayların listesini hem de kısa listeyi Meclise gönderir. Komisyon yapısının çeşitliliği çok seslilik adına önemlidir. Komisyonun basit çoğunluk ile karar alabilmesi söz konusu çeşitliliğin sistemi tıkamasını önleyici niteliktedir.

Netice itibarıyla Anayasa Mahkemesi üyeleri, Kosova Cumhuriyeti Meclisinin önerisi üzerine cumhurbaşkanı tarafından atanır. Yedi yargıcın önerilmesi için mevcut ve oy kullanabilen Meclis üyelerinin üçte ikisinin oyu gerekir. Kalan iki yargıç, Kosova azınlık topluluklarının üye çoğunluğunun onayı sağlandıktan sonra mevcut ve oy kullanabilen Meclis üyelerinin oy çoğunluğuyla önerilir. Cumhurbaşkanını görevden alma yetkisi ise parlamentoya aittir. Kosova Anayasa Mahkemesi, yasaların, cumhurbaşkanı kararlarının, başbakan kararlarının ve hükümetin kararlarının Anayasa'ya uygunluğunu denetler. Bu denetim için Kosova Cumhuriyeti Meclisi (en az on üye), cumhurbaşkanı ve hükümet, başvuruda bulunabilir. Mahkeme, soyut ve somut norm denetimi yapar.

Malta'da²³⁵ üç yargıçtan oluşan yüksek mahkemelerden biri, Anayasa Mahkemesi olarak adlandırılır. Üyeleri, emeklilik yaşları olan altmış beş yaşlarına kadar görevlerine devam eder. 2020 yılından itibaren yargıçlar, başyargıç ve cumhurbaşkanına altmış sekiz yaşlarına kadar çalışacaklarını bildirebilirler²³⁶. Malta'da yargıç olabilmek için en az on iki yıl avukat yahut sulh yargıcısı olarak çalışmış olmak gerekir. On iki yıllık sürenin bir kısmı avukat bir kısmı sulh yargıcısı olarak geçirilmiş olabilir. Üyeler cumhurbaşkanı tarafından Yargı Atama Komitesinin

²³⁵ Malta Anayasası için bkz. (<https://legislation.mt/eli/const/eng>), erişim tarihi: 11.11.2023.

²³⁶ Judiciary Malta, "Judges", (<https://judiciary.mt/en/judges/>), erişim tarihi: 24.03.2024.

(*Judicial Appointments Committee*) önerisi üzerine atanır. Bu durumda Yargı Atama Komitesinin nasıl oluştuğu önem arz eder. Komite; Başyargıç, meslektaşları tarafından dört yıl için seçilen iki yargıç ve meslektaşları tarafından dört yıl için seçilen bir sulh yargıcı, genel denetçi, ombudsman ve barolar birliği başkanından oluşur. Komite, üyelik için uygun bulduğu üç adayın adlarını ve adayların uygunluk ve yetenekleri hakkında detaylı bir raporu cumhurbaşkanına iletir²³⁷. Cumhurbaşkanı, Komite tarafından iletilen üç adaydan birini atar. Diğer yandan Mahkeme başkanı, Malta Temsilciler Meclisinin üçte ikilik nitelikli çoğunluğu tarafından önerilmiş olmalıdır. Görüldüğü üzere öneride bulunan Komitenin çoğunluğunu yargıçlar oluşturmuştur. Bu nedenle yargı organının ön plana çıktığı kabul edilmelidir. Ancak adaylar arasından tercihte bulunarak atama yetkisi cumhurbaşkanına verilmiştir. Yasama organına başyargıç seçiminde söz hakkı verildiği gözetildiğinde organlar arasında dengenin sağlanmaya çalışıldığı kabul edilebilir. Cumhurbaşkanını yargılama yetkisi Anayasa Mahkemesine ait olmadığı gibi cumhurbaşkanının işlemleri Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi değildir. Anayasa Mahkemesi, yasaların anayasaya uygunluk denetimini somut norm denetimiyle yapar. Cumhurbaşkanının anayasaya uygunluk denetimi için başvurma yetkisi yoktur.

1.3.1.2. Bir Kısımın Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

Bu başlık altında anayasa yargıçlarının çoğunluğunu oluşturmayan bir kısmının yürütme organı tarafından belirlendiği ülkeler ve bu ülkelerin anayasa hükümlerine yer verilecektir. Anayasa yargıçlarının yürütme organı tarafından ne şekilde belirlendiği, yargıçların doğrudan yürütme organı tarafından belirlenmesine veya başka bir kurumun etkisiyle yürütme organı tarafından belirlenmesine göre sınıflandırılacaktır.

1.3.1.2.1. Doğrudan Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

İncelenen ülkelerden İtalya, Bulgaristan ve Andorra'nın anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kurumunun çoğunluğunu oluşturmayan bir kısım üyesi yürütme organı tarafından ve doğrudan belirlenir.

²³⁷ Ibid.

Bu ülkelerden İtalya²³⁸ Anayasa Mahkemesi (*Corte Costituzionale*) on beş üyeden oluşur. Üyelerin görev süresi dokuz yıldır. Anayasa yargıçları, emekli olanlar da dahil olmak üzere yüksek mahkemelerin yargıçları, hukuk profesörleri ve en az yirmi yıl çalışmış avukatlar arasından seçilir yahut atanır. Üyelerden beşi doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atanır. Kalan üyelerden beşi parlamentoyu oluşturan iki Meclisin ortak oturumunda seçilirken diğer beş üye ise yüksek mahkemeler tarafından seçilir. Yüksek mahkemelerin kontenjanları için Yargıtay üç, Danıştay bir ve Sayıştay ise bir üye seçer. Yüksek mahkemeler kendi kontenjanları için üye seçerken genel kurullarının tam sayılarının salt çoğunluğu ile bu seçimi yaparlar²³⁹. Herhangi bir adayın salt çoğunluğa ulaşamaması halinde en çok oy alan iki aday arasında ikinci oylama yapılarak seçim yapılır²⁴⁰.

İtalya'da genel olarak atama yahut seçim yapacak olan kurumlar, belirlenecek kişilerin taşımaları gereken özellikler yönünden sınırlandırılmışlardır. Cumhurbaşkanının yapacağı atamalar, başbakanın karşı imzasına tabidir²⁴¹. Bunun dışında cumhurbaşkanının takdir yetkisi yalnızca yargıçların sahip olmaları gereken kriterler yönünden kısıtlanmıştır. Üye belirleme yetkisi eşit bir şekilde yasama, yürütme ve yargı organları arasında dağıtılmıştır. Ayrıca parlamentoyu oluşturan Senato ve Temsilciler Meclisinin birlikte yapmış oldukları toplantıda üye seçimi için adayın ilk üç oylamada üye tam sayısının üçte iki, dördüncü ve devam eden oylamalarda ise üye tam sayısının beşte üçünün çoğunluğu aranır²⁴². Görüldüğü üzere parlamentonun da uzlaşmasını zorunlu kılan bir çoğunluk öngörülmüştür. Hal böyle olunca İtalya'da benimsenen bu sistemin, ideal olduğu söylenebilir. Zira Anayasa Mahkemesi üyelerini belirleyen kurumların çeşitliliği siyasi, hukuki ve kültürel olarak çoğulcu ve farklı bakış açılarının yansıtılmasına müsait bir ortam oluşturmaktadır²⁴³. İtalyan Anayasa Mahkemesi, devletin ve bölgelerin çıkardıkları yasaların çıkarılan yasa ve yasa hükmünde kararnamelerin anayasaya uygunluğunu denetler; Anayasa hükümlerine göre cumhurbaşkanına yöneltilen suçlamalar hakkında karar verir. Cumhurbaşkanının Mahkemeye soyut norm denetimi için başvurma yetkisi yoktur.

²³⁸ İtalya Anayasası için bkz. (<https://www.senato.it/istituzione/la-costituzione>), erişim tarihi: 16.11.2023.

²³⁹ Özyurt, **op. cit.**, s. 95.

²⁴⁰ **Ibid.**

²⁴¹ **Ibid.**

²⁴² **Ibid.**

²⁴³ Özyurt, **op. cit.**, s. 99.

Bulgaristan²⁴⁴ Anayasa Mahkemesi on iki üyeden oluşur. Üyeler, yüksek mesleki ve ahlaki dürüstlüğe sahip, en az on beş yıllık mesleki deneyimi olan hukukçular arasından seçilir. Üye olarak seçilmek için herhangi bir yaş sınırı yoktur. Üyelerin görev süreleri dokuz yıldır. Mahkeme yargıçları her üç yılda bir her kota için yenilenir²⁴⁵. Her yenilemede dört yargıç görevden ayrılır ve dört yeni yargıç belirlenir²⁴⁶. Mahkeme üyelerinin üçte birini yani dört üyesini cumhurbaşkanı atar. Üçte birini Ulusal Meclis seçerken kalan üçte birlik kısmı ise Yargıtay ve Danıştay üyelerinin katıldığı ortak bir toplantı sonucunda seçilir. Üyelerin aktif bir biçimde yenilenmesi, Mahkemenin bünyesine yeni görüşlerin katılmasına etki eder niteliktedir. Cumhurbaşkanının atama yetkisi üyelerin niteliklerine ilişkin kriterlerle sınırlandırılmıştır. Ulusal Meclisin seçimine ilişkin olarak Anayasa’da ayrı bir hüküm bulunmadığından üye seçilebilmesi için Meclisin salt çoğunluğu aranır. Bulgaristan’da da üyeleri belirleyen kurumlar çeşitli olup farklı bakış açılarının Mahkemeye yansımaları bu yönüyle de sağlar niteliktedir. Cumhurbaşkanı ve yardımcısının görevden alınmasına ilişkin yargılama yapma yetkisi Anayasa Mahkemesine aittir. Cumhurbaşkanı, kendisine verilen yetkileri kullanmak için kararname çıkarır. Anayasa Mahkemesi, Ulusal Meclis tarafından çıkarılan yasaların ve kararların yanı sıra cumhurbaşkanı işlemlerinin anayasaya uygunluğu yönünden denetim yaparak karar verir. Ulusal Meclisin en az kırk sekiz milletvekili, ombudsman ile yüksek yargı kurumları, Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunabilir²⁴⁷. Beş üyesinin doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atandığı Mahkeme, bu atamayı yapan cumhurbaşkanını yargılasa ve yaptığı işlemleri denetlese de yapılan atamayı sınırlandıran kriterler bulunduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Anayasal bir monarşi olan Andorra’nın²⁴⁸ da hükümet sistemi parlamenter sistemdir. Andorra Anayasa Mahkemesi dört üyeden oluşur. Üyelerin görev süresi

²⁴⁴ Bulgaristan Anayasası için bkz. (<https://www.parliament.bg/en/const>), erişim tarihi: 24.11.2023.

²⁴⁵ Constitutional Court of the Republic of Bulgaria, “Composition”, (<https://www.constcourt.bg/en/composition>), erişim tarihi: 26.02.2024.

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ Venice Commission, “Constitutional Court of the Republic of Bulgaria”, **3rd Congress of the World Conference on Constitutional Justice ‘Constitutional Justice and Social Integration’**, 2014, (<https://bit.ly/3PtgmRo>), erişim tarihi: 26.02.2024.

²⁴⁸ Andorra Anayasası için bkz. (<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>), erişim tarihi: 26.11.2023.

ardışık olmayan dönemler olacak şekilde iki sekiz yıldır²⁴⁹. Üyeler, en az yirmi beş yaşında, bilinen hukuki veya kurumsal deneyime sahip kişiler arasından seçilir. Üyelerin yarısı yürütme organı olan eş prensler²⁵⁰ (*Coprinceps*) ve kalan yarısı ise yasama organı olan Genel Konsey (*Consell General*) tarafından atanır. Üyeleri belirleme yetkisi yasama ve yürütme organları arasında paylaştırılmış olup yargı organı bunun dışında bırakılmıştır. Ancak özgün bir düzenleme olarak Andorra’da üyelerin belirlenmesine ilişkin kararlar gerekçeli olmak zorundadır²⁵¹. Böylece adayların anayasa yargıcısı olabilecek statüde olduklarının ispatlanması gerekli kılınmıştır²⁵². Anayasa Mahkemesi yasaların, yürütme düzenlemelerinin ve Genel Konseyin İçtüzüğü ile ilgili anayasaya aykırılık itirazlarını ve uluslararası yasalar ve anlaşmalar hakkında anayasa aykırılığına ilişkin ön görüş taleplerini inceler. Genel Konseyin beşte biri yasaların ve tüzüklerin anayasaya aykırılığı ile ilgili Mahkemeye başvuruda bulunabilir. Mahkeme ayrıca somut norm denetimi de yapar. Mahkemenin eş prensleri yargılama yetkisi yoktur.

1.3.1.2.2. Başka Bir Kurumun Katılımıyla Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

İncelenen ülkelerden yalnızca Arnavutluk ve Sırbistan’ın anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren kurumunun çoğunluğunu oluşturmayan bir kısım üyesi yürütme organı tarafından belirlense de belirleme sürecine yürütme organı dışında farklı kurumların dahil edildiği görülmüştür.

Sırbistan²⁵³ Anayasa Mahkemesi on beş üyeden oluşur. Üyelik kriterleri, görev süreleri ve belirlenme şekilleri Anayasa’da gösterilmiştir. Buna göre üyelerin görev süresi dokuz yıldır. Anayasa Mahkemesi yargıçları, hukuk mesleğinde on beş yıllık tecrübeye sahip, en az kırk yaşındaki önde gelen hukukçular arasından seçilip atanır. Bir kişi en fazla iki kez Anayasa Mahkemesi yargıcısı olarak seçilebilir veya atanabilir. Üyelerden beşi cumhurbaşkanı tarafından atanır. Cumhurbaşkanı bu atamayı, Ulusal

²⁴⁹ Tribunal Constitucional d’Andorra, “Composició del Tribunal Constitucional”, (<https://www.tribunalconstitucional.ad/presentacio-i-composicio-del-tribunal-constitucional>), erişim tarihi: 26.02.2024.

²⁵⁰ Anayasa’nın 2. maddesine göre Urgell Piskoposu ve Fransa Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ülkenin eş prensleridir.

²⁵¹ Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 387.

²⁵² Ibid.

²⁵³ Sırbistan Anayasası için bkz. (<https://bit.ly/3TpdS7z>), erişim tarihi: 18.02.2024.

Meclisin kendisine teklif ettiği on aday arasından yapar. Kalan üyelerden beşı Ulusal Konsey ve diğer beşı ise genel oturum sırasında Yargıtay tarafından seçilir. Ulusal Konsey de beş üyeyi, cumhurbaşkanı tarafından kendisine teklif edilecek on aday arasından gerçekleştirir. Yargıtay ise bu atamayı Yüksek Yargıçlar Kurulu ve Yüksek Savcılık Kurulunun kendisine göstereceği on aday arasından yapar. Yüksek Yargıçlar Kurulunun oluşumu incelendiğinde Yargıtay başkanı, Adalet Bakanı ve Ulusal Meclis Anayasa Komisyonu başkanı, Kurulun doğal üyeleridir. Kalan sekiz üye ise Ulusal Meclis tarafından atanır. Meclisin atadığı Kurul üyelerinin altısı yargıç, kalan ikisinden biri en az on beş yıllık deneyime sahip avukat ve hukuk fakóltesi profesörüdür. Yüksek Savcı Kurulunun nasıl oluştuğuna ulaşılamamıştır. Ancak Yüksek Yargıçlar Kurulunun oluşumunda yasamanın etkisi daha fazla olmakla birlikte yürütme ve yargı ile birlikte söz sahibi oldukları görölmektedir.

Sırbistan’da cumhurbaşkanı ve yasama organının iradeleri, birbirlerine aday önermeleri ve önerilen adaylar içerisinde tercih yapma zorunluluklarının bulunmasıyla dengelenmiştir. Sırbistan cumhurbaşkanının anayasayı ihlal etmesi durumunda görevden alınması Ulusal Meclis tarafından gerçekleştirilebilir. Ancak Anayasa Mahkemesi de görevden alma prosedürüne başlandıında anayasayı ihlal konusunda en geç kırk beş gün içerisinde karar vermekle görevlidir. Sırbistan Anayasa Mahkemesi, yasaların, diğer genel düzenlemelerin, onaylanan uluslararası antlaşmaların Anayasa’ya uygunluklarını denetler. Bu denetim için devlet organları, bölgesel özerklik veya yerel özyönetim organları ile en az yirmi beş temsilci başvuruda bulunabilir.

Arnavutluk²⁵⁴ Anayasa Mahkemesi dokuz üyeden oluşur. Üyelerin görev süresi dokuz yıldır. Anayasa Mahkemesi üyesi olabilmek için pek çok kriter öngörölse de özellikle hukuk diplomasına sahip olmak ve başvuru tarihinden itibaren son on yıl içerisinde kamu yönetiminde herhangi bir siyasi görev üstlenmemiş ve siyasi partilerde liderlik görevlerinde bulunmamak gerekir²⁵⁵. Bu kriterleri sağlayan adaylar için başkaca ek kriterler vardır. Buna göre kamu yönetiminde yargıç, savcı, avukat,

²⁵⁴ Arnavutluk Anayasası ve Anayasa Mahkemesinin Teşkilatı ve İşleyişine İlişkin Yasa için bkz. (<https://bit.ly/47St4zZ>), erişim tarihi: 17.02.2024.

²⁵⁵ Anayasa Mahkemesi Teşkilat Yasası’nın 7/a maddesine göre aranan diğer kriterler hakkında cezai yargılama yapılmaması, hapis cezası almamak, disiplin nedeniyle görevden alınmamak ve halihazırda bir disiplin cezasına sahip olmamanın yanında adayın ve ailesinin malvarlığının hukuka uygun olarak denetlenmesi ve doğrulama sürecinin başarıyla tamamlanmış olması şeklindedir.

hukuk profesörü veya öğretim görevlisi, üst düzey hukukçu olarak on beş yıldan az olmamak üzere mesleki tecrübeye sahip olmak; Anayasa hukuku, insan hakları veya hukukun diğer alanlarında tanınmış bir faaliyete sahip olmak; mesleki becerileri ve etik ve ahlaki bütünlüğü nedeniyle takdir edilmek şeklindedir. Son olarak atama organlarının, üyelerin mesleki deneyimleri arasındaki dengenin ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesinin sağlanması amacıyla adayın atanması sırasında Anayasa Mahkemesinin oluşumunu dikkate alması gerekir.

Arnavutluk'ta dokuz üyenin üçünü cumhurbaşkanı, üçünü Meclis ve kalan üçünü ise Yargıtay atar. Üyeler, yasaya uygun olarak Yüksek Yargı Konseyi tarafından sunulan listelerin ilk üç sırasındaki aday arasından seçilir. Yüksek Yargı Konseyi, altısı yargı gücünün her düzeyindeki yargıçlar tarafından seçilen, beş üyesi ise yargıç olmayan hukukçular arasından Meclis tarafından seçilen on bir üyeden oluşur.

Anayasa Mahkemesinin oluşumu her üç yılda bir üçte biri oranında yenilenir. Atama sürecinde Anayasa Mahkemesi başkanını kontenjan sahibi kuruma, kontenjan açıldığı bildirimini yapar ve ilgili kurum bunu kamuya ilan eder. Başvurular, Yüksek Yargı Konseyine iletilir. Konsey, toplantı yapar ve kriterlerle adayları değerlendirerek liste ve rapor hazırlar. Rapor ve liste Konsey üyelerinin tümünün oyçokluğu ile yayımlanır. Konsey, her boş kadro için üç adayın adını Meclis'e gönderir. Meclis, Anayasa Mahkemesi yargıçlarını üyelerinin en az beşte üç çoğunluğu ile seçer. Cumhurbaşkanı için hazırlanan listede ise sayı sınırı yoktur. Yargıtay Genel Kurulunun ise beşte üç çoğunluğunun oyunu alan aday üye olarak seçilir. Her kontenjan açısından ilk üç sıradaki adaylardan birini otuz gün içerisinde seçilip atanamazsa listede birinci sırada yer alan aday atanmış sayılır. Arnavutluk'ta üye belirleme süreci şeffaftır ve devlet organları arasında bu yetki eşit biçimde paylaştırılmıştır. Sistemin kilitlenmemesi otuz günlük bir süre konmuştur. Bu süre sonucunda Yüksek Yargı Konseyinin ilk tercihinin Mahkeme üyesi olduğu görülür. Yani nihai karar yargı organına verilmiştir.

Cumhurbaşkanının anayasayı ihlali ve ağır suç işlemesi halinde Cumhurbaşkanının görevden alınmasına ilişkin Meclis önerisinin tüm üyelerin en az üçte ikisi tarafından desteklenmesi üzerine Anayasa Mahkemesi, yargılama yaparak

Cumhurbaşkanını görevden alma yetkisine sahiptir. Yasaların ve diğer normatif düzenlemelerin anayasaya uygunluk denetimi için cumhurbaşkanı, başbakan, Meclis üyelerinin en az beşte biri ve ombudsmanın başvuru hakkı vardır. Mahkeme, yasama ve yürütme işlemlerini denetlerken somut norm denetimi de yapar.

1.3.2. Yarı-Başkanlık Sisteminin Uygulandığı Ülkelerde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

İncelenen ülkeler arasında sadece beşi yarı-başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Daha önce ifade edildiği üzere yarı-başkanlık sisteminde devlet başkanı, halk tarafından seçilir ve yetkileri sembolik olmadığı gibi oldukça fazladır. Klasik anlamda sembolik yetkilere sahip devlet başkanının bulunduğu parlamenter sistemlerde devlet başkanına üye atama yetkisi verilmesi ile yarı-başkanlık sistemindeki daha fazla yetkiye sahip devlet başkanına bu yetkinin verilmesi aynı etkiyi yaratmaz. Zira devlet başkanın halk tarafından seçilmesinin yanında pek çok yetkisinin bulunması halinde kendisinin atadığı kişiler tarafından işlemlerinin denetlenmesi, mahkemeye başvuruda bulunması yahut görevden alınmasına ilişkin süreçlerin yürütülmesi durumu şaibeler yaratabilir. Devlet başkanının halk tarafından seçilmesi, doğrudan siyasetin içerisinde yer alması anlamına geldiğinden yargıç belirleme yetkisinin devlet başkanına verilmesi, anayasaya uygunluk denetimi yapan kurumun doğrudan siyaset etkisi altında kalması anlamına gelir. Bu kurumun siyasetle arasında bağlantı bulunduğunun kabulüyle birlikte üyelerinin ne kadarının açıktan açığa siyasi görüşlerini ortaya koymuş ve seçime girmiş bir devlet başkanı tarafından belirlendiği önemlidir. Aşağıda, yarı-başkanlık sistemlerindeki devlet başkanlarına hangi oranda üye belirleme yetkisinin verildiği ve bu yetkinin sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı incelenecektir. Bu çerçevede yargıçlarının tamamının veya çoğunluğunun doğrudan yahut farklı bir kurumun katılımıyla yürütme organı tarafından atandığı herhangi bir ülke tespit edilememiştir. İncelenen beş ülkenin hepsinde yürütme organı, çoğunluk olmayan bir kısım üyeyi belirlemektedir. Cezayir, Romanya ve Gürcistan'da yürütme organı doğrudan belirleme yetkisine sahipken Fransa ve Ukrayna'da başka kurumların katılımı ile belirleme yapıldığı görülecektir.

1.3.2.1. Doğrudan Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

Cezayir’de²⁵⁶ cumhurbaşkanı, devletin başıdır ve halk tarafından oyların mutlak çoğunluğuyla seçilir. Parlamento ise iki kanatlı olup Millet Meclisi (*Conseil de la Nation*) ve Ulusal Halk Konseyinden (*l’Assemblée Populaire Nationale*) oluşur. Cumhurbaşkanı, Ulusal Halk Konseyini feshedebilir. Anayasa’da yasalarla düzenlenecek alanlar belirlenmiş olup bu alanlar dışındaki alanlar, cumhurbaşkanının düzenleme yetkisine girer ve cumhurbaşkanı bu alanlarda kararname çıkarabilir. Diğer yandan cumhurbaşkanı acil durumlarda Danıştayın görüşünü alarak kararname yoluyla yasa çıkarabilir. Bu şekilde çıkarılan yasa, Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenir.

Cezayir Anayasa Mahkemesi ise on iki üyeden oluşur. Üyelerin görev süreleri altı yıldır. Üye olabilmek için adayların, atandıkları veya seçildikleri tarihte en az elli yaşında olmaları, hukuk alanında en az yirmi yıllık deneyime sahip olmaları, anayasa hukuku eğitimi tamamlamış olmaları, hapis cezası almamış olmaları ve bir siyasi partiye üye olmamaları gerekir. Mahkeme başkanı da dahil olmak üzere üyelerden dördü cumhurbaşkanı tarafından atanır. Yargıtay kendi üyeleri arasından bir ve Danıştay kendi üyeleri arasından bir üyeyi seçer. Kalan altı üye, anayasa hukuku profesörleri arasından oylamayla seçilir. Bu üyelerin seçilme şartlarını ve yöntemlerini ise cumhurbaşkanı belirler. Cezayir’de yargıçlar, Yüksek Yargı Kurulu tarafından göreve gelirler. Bu çerçevede Kurul, on sekiz yargıçtan oluşur. Danıştay ve Yargıtay Başkanları Kurulun doğal üyeleridir. Danıştay ve Yargıtay başkanları, cumhurbaşkanı tarafından atanırken Kurulun diğer on beş üyesi çeşitli yargıçlardır. Kurulun ayrıca yargı organı dışından altı üyesi vardır ve bu üyelerin ikisi cumhurbaşkanı, ikisi Millet Meclisi ve ikisi Ulusal Halk Konseyi tarafından atanır.

Cezayir Anayasa Mahkemesinin oluşumunda üye belirleme yetkisi yürütme, yargı organı ve profesörler arasında paylaştırılmıştır. Cumhurbaşkanının da halk tarafından seçildiği ülkede yine halk tarafından seçilen Ulusal Halk Konseyine herhangi bir kontenjan verilmediği gibi öneri ya da onay mekanizması olarak da sürece dahil edilmemiştir. Yine de süreç, farklı görüşlerin Mahkemeye yansımaya izin verir şekilde oluşturulmuştur. Buna Yüksek Yargı Kurulunun oluşturulma biçimi de

²⁵⁶ Cezayir Anayasası için bkz. (<https://www.joradp.dz/HFR/Index.htm>), erişim tarihi: 25.02.2024.

dahildir. Diğer yandan Cezayir Anayasa Mahkemesi, uluslararası anlaşmaların, yasaların ve yönetmeliklerin anayasaya uygunluğunu denetler. Cumhurbaşkanı, başbakan/hükümet başkanı veya Meclislerin başkanları anayasaya uygunluk denetimi için başvuruda bulunabilir. Cezayir Anayasa Mahkemesinin cumhurbaşkanını yargılama yetkisi yoktur. Mahkemenin görevleri ile üyelerinin belirlenme usulleri ise tutarlı değildir. Zira Mahkeme üyelerinin bir kısmını belirleyen cumhurbaşkanı anayasaya aykırılık iddiasında bulunabilmekte ve hatta Mahkeme, cumhurbaşkanının işlemlerini denetleyebilmektedir. Ancak işlemleri denetlenen yasama organı Mahkemeye hiçbir üye seçmemektedir.

Romanya²⁵⁷ cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmekte olup yasama organı olan parlamento ise iki kanatlı yapıdadır. Anayasa Mahkemesinin dokuz üyesi vardır. Anayasa Mahkemesi yargıçlarının hukuk mezunu olmaları, yüksek mesleki yetkinliğe sahip olmaları ve hukuk alanında hukuki veya akademik faaliyetlerde en az on sekiz yıllık deneyime sahip olmaları gerekir. Görev süreleri dokuz yıldır. Üyelerden üçü cumhurbaşkanı, üçü Temsilciler Meclisi ve üçü ise Senato tarafından atanır. Üyelerin üçte biri üç yılda bir yenilenir. Parlamentonun her iki kanadı, Daimî Büronun önerisi (*Standing Bureau*) ve Hukuk Komitesinin tavsiyesi üzerine üye sayısının çoğunluğu ile oylama yaparak ve oy çokluğunu alan kişiyi anayasa yargıcısı olarak atar. Görüldüğü üzere cumhurbaşkanının takdir yetkisi yalnızca adaylarda bulunması gereken özellikler yönünden sınırlanmıştır. Bunun dışında cumhurbaşkanı, üye seçiminde serbesttir. Oysa sistemin yarı-başkanlık sistemi olduğu göz önünde bulundurularak cumhurbaşkanının iradesinin de parlamentonun sınırlandırıldığı gibi sınırlandırılması düşünülebilir. Yargı organı, üye belirleme sürecine doğrudan dahil edilmeyerek yalnızca yasama ve yürütme organları arasında bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır.

Romanya Anayasa Mahkemesi, cumhurbaşkanının görevinden alınmasıyla ilgili bir yargılama yapmaz ancak Romanya cumhurbaşkanının görevden alınmasına ilişkin teklif hakkında tavsiye niteliğinde görüş verir. Anayasa Mahkemesi yasaların, uluslararası anlaşmaların, parlamento içtüzüklerinin ve hükümet kararnamelerinin anayasal denetimini sağlar. Cumhurbaşkanı işlemlerini ise denetleme yetkisi yoktur. Yasaların anayasaya uygunluklarının denetimi için cumhurbaşkanı, Temsilciler

²⁵⁷ Romanya Anayasası ve Romanya Anayasa Mahkemesinin Teşkilatı ve İşleyişi Yasası için bkz. (<https://www.ccr.ro/en/legal-basis/>), erişim tarihi: 25.02.2024.

Meclisi başkanı, Senato başkanı, hükûmet, Yüksek Temyiz ve Adalet Mahkemesi, ombudsman, en az elli milletvekili veya en az yirmi beş senatör başvuruda bulunabilir.

Gürcistan²⁵⁸ Anayasa Mahkemesi toplam dokuz üyeden oluşur. Üyelerin görev süresi on yıldır. Üye olarak atanabilmek için otuz yaşı doldurmuş ve yüksek hukuk eğitimi almış olma şartlarının sağlanması gerekir. Üyelerden üçü cumhurbaşkanı tarafından atanır. Kalan üyelerden üçü parlamentonun üçte beşlik nitelikli çoğunluğu tarafından seçilirken diğer üç üye ise Gürcistan Yüksek Mahkemesi tarafından seçilir. Gürcistan Yüksek Mahkemesinin seçeceği adaylar için de Genel Kurulun üçte beşlik nitelikli çoğunluğunun oyu aranır. Parlamentoda yapılacak seçime ilişkin olarak Parlamento başkanı, Parlamentoda grubu olanlar ve altı milletvekilinden oluşan bir grup aday gösterme hakkına sahiptir. Yüksek Mahkeme Genel Kuruluna ise adayları Mahkemenin başkanı gösterir. Aday belirleme süreci yasama, yürütme ve yargı organları arasında dengeli biçimde paylaştırılmıştır. Cumhurbaşkanının takdir yetkisi Parlamente'ya göre daha geniştir. Zira Parlamento, kendi içerisinde kişiler tarafından gösterilen adaylar arasından seçim yapar.

Anayasa Mahkemesi, cumhurbaşkanının eylemlerinin Anayasa'yı ihlal etmesi veya suç işleme işaretleri içermesi durumunda işletilen prosedüre dahil olsa da karar mercii Parlamente'dur. Cumhurbaşkanının olağanüstü dönem ve sıkıyönetim hallerinde kararname çıkarma yetkisi vardır ancak Anayasa Mahkemesinin bu kararnameleri inceleme yetkisi yoktur. Mahkeme soyut ve somut norm denetimi yapar. Cumhurbaşkanı, Parlamento üyelerinin en az beşte biri veya hükûmet normatif bir işlemin anayasaya uygunluk denetimi için başvuruda bulunabilir.

1.3.2.2. Başka Bir Kurumun Katılımıyla Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

Yarı-başkanlık sisteminin tipik örneklerinden olan Fransa'da²⁵⁹ cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmekte olup yasama organını oluşturan parlamento ise iki kanatlı bir yapıda faaliyet gösterir. Fransız Anayasa Konseyi toplam dokuz

²⁵⁸ Gürcistan Anayasası için bkz. (<https://bit.ly/3SjeooF>), erişim tarihi: 24.02.2024; Gürcistan Anayasa Mahkemesi Yasası için bkz. (<https://bit.ly/3PpRWtZ>), erişim tarihi: 24.02.2024.

²⁵⁹ Fransız Anayasası için bkz. (<https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958>), erişim tarihi: 22.02.2024.

üyeden oluşur. Üyelerin görev süreleri dokuz yıldır. Üye olarak atanmak için adayların taşımaları gereken yaş sınırı yahut meslek zorunluluğu yoktur²⁶⁰. Bunun yanında ülkenin eski cumhurbaşkanları, Anayasa Konseyinin doğal üyesi olarak kabul edilmiştir. Dokuz üyenin üçünü cumhurbaşkanı, üçünü Millet Meclisi başkanı ve kalan üçünü ise Senato başkanı atar²⁶¹. Üyelerin üçte biri üç yılda bir yenilenir. 2008 anayasa reformu öncesinde cumhurbaşkanı, Millet Meclisi başkanı ve Senato başkanının yapacakları atamalarla ilgili takdir yetkileri sınırsızdır²⁶². 2008 anayasa reformunun ardından her iki başkan da yapacakları atamaları, görüş almak için parlamento kanatlarının Anayasa Hukuku Komitesine sunar²⁶³. Komite, kendisine sunulan adayı beşte üç çoğunluğunun olumsuz oyu ile veto edebilir²⁶⁴. Bu durumda başkan, veto edilen adayın atamasını gerçekleştiremez²⁶⁵. Cumhurbaşkanı da yapacağı atamayı, parlamentonun her iki kanadının ilgili komitesine sunar ve komitelerde verilen oyların beşte üçünün olumsuz olması halinde ilgili adayın ataması yapılamaz²⁶⁶. Sonuç olarak Fransa’da kendilerine üye atamak üzere kontenjan tanınan kurumların sınırsız takdir yetkilerinin sınırlandırılmasının tercih edilmesi doğru bir tercihtir. Ancak eski cumhurbaşkanlarının Konseyin doğal üyeleri olmaları ve ayrıca üye olarak atanabilmenin kriterlerinin bulunmaması Konseyin bağımsız ve tarafsızlığına gölge düşürebilecek niteliktedir²⁶⁷. Diğer yandan yargı organı, üye belirleme sürecine dahil edilmeyerek yalnızca yasama ve yürütme organları arasında bir denge oluşturulmuştur. Komiteler ise öneri değil, veto yetkisini haiz olup uzlaşmanın sağlanması açısından beşte üçlük nitelikli çoğunluğun aranması genel uygulamayla paraleldir.

²⁶⁰ Ocaklı, **op. cit.**, s. 376.

²⁶¹ Fransız Anayasa Konseyi üyelerinin siyasi otoriteler tarafından belirlenmesi, üyelerin belirlenirken hukukçu olmaları gibi vasıfların aranmaması ile siyasi görüşlerine göre seçiliyor olmaları pek tabii eleştirilere konu olmuştur. Üyelerin hukuki olarak tarafsızlıkları ile siyasi meşruiyet arasında denge sağlanıp sağlanamadığına ilişkin olarak ise seçim sisteminin dönüşümlü olmasının bunu sağladığı yorumu yapılmaktadır. Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Senato Başkanı’nın her üç yılda bir birer üye belirlemelerinin toplumdaki değişimleri Mahkeme’ye yansıttığı düşünülmektedir. Cumhurbaşkanı, Yasama ve Senato seçimlerinin belirli periyotlarla tekrarlanması ile ayrıca seçim takvimleri arasındaki farklılıkların da bu dengeyi sağladığı yönünde bir diğer emare olarak gösterilmektedir. Böylelikle Anayasa Konseyi’ndeki çoğunluk görüşünün sık sık değiştiği, ülkenin yönetimine gelen yeni otoritelerin seçtiği üyeler ile de Anayasa Konseyi’nin toplumsal alandaki meşruiyetini sürekli yenileyerek sağladığı savunulmaktadır, Mehmet Rıfat Tınç, **Fransız Anayasa Hukuku Tarihçe & Kurumlar**, Birinci Baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık, Temmuz 2020, s. 381.

²⁶² Özyurt, **op. cit.**, s. 82-23.

²⁶³ **Ibid.**

²⁶⁴ **Ibid.**

²⁶⁵ **Ibid.**

²⁶⁶ **Ibid.**

²⁶⁷ Bkz. Id., s. 86.

Anayasa Konseyinin yüce divan sıfatıyla yargılama yetkisi yoktur. Zira eski cumhurbaşkanlarının doğal üyesi kabul edildikleri kurum tarafından yargılanmaları beklenemez. Anayasa Konseyinin cumhurbaşkanı kararlarının anayasaya uygunluğu denetimi yetkisi bulunmaz ancak Konsey, soyut ve somut norm denetimi yapar. Bununla birlikte olağanüstü hâl ilanına ilişkin kararlarla ilgili ise cumhurbaşkanı, Anayasa Konseyinin görüşünü alır. Cumhurbaşkanı, başbakan, Millet Meclisi başkanı, Senato başkanı ve yasama meclislerinin altmışar üyesi soyut norm denetimi başvurusunda bulunabilir.

Ukrayna²⁶⁸ cumhurbaşkanı ve Parlamento (*Verkhovna Rada of Ukraine*) halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı'nın Parlamento'yu feshetme yetkisi vardır. Ukrayna Anayasa Mahkemesi ise on sekiz üyeden oluşur. Üyelerin görev süreleri dokuz yıldır. Adaylar üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş, yüksek hukuk eğitimi almış, hukuk alanında en az on beş yıl mesleki tecrübeye ve yüksek ahlaki değerlere sahip ve yetkinliği tanınmış bir hukukçu olma şartlarını sağlamalıdır. Ukrayna cumhurbaşkanı, Ukrayna Parlamentosu ve Ukrayna Yargıçlar Kongresinden (*Congress of Judges of Ukraine*) her biri rekabetçi seçimin sonuçlarına göre altışar üye atar. Rekabetçi seçimin nasıl yapıldığı özel bir yasa ile belirlenmiştir²⁶⁹. Bu yasaya göre bir danışma grubu oluşturulur ve rekabetçi seçimi bu grup yürütür. Sonuç olarak kontenjan sahibi kurumlar, yapılan bir seçim sonucuna göre atama yapmakta olup üyelerin belirlenmesi konusunda katılımcı bir süreç söz konusudur. Üyelerin belirlenmesi hususunda cumhurbaşkanına kontenjan tanınırken parlamento'ya da tanınması doğru bir tercihtir. Üye belirleme yetkisinin, yasama, yürütme ve yargı organları arasında eşit olarak paylaştırıldığı görülmektedir²⁷⁰. Ukrayna cumhurbaşkanı, parlamento tarafından yürütülen impeachment usulü ile görevden alınabilir. Anayasa Mahkemesinin böyle bir yetkisi yoktur. Ukrayna cumhurbaşkanı'nın karar ve direktif çıkarma yetkisi vardır. Anayasa Mahkemesi, yasaların, cumhurbaşkanı işlemlerinin, bakanlar kurulu işlemlerinin ve diğer yasal düzenlemelerin Ukrayna Anayasası'na uygunluğuna karar verir. Cumhurbaşkanı, en az kırk beş Parlamento temsilcisi, Yargıtay, Parlamentonun İnsan Hakları temsilcisi anayasaya uygunluk denetimi için başvuruda bulunabilir.

²⁶⁸ Ukrayna Anayasası için bkz. (<https://ccu.gov.ua/en/storinka/legal-acts>), erişim tarihi: 23.02.2024.

²⁶⁹ Law of Ukraine on the Constitutional Court of Ukraine için bkz. **Ibid.**

²⁷⁰ Üye seçimi için Parlamento'nun hangi oranda çoğunluğunun arandığı ve Ukrayna Yargıçlar Komitesi'nin nasıl oluşturulduğuna dair veri elde edilememiştir.

1.3.3. Başkanlık Sisteminin Uygulandığı Ülkelerde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

Daha önce açıklandığı üzere başkanlık sisteminde yürütme organını temsil eden başkan ve yasama organı halk tarafından farklı zamanlarda seçilirler. Seçimlerin farklı yapılması temsili organların birden fazla ve ayrı olmalarını sağlamakla birlikte bu organların güçlerini ve yetkilerini de ayrı ayrı kullanabilmelerini sağlar²⁷¹. Başkanın konumu, parlamenter sistemdeki devlet başkanının konumu gibi temsili değildir. Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organları organ birbirlerinin görevlerine son veremezler. Başkanlık sisteminin uygulandığı ülkeler, anayasa yargıçlarının tamamının veya çoğunluğunun yürütme organı tarafından belirlenenler ve anayasa yargıçlarının çoğunluğunu oluşturmayan bir kısmının yürütme organı tarafından belirlendiği ülkeler olarak incelenecektir. Bunun sebebi, aşağıda detaylı olarak görüleceği üzere anayasa yargıçlarının tamamının veya çoğunluğunun yürütme organı tarafından belirlendiği ülkelerin hepsinde başka bir kurumun katılımının söz konusu olması; çoğunluğu oluşturmayan bir kısmının belirleme yetkisinin verildiği ülkelerde ise bu yetkinin doğrudan yürütme organına verilmiş olmasıdır.

1.3.3.1. Tamamının/Çoğunluğunun Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

Yukarıda ABD tipi klasik başkanlık sisteminin özelliklerine değinilmiştir. Özetle ABD’de²⁷² yürütmeyi temsil eden başkan ve yasama organı farklı zamanlarda yapılan seçimlerle seçilir; her iki organ birbirinden bağımsızdır. ABD Federal Yüksek Mahkemesi ise yasama ve yürütme organlarını denetleyen ve dengeleyen ciddi bir kontrol mekanizması olmakla öne çıkar²⁷³. Dokuz üyeden oluşan Federal Yüksek Mahkemenin yargıçlarının tümü Senatonun onayı üzerine başkan tarafından atanır. Burada Senatonun üçte ikilik nitelikli çoğunluğunun onayı aranır. Yüksek Mahkeme üyelerinin görev süreleri ömür boyudur. Anayasa’da yargıçlar için yaş, eğitim veya meslek gibi nitelikleri belirtilmemiştir ancak Yüksek Mahkeme yargıcının hukuk eğitimi alması gerekir²⁷⁴.

²⁷¹ Boyunsuz, **op. cit.**, s. 165.

²⁷² Amerika Birleşik Devletleri Anayasası için bkz. (<https://www.archives.gov/founding-docs/constitution>), erişim tarihi: 25.11.2023.

²⁷³ Id., s. 167.

²⁷⁴ Supreme Court of the United States, “About the Court”, (https://www.supremecourt.gov/about/faq_general.aspx), erişim tarihi: 26.02.2024.

ABD’de başkanın iradesi, Senato tarafından sınırlandırılmış olup Senatonun, başkanın her atamasını kabul etme zorunluluğu yoktur²⁷⁵. Yüksek Mahkeme yargıçlarının atama süreçleri şeffaf ve kamusal denetime açık biçimde yapılırken başkan dilediği kişiyi atama konusunda özgür değildir²⁷⁶. ABD’de yasama ve yürütme organı arasında bir iş birliği sonucu yargıç atamasının yapılması mümkün kılınmıştır.

Yasaların anayasaya uygunluğunun denetiminin her mahkeme tarafından yapılabilirdiği ABD’de mahkeme kararlarına karşı Federal Yüksek Mahkemeye temyiz başvurusunda bulunulabilir²⁷⁷. Ayrıca anayasal bir hüküm bulunmamakla birlikte Mahkeme, başkanlık emirleri gibi yönetsel işlemlerin de anayasaya uygunluğunu denetler²⁷⁸. Başkanın anayasaya uygunluk denetimi için başvuruda bulunması gibi bir durum mümkün değildir. Yüce Divan yargılaması yapma yetkisi yoktur. ABD’de Başkanın cezai sorumluluğuna ilişkin olarak impeachment²⁷⁹ (Meclis soruşturması, yargılama ve görevden alma) usulü benimsenmiştir. Böylece başkan, Senato onayına tabi olsa da kendi atadığı yargıçlar tarafından yargılanmaz.

Arjantin’de²⁸⁰ yürütme organını tek başına başkan temsil ederken yasama organı Senato ve Temsilciler Meclisi olmak üzere iki meclisten oluşur. Arjantin Yüksek Mahkemesi (*Corte Suprema de Justicia de la Nación*) dört üyeden oluşur. Üyeler ömür boyu görev yaparlar. Mahkemeye üye olarak seçilebilmek için en az sekiz yıl mesleki tecrübe, avukat olmak ve senatör olma şartlarını sağlamak gereklidir. Üyeler, Senatonun üçte ikilik nitelikli çoğunluğunun onayı üzerine başkan tarafından

²⁷⁵ Şirin, **op. cit.**, 92.

²⁷⁶ Id., s. 93.

²⁷⁷ Tanör-Yüzbaşıoğlu, **op. cit.**, s. 484.

²⁷⁸ “Amerikan Anayasası’nın III. maddesinin 2. bölümünde belirtilen ilk derece mahkemesi ve son derece temyiz mahkemesi sıfatıyla baktığı davalar dışında writ of certiorari usulü altında baktığı bir dava türü daha vardır. Kaynağı Amerikan Anayasası değil de bir common law uygulaması olan bu usulde kendisine yapılan başvuruyu kabul etmede Yüksek Mahkeme tam bir takdir yetkisine sahiptir. Amerikan Yüksek Mahkemesi, 1803 tarihli *Marbury v. Madison* kararından başlayarak Anayasa’daki üstünlük ibaresine (*supremacy clause*) dayanarak kanunların ve başkanlık emirleri gibi yönetsel işlemlerin anayasaya uygunluğunu denetlemeye başlamıştır.”, Türker Ertaş, “Amerikan Yüksek Mahkemesi’nin Yapısının ve Yargıçlarının Atanma Usulünün Yüksek Mahkeme Kararları Üzerindeki Etkileri: Yargıç Anthony Kennedy’nin Belirleyici Oya Sahip Olduğu Seçilmiş Çarpıcı Davalar Işığında Gözlem ve Değerlendirmeler”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 26, S. 2, Aralık 2020, s. 845.

²⁷⁹ Impeachment İngiltere’de 18. yüzyılın sonlarına doğru evrilen bir kurum olmuştur. Bir ceza usul kurumu olan impeachment usulü, suç işlediği ileri sürülen bakanların mahkeme vazifesi gören Lordlar Kamarası’na sevk edilmesi olarak işlemiştir, bkz. Özsoy, **op. cit.**, s. 10.

²⁸⁰ Arjantin Anayasası için bkz. (<https://bit.ly/47QpxCc>), erişim tarihi: 24.11.2023.

atanır. Arjantin Yüksek Mahkemesi, Anayasa’da düzenlenen istisnalar dışında Anayasa ve Ulus’un yasalarına dayanan tüm davaları dinlemek ve karara bağlamak yetkisine sahip olup bu şekilde somut norm denetimi yoluyla anayasallık denetimi yapar. Anayasa’da açıkça yer almasa da Mahkeme, tıpkı ABD Federal Yüksek Mahkemesinin yaptığı gibi içtihat yoluyla yürütme işlemlerini denetleme yetkisi olduğunu kabul etmiştir²⁸¹. Arjantin’de de impeachment usulü benimsenmiş olup Yüksek Mahkemenin yüce divan yargılaması yapma yetkisi yoktur. Başkanın anayasaya uygunluk denetimi için başvurma yetkisi yoktur.

Brezilya’da²⁸² Federal Yüksek Mahkeme (*Do Supremo Tribunal Federal*) kusursuz itibara ve dikkate değer hukuki bilgiye sahip otuz beş yaşından büyük ve yetmiş yaşından küçük on bir yargıçtan oluşur. Üyeler ömür boyu görev yapmak üzere atanır. Yargıçların adaylıklarının Federal Senatonun mutlak çoğunluğu tarafından onaylanması üzerine atamaları, devlet başkanı tarafından yapılır. Brezilya’da da tıpkı ABD’de olduğu gibi devlet başkanının iradesi, Federal Senatonun onayı ile sınırlandırılmıştır. Yani yasama ve yürütme organı arasında anayasal olarak bir iş birliği sonucu yargıç atamasının yapılması mümkün kılınmıştır. Devlet başkanına tek başına yetki verilmemiştir. Ülkede tüm mahkemeler bir davaya uygulanacak kuralın anayasaya uygunluk denetimini yapabilese de soyut norm denetimi yalnızca Federal Yüksek Mahkeme tarafından yapılabilir²⁸³. Devlet başkanı, yasaların anayasaya aykırılığı iddiasıyla başvuruda bulunabilir. Federal Yüksek Mahkeme, Devlet başkanını sadece ceza gerektiren adi suçlara (*common criminal offences*) ilişkin olarak yargılar. Bunun dışında devlet başkanının görevi kötüye kullanma suçları (*malversation*) yönünden yargılaması impeachment usulü çerçevesinde Federal Senato tarafından yapılır. Böylece Brezilya’da da devlet başkanı, Federal Senato onayına tabi olsa da kendi atadığı yargıçlar tarafından yargılanmaz.

Kanada’da Yüksek Mahkeme dokuz üyeden oluşur. Kanada Yüksek Mahkemesine üye olabilmek için adayların, temyiz mahkemeleri de dahil olmak üzere bir ilin yüksek mahkemesinde yargıçlık yapıyor olması veya böyle bir mahkemede

²⁸¹ Alejandro M. Garro, “Judicial Review of Constitutionality in Argentina: Background Notes and Constitutional Provisions Notes and Constitutional Provisions”, **Duquesne Law Review**, Volume 45, 2007, s. 410.

²⁸² Brezilya Anayasası için bkz. (<https://bd.camara.leg.br/bd/handle/bdcamara/15261>), erişim tarihi: 28.02.2024.

²⁸³ Ocaklı, **op. cit.**, s. 369.

önceden yargıçlık yapmış olması, bir ilin barosunda en az on yıldır avukatlık yapıyor olması veya önceden on yıllık avukatlık deneyimi bulunuyor olması gerekir²⁸⁴. Üyelerin görev süreleri emeklilik yaşı olan yetmiş beş yaşında sonra erer. 2016’da yapılan değişiklikle atamalar artık başbakan tarafından yapılır ancak atama yapılmadan önce Kanada Yüksek Mahkemesi Bağımsız İstişare Kurulu (*Independent Advisory Board for the Supreme Court of Canada*) tarafından başbakana üç veya beş adaydan oluşan bir öneri listesi sunulur²⁸⁵. Başbakan, farklı kurumlardan da tavsiyeler alarak listede bulunanlardan birini üye olarak atar. Belirtilmelidir ki başbakan, kendisine önerilen isimler içerisinde birini atamak zorunda değildir ve kendisine yeni adaylar önerilmesini isteyebilir²⁸⁶. 2016’da yapılan değişikliğin ve İstişare Kurulunun kurulmasının sebebi özellikle bağımsızlık, açıklık ve objektifliği sağlamaktır²⁸⁷. Bu amaçla kurulan Kurul, sekiz üyeden oluşur. Üyelerden üçü, ikisi avukat olmamak şartıyla, Adalet Bakanı tarafından aday gösterilir. Diğer üyelere bakıldığında Kanada Baro Birliği tarafından bir avukat, Kanada Hukukçular Federasyonu tarafından bir avukat, bir il ya da bölgenin barosu tarafından gösterilen bir avukat, Kanada Yargı Konseyi tarafından gösterilen bir emekli yüksek mahkeme üyesi ve Kanada Hukuk Dekanları Konseyi tarafından gösterilen bir hukukçudan oluşur²⁸⁸. Son olarak belirtilmelidir ki somut norm denetimi yoluyla anayasaya uygunluk denetimi yapan Yüksek Mahkemenin başbakanı yargılama yetkisi yoktur.

Başkanlık sisteminin uygulandığı Güney Kore’de²⁸⁹ Anayasa Mahkemesinin dokuz üyesi vardır. Üyelerin görev süresi altı yıldır. Anayasa Mahkemesine üye olabilmek için yaş sınırı en az kırktır. Ayrıca avukat, yargıç, savcı, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmış avukatlık vasfını haiz veya üniversitelerde doçent yahut

²⁸⁴ Office of the Commissioner for Federal Judicial Affairs Canada, “Qualifications and Assessment Criteria”, (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/qualifications-eng.html>), erişim tarihi: 25.02.2024.

²⁸⁵ Ayrıntılar için ve ayrıca 6 Kasım 2023 tarihinde Kanada Yüksek Mahkemesi’ne Mary Moreau’nın atanması hakkında bkz. Supreme Court of Canada Appointment Process – 2023 (Appointment of The Honourable Mary Moreau), (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/index-eng.html>), erişim tarihi: 28.02.2024.

²⁸⁶ Office of the Commissioner for Federal Judicial Affairs Canada, “Frequently Asked Questions”, (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/questions-eng.html>), erişim tarihi: 25.02.2024.

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ Office of the Commissioner for Federal Judicial Affairs Canada, “The Independent Advisory Board for Supreme Court of Canada Judicial Appointments”, (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/establishment-creation-eng.html>), erişim tarihi: 25.02.2024.

²⁸⁹ Güney Kore Anayasası için bkz. (https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=1), erişim tarihi: 24.02.2024; Anayasa Mahkemesi Yasası için bkz. (https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=60536&lang=ENG), erişim tarihi: 24.02.2024.

doçentliğin üzerinde akademik unvana sahip en az on beş yıl bu alanlardan birinde tecrübeli olma şartı aranır. Anayasa Mahkemesinin tüm üyelerini başkan atar. Ancak başkan, üyelerden üçünü doğrudan atar. Kalan üyelerden üçü Ulusal Meclis tarafından seçilenler arasından ve diğer üçü ise Yüksek Mahkeme başkanı tarafından aday gösterilenler arasından başkan tarafından atanır. Başkan, görevini yerine getirirken Anayasa'yı veya yasaları ihlal ettiyse Millet Meclisi, başkan hakkında impeachment önergesi hazırlayabilir. Anayasa Mahkemesi, impeachment ile ilgili karar vermekle görevlidir. Başkan, yasayla kendisine devredilen, kapsamı özel olarak belirlenen konularda ve yasaların uygulanması için gerekli olan konularda başkanlık kararnamesi çıkarabilir ancak bu kararnamelerle ilgili Anayasa Mahkemesinin denetleme yetkisi yoktur. Güney Kore'de anayasaya uygunluk denetimi somut norm denetimi olarak gerçekleştirildiğinden başkanın anayasaya uygunluk denetimi için Mahkemeye başvurma yetkisi yoktur.

1.3.3.2. Bir Kısımın Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesi

Bu başlık altında anayasa yargıçlarının çoğunluğunu oluşturmayan bir kısmının yürütme organı tarafından belirlendiği ülkeler ve bu ülkelerin anayasa hükümlerine yer verilecektir. Burada anayasa yargıçlarının çoğunluğunu oluşturmayan bir kısmının doğrudan yürütme organı tarafından belirlenebildiği görülmektedir.

Kazakistan'da²⁹⁰ Anayasa Mahkemesi, Mahkeme başkanıyla birlikte toplam on bir üyeden oluşur. Üyelerin görev süresi sekiz yıldır. Üyelerden dördü doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atanır. Kalan üyelerin üçü Senato ve üçü ise Meclis (*Majilis*) tarafından sırayla seçilir. Mahkeme başkanı da cumhurbaşkanı tarafından Senatonun onayı üzerine atanır. Cumhurbaşkanı, yalnızca vatana ihanet durumunda görevi sırasında işlenen eylemlerden sorumludur ve bu durumda Parlamento tarafından görevden alınabilir. Cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisi vardır ancak Anayasa Mahkemesinin bunları inceleme yetkisi yoktur. Yasaların anayasaya uygunluk denetimleri için cumhurbaşkanı, Senato başkanı, Meclis başkanı, başbakan

²⁹⁰ Kazakistan Anayasası için bkz. (<https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912>), erişim tarihi: 01.03.2024.

yahut parlamento milletvekillerinin toplam sayısının en az beşte biri başvuruda bulunabilir.

Şili²⁹¹ Anayasa Mahkemesi (*Tribunal Constitucional*) on üyeden oluşur. Üyelerin görev süresi dokuz yıldır ancak Mahkemenin üyeleri üç yılda bir kısmen yenilenir. Üye olabilmek için en az on beş yıllık hukukçu olmak ve mesleki faaliyetlerinde üstün başarı göstermek gerekir. Üyelerden üçü doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atanır. Dört üyeden ikisi doğrudan Senato tarafından atanırken diğer ikisi ise Temsilciler Meclisi tarafından Senatonun onayıyla atanır. Senato ve Temsilciler Meclisinin seçim yapmaları için üyelerinin üçte ikilik çoğunluklarının oyu gerekir. Senato, üçte ikilik çoğunluğun oyuyla Temsilciler Meclisinin seçtiği adayları reddedebilir. Diğer yandan Mahkemenin üç üyesi ise Yüksek Mahkeme tarafından seçilir. Yüksek Mahkemenin seçtiği kişiler, Mahkemenin üyeleri dışındaki kişilerdir²⁹². Şili Anayasa Mahkemesinin oluşumunda devlet organları arasında dengeli bir dağılım gözetilmiştir. Ayrıca yasamayı oluşturan her iki Meclis için üçte iki gibi nitelikli bir çoğunluğun öngörülmesi uzlaşma ortamını zorunlu kılarak Mahkemenin çok sesli yapıda olmasına katkı sağlar niteliktedir. Şili Anayasa Mahkemesi, yasaların ve yasa hükmünde kararnamelerin anayasaya aykırılık denetimlerini yapar. Cumhurbaşkanı, soyut norm denetimiyle ilgili Mahkemeye başvuruda bulunamaz. Ayrıca somut norm denetimi de yapan Anayasa Mahkemesinin cumhurbaşkanını yargılama yetkisi bulunmamakta olup bu konuda impeachment usulü benimsenmiştir.

1.3.4. Genel Değerlendirme

Anayasa mahkemeleri, doğaları gereği siyasetten ari olmayan kurumlardır²⁹³. Venedik Komisyonunun 1997 tarihli Raporu'nda mahkemeler oluşturulurken amacın mahkemelerin bağımsızlığının tesis edilmesi, mahkemelerde farklı siyasi ve hukuki görüşler arasında denge sağlanması olduğu ifade edilmiştir²⁹⁴. Anayasa mahkemelerine siyasi makamların yani halk tarafından seçilen yürütme ve yasama organlarının üye seçmelerine olanak tanınmasındaki amaç, siyasal iradeyi denetleme

²⁹¹ Şili Anayasası için bkz. (<https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=242302>), erişim tarihi: 22.11.2023.

²⁹² Özyurt, **op. cit.**, s. 140.

²⁹³ bkz. supra dipnot 77; Hasan Tunç, "Anayasa Mahkemesinin Siyasî Yapısı", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 3, Ocak-Haziran 1990, s. 212-220.

²⁹⁴ Venice Commission, "Composition of Constitutional Courts", s. 6.

yetkisi verilen kurum olarak anayasa mahkemelerine demokratik meşruiyet kazandırmaktır²⁹⁵. Siyasi makamlara bu üye seçme yetkisinin ne oranda verildiği ise mahkemelerin tarafsızlıklarıyla ve bağımsızlıklarıyla doğrudan ilgilidir. Yukarıda anayasa mahkemelerinin üyeleri belirlenirken yürütme organına kontenjan tanınan ülkelerde bu üyelerin nasıl seçildikleri, üyelik kriterleri ve bu mahkemelerin görevleri anlatılmıştır. Ayrıca ülkelerin hükümet sistemlerine yer verilmiş ve hatta ülkeler, buna göre kategorize edilmiştir. İncelenen ülkelerin tümünde yürütme organı, anayasa yargıcı belirleme yetkisine sahiptir. Ezcümle bu ülkeler, hükümet sistemleri ile birlikte anayasa yargıçlarının belirlenme sistemlerine göre kategorize edilerek incelenmiştir. Böylece hükümet sistemleri ve üyelerin belirlenme biçimleri arasındaki bağlantı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca anayasa mahkemelerinde farklı siyasi ve hukuki görüşler arasında denge sağlanıp sağlanmayacağı ve yine mahkemelerin tarafsızlıklarının ve bağımsızlıklarının sağlanıp sağlanamayacağı irdelenmiştir. Yukarıda incelenen ülkelere ilişkin yer verilen açıklamalar, tablo halinde özetlenmiştir:

²⁹⁵ Ömer Anayurt, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Anayasa Mahkemelerinin Kompozisyonuna İlişkin Tartışmalar”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIII, S. 1-2, 2009, s. 120.

Tablo 1. 1. Anayasa Mahkemelerinin Oluşumu

Ülke	Hükümet Sistemi	Mahkeme Türü	Üye Sayısı	Görev Süresi	Üyelerde Aranılan Nitelikler	Üyeleri Doğrudan Yürütme Organının Belirlemesi	Üyeleri Başka Kurum Katılımı ile Yürütme Organının Belirlemesi	Yüce Divan Yargılaması Yapma Görevi
İrlanda	Parlamenter	Yüksek Mahkeme	9	Emekli olana kadar (70 yaş)	En az on iki yıl hukukçuluk deneyimine sahip olmak	✓ (tamamı)		-
Japonya	Parlamenter	Yüksek Mahkeme	15	Emekli olana kadar (70 yaş)	Kontenjanlara göre (kariyer yargıcı, avukat, savcı, diplomat, hukuk profesörü) hukuki kariyer sahibi olmak	✓ (tamamı)		-

Belçika	Parlamentar	Anayasa Mahkemesi	12	Emekli olana kadar (70 yaş)	• En az kırk yaşında olmak • En az beş yıl Yüksek Mahkeme yargıçlığı/savcılığı yahut Anayasa Mahkemesi hukuk sekreterliği yapmış olmak • Belçika'daki bir üniversitede en az beş yıl hukuk profesörü/doçenti olarak görev yapmış olmak • En az beş yıl parlamenterlik yapmış olmak		✓ (tamamı/çoğunluğu)	-
Avusturya		Anayasa Mahkemesi	14 asil 6 yedek	Emekli olana kadar (70 yaş)	• Federal hükümet kontenjanı için yargıç, idari kamu görevlisi veya hukuk profesörü olmak • Parlamento kontenjanı için yukarıda sayılanların haricinde avukat, hukuk ve siyaset bilimi		✓ (tamamı/çoğunluğu)	var

					fakültesinden hukuk derecesiyle mezun olmak			
Çek Cumhuriyeti	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	15	10 yıl	- Kusursuz bir karaktere sahip olmak - Senato'ya seçilme şartlarını taşımak - Üniversitede hukuk eğitimi almış ve en az on yıldır hukuk mesleğinde aktif olarak çalışıyor olmak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	var
İspanya	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	12	9 yıl	- Hukukçu olmak - En az on beş yıllık mesleki deneyim sahibi olmak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-
Güney Afrika	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	11	12-15 yıl	Hukuki kariyer sahibi olmak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-

Lihtenştayn	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	5 asil 5 yedek	5 yıl	Hukukçu olma şartı aranmaz		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-
Lüksemburg 296	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	16				✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-
Monako Prenslığı	Parlamente	Yüksek Mahkeme	5 asil 2 yedek	8 yıl	- En az kırk yaşında olmak - Yetkin bir hukukçu olmak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-
Slovakya	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	13	12 yıl	- En az kırk yaşında olmak - Hukuk diplomasına ve en az on beş yıllık hukuk deneyimine sahip olmak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	var
İsrail	Parlamente	Yüksek Mahkeme	15	Emekli olana kadar	İsrail Bölge Mahkemesinde en az beş yıl yargıçlık yapmış olmak yahut en az on yıl avukatlık,		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-

²⁹⁶ Üyelerin görev sürelerine ve taşımaları gereken özelliklere ulaşamamıştır.

				(70 yaş)	üniversitede öğretim görevliliği, uzman hukukçuluk yapmış olmak			
Kosova	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	9	9 yıl	En az on yıl kamu ve anayasa hukuku alanında profesyonel deneyime ve yüksek ahlaki değerlere sahip, saygın bir hukukçu olmak		✓ (tamamı/çoğunluğu)	-
Malta	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	3	Emekli olana kadar (65 yaş)	En az on iki yıl avukat yahut sulh yargıcı olarak çalışmış olmak		✓ (tamamı/çoğunluğu)	-
İtalya	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	15	9 yıl	Yüksek mahkeme yargıcı, hukuk profesörü, en az yirmi yıl deneyimli avukat olmak	✓ (çoğunluğu oluşturmayan 5 üye)		var
Bulgaristan	Parlamente	Anayasa Mahkemesi	12	9 yıl	Yüksek mesleki ve ahlaki dürüstlüğüne sahip olmak	✓ (çoğunluğu oluşturmayan 4 üye)		var

					En az on beş yıllık mesleki deneyime sahip hukukçu olmak			
Andorra	Parlamenter	Anayasa Mahkemesi	4	8 yıl (+ 8 yıl)	- En az yirmi beş yaşında olmak - Bilinen hukuki veya kurumsal deneyime sahip olmak	✓ (çoğunluğu oluşturmayan 2 üye)		-
Sırbistan	Parlamenter	Anayasa Mahkemesi	15	9 yıl (+ 9 yıl)	- Hukuk mesleğinde on beş yıllık tecrübeye sahip olmak - En az kırk yaşındaki önde gelen hukukçulardan olmak		✓ (çoğunluğu oluşturmayan 5 üye)	-
Arnavutluk	Parlamenter	Anayasa Mahkemesi	9	9 yıl	- Hukukçu olmak - On beş yıldan az olmamak üzere mesleki tecrübeye sahip olmak - Son on yıl içerisinde kamu yönetiminde çalışmamak ve siyasi parti liderliği yapmamak		✓ (çoğunluğu oluşturmayan 3 üye)	var
Cezayir	Yarı-Başkanlık	Anayasa Mahkemesi	12	6 yıl	- En az elli yaşında olmak - Hukuk alanında en az yirmi yıllık deneyime sahip olmak	✓ (çoğunluğu oluşturmayan 4 üye)		-

					- Anayasa hukuku eğitimi tamamlamak - Hapis cezası almamış olmak - Siyasi partiye üye olmamak			
Romanya	Yarı-Başkanlık	Anayasa Mahkemesi	9	9 yıl	- Hukuk mezunu olmak - Yüksek mesleki yetkinliğe sahip olmak - En az on sekiz yıl hukuki veya akademik deneyime sahip olmak	✓ (çoğunluğu oluşturmayan 3 üye)		-
Gürcistan	Yarı-Başkanlık	Anayasa Mahkemesi	9	10 yıl	- Otuz yaşı doldurmuş olmak - Yüksek hukuk eğitimi almış olmak			-
Fransa	Yarı-Başkanlık	Anayasa Konseyi	9	9 yıl	Hukukçu olma şartı aranmaz		✓ (çoğunluğu oluşturmayan 3 üye)	-
Ukrayna	Yarı-Başkanlık	Anayasa Mahkemesi	18	9 yıl	- Kırk yaşı doldurmuş olmak - Yüksek hukuk eğitimi almış olmak		✓ (çoğunluğu oluşturmayan 6 üye)	-

					- Hukuk alanında en az on beş yıl mesleki tecrübeye ve yüksek ahlaki değerlere sahip olmak - Yetkinliği tanınmış bir hukukçu olmak			
ABD	Başkanlık	Yüksek Mahkeme	9	Ömür boyu	Hukuk eğitimi almak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-
Arjantin	Başkanlık	Yüksek Mahkeme	4	Ömür boyu	- En az sekiz yıl mesleki tecrübeye sahip olmak - Avukat olmak - Senatör olma şartlarını sağlamak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-
Brezilya	Başkanlık	Yüksek Mahkeme	11	Ömür boyu	- Kusursuz itibara ve dikkate değer hukuki bilgiye sahip olmak - Otuz beş yaşından büyük ve yetmiş yaşından küçük olmak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-

Güney Kore	Başkanlık	Anayasa Mahkemesi	9	6 yıl	- En az kırk yaşında olmak - Avukat, yargıç, savcı, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmış avukatlık vasfını haiz, üniversitelerde doçent yahut doçentliğin üzerinde akademik unvana sahip kişilerden biri olmak - Sayılan alanlarda on beş yıl tecrübeli olmak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	var
Kanada	Başkanlık	Yüksek Mahkeme	9	Emekli olana kadar (75 yaş)	- On yıl mesleki tecrübe sahibi olmak - Halen avukatlık yahut yüksek mahkeme yargıcı olmak yahut önceden bu görevleri yapmış olmak		✓ (tamamı/çoğu nluğu)	-

Kazakistan ²⁹⁷	Başkanlık	Anayasa Mahkemesi	11	8 yıl		✓ (çoğunluğu oluşturmayan 5 üye)		-
Şili	Başkanlık	Anayasa Mahkemesi	10	9 yıl	- En az on beş yıllık hukukçu olmak - Mesleki faaliyetlerinde üstün başarı göstermek	✓ (çoğunluğu oluşturmayan 3 üye)		-

²⁹⁷ Üyelerin taşımaları gereken özelliklere ulaşamamıştır.

Öncelikle belirtmelidir ki bir anayasaya mahkemesinin cumhurbaşkanını yargılama yetkisinin bulunup bulunmadığı incelendiğinde hükümet sistemlerinin hepsinde genel eğilim bu yetkinin parlamentolara verilmesi yönündedir. Buna rağmen incelenen yalnızca yedi ülkede bu yetki anayasa mahkemelerine verilmiştir. Bu ülkelerden yalnızca birinin²⁹⁸ hükümet sistemi başkanlık sistemidir; kalan altı ülkede²⁹⁹ parlamenter sistem uygulanmaktadır. Cumhurbaşkanının yargılanması ve görevden alınmasına ilişkin cumhurbaşkanının ilgili kuruma kaç üyeyi atama yetkisine sahip olduğu ve bu yetkinin doğrudan kullanılıp kullanılmadığına dikkat edilmelidir. Üyelerin tamamını veya çoğunluğunu doğrudan belirleme durumunda bu yetkinin anayasa mahkemesine verilmesi doğru olmaz. Gerçekten de bu yetkinin anayasa mahkemelerine verildiği yedi ülkede de cumhurbaşkanı, üyelerin tamamını veya çoğunluğunu doğrudan belirleyen bir pozisyonda değildir. Başka bir kurumun onayı veya önerisi üzerine atama yapılması ve daha az sayıda üyeyi ataması halinde ise cumhurbaşkanını yargılama yetkisinin anayasa mahkemesine ait olması daha az sorun teşkil eder. Norm denetimi hususunda ise yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı tüm ülkelerde cumhurbaşkanına anayasaya uygunluk denetimi için başvurma yetkisi verilmiştir. Parlamenter sistemin uygulandığı altı ülkede³⁰⁰ ve başkanlık sisteminin uygulandığı yalnızca iki ülkede³⁰¹ bu yetki cumhurbaşkanına verilmiştir. Yürütme organının işlemlerinin anayasa mahkemeleri tarafından denetlenebilmesi üzerinde hükümet sistemlerinin etkisini tam olarak sınıflandırmak mümkün değildir.

İncelenen her ülkede anayasa mahkemelerinin üyelerinin belirlenme usulü farklıdır. Ancak bu ülkelerde Venedik Komisyonunun 1997 tarihli Raporu'nda belirtildiği üzere uzlaşma ortamının sağlanmaya ve farklı fikirlerin yansıtıldığı bir mahkemenin ortaya konmaya çalışıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Çeşitliliği en fazla sağlayabilecek olan sistemin ise karma sistem olduğu söylenmelidir. İncelenen ülkelerden altı ülke dışında tüm ülkelerde karma sistem benimsenmiştir. Bahsedilen altı ülkede³⁰² ise atama sistemi benimsenmiştir. Ülkelerde anayasa yargısının kabul edilmiş olmasının yanında seçimle göreve gelen organlara kesin bir şekilde yetki

²⁹⁸ Bu ülke Güney Kore'dir.

²⁹⁹ Bu ülkeler Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, İtalya, Bulgaristan ve Arnavutluk'tur.

³⁰⁰ Bu ülkeler İrlanda, Slovakya, Güney Afrika, Kosova, Arnavutluk ve Sırbistan'dır.

³⁰¹ Bu ülkeler Brezilya ve Kazakistan'dır.

³⁰² Bu ülkeler ABD, Arjantin, Brezilya, Japonya, Çek Cumhuriyeti ve İrlanda'dır.

verildiği görülmüştür. Bu çerçevede on bir ülkede³⁰³ üyelerin belirlenme sürecine yasama ve yürütme organları dahil edilirken; on ülkede³⁰⁴ yasama, yürütme ve yargı organlarının üçü de sürece dahil edilmiştir. İncelenen diğer ülkelerde ise farklı komisyonlar kurularak bu komisyonlar yürütme yahut yasama organı ile üye belirleme sürecine sürece dahil olmuştur³⁰⁵.

Diğer yandan üyelerin belirlenme usullerine, pek tabii adayların taşımaları gereken özellikler de dahildir. Bu çerçevede tablodan açıkça anlaşıldığı üzere Fransa ve Lihtenştayn haricindeki tüm ülkelerde mahkemeye üye olunması için hukukçu olmaları şartı aranmaktadır. Yedi ülkede üyeler emeklilik yaşları gelene kadar görev yaparken üç ülkede ömür boyu görevde kalırlar. Başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerden yalnızca Kanada'da üyeler emeklilik yaşları gelene kadar görev yaparlar. Diğer altı ülke (İrlanda, Japonya, Belçika, Avusturya, İsrail ve Malta) parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerdir. Üyelerin ömür boyu görevde kaldıkları ülkeler ise başkanlık sisteminin uygulandığı ABD, Arjantin ve Brezilya'dır. Yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerin hepsi dahil olmak üzere incelenen diğer ülkelerin tümünde anayasa mahkemelerinin üyelerinin görev süreleri sınırlıdır. Anayasa yargıçlarının sınırlı sürelerle görev yapmaları, mahkemelere hâkim olan görüşlerin değişikliğini sağlama ve farklı görüşlere yer verme açısından önemlidir. Anayasa yargıçlarının dağılımında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından ise anayasal düzeyde düzenlemelere sahip olan ülke sayısı ise oldukça azdır³⁰⁶.

Sonuç itibarıyla yukarıda incelenen ülkeler, gerçekten de hükümet sistemleri ile anayasaya mahkemelerinin üyelerinin belirlenmesi usulleri arasında yüzde yüz bir ilişkinin varlığını ortaya koymasa da yüksek oranda bir etkileşimin varlığını ortaya koymuştur. Genel olarak yürütme organının yetkisi arttıkça anayasa yargıçları belirleme üzerindeki etkisinin azaldığının söylenebileceği bir ters orantı söz konusudur. Zira yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde üyelerin tamamının veya çoğunluğunun belirleme yetkisi yürütme organına verilmemiştir. Yürütme organı,

³⁰³ Bu ülkeler Andorra, Fransa, Romanya, Belçika, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Monako Prenslığı, ABD, Arjantin, Brezilya ve Kazakistan'dır.

³⁰⁴ Bu ülkeler İtalya, Bulgaristan, Sırbistan, Arnavutluk, Cezayir, Gürcistan, Ukrayna, İspanya, Güney Kore ve Şili'dir.

³⁰⁵ Lihtenştayn, Slovakya, Kosova'da kurulan komisyonlarla birlikte yasama ve yürütme organlarının her ikisi üye belirleme sürecine dahildir.

³⁰⁶ Belçika, Güney Afrika, Kosova ve Arnavutluk'ta anayasa mahkemelerinin üyelerinin dağılımı hususunda anayasal düzenlemeler vardır.

kontenjan ve kriterler yönünden sınırlandırılmıştır. Kontenjan sayısı çoğunluk oluşturmayan bir kısım olsa da verilen kontenjana üye belirleme yetkisi ise doğrudan yürütme organına verilebilmiştir. Oysa diğer yandan parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde üyelerin tümünün veya çoğunluğunun belirleme yetkisinin yürütme organına bırakıldığı pek çok ülke vardır. Başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde anayasa yargıçlarının tamamının veya çoğunluğunun yürütme organı tarafından belirlenmesi halinde sürece başka bir kurumun dahil edildiği görülmüştür. Diğer yandan anayasa yargıçlarının çoğunluğu oluşturmayan bir kısmı ise yürütme organı tarafından doğrudan belirlenebilmektedir. ABD’de ortaya çıkan klasik başkanlık sistemi dikkate alınarak devlet başkanının atama yapma yetkisinin yasama organı tarafından sınırlandırılmasının başkanlık sistemine ait bir özellik olarak kabul edilebileceği söylenmelidir. Nitekim ABD’nin yanında incelenen Brezilya ve Arjantin’de de durum böyledir.

Tüm bunların yanında belirtmek gerekir ki hangi hükümet sistemi uygulanırsa uygulansın, genel eğilim, anayasa yargıçlarının tümünün tek bir kurum (organ/makam/otorite) tarafından belirlenmemesi ve kuvvetler arasında denge sağlayacak sistemlerin oluşturulması yönündedir. Üye belirleme yetkisi çoğunlukla yasama ve yürütme organı arasında dağıtılsa da yargı organına üye belirleme yetkisinin verilmediği durumlarda kaynak kurum olarak kullanılmakla yargı organları da sürece dahil edilmiştir. Yani bir otoritenin tek başına belirleyici bir konuma gelmesi engellenmeye çalışılmaktadır. İncelenen ülkelerde öneride bulunan yahut onay verme yetkisinin verildiği yasama organı, yargı organı yahut özel olarak kurulan yapılarda uzlaşma için üçte iki veya beşte üçlük nitelikli çoğunlukların uzlaşmasının zorunlu kılındığı görülmüştür³⁰⁷. Bu durum aynı zamanda mahkemelere çoğulcu bir anlayışın hâkim olmasını ve farklı görüşlerin yansımalarını da sağlamaktadır.

³⁰⁷ Belçika, Kosova, Malta, İtalya, ABD, Arjantin ve Şili’de üçte iki; İspanya, Slovakya, Gürcistan ve Fransa’da beşte üç çoğunluk aranır. Lihtenştayn, Bulgaristan, Romanya ve Brezilya’da ise salt çoğunluk aranır. İsrail’de ise oluşturulan Kurul dokuz kişiden oluşmaktadır ve öneride bulunulabilmesi için toplam yedi oy gerekir.

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINA GÖRE ANAYASA YARGIÇLARININ BELİRLENMESİ

Karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde farklı kıtalardan çeşitli ülkelerin anayasa mahkemelerinin üyelerinin belirlenmesinde yürütme organın rolünün bulunduğu ülkelere ilişkin bilgiler yukarıda ayrıntılarıyla verilmiştir. Karşılaştırma yapabilmek adına Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin üyelerinin belirlenmesi usullerine yer verilmelidir. 1961 Anayasası'nda yer bulan ve 1962 yılında fiilen çalışmaya başlayan AYM üyelerinin belirlenmesinde, 1982 Anayasası'nın kabulünden bugüne yürütme organının büyük oranda rolü olmuştur. 1961 Anayasası döneminde üyeler karma sistemle belirlenirken 1982 Anayasası'nın kabulünün ardından yürütme organının belirleyici konuma getirildiği ve karma sistemden uzaklaşılan bir sisteme geçilmiştir. Aşağıda öncelikle AYM'nin kuruluşu ile birlikte anayasa yargıçlarının belirlenmesinde 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası dönemlerinde benimsenen usuller incelenecektir.

Bu incelemeler yapılırken, çeşitli kurum ve kuruluşların hazırladığı anayasa önerilerinde yer alan düzenlemeler ve anayasa yargıçlarının yürütme organı tarafından belirlenmesine ilişkin öğretilerdeki görüşler birlikte değerlendirilecektir. Ayrıca 1982 Anayasası'nın kabulünün ardından ülkemizde uygulanan hükümet sistemleri, cumhurbaşkanının konumu ve cumhurbaşkanlarının seçtikleri AYM üyelerine yer verilecektir. Burada Türkiye'de uygulanan hükümet sistemleri ile üyelerin belirlenmesinde benimsenen usuller arasındaki bağlantı ortaya konmaya çalışılacaktır. Son olarak ülkemizdeki üye belirleme usulleri ile çalışma kapsamında incelenen ülkelerdeki belirleme usulleri değerlendirilecektir.

2.1. Türkiye’de Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Anayasası, 1924 Anayasası’dır. 1924 Anayasası’nın 103. maddesi ile her ne kadar anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi benimsenmişse³⁰⁸ de bu dönemde anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştirecek herhangi bir yüksek mahkeme kurulmamış, böyle bir girişim de olmamıştır. 1924 Anayasası döneminde Türkiye’de yasaların anayasaya uygunluğunun denetimine ilişkin bir hüküm olmaması sebebiyle o dönem bazı yerel mahkemeler, yasaların anayasaya uygunluğunu denetleme girişiminde bulunmuşlardır. Bilinen en meşhur girişim, Akşehir Asliye Hukuk Yargıcı Refik Gür’ün kararıdır. Yargıç Refik Gür, önüne gelen davada uygulanacak yasa hükmünün Anayasa’ya aykırı olması sebebiyle davayı reddetmiştir³⁰⁹. Yargıtayın önüne giden bu karara istinaden Yargıtay tarafından, genel yetkili mahkemelerin anayasaya uygunluk denetimi yapamayacağına karar verilmiştir³¹⁰. Bu dönemde yasaların Anayasa’ya uygunluğunu denetleyecek bir mahkemenin kurulmaması ve ayrıca yerel mahkemelerin yahut yüksek mahkemelerin kendilerinde böyle bir denetimi yapma yetkisini görmemeleri, bazı yazarlar³¹¹ tarafından anayasanın üstünlüğü ilkesinin benimsenmesinin etkisiz olduğu yorumlarının yapılmasına neden olmuştur. Gözler’e

³⁰⁸ Tanör-Yüzbaşıoğlu, **op. cit.**, s. 485-486.

³⁰⁹ Feyzioğlu, **op. cit.**, s. 257.

³¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 3 Aralık 1952 tarih E. 4/209/96 ve K. 140 sayılı kararıyla Akşehir Asliye Hukuk mahkemesinin ısrar kararını Türkiye’de yasaların anayasaya uygunluklarının mahkemeler tarafından denetlenemeyeceği gerekçesiyle bozmuş ve şöyle demiştir: ‘4486 sayılı Kanun hükümleri Teknik Ziraat Okuluna alınıp uygunsuz hareketleri yüzünden okuldan çıkarılan Osman’ın velisi aleyhine okul masraflarının tahsili talebiyle açılan dava sonunda mahalli mahkemesince mezkur Kanunun Anayasaya aykırı olduğundan bahisle davanın reddine karar verilmiş ve her ne kadar Anayasanın 103 üncü maddesinde hiçbir kanununun Anayasaya aykırı olamayacağı yazılı bulunmuş ise de; kanunların Anayasaya aykırı olup olmadığının tetkikine mahkemelerin görevli olduğuna dair ne anayasada ne de diğer kanunlarda bir hüküm mevcut değildir. Nitekim mahkemelerin kuruluş, görev ve yetkilerinin kanunla gösterileceğini belirten Anayasanın 53 üncü maddesi hükmüne müvazi olarak yaz edilen kanunlarda da Mahkemeler için böyle bir görev tayin edilmemiştir. Görevi belirten böyle bir kanun bulunmadıkça, kayıtsız şartsız egemenlik hakkını kullanmakta ve Türk Milletini temsil etmekte olan Millet Meclisinin çıkardığı kanunların Anayasaya muhalefetine tetkiki hakkının mahkemelere ait olduğu herhangi bir suretle kabule şayan görülmemek icab eder. (...) Böylece kanunların Anayasaya aykırı olup olmadığını tetkikle görevli olmayan mahkemenin teşrii Meclis tarafından kabul ve usulüne göre neşir ve ilan edilmiş bulunan ve mer’iyetten kaldırılmamış olan bir kanunu tatbikle mükellef olacağından şüphe edilemez.’”, Onar, **op. cit.**, s. 160-177; Feyzioğlu, **op. cit.**, s. 255-264; Tahsin Bekir Balta, “Türkiye’de Anayasa Yargısı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 18, Mayıs 1961, s. 549; Gözler, **op. cit.**, s. 443-444; Eren, **op. cit.**, s. 1053; Anayurt, **Anayasa Hukuku Genel Kısım**, s. 786; Aliefendioğlu, **op. cit.**, s. 72; Demirhan Burak Çelik, “Yargıya Refik Gür’in Penceresinden Bakmak: Yargı Eliyle Hukuk Üretimi Üzerine Bir Bilanço Denemesi”, **Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar**, Ed. Bertil Emrah Oder, Birinci Baskı, İstanbul: On İki levha Yay., Aralık 2013, s. 489-510.

³¹¹ Bu yönde bkz. Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 37; Bülent Tanör, **İki Anayasa: 1961-1982**, Beşinci Baskıdan Tıpkı Basım, İstanbul: On İki Levha Yay., Aralık 2019, s. 12-13; İlhan Arsel, **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Ankara: Mars Matbaası, 1965, s. 151-152.

göre ise bu görüşler abartılı olup 1924 Anayasası dönemi için anayasa mahkemelerinin kuruluşu zaten yeni bir olgudur³¹².

Türkiye’de yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir mahkemenin kurulmasına ilişkin talepler çok partili yaşama geçilmesinin ardından artmıştır. Ancak çok partili yaşama geçilmeden önce de çeşitli kesimler tarafından yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir mahkemenin gerektiği dillendirilmiştir³¹³. Çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte Millet Partisinin kuruluş çalışmaları devam ederken partinin kurucularından Mustafa Kentli, İzmir’de yaptığı bir konuşmasında yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir yüksek mahkemenin gerekliliğinden söz etmiştir³¹⁴. Bir diğer örnek olarak o dönemin ana muhalefet partisi olan CHP, 22 Haziran 1953’te gerçekleştirdiği Onuncu Büyük Kurultay’da kabul ettiği programın 10. maddesinde bir anayasa mahkemesinin kurulması gerektiğine yer vermiştir³¹⁵.

1961 Anayasası, bir darbe dönemi anayasası olmakla birlikte çoğulcu demokrasi anlayışına göre hazırlanmıştır. Anayasanın üstünlüğü ilkesi 1961 Anayasası’nda da kabul edilmiş olup 1924 Anayasası’nı, anayasanın üstünlüğü ilkesini pratikte etkin kılmadığı sebebiyle eleştiren yazarlar, 1961 Anayasası ile söz konusu ilkenin etkin kılındığını savunmuşlardır³¹⁶. Parlamento yönünden çift meclisli yapı benimsenmiş, kuvvetler ayrılığının pekiştirilmesine yönelik olarak anayasa mahkemesi kurulmuştur. Sonuç itibarıyla AYM, ilk kez 1961 Anayasası ile kurulmuş ve bu şekilde ayrı bir yargı organının kurulmasıyla Avrupa modeli anayasa yargısı benimsenmiştir³¹⁷. 25.04.1962 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa ile kurulan AYM’ye

³¹² Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 88-89.

³¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Onar, **op. cit.**, s. 196-197.

³¹⁴ Onar, **op. cit.**, s. 197.

³¹⁵ Id., s. 199.

³¹⁶ Özbudun, **op. cit.**, s. 37-38; Tanör, **op. cit.**, s. 13-14.; Arsel, **loc. cit.**

³¹⁷ Burada belirtmek gerekir ki 1961 Anayasası’nın 151. maddesinde dâvaya bakmakta olan mahkemenin, uygulanacak bir yasanın hükümlerini Anayasaya aykırı görmesi veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varması halinde Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakacağı, Anayasa Mahkemesinin işin kendisine gelişinden itibaren altı ay (1971 değişikliği öncesi bu süre üç aydır) içerisinde karar vereceği, Anayasa Mahkemesinin bu süre içerisinde karar vermemesi halinde ise yerel mahkemenin Anayasa’ya aykırılık iddiasını, kendi kanısına göre çözümleyerek davayı yürüteceğini hükme bağlamıştır. Eren’e göre de 1961 Anayasası esasen yasaların anayasaya uygunluklarının denetimi konusunda Anayasa Mahkemesini görevli kılmakla birlikte zikredilen madde çerçevesinde genel mahkemelere de denetim yetkisinin verildiği görülmektedir, bkz. Eren, **op. cit.**, s. 1041; aynı yönde bkz. Aliefendioğlu, **op. cit.**, s. 211.

ilişkin ayrıca 1961 Anayasası'nın 145. ve 152. maddeleri arasında kuruluşu ve çalışma esaslarına ilişkin düzenlemeler yer almıştır.

AYM, 1961 Anayasası'nın 147. maddesine göre yasaların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya uygunluğu denetimini ve cumhurbaşkanı dahil olmak üzere Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay başkan ve üyelerini, Cumhuriyet başsavcısını, Başkanunsözcüsünü, Askerî Yargıtay başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamasını yapmakla görevlendirilmiştir.

12 Eylül 1980 tarihinde ülkemizde Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koyarken 1982 Anayasası da darbe yönetimi altında hazırlanarak halk oylamasına sunulmuş ve kabul edilmiştir³¹⁸. Özbudun tarafından 1982 Anayasası'nın demokrasiyi zayıflatarak vesayetçi bir yönetim-denetim ortamı oluşturduğu ve hatta yüksek yargı organlarının da bunu koruyacak biçimde yapılandırıldığı; bu şekilde dizayn edilen AYM'nin de aşırı aktivist bir tutum izlediği eleştirileri gündeme getirilmiştir³¹⁹. Gerçekten de 1982 Anayasası'nın hazırlanmasının temelinde özgürlük ve demokrasi değil, otoriteyi güçlendirme fikri yer almıştır³²⁰.

1961 Anayasası'nın aksine 1982 Anayasası, yürütme organını güçlendirecek şekilde ele alınmıştır³²¹. 1982 Anayasası ile daha önce 1961 Anayasası tarafından yargı organı için sağlanan bağımsızlık ve güvenceler daha güçsüz bir hale getirilmiştir³²². Yüksek mahkemelerin yargıçları ile yargıç ve savcılarının özlük işlerine bakan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun³²³ üyelerinin seçim ve atamalarının yürütme organı tarafından yapılacak şekilde düzenlenmesi, bahsedilen güçsüzleşmenin örneklerindendir³²⁴. Anayasal denetime tabi olacak işlemlerin azaltılması, anayasa

³¹⁸ Tanör-Yüzbaşıoğlu, *op. cit.*, s. 12-20.

³¹⁹ Özbudun, *Anayasalcılık ve Demokrasi*, s. 107-108.

³²⁰ Tanör, *op. cit.*, s. 87.

³²¹ Tanör, *op. cit.*, s. 104.

³²² Tanör, *op. cit.*, s. 105.

³²³ 2017 Anayasa değişikliği ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu isminde yer alan "yüksek" ibaresi kaldırılmıştır.

³²⁴ Tanör, *loc. cit.*; 1982 Anayasası'nın 2017 Anayasa değişikliği sonrası 159. maddesine göre Hakimler ve Savcılar Kurulu on üç üyeden oluşur. İlgili Anayasa maddesine göre Adalet Bakanı, Kurulun başkanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı ise Kurulun tabii üyesidir. Özetle Kurulun yedi üyesi TBMM tarafından seçilirken dört üyesi ise cumhurbaşkanı tarafından seçilir. Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı'nın da doğal üyeler oldukları düşünüldüğünde cumhurbaşkanının, Kurulun altı üyesini

değişikliklerinin sadece şekil açısından denetlenebilmesi, yasaların şekil denetimi yönünden konu ve süre kısıtlaması getirilmesi, AYM'nin yeni uygulamaya yol açacak şekilde hüküm tesis edemeyeceğinden bahisle Mahkemenin kararlarının kapsamının sınırlandırılması, iptal davası açabilecek kurumların azaltılması gibi düzenlemelerle anayasa yargısı bakımından kapsamlı sınırlamalar getirilmiştir³²⁵.

1982 Anayasası'nda AYM'nin kuruluşu ve çalışma esaslarına dönülecek olduğunda Mahkemeye ilişkin düzenlemeler 146. ve 153. maddeler arasında yer almıştır. 1982 Anayasası'nın 148. maddesine göre AYM, yasaların, yasa hükmünde kararnamelerin (2017 Anayasa değişikliği sonrası Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasa'ya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetler; bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından denetler. Ayrıca Mahkeme, cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanını, cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, AYM, Yargıtay, Danıştay başkan ve üyelerini, başsavcılarını, cumhuriyet başsavcivekilini, HSK ve Sayıştay başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Diğer yandan Mahkeme, Genelkurmay başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanlarını da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

Belirtmek gerekir ki 1982 Anayasası'nda kabul edildiği tarihten bugüne kadar pek çok değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerden AYM ve üyelerinin belirlenmesine ilişkin olanlar 2010 ve 2017 yıllarında yapılanlar değişiklikler olup bu değişiklikler ayrıca incelenecektir.

2.1.1. 1961 Anayasası'na Göre Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

Yukarıda açıklandığı üzere AYM ilk olarak 1961 Anayasası ile kurulmuş ve Mahkemeye ilişkin düzenlemelere 145. ve 152. maddelerde yer verilmiştir. 1961 Anayasası'nın 145. maddesinde üyelerin belirlenmesi usulüne yer verilmiştir. Maddenin ilk haline göre Mahkeme, on beş asıl ve beş yedek üyeden oluşur. Maddeye

belirlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle güncelde, cumhurbaşkanının TBMM'ye hâkim olduğu göz önünde bulundurulduğunda Kurul yapısının oluşumunda cumhurbaşkanının büyük etkisinin olduğu bir gerçektir. Bu konuda daha fazla ayrıntı için ayrıca bkz. D. B. Çelik, "16 Nisan Anayasa Değişikliği ve Yeni Hâkimler ve Savcılar Kurulu Üzerine Bir Değerlendirme", s. 1057-1094.

³²⁵ Tanör, *op. cit.*, s. 106-107.

göre asıl üyelerden dördü Yargıtay Genel Kurulu ve üçü Danıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleriyle başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay Genel Kurulu tarafından kendi başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanı da iki üye seçer. Cumhurbaşkanı bu üyelerden birini, Askeri Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer (m. 145/1). Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu, TBMM üyeleri dışındaki kişiler arasından seçim yapar (m. 145/2). Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu tarafından seçilecek üyelerden birer tanesinin üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak gösterecekleri adaylar arasından seçilmesi gerekli görülmüştür (m. 145/3). AYM'ye, Yargıtay iki, Danıştay ile Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosunun her biri birer yedek yargıç seçerler (m. 145/5). Görüldüğü üzere 1961 Anayasası ile AYM üyelerinin belirlenmesine ilişkin karma sistem benimsenmiştir³²⁶. Üyeler emeklilik yaşları olan altmış beş yaşına kadar görev yaparlar.

1961 Anayasası'nda yapılan 1971 Anayasa değişikliği ile Anayasa m. 145/3'te yer alan Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu tarafından seçilecek üyelerden birer tanesinin üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak gösterecekleri adaylar arasından seçilmesi hususu Anayasa'dan kaldırılmıştır. Bu değişikliğin sebebi, üniversitelerin AYM'ye üye olmak üzere gösterdikleri adaylar konusunda yasama meclisleri ile anlaşmazlık yaşamalarıdır. Anlaşmazlığın temelinde, üniversiteler tarafından gösterilecek adayın üniversite dışından bir aday olup olamayacağı hususu yer almıştır³²⁷.

³²⁶ Kaboğlu, **Anayasa Yargısı**, s. 39; Tanör-Yüzbaşıoğlu, **op. cit.**, s. 489; Gönenç, **op. cit.**, s. 19; Ulaş, **op. cit.**, s. 325; Ülgen, **op. cit.**, dk. 04:48-04:53.

³²⁷ 1961 Anayasası'nın 145. maddesinin gerekçesine bakıldığında söz konusu değişikliğin sebebinin uygulamadaki güçlükler olduğu belirtilmiştir, bkz. "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bazı maddelerinin değiştirilmesi ve geçici maddeler eklenmesi hakkında Anayasa değişikliği teklifinin Millet Meclisince kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu", **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 113. Birleşim, C. 67, Toplantı 10, 12.09.1971, s. 16; 1961 Anayasası'nın 145. maddesi ile AYM'ye her iki yasama meclisi tarafından da seçilecek olan üyelerden birer tanesinin üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak gösterecekleri adaylar arasından seçilmesi hükme bağlanmıştır. Bu şekilde seçim yapılması için Ankara Üniversitesi Rektörlüğü tarafından 7 Mayıs 1962 günü Ankara'da toplanan üniversite öğretim üyeleri, hiçbir öğretim görevlisinin adaylığını koymadığını tespit etmiş ve Anayasa ve Yasa'nın anlamı üzerinde görüşmüşlerdir. Toplanan kurul, üçte ikiyi aşan bir oyçokluğu ile adayların mutlaka öğretim görevlisi olmaları gerekmediği ve üniversite dışından da aday gösterebileceğine karar vermiştir. Sonuç itibarıyla üniversite dışından adayların yer aldığı bir liste Cumhuriyet Senatosuna gönderilmiş ve fakat Cumhuriyet Senatosu, aday listesinin Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle listenin geri gönderilmesine karar vermiştir. Ankara Üniversitesi aday listesinin Anayasa'ya aykırı olmadığı

2.1.2. 1982 Anayasası'na Göre Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

1982 Anayasası'nda özellikle 2010 ve 2017 Anayasa değişikliği ile AYM üyelerinin belirlenmesine ilişkin maddelerde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu nedenle aşağıda öncelikle 1982 Anayasası'nın ilk haline yer verilmiş ve daha sonra ayrıca 2010 ve 2017 Anayasa değişiklikleri ile Mahkeme üyelerinin ne şekilde belirlendiği ve yürütme organının bu belirlemedeki rolü ortaya konmuştur.

2.1.2.1. 1982 Anayasası'nın İlk Hali

1982 Anayasası'na ilişkin olarak öncelikle Anayasa'nın yapım hazırlıkları döneminde Milli Güvenlik Konseyi görüşmeleri incelendiğinde; Anayasa Komisyonu Başkanı Yargıç Tümgeneral Muzaffer Başkaynak'ın okuduğu 154. maddenin *“Anayasa Mahkemesi 15 üyeden kurulur; üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından seçilir³²⁸.”* şeklinde olduğu görülmektedir. Daha sonra Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonunun kabul ettiği 1982 Anayasası'nın ilk hali olan metinde yer alan 146. maddede AYM'nin on bir asıl ve dört yedek üyeden kurulacağı, cumhurbaşkanının iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içerisinde, bir asıl üyeyi ise YÖK'ün kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından ve üç asıl ve bir yedek üyeyi ise üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçeceğine yer verilmiştir³²⁹. 1982 Anayasası'nın ilk halinde üyelerin görev süreleri 1961 Anayasası'nda olduğu gibi düzenlenmiştir. Buna göre üyeler emeklilik yaşları olan altmış beş yaşına kadar görev yaparlar.

yönünde ısrarcı olmuştur. Yasama meclisleri tarafından konu uzunca tartışılmış ve sonunda gönderilen liste üzerinden seçim yapılmasına karar verilmiştir, bkz. Muammer Aksoy, **Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçimi Konusundaki Tartışma**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1962, 1-7; Cumhuriyet Senatosu'ndaki tartışmalar için ayrıca bkz. **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 63. Birleşim, C. 4, Toplantı 1, 22.05.1962, s. 171-187.

³²⁸ T.C. Anayasa Mahkemesi, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)**, 3. Baskı, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, Mart 2021, s. 897.

³²⁹ Id., s. 894.

1982 Anayasası'nın ilk halinde kaynak gösteren kurumlar farklı olsa da seçenekler arasından tercih yapan ve atama işlemini gerçekleştiren kurum cumhurbaşkanıdır. Anayasa yargıçlarının belirlenmesinde tek yetkili olarak cumhurbaşkanının belirlenmesinin temelinde, 1961 Anayasası döneminde Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu tarafından uzun süre seçim yapılamaması ve üyeliklerin boş kalması da yer alır³³⁰. Zira 12 Eylül askeri darbesinden sonra boş üyelikler Milli Güvenlik Konseyi tarafından doldurulsa da salt çoğunlukla seçim yapılabilmesine rağmen uzun süreler boyunca üye seçiminin gerçekleştirilememesi, yasama organının üye seçme yetkisinin kaldırılmasında haklı bir gerekçe oluşturmuştur³³¹. Örneğin Millet Meclisi tarafından seçim yapılamaması konusunda dönemin Meclis üyelerinden İsmail Hakkı Köylüoğlu 16.11.1976 tarihli Meclis konuşmasında *“Anayasa Mahkemesine üye seçimi: Senelerden beri bu seçim uzayıp gitmektedir. Senatoda bir yedek üye seçilecek... Benim aklımda kaldığına göre, bu 5 - 6 senelik bir meseledir. Yine bizim Meclisimizde bir asıl üyelik için üç seneden beri seçim yapılamamaktadır. Bizim yöneticilerin bir araya gelerek bu üye seçimine bir çare bulmalarını arz ediyorum*³³².” demekle durumu gözler önüne sermiştir.

Bu dönemde AYM üyelerinin belirlenmesinde hangi sistemin benimsendiği konusunda öğretide atama sisteminin benimsendiğini kabul edenler³³³, seçip-atama şeklinde farklı bir sistemin benimsendiğini kabul edenler³³⁴ ve klasik sistemler ile bağdaşmadığını kabul edenler³³⁵ şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüş olup bir fikir birliği söz konusu değildir. Bizce de burada uygulanan sistemin atama sistemi olduğu kabul edilmelidir. Zira her ne kadar çeşitli kurumlar tarafından üye olarak seçilmek

³³⁰ 1971 Anayasa değişikliğinin ardından Millet Meclisi 15.11.1971 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne üye seçmek üzere toplanmıştır. Ne var ki yapılan değişiklik sonucunda *“Yasama Meclislerince yapılacak seçimlerde, adaylığa başvurma ve seçim esas ve usulleri kanunla düzenlenir.”* hükmünün 1961 Anayasası'nın 145. maddesine eklenmesi ve henüz yasa ile düzenleme yapılmamış olması sebebiyle Millet Meclisi tarafından seçimler ertelenmiştir. Bu ertelemenin ardından adaylar ilk defa 30.05.1974 tarihli Millet Meclisi toplantısında belirlenirken bu süreçte toplam iki asıl bir yedek koltuk boş kalmıştır. 30.05.1974 tarihli birleşimde Adil Esmer yedek üyeliğe seçilirken iki asıl üyelik için yeterli çoğunluk sağlanamadığından seçimler ertelenmiştir. 13.06.1974 tarihli Millet Meclisi toplantısında ise Ahmet Salih Çebi asıl üyeliğe seçilirken diğer asıl üyelik yine boş kalmış ve seçim ertelenmiş; ilerleyen süreçte de boş kalan asıl üyelik koltuğu doldurulamamıştır.

³³¹ Ülgen, *op. cit.*, dk. 06:19-06:30.

³³² TBMM, *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 8. Birleşim, C. 21, Toplantı 4, 16.11.1976, s. 158.

³³³ Gönenç, *loc. cit.*

³³⁴ Hakyemez, *op. cit.*, s. 378-379.

³³⁵ Kaboğlu esasen seçip atama usulünün öngörüldüğünü kabul ederken yasama organının tamamen devre dışı bırakıldığının altını çizer. Diğer yandan 1982 Anayasası ile kabul edilen sistemin karma uygulamadan saptığını, seçim sistemine yabancı kaldığını ve fakat atama sistemine de uymadığını belirtir, Kaboğlu, *op. cit.*, s. 40; Tanör-Yüzbaşıoğlu, *loc. cit.*; Kanadoğlu-Duygun, *op. cit.*, s. 525.

üzere aday gösterilse de nihai kararın cumhurbaşkanına bırakılmasıyla atama işlemi gerçekleştirilmektedir.

Diğer yandan Danışma Meclisinin kabul ettiği metin ve bu metnin gerekçesine değinmekte fayda vardır. Zira bu metinde, AYM'nin on beş üyeden oluşacağı ve üyelerin tümünün cumhurbaşkanı tarafından seçileceği önerisi getirilmiştir³³⁶. Danışma Meclisinin kabul ettiği bu düzenlemeye ilişkin gerekçesi ise şöyledir:

“Bu maddede, 1961 Anayasasından farklı olarak üyelerin nitelikleri ve nerelerden alınacakları belirtilmemiştir. Anayasa Mahkemesi üyeliği belli bir bilim dalında uzmanlaşmış olmanın yanında her kanun veya kanun hükmünde kararnamenin Anayasaya aykırılığını ölçüp tartabilecek oldukça geniş bir saha ile ilgilenmiş bulunmayı da gerektirir. Bu nitelikleri taşıyan kişiler her nerede ve hukuk bilimine dayalı hangi kuruluşta olursa olsun oradan alınıp getirilmesinde kamu yararı vardır. Bunu da en iyi biçimde yapabilecek makamın Cumhurbaşkanlığı gibi bir yüce makam olduğu düşünülmüştür³³⁷.”

Görüldüğü üzere Danışma Meclisine göre AYM üyelerinin belli bir bilim dalında uzmanlaşmalarının yanında bu kişilerin üye olarak seçilmelerinde kamu yararı bulunmakta olup onları bulundukları kurumlardan seçip getirebilecek kurum cumhurbaşkanıdır. Bu yaklaşımın esasen 1982 Anayasası'nın temelinde yer alan yürütme organını güçlendirme düşüncesiyle paralel ve hatta bu düşüncenin ötesinde olduğunu belirtmek gerekir. Ne var ki Danışma Meclisinin bu önerisi kabul edilmeyerek cumhurbaşkanının doğrudan belirlediği üye sayısı üç asil ve bir yedek olmak üzere dört olarak sınırlandırılmıştır.

1982 Anayasası'nın hazırlandığı dönemde Danışma Meclisi, belirli kuruluşların anayasa hakkındaki görüşlerini rapor olarak sunmalarını talep etmiş ve bilimsel çevreler, yargı ve işveren çevrelerinden çeşitli görüşler sunulmuştur³³⁸. AYM sunmuş olduğu öneride AYM'nin 1961 Anayasası'ndaki gibi on beş asil beş yedek olacak şekilde toplam yirmi üyeden oluşmasını, yasama meclislerine tanınan beş asil

³³⁶ Anayasa Mahkemesi, **op. cit.**, s. 892.

³³⁷ *Id.*, s. 893.

³³⁸ Yaşar Gürbüz, **Anayasa, Görüşler, Taslak**, haz. Yaşar Gürbüz, İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yay., Temmuz 1982, s. V.

iki yedek üyenin yeni düzenleme ile üç asıl bir yedek üyeye indirilmesini; iki asıl bir yedek üyenin ise hukuk, iktisat ve siyasal bilgiler fakültelerinin öğretim üyeleri arasından olacak şekilde cumhurbaşkanına bırakılmasını önermiştir³³⁹.

Cumhurbaşkanının tarafsız sıfatı da üyelerin belirlenmesi konusunda önem arz etmiştir. 1982 Anayasası'nın Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu tarafından kabul edilen *"Nitelikleri ve tarafsızlığı"* başlıklı 101. maddenin dördüncü fıkrası *"Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği sona erer³⁴⁰."* şeklindedir. Danışma Meclisi ise bu düzenleme ile ilgili gerekçesinde *"Parlamentar rejimde Cumhurbaşkanının tarafsızlığı esas teşkilat hukukumuzda tartışılmaz bir ilkedir. Bu ilkeye yine bağlı kalınmıştır...³⁴¹"* demekle yetinmiştir.

2.1.2.2. 2010 Anayasa Değişikliği

7 Mayıs 2010 tarih ve 5982 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikler sonucu Anayasa'nın 146. maddesi değiştirilerek yedek üyelikler kaldırılmış; AYM'nin üye sayısı on yediye çıkarılmıştır. Yapılan değişiklik ile bir kısım üyenin cumhurbaşkanı dışında TBMM tarafından seçilmesine yer verilmiştir. 2010 Anayasa değişikliği sonrası 1982 Anayasası'nın 146. maddesi şöyledir:

"(1) Anayasa Mahkemesi onyedi üyeden kurulur.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

³³⁹ Id., s. 225.

³⁴⁰ Anayasa Mahkemesi, **op. cit.**, s. 609.

³⁴¹ **Ibid.**

(3) Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

(4) Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir; en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.”

Madde metninin gerekçesine bakıldığında 1982 Anayasası’nın mevcut haline göre üyelerin tamamının tek bir merci (cumhurbaşkanı) tarafından seçilmesi karşısında karşılaştırmalı hukukta parlamentoların anayasa mahkemelerine üye seçmelerinin neredeyse ortak bir uygulama olduğu ve bu ortak uygulamanın dikkate alındığına değinilerek TBMM’nin de AYM’ye üye seçebilmesine imkân sağlanmasının amaçlandığı belirtilmiştir³⁴². 2010 Anayasa değişikliği ile birlikte 1961 Anayasası döneminde olduğu gibi karma sisteme dönüldüğü savunulsa³⁴³ da gerçek anlamda karma sisteme dönüldüğü söylenemez³⁴⁴. Zira nihai karar her halükârda cumhurbaşkanına aittir.

2010 Anayasa değişikliği ile üyelerin görev süreleri de değiştirilmiştir. Buna göre Anayasa’nın 147. maddesinde üyelerin görev süresi on iki yıl olarak

³⁴² Id., s. 901-902.

³⁴³ Tanör-Yüzbaşıoğlu, **op. cit.**, s. 490; Gönenç, **op. cit.**, s. 20; Eren, **op. cit.**, s. 1056.

³⁴⁴ Aynı yönde bkz. Ülgen, 2010 Anayasa değişikliği ile birlikte geçilen sistemin gerçek anlamda bir karma sistem olarak nitelendirilemeyeceğini, 1961 Anayasası’nın ilk halinde öngörülen sistemin karma sistem olarak nitelendirilmesinin doğru olduğunu ifade eder, Ülgen, **op. cit.**, dk. 04:35-04:55.

belirlenmiştir. Üyelerin emeklilik yaşları ise altmış beş yaş olup görev süresi dolmamasına rağmen bu yaşa gelen üyelerin görev süreleri sona erecektir.

Anayasa değişikliğine ilişkin olarak Anayasa Komisyonu Raporu'ndaki eleştirilere kısaca değinmekte fayda vardır. Komisyon Raporu'nda AYM'ye TBMM tarafından da üye seçilmesinin sağlanması olumlu bir gelişme olarak dile getirilmiştir³⁴⁵. Diğer yandan Rapor'da, Anayasa Değişikliği Teklifi'nde iktidarın ağırlığında bir mahkeme oluşumunun amaçlandığı ve bu mahkemenin tarafsız bir şekilde yasaların Anayasa'ya aykırılığını inceleyeceğinin düşünülemeyeceği şeklinde eleştirilere yer verilmiştir³⁴⁶. Özellikle belirtilmelidir ki Rapor'da, cumhurbaşkanını yargılama yetkisi bulunan üyelerin cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi çelişki olarak ortaya konmuş ve mahkeme üyelerinin, diğer demokratik ülkelerde olduğu gibi yüksek yargı organlarınca seçilmesi gerektiği ifade edilmiştir³⁴⁷.

2.1.2.3. 2017 Anayasa Değişikliği

21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikler sonucu Türkiye'nin hükümet sistemi değiştirilmiş ve Türkiye'ye özgü, başkanlık sistemine daha benzer olduğu söylenebilecek bir sisteme geçiş yapılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte yalnızca hükümet sistemi değil, aynı zamanda AYM'nin yapısı da değişikliğe uğramıştır. Ne var ki AYM'nin yapısıyla ilgili yapılan bu değişiklik köklü bir değişiklik değildir. Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin kapatılması sonucu bu kurumlardan gelen üye kontenjanına son verilmesi sebebiyle AYM'nin üye sayısında bir değişiklik meydana gelmiştir. Sonuç itibarıyla Anayasa'nın 146. maddesi değiştirilmiş ve AYM'nin üye sayısı azaltılarak on beş olarak belirlenmiştir. Diğer yandan madde metninin gerekçesi incelendiğinde başkaca herhangi bir açıklama yapılmaksızın yalnızca önerilen hükümet sistemine uyum sağlamak amacıyla değişiklik yapıldığı beyan edilmiştir³⁴⁸.

1982 Anayasası'nın 146. maddesinin son hali ile AYM'ye yargıç seçme yetkisi TBMM ve cumhurbaşkanına ait olup maddenin son hali şöyledir:

³⁴⁵ Anayasa Mahkemesi, **op. cit.**, s. 903.

³⁴⁶ **Id.**, s. 904.

³⁴⁷ **Ibid.**

³⁴⁸ **Id.**, s. 909.

“(1) Anayasa Mahkemesi onbeş üyeden kurulur.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

(3) Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

(4) Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.”

1982 Anayasası’nın 146. maddesinde açıkça görüldüğü üzere on beş üyenin on ikisi doğrudan ve dolaylı olarak cumhurbaşkanı; üç üyesi ise dolaylı olarak TBMM tarafından seçilmektedir. TBMM, seçeceği iki üyeyi kendisine Sayıştay tarafından gösterilecek üç aday arasından ve bir üyeyi ise kendisine baro başkanları tarafından gösterilecek üç aday arasından seçer. Cumhurbaşkanı ise seçeceği on iki üyenin dördünü doğrudan kendi iradesiyle seçer. Kalan sekiz yargıcı ise Yargıtay, Danıştay ve YÖK tarafından kendisine gösterilecek adaylar arasından seçer.

Üyelerin seçimine ilişkin ayrıca 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa'nın 7. maddesinde düzenleme yapılmıştır. Buna göre 6216 sayılı Yasa'da üyelerin belirlendikleri kaynaklarda bu belirlemenin ne şekilde yapılacağı ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir.

“(1) Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi Başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için göstereceği üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur. İkinci ve üçüncü tur oylamalarda oyları eşit olan adaylar arasında eşitlik bozulana kadar oylama tekrarlanır.

(2) Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukuk bilim dallarından olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan ve kendi üyesi olmayan öğretim üyeleri arasından her boş yer için göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

(3) Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulu ve baro başkanlarınca Mahkeme üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Bu fıkra uyarınca yapılacak seçimler tek turda yapılır ve her bir üye her boş üyelik için bir adaya oy kullanabilir. Oyları eşit olan adaylar arasında eşitlik bozulana kadar oylama tekrarlanır.”

2017 Anayasa değişikliği ile aynı zamanda 1982 Anayasası'nın cumhurbaşkanının niteliklerini düzenleyen 101. maddesi de değişikliğe uğramıştır. Maddenin eski başlığı “*Nitelikleri ve tarafsızlığı*” iken değişiklikten sonra “*Adaylık ve seçimi*” haline gelmiştir. İlgili maddenin dördüncü fıkrasında ise cumhurbaşkanının seçildikten sonra partisi ile ilişkisinin kesileceği hükmü kaldırılmış ve “*Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.*” şeklinde düzenleme yapılmıştır³⁴⁹. Bu değişiklik, cumhurbaşkanı seçilen kişinin doğrudan halk tarafından seçildiği ve esasen siyasal bir kişiliği olduğu belirtilerek siyasi partiyle ilişki kurmasının mümkün hale getirildiği, cumhurbaşkanının herhangi bir partiyle ilişkisinin olmasının görevini yerine getirdiği sırada taraflı olacağı anlamına gelmediği, demokratik hukuk devletlerinde kamu adına görev yapan seçilmiş veya atanmış tüm yöneticilerin görevlerini kamu hizmetinin gerektirdiği tarafsızlık ilkesine uygun olarak yerine getirmekle yükümlü oldukları ifadeleriyle gerekçelendirilmiştir³⁵⁰.

Tüm bu açıklamaların daha iyi anlaşılabilmesi için 1982 Anayasası'nın ilk hali, 2010 Anayasa değişikliği ve 2017 Anayasa değişikliği sonucu AYM üyelerin sayısı, hangi makam tarafından önerildiği ve hangi makam tarafından atandığı/seçildiği aşağıda tablolar halinde verilmiştir. Üyelerin belirlenmesi üzerinde -partisile ilişkisi devam eden- Cumhurbaşkanlığı makamının ağırlığı tablolarda daha net biçimde görülmektedir:

Tablo 2. 1. 1982 Anayasası'nın İlk Haline Göre Üyelerin Belirlenmesi

Öneren Makam (Kaynak)	Atayan / Seçen Makam	Sayı
Yargıtay	Cumhurbaşkanı	2 asıl 2 yedek
Askeri Yargıtay	Cumhurbaşkanı	1 asıl
Danıştay	Cumhurbaşkanı	2 asıl 1 yedek
Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	Cumhurbaşkanı	1 asıl
Sayıştay	Cumhurbaşkanı	1 asıl

³⁴⁹ Id., s. 613.

³⁵⁰ Id., s. 615.

YÖK	Cumhurbaşkanı	1 asıl
Doğrudan	Cumhurbaşkanı	3 asıl 1 yedek

Tablo 2. 2. 2010 Anayasa Değişikliğine Göre Üyelerin Belirlenmesi

Öneren Makam (Kaynak)	Atayan / Seçen Makam	Sayı
Yargıtay	Cumhurbaşkanı	3
Askeri Yargıtay	Cumhurbaşkanı	1
Danıştay	Cumhurbaşkanı	2
Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	Cumhurbaşkanı	1
Sayıştay	TBMM	2
Baro Başkanları	TBMM	1
YÖK	Cumhurbaşkanı	3
Doğrudan	Cumhurbaşkanı	4

Tablo 2. 3. 2017 Anayasa Değişikliğine Göre Üyelerin Belirlenmesi

Öneren Makam (Kaynak)	Atayan / Seçen Makam	Sayı
Yargıtay	Cumhurbaşkanı	3
Danıştay	Cumhurbaşkanı	2
Sayıştay	TBMM	2
Baro Başkanları	TBMM	1
YÖK	Cumhurbaşkanı	3
Doğrudan	Cumhurbaşkanı	4

Ayrıca karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde incelenen ülkelerle kıyas yapabilmek adına AYM üyelerinin sayısı, görev süreleri ve üye olabilmek için aranan nitelikler de 1982 Anayasası'nın ilk hali, 2010 Anayasa değişikliği ve 2017 Anayasa

değişikliğine göre aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir. Tablolardan anlaşıldığı üzere üyelerin görev süreleri belirli bir süreyle kısıtlanmıştır. Bu durum Mahkemeye farklı görüşlerin yansması ve çok sesli bir yapının hâkim olması açısından önemlidir. Diğer yandan yüksek mahkemelere ayrılan kontenjanlardan gelecek üyeler için hiçbir dönemde geline kurumda asgari bir süre geçirilmesinin aranmadığı görülmektedir. Ayrıca her kontenjan için hukukçu olma şartının aranmaması dikkat çekicidir:

Tablo 2. 4. 1982 Anayasası'nın İlk Haline Göre Üyeler

Üye Sayısı	Görev Süresi	Üyelerde Aranılan Nitelikler
15	Emekli olana kadar (65 yaş)	• Yüksek Mahkeme üyesi olmak • Kırk yaşını doldurmak şartıyla yüksek öğrenim görmüş/Yükseköğretim kurumlarında en az on beş yıl öğretim üyeliği yapmış olmak • Kırk yaşını doldurmak şartıyla en az on beş yıl fiilen kamu hizmetinde çalışmış üst kademe yöneticisi olmak • Kırk yaşını doldurmuş olmak şartıyla en az on beş yıl avukatlık yapmış olmak

Tablo 2. 5. 2010 Anayasa Değişikliğine Göre Üyeler

Üye Sayısı	Görev Süresi	Üyelerde Aranılan Nitelikler
17	12 yıl	• Yüksek Mahkeme üyesi olmak • Kırk beş yaşını doldurmuş olmak şartıyla Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında profesör veya doçent unvanını almış öğretim üyelerinden olmak • Kırk beş yaşını doldurmuş olmak şartıyla yüksek öğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış üst kademe yöneticisi olmak • Kırk beş yaşını doldurmuş olmak şartıyla fiilen yirmi yıl avukatlık yapmış serbest avukat olmak

		• Kırk beş yaşını doldurmuş olmak şartıyla ve adaylık dahil yirmi yıl çalışmış birinci sınıf hâkim veya savcı olmak • En az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörü olmak
--	--	---

Tablo 2. 6. 2017 Anayasa Değişikliğine Göre Üyeler

Üye Sayısı	Görev Süresi	Üyelerde Aranılan Nitelikler
15	12 yıl	• Yüksek Mahkeme üyesi olmak • Kırk beş yaşını doldurmuş olmak şartıyla Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında profesör veya doçent unvanını almış öğretim üyelerinden olmak • Kırk beş yaşını doldurmuş olmak şartıyla yüksek öğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış üst kademe yöneticisi olmak • Kırk beş yaşını doldurmuş olmak şartıyla fiilen yirmi yıl avukatlık yapmış serbest avukat olmak • Kırk beş yaşını doldurmuş olmak şartıyla ve adaylık dahil yirmi yıl çalışmış birinci sınıf hâkim veya savcı olmak • En az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörü olmak

2.1.2.4. Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesinde Kaynak Olan Kurumların Oluşumu

Yukarıda, Türkiye’de anayasa yargıçlarının nasıl belirlendiği Anayasa değişiklikleri de göz önünde bulundurularak ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Bu açıklamalardan görüldüğü üzere anayasa yargıçları belirlenirken üyelerin aday olarak gösterildikleri bazı kurumlar vardır. Yargıtay, Danıştay ve YÖK’ün üyelerin belirlenmesinde kaynak kurumlar olarak yer aldığı görülmektedir. Bu çerçevede AYM üyelerinin kaynağı olup bu üyeleri aday gösteren kurumların oluşumlarına değinmekte fayda vardır. Zira ancak bu şekilde 2017 Anayasa değişikliğinin ardından

cumhurbaşkanının konumu ve AYM üyelerinin belirlenmesi üzerindeki etkisi tam olarak anlaşılabilecektir.

1982 Anayasası'nın ilk halinden itibaren Yargıtay üyelerinin tümü ve Danıştay üyelerinin dörtte üçü HSK tarafından seçilir. 1982 Anayasası'nın ilk haline göre Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun doğal üyeleri olup üç asıl ve üç yedek üye Yargıtay, iki asıl ve iki yedek üye ise Danıştay tarafından gösterilen adaylar arasından cumhurbaşkanı tarafından atanırdı. Kurulun bu şekilde oluşturulması karşısında siyasal kişiliği olan Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarının doğal üye olmaları ve üyelerin atanmasında son sözün cumhurbaşkanının olmasının yargı bağımsızlığıyla bağdaşmayacağı yönünde eleştiriler söz konusu olmuştur³⁵¹.

2010 Anayasa değişikliği ile Kurulun üye sayısı yirmi iki asıl ve on iki yedek üyeye çıkarılmıştır. Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı doğal üye olarak kalmaya devam ederken dört asıl üyesinin cumhurbaşkanı, üç asıl ve üç yedek üyesinin Yargıtay Genel Kurulu, iki asıl ve iki yedek üyesinin Danıştay Genel Kurulu, bir asıl bir yedek üyesinin Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulu, on asıl altı yedek üyesinin birinci sınıf yargıç ve savcılar tarafından belirlendiği karma bir sistem öngörülmüştür. Sistemin olumlu özellikleri olsa da 2010 Anayasa değişikliğinin Kurulu iktidar çoğunluğunun lehine olacak şekilde yeniden biçimlendirdiği görülmüştür³⁵².

2017 Anayasa değişikliği ile Kurulun yapısı yeniden değiştirilmiştir. Buna göre üye sayısı on üç olan Kurul; Adalet Bakanı, Adalet Bakanlığı Müsteşarı ile Cumhurbaşkanı tarafından seçilen dört ve TBMM tarafından seçilen yedi üyeden oluşur. TBMM, üyelerden üçünü Yargıtay üyeleri, birini Danıştay üyeleri, üçünü nitelikleri yasada belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından seçer. TBMM tarafından seçilecek üyeliklere ilişkin Meclis Başkanlığına başvuru yapılır. Yapılan bu başvurular Anayasa ve Adalet Komisyonları üyelerinden oluşturulan Karma Komisyona gönderilir. Karma Komisyon her bir üyelik için üç adayı, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla belirler. Birinci oylamada aday belirleme işlemi sonuçlandırılmazsa ikinci oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu aranır. Bu oylamada da aday belirlenemezse her bir

³⁵¹ D. B. Çelik, **op. cit.**, s. 1061.

³⁵² Id., s. 1063.

üyelik için en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile aday belirlenir. TBMM, Komisyon tarafından belirlenen adaylar arasından birinci oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu; bu oylamada seçimin sonuçlandırılmazsa ikinci oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile üye belirler. İkinci oylamada da üye seçilemezse en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile üye seçimi yapılır. Hatırlatılmalıdır ki Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarını da cumhurbaşkanı atar. Diğer yandan görüldüğü üzere 2017 Anayasa değişikliğiyle yargı mensuplarının doğrudan üye seçmeleri sistemi kaldırılmıştır. 1961 Anayasası döneminden beri ilk defa yargı kurulu üyelerinin belirlenmesinde yargı mensupları dışlanmış ve Avrupa ölçütlerine tamamen aykırı bir sistem benimsenmiştir³⁵³.

Danıştay üyelerinin dörtte üçü HSK tarafından seçilirken dörtte birinin cumhurbaşkanı tarafından seçildiğini belirtmek gerekir. Ayrıca TBMM tarafından yapılacak seçimlerde Meclisi oluşturan çoğunluk yahut çoğunluk koalisyonu adayları belirleyecektir³⁵⁴. Cumhurbaşkanının partisinin milletvekillerinin Meclis çoğunluğunu oluşturabileceği yahut çoğunluk koalisyonunun cumhurbaşkanını destekleyenler tarafından oluşturulabileceği de unutulmaması gereken bir ayrıntıdır. Tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde cumhurbaşkanının yargı organı üzerindeki hakimiyeti, daha fazla gözle görülür hale gelmektedir.

YÖK'ün, Yükseköğretim Yasası'nın yayımlandığı ilk halinden itibaren Kurul yapısında cumhurbaşkanının hakimiyeti dikkat çekicidir. Yasa'nın 1981'de yayımlanan ilk halinde cumhurbaşkanı, hâkim bir pozisyonadadır. Buna göre cumhurbaşkanına sekiz, Bakanlar Kuruluna altı, Genel Kurmay Başkanlığına bir, Millî Eğitim Bakanlığına iki ve Üniversitelerarası Kurula sekiz kontenjan verilmiştir. Tüm kontenjanlar için yapılacak atamalar cumhurbaşkanının onayına tabi kılınmıştır. Cumhurbaşkanının atama yapmaması durumunda ise ilgili kuruma yeniden seçim yapması için iki haftalık süre tanınmış ve seçim yapmaması halinde takdir yetkisi cumhurbaşkanına bırakılmıştır.

³⁵³ “Bu, 1961 Anayasası döneminden beri yargı kurulu üyelerinin seçiminde doğrudan ya da dolaylı biçimde devrede olan yargı mensuplarının ilk kez üye seçiminden dışlanması anlamına geldiği gibi, yargı kurulu üyelerinin en az yarısının yargı mensuplarının kendi aralarından yapacakları seçimle belirlenmesi konusunda artık yerleşmiş olan Avrupa ölçütlerine de tamamen aykırıdır.”, D. B. Çelik, **op. cit.**, s. 1081.

³⁵⁴ D. B. Çelik, **op. cit.**, s. 1082.

Yasa'nın güncel haline bakıldığında da cumhurbaşkanı, YÖK'e hâkim bir konumdadır. Kurul toplam yirmi bir kişiden oluşur ve toplam on dört üyesi cumhurbaşkanı tarafından atanır. Cumhurbaşkanı, yedi üye mutlaka rektörler ve profesörler arasından olacak şekilde üst düzey devlet görevlileri veya emeklileri arasından bu atamaları yapar. Kalan yedi üyeyi ise Üniversitelerarası Kurul seçer, cumhurbaşkanı ise atamaları gerçekleştirir. Yükseköğretim Yasası'nın 6/b-5 hükmüne göre Üniversitelerarası Kurulun seçtiği fakat cumhurbaşkanının atamadığı adaylar yerine Kurul, yeni adayların seçimini iki hafta içerisinde yapmazsa cumhurbaşkanı, doğrudan atama yapar. Görüldüğü üzere Yasa, kabul edildiği tarihten bugüne cumhurbaşkanı belirleyici pozisyonda olup geniş bir takdir yetkisine sahiptir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi üyeliği için cumhurbaşkanının atadığı YÖK üyeleri tarafından cumhurbaşkanına adaylar sunulacak ve cumhurbaşkanı, bu adaylar arasından anayasa yargıcı seçecektir.

2.1.3. Anayasa Mahkemesinin Yapısının Değiştirilmesine İlişkin Öneriler

1982 Anayasası'nda yapılan anayasa değişikliklerinin yanı sıra zaman zaman siyasi partiler ve meslek örgütleri başta olmak üzere çeşitli kurumlar tarafından değişiklik önerileri hazırlanmış ve kamuoyuna sunulmuştur. Çalışma kapsamında AYM üyelerinin belirlenmesi ile ilgili düzenlemelerin bulunduğu önerilerin³⁵⁵ incelenmesinde fayda vardır. Bu sayede AYM üyelerinin belirlenmesindeki usullere ilişkin görüş ve eğilimlerin ne yönde olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.1.3.1. Anayasa Mahkemesi Yargıçlarının Yürütme Organı Tarafından Belirlenmesine İlişkin Öğretideki Görüşler

Türkiye'de anayasa üyelerinin belirlenmesi yöntemine ilişkin öğretide farklı görüşler ileri sürülmekte ve tartışmalar devam etmektedir. Bu başlık altında çalışmanın konusuna fayda sağlaması açısından anayasa yargıçlarının yürütme organı tarafından belirlenmesine ilişkin öğretideki görüşlere yer verilecektir. Bu görüşlere yer verilmesinin sebebi, 2017 Anayasa değişikliğinin ardından cumhurbaşkanının

³⁵⁵ 1990-2010 yılları arasında Komünist Parti'nin 2007 yılında hazırladığı öneri hariç olmak üzere hazırlanan diğer tüm önerileri toplu olarak görmek için bkz. İsmail Kadir Hürdoğan, **Türkiye'de Anayasa Tartışmaları (1990-2010): Anayasa'nın Meşruiyet Sorunsalı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 59-60.

doğrudan veya dolaylı olarak tüm AYM üyelerini belirlemesinin AYM'nin tarafsızlığını ve bağımsızlığını etkileyecek nitelikte olmasıdır.

Çalışmanın ilk bölümünde incelenen ülkelerin büyük çoğunluğunda karma sistemin benimsendiği tespit edilmiştir. Türkiye'de de 1961 Anayasası'nın uygulandığı dönemde karma sistem benimsenmiş ve AYM'ye üye belirleme yetkisi yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaştırılmıştır. 1982 Anayasası'nın ilk halinden 2010 Anayasa değişikliğine kadar ise üyelerin tümünün cumhurbaşkanı tarafından belirlendiği bir sistem tercih edilmiştir. Bu süreçte benimsenen sistemde belli sayıda üye farklı kurumlar tarafından cumhurbaşkanına önerilse de nihai karar cumhurbaşkanına ait olmuştur. Kaldı ki adaylar, farklı kurumlar tarafından seçilerek cumhurbaşkanına önerilse de yukarıda açıklandığı üzere cumhurbaşkanı, kendisine öneride bulunan kurumların oluşumunda da oldukça etkilidir. 2010 Anayasa değişikliğiyle birlikte AYM üyelerinin üçünün TBMM tarafından seçilmesi hüküm altına alınmıştır. Ne var ki cumhurbaşkanının bu denli hakimiyeti karşısında yasama organına bu kadar az sayıda kontenjan tanınması oldukça yetersizdir. Açıklanan nedenlerle öğretide, yürütme organına anayasa yargıcı belirleme yetkisi verilmesi konusundaki görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

Feyzioğlu, anayasa mahkemelerinin üyelerinin belirlenmeleri usullerine ilişkin farklı görüşler ileri sürülse de üyelerin tümünün Hükümet tarafından atanmasını veya yasama tarafından seçilmesinin mahkemeleri siyasal organların etkisinde bırakacağını; bu nedenle ideal olanın üye belirleme yetkisinin devlet organları arasında paylaştırıldığı İtalya'daki gibi karma sistem olduğunu belirtmiştir³⁵⁶.

Aksoy, üyelerin seçiminde siyasi mercilerin partizanca tercihlerde bulunmalarının sakıncalı olduğuna değinirken ABD'deki devlet başkanının da üye belirlerken partizan davranışlardan kaçınmadığını ve fakat yasama organına kıyasla devlet başkanının tercihte bulunmasının daha objektif olabileceğini ifade eder³⁵⁷. Aksoy'a göre devlet başkanı partili dahi olsa en partizan mücadelelerin içinden çıkarak

³⁵⁶ Feyzioğlu, **op. cit.**, s. 51.

³⁵⁷ Aksoy, **op. cit.**, s. 100.

yasama organına seçilen siyaset insanlarından daha olgun, ileri görüşlü ve objektif olacaktır³⁵⁸.

AYM eski başkanı Yekta Güngör Özden, 1982 Anayasası'nın ilk haline ilişkin olarak cumhurbaşkanı devletin başı sıfatını haiz olsa da AYM'nin tüm üyelerini belirlemesini doğru bir uygulama olarak kabul etmez³⁵⁹. Cumhurbaşkanını TBMM'nin üzerinde görmeyen Özden, göreviyle ilgili bir suç işlemesi halinde kendisini yargılayacak yargıçların hepsini seçmiş olmasının nihai karara olan inandırıcılığı ortadan kaldıracığını düşünmektedir³⁶⁰. Cumhurbaşkanına çoğunluk oluşturmayacak bir sayıda kontenjan verilmesi ve yine TBMM'nin de bu oranda üye seçmesi gerektiğini savunur³⁶¹.

AYM Başkanlığı yapmış olan eski Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e göre Anayasa'nın 104. maddesi ile cumhurbaşkanına verilen yetkiler parlamenter demokrasinin sınırlarını aşmaktadır ve demokratik bir devlet düzeninde parlamento dışında sorumsuz cumhurbaşkanı ile bu denli yetkiler paylaşılması kabul edilemez³⁶². Üstelik cumhurbaşkanının iptal davası açma yetkisi vardır ve cumhurbaşkanının böyle bir dava açması halinde davanın, yürütme organının başı olan cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş AYM üyeleri tarafından görülecek olması, yargı bağımsızlığı ile bağdaşmaz³⁶³.

Başlar'a göre de AYM üyeleri belirlenirken kuvvetler ayrılığı ilkesi gözetilerek yasama, yürütme ve yargı organları eşit sayıda üye belirlemelidir³⁶⁴. Cumhurbaşkanının tüm AYM üyelerini belirlemesi doğru olmamakla birlikte karşılaştırmalı anayasa yargısında AYM üyelerinin farklı kaynaklardan seçildikleri

³⁵⁸ “Cumhurbaşkanının yaptığı tayin onun eseridir; bunun manevi hesabını münhasıran o verecektir. Yasama Meclislerindeki seçimlerde ise, kimin kime rey verdiğinin malum olmaması, her türlü mesuliyet ve hicap hissini ortadan kaldırmakta ve mesela düzinelerle yüksek hâkimin görülen lüzum üzerine (yani münhasıran siyasi mülahazalarla) tasfiyesine imza atan bir şahsa bile, salt çoğunluğun eşiğine ulaşacak kadar çok sayıda parlamento üyesi oy verebilmektedir.”, Id., s. 101.

³⁵⁹ Yekta Güngör Özden, “Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuksal Konumu”, **Bahri Savcı'ya Armağan**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., 1988, s. 377.

³⁶⁰ **Ibid.**

³⁶¹ **Ibid.**

³⁶² Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer 'in Anayasa Mahkemesi'nin 38. Kuruluş Yılı Dönümü Konuşması, 25.04.2000, (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/ahmet-necdet-sezer/>), erişim tarihi: 05.12.2023.

³⁶³ **Ibid.**

³⁶⁴ **Ibid.**

göz önünde bulundurulduğunda cumhurbaşkanının bu yetkisi elinden tamamen alınmamalıdır³⁶⁵.

Ulaş'a göre AYM üyelerinin yüksek mahkemeler tarafından önerilmesinin üzerine seçip atama yetkisine sahip olabilecek en uygun makam devletin başı konumundaki tarafsız cumhurbaşkanıdır³⁶⁶.

Kaboğlu, 1961 Anayasası dönemindeki AYM üyelerini belirleme yöntemini Avrupa'da yaygın olan karma yöntem olarak kabul ederken 1982 Anayasası'nın ilk halinin yasama organını tamamen dışlar şekilde cumhurbaşkanına *seçip atama* yetkisi verdiğini ve karma uygulamadan ayrılırken bu sistemin atama sistemine de uymadığını ve esasen genel bir sapmanın söz konusu olduğunu ileri sürer³⁶⁷. AYM üyelerinin tümünün cumhurbaşkanı tarafından belirlenmesini demokratik bulmayan Kaboğlu, bu uygulamanın Avrupa'da geçerli olan ortak uygulamanın dışında olması sebebiyle ülkemizde karma yönteme dönülmesini savunur³⁶⁸.

Hakyemez, 1982 Anayasası'nın ilk halinin AYM üyelerinin belirlenmesi yönteminin kendine özgü bir model olduğunu belirterek seçim yöntemi ve karma yöntem dışında cumhurbaşkanına seçip atama yetkisi verildiğini ve kaynak kurumlara rağmen nihai kararın cumhurbaşkanına ait olmasını, bu makamı temel belirleyici konumuna getirdiğini ifade eder³⁶⁹. Yazar, AYM oluşturulurken üyelerin farklı yerlerden gelmesinin önünün açılarak çoğulcu bir ortam sağlanmasını, cumhurbaşkanının nihai ve tek belirleyici konumundan çıkarılmasını ve her üç devlet organının eşit sayıda üye seçmesiyle AYM oluşturulması gerektiğini savunur³⁷⁰.

Gönenç'e göre AYM üyelerinin belirlenmesi yöntemi; yargıçların bağımsızlığını güvence altına alacak, anayasa yargısının özelliklerine uygun yargıçların atanmasına imkân verecek ve anayasa mahkemelerinin meşruiyetine katkı sağlayacak şekilde olmalıdır³⁷¹. Bu şartlar, karma yöntemin uygulanmasıyla

³⁶⁵ Kemal Başlar, "Anayasa Yargısında Yeniden Yapılanma", **Demokrasi Platformu**, Yıl 1, S. 2, Bahar 2005, (<https://www.anayasa.gen.tr/baslar-yenidenyapilanma.htm>), erişim tarihi: 05.01.2024.

³⁶⁶ Ulaş, **op. cit.**, s. 329.

³⁶⁷ Kaboğlu, **op. cit.**, s. 39-40.

³⁶⁸ Id., s. 41.

³⁶⁹ Hakyemez, **op. cit.**, s. 378-379.

³⁷⁰ Id., s. 383 vd.

³⁷¹ Gönenç, **op. cit.**, s. 19.

sağlanabilir³⁷². 2010 Anayasa değişikliğinin cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunan yazar, cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesi halinde dahi tarafsızlığının kağıt üzerinde olduğunu, halk tarafından seçilmesi halinde ise tarafsızlıktan hiçbir şekilde bahsedilemeyeceğini, seçim yarışına girip propaganda yapan kişinin seçildikten sonra tüm siyasi ve ideolojik bağlarından arınmasının mümkün olmadığını ve AYM üyelerinin çoğunluğunun bu şekilde seçilmiş cumhurbaşkanı tarafından belirlenmesinin bağımsızlık ve tarafsızlık sağlamayacağını, aksine cumhurbaşkanının sahip olduğu dünya görüşünün AYM'ye hakim olmasına sebep olacağını tespit eder³⁷³.

Yavuz, AYM üyelerini belirleme yetkisinin devlet organları arasında dengeli biçimde dağıtılmasını ve seçimin temeline çoğulculuk esasının yerleştirilmesi gerektiğini savunurken 2010 Anayasa değişikliğiyle TBMM'ye üç anayasa üyesini seçme yetkisinin verilmesiyle kısmi bir çeşitlilik sağlandığını ifade eder³⁷⁴. Yazar bir yandan AYM'ye yasama organı tarafından üye seçilmesiyle Mahkemenin konumunun yüceleceği ve meşruiyet kazanacağını belirtirken diğer yandan yasama tarafından seçilen üyelerin yine yasamanın yapmış olduğu işlemleri denetlemesinin, bu denetleme etkisini azaltacağını ve AYM'nin kısmen de olsa yasama organına bağımlılık geliştireceğini söyleyerek çelişkiyi giderememiştir³⁷⁵. Yazar ayrıca TBMM tarafından seçilecek üyelerin parlamentodaki çoğunluğu oluşturan partinin tek başına belirleyici olabileceği şekilde seçilmesini çoğulculuğu engelleyeceğine de değinir³⁷⁶. Buna rağmen TBMM'nin, farklı kaynak kurumların seçtiği üç aday içerisinde seçimini yapacak olmasını olumsuzluğu azaltıcı olarak niteler³⁷⁷. Yasama organının anayasa yargıcı belirlenmesinin Mahkemenin siyasallaşmasına sebep olacağı eleştirilerine karşın Yavuz aynı tehlikenin cumhurbaşkanı tarafından seçilmeleri halinde de devam ettiğini belirtir³⁷⁸.

³⁷² Ibid.

³⁷³ Id., s. 21.

³⁷⁴ Bülent Yavuz, **Kuruluş ve İşleyişi Açısından Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı**, Birinci Baskı, Ankara: Adalet Yay., Nisan 2012, s.56; Aynı yönde bkz. Eren, **loc. cit.**

³⁷⁵ Yavuz, **loc. cit.**; Aksi yönde Metin, anayasa mahkemelerinin görevlerinin yasama organlarının işlemlerini denetlemek olması sebebiyle işlemi denetlenen kurumun yargıçların seçiminde söz hakkı olması gerektiğini savunur. Mahkeme üyelerinin büyük çoğunluğunun yahut en azından yarısının yasama tarafından seçilmesiyle iki kurum arasındaki gerilim azalacaktır. Denetim sonrasında yasama organının seçmiş olduğu yargıçlar tarafından yine yasama organının yapmış olduğu işlemlerin iptal edilmesi, iptal kararlarının benimsenmesini sağlayacaktır, Yüksel Metin, **op. cit.**, s. 104.

³⁷⁶ Yavuz, **loc. cit.**

³⁷⁷ Id., s.57.

³⁷⁸ Id., s. 58; ayrıca bkz. "Cumhurbaşkanının devletin başı olması ve tarafsız sayılması, onun yürütmenin de başı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Sayılan yetkiler yargının üst kuruluşlarının

Venedik Komisyonu 2017 Anayasa değişikliğiyle ilgili hazırladığı Rapor'a göre cumhurbaşkanının rolünde yapılan değişiklikler sonucunda yargıçların atanmalarının atanmaları üzerindeki etkisi azaltılması gerekirken HSK'nın yapısı değiştirilerek bu etkinin artırılması doğru bir tercih olmamıştır³⁷⁹. HSK üyelerinin belirlenme şeklinin değişmesiyle AYM üyelerini öneren kurumların yapıları etkileneceğinden AYM'nin yapısı da etkilenecek ve yürütmenin AYM üzerindeki etkisi artacaktır³⁸⁰. Bu bağlamda cumhurbaşkanının artık tarafsız bir kişi olarak hareket etmesinin gerekmemesi yapacağı atamaların partizan olması yönünde fiili bir riskin ortaya çıkaracaktır³⁸¹.

Gözler 2017 Anayasa değişikliğine ilişkin olarak Türkiye ile ABD'yi kıyaslayarak ABD'de Başkan'ın Yüksek Mahkeme üyelerini belirlemek için Senato ile uzlaşması gerektiğini ve geçmişte Senato tarafından reddedilmiş pek çok aday olduğunu belirtir³⁸². Türkiye'de ise HSK ve AYM üyelerinin atanmasında cumhurbaşkanı, başkaca bir makamın onayı aranmaksızın söz konusu atamaları yapar³⁸³. ABD'de bir başkanın, Yüksek Mahkemeye yargıç atama olanağı bir veya iki defa denk gelir, seçilen yargıçlar ömür boyu görev yapar ve başkan, Yüksek Mahkeme üzerinde hakimiyet kuramaz³⁸⁴. Ne var ki Türkiye'de anayasa yargıçlarının kompozisyonunda bir devamlılık sağlanamadığından AYM'nin yapısı kısa sürede

*yürütmeye bağımlılığına yolaçan ilk adımlardır. Gerçi, ABD ve Fransa gibi ülkelerde de devlet başkanlarının buna benzer yetkileri yok değildir. Ancak bu ülkelerde yargı bağımsızlığı, demokrasi ve insan haklarıyla birlikte en az iki yüzyıldan beri kök salmış olduğu gibi, yargıçların bağımsızlığını ve güvencelerini sağlayan çeşitli kurum ve mekanizmalar da etkin bir şekilde işlemektedir. Türkiye'de ise 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanını bazı yüksek yargıçların belirlenmesinde "tek seçici" durumuna getirmiş olması, büyük ölçüde, "partisiz şahsiyetler" in bu makama gelecekleri varsayımına dayanmış görünmektedir. Oysa, Cumhurbaşkanının parti kökenli olması durumunda (ki, demokratik düzende olağan seçenek budur), yukarıda değinilen sakıncaların katlanarak artacağı belliydi. Nitekim Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bazı atamalar, bu kaygıların boşuna olmadığını doğrulamıştır. Bu yetkilerin Cumhurbaşkanının elinde toplanmasının, bu kişinin kendi seçtiği yargıçlar (Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi) önünde yargılanması olasılığı gibi bir paradoksu da içinde barındırdığına bu arada işaret edilebilir.", Bülent Tanör, **Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri**, İstanbul: TÜSIAD, Ocak 1997, s. 168, (<https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1797-turkiyede-demokratikleşme-perspektifleri>), erişim tarihi: 06.01.2024.*

³⁷⁹ Venice Commission, "Opinion on the Amendments to the Constitution Adopted by the Grand National Assembly on 21 January 2017 and to be Submitted to a National Referendum on April 2017", 13.03.2017, s. 22-23, ([https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)005-e)), erişim tarihi: 17.03.2024.

³⁸⁰ Id., s. 27.

³⁸¹ Id., s. 23.

³⁸² Kemal Gözler, **Elveda Anayasa: 16. Nisan 2017'de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler**, Bursa: Ekin Basım Yay., Mart 2017, s. 59-60.

³⁸³ Ibid.

³⁸⁴ Id., s. 60.

değişmekte ve böylece AYM, iktidar ile uyumlu üyelerden oluşmaktadır³⁸⁵. Gözler bu nedenle Türkiye’de AYM’nin cumhurbaşkanını sınırlayabileceği yönündeki görüşleri gerçekçi bulmaz³⁸⁶. Yine 2017 Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının partili olması ve bu durumun partisinin milletvekili adaylarını belirleyebilecek olmasını sağlayacağından yasama organının çoğunluğunun da bu şekilde belirlenmiş milletvekillerinden oluşması ihtimali, kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bağdaşmaz³⁸⁷. Böyle bir senaryoda AYM üyelerinin on beşinin cumhurbaşkanı tarafından belirlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bizim de katıldığımız Tanör-Yüzbaşıoğlu’na göre her ne kadar yasama organına üye belirleme kontenjanı sağlanmış ve bu şekilde Mahkemenin meşruiyeti artırılmaya çalışılmışsa da 2017 Anayasa değişikliği sonrasında cumhurbaşkanı tarafsız bir konumda değildir³⁸⁸. Cumhurbaşkanının yürütme organını temsil ettiği ve parlamentoda çoğunluk partisinin başı olduğu düşünüldüğünde AYM’nin on iki üyesinin cumhurbaşkanı tarafından ve kalan üç üyesinin de cumhurbaşkanının lideri olduğu partinin milletvekilleri tarafından seçilmeleri yargı bağımsızlığı için büyük bir sorundur³⁸⁹.

Şirin’e göre de 2017 Anayasa değişikliğinden sonra rejimin parlamenter sistemden çıkarılmasının ardından tarafsız olmayan ve siyasi partisi ile ilişkisi kesilmeyen cumhurbaşkanı on iki üyeyi doğrudan seçecektir³⁹⁰. Bu üyelerden sekiz tanesi için kaynak kurumların seçim yapması söz konusu ise de Şirin, Danıştay üyelerinin dörtte birini cumhurbaşkanının atadığına dikkat çeker ve ayrıca Yargıtay üyeleri ve Danıştayın kalan üyelerinin HSK tarafından belirlendiğinin altını çizer³⁹¹. Zira HSK’nın oluşumunda da cumhurbaşkanının belirleyici rolü vardır³⁹². Kalan dört üyeyi ise cumhurbaşkanı doğrudan, herhangi bir kurumun etkisi olmaksızın belirler³⁹³. TBMM’ye kalan üç kontenjan için cumhurbaşkanının doğrudan belirleyici bir rolü olmamakla birlikte üyelerin seçilmesi için TBMM’de yapılan seçimlerde nitelikli çoğunluk aranmamaktadır. Bunun sonucu olarak parlamentodaki çoğunluk partisinin tercihi, anayasa yargıcısı olarak seçilebilir³⁹⁴. Şirin, Anayasa’nın, herhangi bir uzlaşma

³⁸⁵ Id., s. 61.

³⁸⁶ Ibid.

³⁸⁷ Id., s.69.

³⁸⁸ Tanör-Yüzbaşıoğlu, *op. cit.*, s. 490.

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ Şirin, *op. cit.*, s. 98.

³⁹¹ Ibid.

³⁹² Ibid.

³⁹³ Ibid.

³⁹⁴ Id., s. 98-99; Sağlam, *op. cit.*, s. 425.

ortamının sağlanmasını gerektirmemesine cumhurbaşkanının partili olabileceği, Türkiye’deki parti içi demokrasi sorunu ve Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimlerinin aynı gün yapılması hususlarını ekleyerek cumhurbaşkanının dayatacağı ismin TBMM tarafından seçilebileceği sonucuna ulaşmıştır³⁹⁵. Ayrıca on beş yargıcın tümünün cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi tehlikesine dikkat çekerek böyle bir örneğin karşılaştırmalı anayasa hukuku örnekleri ile bağdaşmadığını saptamıştır³⁹⁶.

Kanadoğlu-Duygun, 2017 Anayasa değişikliği sonrası cumhurbaşkanının tarafsız ve bağımsız devlet başkanlığı statüsünden çıkarak partili ve aktif siyasi bir figür haline gelmesi sebebiyle -AYM’nin Cumhurbaşkanlığı kararnamelerini denetleme yetkisi ve Yüce Divan sıfatı birlikte değerlendirildiğinde- AYM yargıçlarını tek başına atamasını hukuk devleti yönünden tehlikeli görür³⁹⁷.

Aslan, Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliği sonrası başkanlık sistemine geçildiğini kabul ederken bu sistemin devam etmesi halinde cumhurbaşkanının yüksek yargıya ve yargı kurullarına yapacağı atamaların TBMM’nin onayına sunulması halinde yetersayıların sonraki turlarda düşmeyecek şekilde yüksek tutulması gerektiğini savunur³⁹⁸. Ayrıca yürütme organının parlamentonun çoğunluğunun desteğine sahip olması halinde yapılacak atamaların ise parlamento onayına tabi tutulmasının bir anlamı olmadığını belirtir³⁹⁹.

Bakırcı’ya göre öncelikle 1982 Anayasası’nın ilk haliyle AYM üyelerinin tarafsız cumhurbaşkanı tarafından seçilmesinin, bu üyelere verilen sembolik önemi gösterdiğini ifade eder⁴⁰⁰. 2017 Anayasa değişikliğinin cumhurbaşkanı artık tarafsız değil aksine taraflı ve hatta bir siyasi partinin genel başkanıdır. Bu nedenle cumhurbaşkanı, AYM üyelerini atarken siyasal tercihleri doğrultusunda seçim yapacaktır⁴⁰¹. Cumhurbaşkanının dört üyeyi doğrudan seçmesinin dışındaki sekiz üyeyi kaynak kurumların aday olarak göstermesinin sonuca etkisi olmadığı

³⁹⁵ Şirin, *op. cit.*, s. 99.

³⁹⁶ *Ibid.*

³⁹⁷ Kanadoğlu-Duygun, *op. cit.*, s. 527.

³⁹⁸ Aslan, *op. cit.*, s. 29.

³⁹⁹ *Ibid.*

⁴⁰⁰ Fahri Bakırcı, “Yargı Bağımsızlığının Sağlanmasında Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi Üzerine”, *YÜHFD*, C.XIX, 2022/1, s. 54.

⁴⁰¹ *Ibid.*

belirtilmelidir; zira seçimini kendi politik önceliklerine göre yapacaktır⁴⁰². TBMM tarafından yapılan seçimlerde aranan çoğunluğun uzlaşma ortamını zorunlu kılar şekilde olmaması sebebiyle mevcut durumun TBMM tarafından cumhurbaşkanının iradesini dengeleyemeyecek şekilde olduğu görülmektedir⁴⁰³. Sonuç itibarıyla Bakırcı da mevcut sistem içerisinde cumhurbaşkanı ile parlamentonun tercihlerinin farklı olma ihtimali olmadığını ve parlamentonun yaptığı seçimlerin AYM’ye demokratik anlamda fayda sağlamayacağını düşünmektedir⁴⁰⁴.

2.1.3.2. Siyasi Partilerin Önerileri

20 Ekim 1991 genel seçimlerinin ardından ANAP iktidarının sona ermesiyle Doğruiyol Partisi ve SHP koalisyonu kurulmuş; bu koalisyonun en önemli gündemi ise anayasa değişikliği olmuştur⁴⁰⁵. Bu çerçevede ortak bir komisyon kurulmuş ve TBMM Başkanlığı, TBMM’de temsil edilen tüm partilerin anayasa değişiklikleri için istekli olmaları sebebiyle değişiklik önerilerini sunmalarını talep etmiştir⁴⁰⁶. Bu çerçevede AYM üyelerinin belirlenmesiyle ilgili düzenlemelerin yer aldığı önerilerden TBMM Başkanlığına sunulanlara yer vermek gerekmiştir.

Anavatan Partisi tarafından 1992 yılında hazırlanan ve TBMM Başkanlığına sunulan öneriye göre 146/2 hükmü şu şekilde düzenlenmiştir:

“Madde 146 - ...

Cumhurbaşkanı üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, birer üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdari Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden ve üç üyeyi de üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer. Dört üyeyi ise Türkiye Büyük Millet Meclisi yukarıda gösterilen Yüksek Mahkeme üyeleri ile üniversite öğretim üyeleri

⁴⁰² Id., s. 55.

⁴⁰³ Id., s. 55-56.

⁴⁰⁴ Id., s. 56.

⁴⁰⁵ Levent Gönenç, “2011 Anayasa Yapım Sürecinde Yönteme İlişkin Bazı Sorunlar”, **TEPAV Politika Notu**, Temmuz 2011, s. 2, (<https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/2213>), erişim tarihi: 03.03.2024.

⁴⁰⁶ Özyurt, **op. cit.**, s. 221.

veya avukatlar arasından seçer. Bu üyelerin Anayasa Mahkemesine seçilme tarihleri asıl ve yedek üyelik ayırımı için kıdem başlangıç tarihidir⁴⁰⁷. ”

Daha sonra Anavatan Partisi ilk çalışmasına ek bir çalışma sunmuş ve burada önceki öneriden farklı bir düzenleme sunmuştur:

“Madde 146 - ...

Cumhurbaşkanı iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve 1 yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdari Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden ve üç asıl bir yedek üyeyide üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer. Bir asıl üyeyi ise Türkiye Büyük Millet Meclisi yukarıda gösterilen Yüksek Mahkeme üyeleri ile Üniversite öğretim üyeleri veya avukatlar arasından seçer⁴⁰⁸. ”

Düzenlemelerle ilgili herhangi bir gerekçeye yer verilmemiştir. Ancak ek düzenleme ile değiştirilen altına bir not düşülerek TBMM için daha fazla üyeliğin düşünüldüğü ve bu konuda yeniden müzakere açılacağı belirtilmiştir⁴⁰⁹.

Sosyal Demokrat Halkçı Partinin TBMM Başkanlığına sunduğu Anayasa’da Değişiklik Önerileri metnine göre AYM’nin kuruluşu 142. maddede şu şekilde düzenlenmiştir:

“A- Anayasa Mahkemesi

Madde 142 - Anayasa mahkemesi, on beş üyeden kuruludur. Üyelerden dördü Yargıtay, dördü Danıştay, biri Askeri Yargıtay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle başsavcı ve başkanunsözcüsü arasından üye tam sayılarının salt

⁴⁰⁷ Anavatan Partisi, “Anayasa Değişikliğine İlişkin Bir Hazırlık Çalışması”, T.B.M.M. Başkanlığı’na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve TBMM’deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler ile Anayasa Komisyonu Metni, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Mart 1992, s.251.

⁴⁰⁸ Anavatan Partisi, “Anavatan Partisi’nin Anayasa’da Öncelikli Ele Alınmasını Önerdiği Maddeler”, T.B.M.M. Başkanlığı’na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve TBMM’deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler ile Anayasa Komisyonu Metni, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Mart 1992, s. 261.

⁴⁰⁹ Ibid.

çoğunluğu ve gizli oyla seçilir. Bir üyeyi Sayıştay Genel Kurulu kendi başkan ve üyeleri arasından, bir üyeyi de Anayasa Mahkemesi kurul olarak kendi raportörleri arasından seçer. Cumhurbaşkanınca dört üye seçilir. Cumhurbaşkanı bu üyelerden ikisini Üniversitelerarası Kurulun, ikisini de Türkiye Barolar Birliğinin, üye tamsayılarının salt çoğunluklarıyla ve gizli oyla belirleyecekleri kurumlarına bağlı ve fakat kendi üyeleri dışında kalan, ikişer kat aday arasından seçer.

Anayasa Mahkemesinde Anayasanın istediği koşulda raportör bulunmaması durumunda bu üyeyi, Yargıtay Genel Kurulu yukarıdaki fıkarda gösterilenler arasından seçer.

Seçilme niteliği olan, Yargıtay ve Danıştaydan Anayasa Mahkemesine gelmiş raportörler, boşalma durumunda, geldikleri yüksek mahkeme genel kurullarınca doğrudan Anayasa Mahkemesine üye seçilebilecekleri gibi, üniversitelerden gelmiş raportörler de Üniversitelerarası Kurulca kendi kontenjanları için aday olarak gösterilebilirler.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için kırk yaşını doldurmuş bulunmak, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştayda başkanlık, üyelik, başsavcılık, başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilgiler alanlarında en az on yıl öğretim üyeliği, Anayasa Mahkemesinde en az on yıl raportör olarak çalışmış veya baroya kayıtlı ve eylemli olarak en az on beş yıl avukatlık yapmış olmak gerekir...⁴¹⁰

Sosyal Demokrat Halkçı Partinin önerisinin “Sunuş” kısmında AYM üyelerinin belirlenmesine ilişkin kaynak çeşitliliğinin artırıldığı ve böylelikle dengenin sağlanmaya çalışıldığı ifade edilmiştir⁴¹¹. Ayrıca üyelerin görev sürelerinin emeklilik yaşları olan yetmiş yaşına kadar olduğu hüküm altına alınmıştır.

⁴¹⁰ Sosyal Demokrat Halkçı Parti, “Anayasa Değişiklik Önerileri”, T.B.M.M. Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve TBMM'deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler ile Anayasa Komisyonu Metni, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Mart 1992, s. 362-363.

⁴¹¹ Id., s. 268.

2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili yaşanan 367 Krizi'nin ardından AKP tarafından anayasa değişiklikleri gündeme getirilerek Prof. Dr. Ergun Özbudun'un başkanlığında bir komisyon⁴¹² kurulmuştur. Komisyon tarafından Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi hazırlanmış ve 2 Ağustos 2007 tarihinde dönemin Başbakanı ve AKP Genel Başkanı R. Tayyip Erdoğan'a; 29 Ağustos 2007 tarihinde ise AKP'ye sunulmuştur⁴¹³. Hazırlanan bu Öneri'de AYM'nin kuruluşu 112. maddede düzenlenmiş olup ilgili hüküm aşağıdaki gibidir:

“Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu

Madde 112 – (1) Anayasa Mahkemesi onyediyeden oluşur.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisi, en az üçü anayasa hukuku, kamu hukuku veya siyaset bilimi alanında çalışan profesörler arasından olmak üzere sekiz üyeyi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu ile seçer. Üyelerden dördü Yargıtay, dördü Danıştay, biri de Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

(3) Öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, hukuk, siyasal bilimler, iktisadi ve idari bilimler alanlarından mezun olmuş ve öğretim elemanlığında veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmaları şarttır...⁴¹⁴”

Görüldüğü üzere kaynak kurumlardan gelecek üyeler için geldikleri kurumlarda asgari bir çalışma süresinin öngörülmemesi Öneri'nin belki de tek eksik yanıdır. Öneri'nin Genel Gerekçesi'ne bakıldığında Batı demokrasilerindeki uygulamaya paralel olacak biçimde üyelerin bir kısmının TBMM tarafından seçilmesine yer verildiği ve görev sürelerinin dokuz yıllık bir süre ile sınırlandırıldığı vurgusu yapılmıştır⁴¹⁵. Maddenin özel gerekçesinde ise AYM'nin

⁴¹² Komisyon'a dahil olan diğer isimler Zühtü Arslan, Yavuz Atar, Fazıl Hüsnü Erdem, Levent Köker, Serap Yazıcı ve M. Emin Zararsız'dır, bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi (Getirdiği Yenilikler, Genel Gerekçe ve Madde Gerekçeleri ile Birlikte)", **Legal Hukuk Dergisi**, C. 5, S. 58, 2007, s. 3177.

⁴¹³ **Ibid.**

⁴¹⁴ **Id.**, s. 3254.

⁴¹⁵ **Id.**, s. 3186.

yeniden yapılandırılması öngörülürken 2004 yılında AYM tarafından hazırlanan anayasa değişikliği önerisinden ve farklı kurumların zaman zaman hazırladıkları anayasa teklifleri ile karşılaştırmalı anayasa yargısından yararlanıldığı ifade edilmiştir⁴¹⁶. Mahkemenin üye sayısı belirlenirken AYM önerisinin ve Avrupa ülkelerindeki ortalama üye sayısının dikkate alındığı belirtilmiştir⁴¹⁷. Kurumun demokratik meşruiyetini sağlamak için yasama organına üye seçme yetkisinin verilmesinin gereklilik olduğu ifade edilirken Avrupa'daki ülkelerde üyelerin nasıl belirlendiğine örnekler verilmiş ve karma yöntemin benimsendiği belirtilmiştir⁴¹⁸. Üyeler için dokuz yıllık görev süresi ve altmış beş yaş ise emeklilik süresi olarak belirlenmiştir. Öneri'de yer alan en çarpıcı husus, cumhurbaşkanına AYM'ye üye atama yetkisinin verilmemesidir. Burada TBMM tarafından seçilmesi öngörülen sekiz üyenin seçiminde salt çoğunluğun değil, beşte üç şeklinde nitelikli bir çoğunluğun aranması yerinde bir tercihtir.

12 Haziran 2011 Genel Seçimleri sonrasında yeni bir Anayasa hazırlanmak üzere TBMM'de temsil edilen ve grubu bulunan AKP, CHP, MHP ve BDP olmak üzere toplam dört siyasi parti grup kurmuş; akabinde TBMM Başkanı başkanlığında yeni bir Anayasa yapmak üzere Anayasa Uzlaşma Komisyonu kurulmuştur⁴¹⁹. Anayasa Komisyonundaki partiler, Komisyon taslağında AYM'nin kuruluşu ve yargıçlarının belirlenme yöntemi konusunda bir uzlaşma sağlayamamışlardır⁴²⁰.

Öncelikle AKP'nin önerisinde başkanlık sistemine geçilmesi öngörülmüştür⁴²¹. Bu çerçevede Mahkemenin kuruluşu ile ilgili hazırlanan metin şöyledir:

“Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu

Madde 4– (1) Anayasa Mahkemesi onyedi üyeden oluşur.

⁴¹⁶ Id., s. 3254.

⁴¹⁷ Id., s. 3255.

⁴¹⁸ Ibid.

⁴¹⁹ Taylan Barın, **Türkiye'nin Yeni Anayasa Arayışı: 2011-2013 TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu Tecrübesi**, İstanbul: On İki Levha Yay., Kasım 2014, Lexpera: (<https://bit.ly/3RQ5bT4>), erişim tarihi: 05.01.2024.

⁴²⁰ Ibid.

⁴²¹ Ibid.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisi, en az yedisi anayasa hukuku, kamu hukuku veya siyaset bilimi alanında çalışan öğretim üyeleri arasından olmak üzere dokuz üyeyi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla seçer. Birinci oylamada üçte iki çoğunluk ile seçimin yapılamaması halinde ikinci oylama yapılır ve bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Başkan sekiz üyeyi anayasa hukuku, kamu hukuku veya siyaset bilimi alanında çalışan öğretim üyeleri, üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, meslekte en az onbeş yıl görev yapmış hâkimler ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

(3) Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırk yaşını doldurmuş, hukuk, sosyal veya siyasi bilimler alanında yükseköğrenim görmüş ve mesleğinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış olmak şarttır. Bu şartlar tüm adaylar için aranır...⁴²²”

AKP'nin önerisinin başta TBMM'de çoğulcu bir uzlaşma ortamını sağlamaktan uzak olduğu belirtilmelidir. Diğer yandan yüksek mahkemelere hiç kontenjan tanınmaması, başkana doğrudan ve yüksek sayıda tercih hakkı verilmesi ve bu tercih hakkının farklı bir kurumun katılımıyla sınırlandırılmamasının başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde benimsenen sistemlerle benzerlik taşımadığı söylenmelidir. Kaldı ki AKP tarafından böyle bir metin hazırlanmasına ve AYM üyelerinin yasama ile yürütme arasında daha dengeli bir şekilde belirlenmesi öngörülmesine rağmen 2017 Anayasa değişikliği ile getirilen sistemde bu hususun göz önünde bulundurulmadığına dikkat çekmek gerekir.

CHP tarafından önerilen madde metni aşağıdaki gibidir:

“Anayasa Mahkemesi

Kuruluşu

Anayasa Mahkemesi on yedi üyeden oluşur.

⁴²² Ibid.

Dört üye Yargıtay; dört üye Danıştay; bir üye ise Sayıştay Genel Kurulu tarafından, en az üç yıl üyelik yapmış kendi başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir.

Bir üye, birinci sınıfa ayrılmış hakim ve savcılar arasından Hakimler Yüksek Kurulu tarafından üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir.

Yedi üye Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilir. Meclis iki üyeyi Üniversitelerarası Kurulun hukuk ya da siyaset bilimi alanında çalışan profesörler; iki üyeyi Türkiye Barolar Birliği'nin avukatlar arasından göstereceği üç kat aday arasından seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üç üyeyi ise doğrudan seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yapacağı seçimden önce, adaylar, Mecliste grubu bulunan her siyasal partinin eşit sayıda temsil edileceği bir komisyon tarafından dinlenir. Komisyonun toplantıları Türkiye Radyo Televizyon Kurumu tarafından yayınlanır. Bu komisyon, her adayın başvuru dosyasını inceleyerek hazırlayacağı raporu Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna sunar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla ve gizli oyla Anayasa Mahkemesi üyelerini seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi, adayların Meclis Başkanlığına bildirilmesinden itibaren doksan gün içinde tamamlar.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırk beş yaşını doldurmak; hukuk, siyasal bilimler ya da iktisadi ve idarî bilimler alanlarından mezun olmak; kamu hizmetinde en az on beş yıl fiilen çalışmış olmak; üniversite öğretim üyeleri arasından seçilecekler için en az on beş yıl öğretim üyeliği; avukatlar arasından seçilecekler için en az on beş yıl fiilen avukatlık yapmış olmak gerekir...⁴²³ ”

⁴²³ Ibid.

CHP diğer pek çok öneriden farklı olarak adayların Mecliste grubu bulunan siyasi partilerden eşit sayıda katılımın sağlandığı bir komisyon tarafından dinlenmesini, bu toplantıların TRT tarafından yayınlanmasını ve komisyonun her aday için rapor hazırlayarak Meclis Başkanlığına sunmasını önermiştir⁴²⁴. Kontenjan dağılımlarının daha adaletli olmasının yanında TBMM'nin üye seçebilmesi için beşte üç nitelikli çoğunluğun aranmasıyla uzlaşma kültürünü güçlendirecek bir yaklaşımda bulunulmuştur. Yargıtay, Danıştay ve Sayıştaydan gelecek üyeler haricindeki adaylar için on beş yıl fiili çalışma şart koşulmuştur⁴²⁵. Öneri metninin Güney Afrika ve Slovakya'da uygulanan üye belirleme sistemlerine benzer olduğunu söylemek gerekir.

Diğer üç siyasi partinin önerilerinden oldukça farklı olan MHP önerisi şöyledir:

“Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu

Madde-(1) Anayasa Mahkemesi genel kurul ve üç daire halinde çalışmak üzere 34 üyeden oluşur.

(2) Anayasa Mahkemesi üyelerinin yedisi kamu hukuku anabilim dalları ile siyaset bilimi anabilim dalında çalışan profesörlerden; yedisi Yargıtay üyelerinden, altısı Danıştay üyelerinden, biri Sayıştay üyelerinden, dördü kamuda on beş yıldır çalışmakta olan üst kademe yöneticilerinden, ikisi onbeş yıl baroya kayıtlı olarak çalışan avukatlardan, biri onbeş yıl görev yapan yeminli mali müşavirlerden, altısı son genel seçimlerde geçerli oyların en az yüzde onunu almış siyasi partilerin göstereceği hukuk fakültesi mezunu milletvekilliği yapmış olanlar arasından Anayasa Komisyonu huzurunda kendi aralarında çekilecek kur'a ile sekiz yıllık süre için bir defa seçilir.

(3) Kırk beş yaşını dolduran adaylar, kuraya katılmak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu'na aday olarak müracaat eder...⁴²⁶”

Görüldüğü üzere MHP önerisinde üyelerin görev süreleri sekiz yıl olarak belirlenmiştir. Söz konusu öneride yer alan kura yönteminin ise belki belirli bir kısım aday için benimsenebileceği düşünülebilirse de tüm adaylar için bu yöntemin

⁴²⁴ Ibid.

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ Ibid.

uygulanması sakıncalıdır. TBMM'nin ve yüksek mahkemelerin doğrudan ya da kademeli tercih yapma haklarının bulunması Batı demokrasilerindeki yöntemlere daha uygun düşmektedir. Ayrıca her ne kadar AYM'nin meşruiyetini güçlendirme düşüncesiyle TBMM milletvekillerinin AYM'ye üye seçilmesi gibi bir öneride bulunulmuşsa da böylesi bir durum AYM'yi siyasallaştırma riski doğurabilir ve AYM'nin meşruiyetine gölge düşürebilir.

BDP'nin önerisi ise aşağıdaki gibidir:

“Anayasa Mahkemesi (Anayasa Konseyi)

(1)Anayasa Mahkemesi önceden ilan edilmek koşuluyla seçilen yirmi bir üyeden oluşur.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa Mahkemesine dokuz üye seçer. Üyelerden dördü kamu hukuku veya siyaset bilimi alanında çalışan öğretim üyeleri arasından, üçü yüksek mahkemelere seçilme niteliklerine sahip hakim ve savcılar arasından, ikisi ise Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının üçte ikisinin oyuyla seçilir.

(3) Üyelerden dördü Yargıtay, dördü Danıştay ve ikisi Sayıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından, üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilir. İki üye ise baro başkanları tarafından serbest avukatlar arasından salt çoğunluk ve gizli oyla seçilir.

(4) Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırk yaşını doldurmuş olmak ve en az on yıllık mesleki deneyime sahip olmak şarttır...

... (8) Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mecliste grubu bulunan siyasi partilerin eşit temsil ilkesine göre oluşturulacak komisyonun seçilecek kişi sayısının üç katına denk düşecek şekilde belirlediği adaylar arasından seçim yapar.”

Burada kontenjanların dengeli biçimde dağıtılması, TBMM tarafından gerçekleştirilecek seçimler için nitelikli çoğunluk belirlenerek uzlaşma ortamının

sağlanmaya çalışılması ve adayların geldikleri kaynak kurumlarda asgari bir süre geçirmelerinin aranmasının yerinde ve gerekli olduğu söylenmelidir.

Son olarak CHP, Saadet Partisi, İyi Parti, DP, DEVA ve Gelecek Partisinin bir araya gelerek oluşturdukları -kamuoyunda Altılı Masa olarak bilinen- ittifak, anayasa değişikliği için bir metin hazırlamış ve hazırlanan “Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi” metni, 28 Kasım 2022 tarihinde kamuoyuyla paylaşılmıştır⁴²⁷. Metinde AYM’nin kuruluşu 146. maddede yeniden düzenlenmiştir:

“A. Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

Madde 146 – Anayasa Mahkemesi, yirmi iki üyeden oluşur. Üyelerden yirmisini Türkiye Büyük Millet Meclisi, ikisini Cumhurbaşkanı seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; altı üyeyi Yargıtay, dört üyeyi Danıştay, iki üyeyi Sayıştay Genel Kurullarının kendi başkan ve üyeleri arasından her boş üyelik için gösterecekleri üçer aday içinden; dört üyeyi serbest avukatlar arasından Türkiye Barolar Birliği genel kurulunun her boş üyelik için göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi hukuk fakültesi mezunu olmak kaydıyla hukuk fakülteleri öğretim üyeleri arasından Yükseköğretim Üst Kurulunun her boş üyelik için göstereceği üçer aday içinden en az üçte iki çoğunluğuyla ve gizli oyla seçer. İkinci turda hiçbir adayın üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun oyunu alamaması durumunda Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda ikinci oylamada en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulüyle üye seçilir.

Cumhurbaşkanı; bir üyeyi en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri, bir üyeyi hukuk, iktisat ve siyaset bilimi dallarında görev yapan profesör unvanlı öğretim üyeleri arasından seçer.

Yargıtay, Danıştay, (...) Sayıştay ve Türkiye Barolar Birliği genel kurulları ile Yükseköğretim Üst Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek

⁴²⁷ “Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi”, 28.11.2022, (<https://bit.ly/4259vTr>), erişim tarihi: 05.01.2024.

için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için her üye ancak bir aday için oy kullanabilir, en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyelerinin en az beş yıl yüksek mahkeme üyesi olarak görev yapmış, yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış ve en az yirmi yıl çalışmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış olması şarttır...⁴²⁸ ”

Yukarıda yer verilen diğer önerilerden farklı olarak burada, TBMM’nin ikinci tur oylamasında hiçbir adayın üçte iki çoğunluğu sağlayamaması durumunda bu turda en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile AYM’ye yargıç seçilmesinin öngörülmesi dikkat çekicidir. Sistemin kilitlenmesini önleyici olarak benimsenen bu sistemin çoğulculuk ve uzlaşma ruhuyla bağdaşıp bağdaşmadığı ise tartışma konusudur. Diğer yandan AYM üyesi olarak seçilme koşullarına ilişkin yüksek mahkemelerden gelecek üyelerin de geldikleri kurumlarda asgari bir süre ile görev yapmış olmaları aranmaktadır. Altılı Masaya katılmış siyasi partilerden biri olan CHP’nin 2011 yılında TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonuna sunduğu metinde böyle bir asgari sürenin yer almadığı ayrıca belirtilmelidir. Bu çalışma özelinde de madde gerekçesine bakıldığında TBMM’ye üye belirleme hakkı tanınarak AYM’nin meşruiyetinin güçlendirilmesi ve ayrıca aday gösterme yetkisinin de çeşitli kurumlar arasında paylaştırılmasıyla çoğulcu bir üye kompozisyonunun sağlanması hedeflenmiştir⁴²⁹.

2.1.3.3. Meslek Örgütlerinin Önerileri

1993 yılında oluşturulan TÜSİAD Çalışma Grubu⁴³⁰, hazırladığı Anayasa önerisinde yargı ile ilgili genel gerekçesinde belirttiği üzere 1982 Anayasası’ndan ayrılarak 1961 Anayasası’nda olduğu gibi cumhurbaşkanının yetkilerini

⁴²⁸ “Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi”, 28.11.2022, s. 117-118, (<https://bit.ly/4259vTr>), erişim tarihi: 05.01.2024.

⁴²⁹ Id., s. 118.

⁴³⁰ Çalışma Grubu’nda Erdoğan Teziç, Sait Güran, Yıldızhan Yayla, Köksal Bayraktar, Devrim Ulucan, Bülent Tanör, Fazıl Sağlam, Süheyl Batum ve Necmi Yüzbaşıoğlu yer almıştır, bkz. Özyurt, **op. cit.**, s. 219.

sınırlandırmayı tercih etmiştir⁴³¹. Aşağıda yer verilen metinde görüldüğü üzere TBMM'nin seçimini nasıl yapacağı düzenlenmezken üyelerin geldikleri kurumlarda asgari bir süre geçirmiş olmalarının aranmadığı görülmektedir:

“Anayasa Mahkemesi, onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur. İki asıl ve bir yedek üye Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üye Danıştay, birer asıl üye Askeri Yargıtay ve Sayıştay Genel Kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir asıl ve bir yedek üye Anayasa Mahkemesi tarafından seçilir. Anayasa Mahkemesi asıl üyeyi, yedek üyeleri arasından; yedek üyeyi, raportörleri arasından; asıl üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçer. Bir yedek üye, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından, üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir. İki asıl üye TBMM tarafından Meclis üyeleri dışından, iki asıl üye Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Yükseköğretim Planlama, Koordinasyon ve Denetleme Kurulu'nun, kendi üyesi olmayan Yükseköğretim Kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; diğerini de Türkiye Barolar Birliği'nin göstereceği üç aday arasından seçer⁴³² ...”

2000 yılında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi ANAYASA 2000” isimli bir çalışma yapmıştır. Bu düzenlemeye göre üye seçilebilmek için en az kırk yaşında olma zorunluluğu getirilmiştir. Cumhurbaşkanının yetkileri sınırlandırılırken üye seçme yetkisi yargı ve yürütme arasında paylaştırılmış; TBMM bu sürecin dışında bırakılmıştır:

“Kuruluşu

Madde 146– Anayasa Mahkemesi onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Dört asıl ve bir yedek üye Yargıtay, üç asıl iki yedek üye Danıştay, birer asıl üye Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Genel Kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt

⁴³¹ TUSİAD, “Yeni Anayasa İçin Öneriler”, T.B.M.M. Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve TBMM'deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler ile Anayasa Komisyonu Metni, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Mart 1992, s.114.

⁴³² Id., s. 123; Üyelerin görev süreleri ve emeklilik yaşlarına ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır.

çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. İki asıl bir yedek üye Anayasa Mahkemesi tarafından seçilir. Anayasa Mahkemesi asıl üyelerden bir tanesini yedek üyeleri, diğerini ve yedek üyeyi birinci sınıfa ayrılmış hakimler arasından asıl üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçer. Cumhurbaşkanınca da üç asıl bir yedek üye seçilir. Cumhurbaşkanı asıl üyelerden birini Türkiye Barolar Birliği'nin göstereceği üç aday arasından, diğer asıl üyeleri ve yedek üyeyi ise yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilim alanlarında görev yapan öğretim üyeleri, üst kademe kamu görevlileri ile avukatlar arasından seçer. Bunların Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmeleri için, en az onbeş yıl öğretim üyeliği, kamu görevliliği ya da avukatlık yapmış olmaları şarttır.

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak gerekir...⁴³³”

TBB 2001 yılı ocak ayında Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı'nın ardından 2001 tarihli Anayasa Önerisi'ni hazırlamıştır⁴³⁴. Metin içerisinde Anayasa Mahkemesinin kuruluşuna ilişkin hüküm yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca üyelikle ilgili ayrı bir madde düzenlenmiş ve üye seçilebilmek için en az kırk yaşında olma zorunluluğu getirilirken görev süresi dokuz yıl olarak belirlenmiştir. Anayasa Mahkemesinin kuruluşuna ilişkin maddenin özel gerekçesine göre kuvvetler arası denge sağlayan, Avrupa'da yaygın olan karma sisteme göre ve üyelerinin bir kısmının halk tarafından seçilen organ tarafından seçilmesiyle Mahkemeye meşruiyet kazandıran bir sistem benimsenmiştir⁴³⁵:

“A- Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

Madde 156 - Anayasa Mahkemesi, 21 üyeden oluşur.

Bu üyelerin üçü Yargıtay, üçü Danıştay, biri Askeri Yargıtay, ikisi Sayıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilir.

⁴³³ Fazıl Hüsnü Erdem, Yunus Heper, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri**, I. Bası, Ankara: Seta Yayınları, Aralık 2011, s. 373.

⁴³⁴ Özyurt, **op. cit.**, s. 226.

⁴³⁵ Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi**, 2. Basım, Ankara: TBB Yay., 2001, s. 93.

Bir üye Anayasa Mahkemesi tarafından seçilir. Anayasa Mahkemesi seçimi, raportörleri arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla yapar.

Türkiye Barolar Birliği Genel kurulu bir üyeyi avukatlar arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçer.

Cumhurbaşkanı; biri avukatlar, biri üst kademe kamu görevlileri arasından olmak üzere iki üye atar.

Yükseköğretim Kurulu, yükseköğrenim kurumlarının hukuk alanlarında görev yapan öğretim üyeleri arasından bir üyeyi üye tam sayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yedi üyeyi, yükseköğrenim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler alanlarında görev yapan öğretim üyeleri, üst kademe kamu görevlileri ve avukatlar arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçer. İlk iki turda salt çoğunluğa ulaşılamazsa, toplantıya katılanların çoğunluk oyu yeterli sayılır...⁴³⁶”

TBB'nin 2007 tarihli Anayasa Önerisi ise 2001 Anayasa Önerisi'nden farklıdır. Zira bu Öneri, 367 Krizi'nin ardından 2001 Önerisi'nin revize edilmesiyle hazırlanmış ve kamuoyu ile paylaşılmıştır⁴³⁷. 2007 Anayasa Önerisi'nde üyelerin emeklilik yaşları olan altmış yedi yaşlarına kadar görev yapmaları öngörülmüştür. Ayrıca üyelerin kaynağı olan kurumlarda asgari olarak yapmaları gereken görev süresine yer verildiği görülmektedir:

“A. Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

Madde 159- Anayasa Mahkemesi genel kurul ve iki daire halinde çalışmak üzere on yedi üyeden oluşur.

⁴³⁶ Id., s. 92.

⁴³⁷ Özyurt, **op. cit.**, s. 228.

Üyelerden dördü Yargıtay, dördü Danıştay, birer üye de Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek idare Mahkemesi genel kurullarınca en az üç yıl üyelik görevinde bulunmak ve elli yaşını doldurmuş olmak koşuluyla kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ve gizli oyuyla seçilir.

İki üye, genel kamu hukuku, Anayasa, idare ve ceza hukuku alanlarında profesör olarak görev yapmış olanlardan Yüksek Öğretim Eşgüdüm Kurulunun her bir boş üyelik için göstereceği üçer aday arasından; bir üye en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış olanlardan Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca önerilecek üç aday arasından, biri en az üç yıl üyelikte bulunmuş Sayıştay başkan ve üyeleri arasından olmak üzere dört üye, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyuyla seçilir.

İki üye, bu görevlerde en az üç yıl bulunmuş olan vali, büyükelçi, müsteşar, müsteşar yardımcılarında yüksek öğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilim dallarından mezun olanlar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Bir üye elli yaşını doldurmuş ve Anayasa Mahkemesinde en az on yıl raportör hakimlik yapmış olanlar arasından Anayasa Mahkemesince üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir.

Üyeler on iki yıllığına seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanınca seçilecek olan adayların elli yaşını bitirmiş olmaları gerekir. Türkiye Büyük Millet Meclisince yapılacak seçimlerin esas ve usulleri kanunla düzenlenir...⁴³⁸”

Öneri’de her kontenjan için yapılacak seçimlerde salt çoğunluğun aranacağı öngörülmüştür⁴³⁹. Bu konuda en azından TBMM açısından partiler arası uzlaşmayı zorunlu kılacak bir çoğunluğun aranmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı söylenmelidir.

⁴³⁸ Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin**, 2. Baskı, Ankara: TBB Yay., Kasım 2007, s. 275-276.

⁴³⁹ Id., s. 279.

2.1.3.4. Anayasa Mahkemesinin Önerisi

Anayasa Mahkemesi tarafından 2004 yılında bir anayasa değişikliği çalışması yapılmıştır. Çalışma sonucunda hazırlanan öneri metni AYM Başkanı Haşim Kılıç tarafından sunulmuştur⁴⁴⁰. AYM tarafından hazırlanan öneri metnine bakıldığında öncelikle AYM üyelerinin sayısının on yediye çıkarılması gerektiği üzerinde durulmuştur⁴⁴¹. Üyelerden beşinin Yargıtay, dördünün Danıştay birer tanesinin ise Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin kendi başkan ve üyeleri arasından araya başka bir organ girmeksizin genel kurulları tarafından doğrudan seçecekleri bir sistem önerilmiş ve burada cumhurbaşkanına herhangi bir rol verilmemiştir⁴⁴². Buna karşılık TBMM tarafından AYM'ye üye seçilmesi yönünde bir düzenleme yapılmasının AYM'nin meşruiyetini olumlu yönde etkileyeceği belirtilmiştir⁴⁴³. Bu nedenle TBMM'ye dört kişilik kontenjan verilmiş; bunlardan ikisinin YÖK ve TBB tarafından önerilecek üçer kişilik aday içinden seçilmesi, diğer ikisinin ise Sayıştay başkan ve üyeleri arasından TBMM tarafından doğrudan yapılacak seçimlerle belirlenmesi öngörülmüştür⁴⁴⁴. AYM üyelerinin belirlenmesi konusunda karşılaştırmalı hukuktan örnekler verilerek parlamentolara ciddi kontenjanlar tanındığı ifade edilmiştir⁴⁴⁵. TBMM tarafından belirlenecek üyelerin seçiminde seçimlerin tıkanmaması adına altıncı turdan sonra tam mevcudun beşte ikisinden az olmayan bir çoğunluk ile seçimin gerçekleştirilmesi önerilmiştir⁴⁴⁶. Cumhurbaşkanına ise iki kişilik kontenjan bırakıldığı ve yargıçların üst düzey yönetici olmaları şartına bağlandığı görülmüştür⁴⁴⁷. Ayrıca üye seçilebilmek için elli yaşını bitirmiş olma şartı aranırken görev süresi on iki yıl ile sınırlandırılmıştır⁴⁴⁸. Üyelerin geldikleri kaynak kurumlarda ise herhangi bir asgari süreyle çalışmış olmalarının aranmadığı görülmüştür.

⁴⁴⁰ Haşim Kılıç, "Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri", **Anayasa Yargısı**, C. 20, 2004, s. 70.

⁴⁴¹ *Id.*, s. 75.

⁴⁴² *Ibid.*

⁴⁴³ *Id.*, s. 76; aynı yönde bkz. Tunç, **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı**, s. 162-163.

⁴⁴⁴ Kılıç, **loc. cit.**; Arslan bu öneriyi TBMM'ye doğrudan ve dolaylı olarak yalnızca dört yargıç kontenjanı tanınması sebebiyle 1961 Anayasası'nın gerisinde olarak niteler ve 1961 Anayasası döneminde dahi parlamentoya doğrudan yargıçların üçte birini seçme yetkisi verildiğini hatırlatır, bkz.

Arslan, **op. cit.**, s. 257.

⁴⁴⁵ Kılıç, **op. cit.**, s.79.

⁴⁴⁶ *Id.*, s.80.

⁴⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁴⁸ *Ibid.*

2.2. 1982 Anayasası Döneminde Anayasa Mahkemesi Yargıçları

Yukarıda karşılaştırmalı tablolarla da işaret edildiği üzere Türkiye’de 1982 Anayasası döneminde AYM üyelerinin büyük çoğunluğu cumhurbaşkanı tarafından belirlenmiştir. 1982 Anayasası’nın ilk halinde tüm yargıçlar doğrudan veya dolaylı olarak cumhurbaşkanı tarafından atanırken 2010 Anayasa değişikliğiyle bu sayı azalsa da cumhurbaşkanının rolü, ağırlığını korumaya devam etmiştir.

Burada son olarak AYM’nin kuruluşu ile ilgili düzenlemelerin yapıldığı yasaları dönemsel olarak incelemek gerekir. 03.04.2011 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 30.03.2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa ile 13.11.1983 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 10.11.1983 tarih ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa yürürlükten kaldırılmıştır. 2949 sayılı Yasa’nın 3. maddesinde üyelerin seçilme yeterliliği düzenlenmiştir:

“Anayasa Mahkemesi asıl ve yedek üyeliğine seçilebilmek için aşağıdaki şartları haiz bulunmak gerekir:

1. Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay’da başkan ve üye olmak; veya

2. Kırk yaşını bitirmiş, altmışbeş yaşını doldurmamış, yükseköğrenim görmüş ve kamu hizmetlerinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya yükseköğretim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği yapmış olmak şartıyla:

a) Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında öğretim üyesi; veya

b) Yükseköğretim Kurulu başkan veya Yükseköğretim Kurumu rektör veya dekan veya müsteşar, müsteşar yardımcısı, general, amiral büyükelçi, bölge valisi veya vali,

Olarak görev yapmak; veya

c) Mesleğinde avukat olarak fiilen onbeş yıl çalışmış olmak, ve

3. Hakimlik mesleğine alınmamayı gerektiren bir suçtan hüküm giymemek veya bu suçlardan dolayı ceza kovuşturması altında bulunmamak ve hakimlik mesleğine alınmasına engel bir hali olmamak.”

Nisan 2011 sonrası belirlenecek üyelerle ilgili uygulanacak 6216 sayılı Yasa’da da üyelerin nitelikleri, seçimi ve atanmalarına ilişkin düzenlemeler bulunmakta olup Mahkeme’ye üye olarak seçilebilmek için sahip olunması gereken nitelikler 6. maddesinde belirlenmiştir:

“(1) Mahkeme on beş üyeden kurulur.

(2) Mahkeme üyeliğine seçilebilmek için aşağıdaki bentlerde sayılan niteliklerden birine sahip olmak gerekir:

a) Yargıtay, Danıştay veya Sayıştay’da başkan ya da üye olmak.

b) Mahkemede asgarî beş yıldır raportör olarak görev yapıyor olmak.

c) Kırk beş yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş olması ve hâkimlik mesleğine alınmaya engel bir hâlinin bulunmaması kaydıyla;

1) Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında profesör veya doçent unvanını kazanmış olmak,

2) En az yirmi yıl fiilen serbest avukatlık yapmış olmak,

3) En az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış üst kademe yöneticileri arasından seçilecek üye için Yükseköğretim Kurulu Başkan veya üyesi ya da bir yükseköğretim kurumunun rektör veya dekanı ya da bakan yardımcısı, müsteşar, müsteşar yardımcısı, büyükelçi veya vali olmak,

4) Birinci sınıf hâkim ve savcılar için adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olmak.”

Yukarıda yer verilenler çerçevesinde 13.11.1983’ten 03.04.2011’e kadar belirlenen üyelerle ilgili 2949 sayılı Yasa hükümleri ve 03.04.2011’den sonra 6216 sayılı Yasa hükümlerinin dikkate alınması gerekir.

Aşağıda 1982 Anayasası dönemindeki cumhurbaşkanlarının doğrudan ve dolaylı olarak AYM’ye atadıkları belirli üyeler ele alınmıştır. Çalışma kapsamında cumhurbaşkanları tarafından atanan tüm üyeler yerine belirli üyelerin atamalarına ilişkin bilgilerin yer verilmesinin sebebi cumhurbaşkanlarının kişisel tercihlerinin ön plana çıktığı üye atamalarına yer verilmek istenmesidir. Zira böylelikle cumhurbaşkanının kâğıt üzerinde tarafsız sıfatına sahip olmasının tercihlerini ne derece etkilediği görülebilecektir. Örneğin hukukçu olmayan kişiler de üst düzey yönetici yahut YÖK kontenjanlarından AYM’ye üye olarak atanabilmektedir. İlk

olarak 1961 Anayasası döneminde hukukçu olmayan kişilerin AYM üyesi olarak atanabilecekleri öngörülmüş ve 1982 Anayasası döneminde de bu durum, varlığını sürdürmüştür. Aslında AYM'ye hukukçu olmayan kişilerin üye olarak atanmalarına izin verilmesinin sebebi anayasa yargısı alanında sadece teknik hukuki problemlerin değil, sosyal ve ekonomik alanlarda da bilgiye ihtiyaç duyulacak problemlerin çözülmek durumunda kalınması ve kalınacak olmasıdır⁴⁴⁹. Ancak AYM'ye hukukçu olmayan isimlerin üye olarak atanabilmeleri, cumhurbaşkanlarının keyfi şekilde atamalar yapmalarının bir yolu haline gelmiştir. Bu nedenle aşağıda, AYM'ye atanan ve hukukçu olmayan üyelere de yer verilmesinde fayda vardır. Önceki bölümde çeşitli ülkelerde siyasi parti üyeliği yapmış kişilerin anayasa yargıcı olarak atanmaları yasak olmasa da belirli bir süre geçmiş olmasının arandığı görülmüştür. Türkiye'de bu konuda herhangi bir şart söz konusu değildir ve siyasi parti üyeliği yapmış kişiler, üyeliklerinin üzerinden ne kadar süre geçtiğine bakılmaksızın, AYM üyeliğine atanmıştır. Diğer yandan cumhurbaşkanları kendilerine aday gösteren kaynak kurumların gösterdikleri adaylar arasından en yüksek oyu alan kişiyi atamak yerine objektiflikten yoksun ve keyfi atamalar atamış; ayrıca bu şekilde atamalar yapabilmek için kontenjan kaydırma gibi yöntemler de kullanmıştır. Bazı üyelerin, geldikleri kaynak kurumlarda neredeyse hiç görev yapmaksızın atandıkları dahi olmuştur. Bu şekilde ataması gerçekleştirilen adaylara da yine aşağıda yer verilmiştir.

Tüm bunların yanında aşağıda yer verilen üyeler, ülkemizde uygulanan hükümet sistemlerine ve dolayısıyla cumhurbaşkanının konumuna göre sınıflandırılmıştır. Böylece yürütme organının yargı organı üzerindeki rolü ve Türkiye'de kuvvetlerin birbirleri üzerindeki etkisi görülecektir. Cumhurbaşkanlarının yaptıkları tercihler incelendiğinde, Cumhurbaşkanlığı makamının Anayasa ile tarafsız olarak düzenlenmesinin veya partisi ile ilişkisinin kesilip kesilmemesinin yaptıkları tercihler üzerinde pek etki etmediği görülecektir. Bakırcı bu durumu özellikle 2017 Anayasa değişikliği sonrası için şu sözlerle özetlemiştir: *“Cumhurbaşkanının adaylar arasından yapacağı seçim kendi takdirine bağlıdır ve her Cumhurbaşkanı kendi önceliklerine bağlı olarak kendi takdir yetkisini kullanacaktır. Cumhurbaşkanı artık yürütmenin başı olduğundan, kendi politik önceliklerine destek verecek üyeleri seçme*

⁴⁴⁹ A. Ülkü Azrak, “Türk Anayasa Mahkemesi: Anayasa Düzenindeki Yeri-Teskilatı-Fonksiyonları”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 28, S. 3-4, 1962, s. 656; Venice Commission, “Composition of Constitutional Courts”, s. 8.

*eğiliminde olması beklenebilir*⁴⁵⁰.”. Belirtilmelidir ki cumhurbaşkanlarının 2017 Anayasa değişikliği öncesi dönemdeki tercihleri de kendi politik önceliklerini ve düşüncelerini barındırır niteliktedir.

2.2.1. Parlamenter Sistemin Uygulandığı Dönemde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

Daha önce de ifade edildiği üzere ülkemizde 1982 Anayasası’nın kabul edildiği dönemden 2014 yılına kadar parlamenter sistem uygulanmıştır. Bu çerçevede 2017 Anayasa değişikliğine kadar anayasal olarak cumhurbaşkanı, tarafsızdır. Cumhurbaşkanının tarafsız konumu ve ayrıca 1961 Anayasası döneminde TBMM tarafından üye belirlenmesinin sürekli sekteye uğraması sebebiyle 1982 Anayasası döneminde AYM üyelerinin tümünün, doğrudan veya dolaylı şekilde cumhurbaşkanı tarafından atanması öngörülmüştür.

1982 Anayasası döneminin ilk Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından AYM’ye toplam on iki üye atanmıştır. Ne var ki dönemin gazetelerinde ve diğer kaynaklarda Evren’in tercihlerine veya Evren’e öneride bulunan kaynak kurumların seçtikleri diğer isimlere ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Bunun sebebi kuvvetle muhtemel 1980 darbesi ve etkisinin devamıdır. Evren tarafından yapılan yalnızca Ahmet Necdet Sezer’in AYM üyeliğine atanması hususunda bilgiye erişilebilmiştir. Evren’in bu atamasının objektiflikten yoksun ve keyfî olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır. Zira AYM Başkanlığı da yapmış olan eski Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in⁴⁵¹ aday olduğu dönemde Altıncı Ceza Dairesi Üyesi Doç. Dr. Sami Selçuk ve Sekizinci Ceza Dairesi Üyesi Rüştü Sönmez⁴⁵² de AYM üyeliği için aday olmuştur. Kenan Evren, bu dönem araya bazı isimlerin girmesi sebebiyle kararını Sezer’den yana kullanarak Sezer’i atamayı tercih etmiştir⁴⁵³.

⁴⁵⁰ Bakırcı, **op. cit.**, s. 55.

⁴⁵¹ 28.09.1988 tarih 19943 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁵² “27 Eylül 1988, Sezer’in yaşamındaki dönüm noktasıydı. Yargıtay Genel Kurulu, boş bulunan Anayasa Mahkemesi üyeliği için üç aday belirledi: Sami Selçuk, Ahmet Necdet Sezer ve Rüştü Sönmez. Sami Selçuk, favori görülmüyordu. Fakat dostlarının da araya girmesi ve güvenlik soruşturmaları etkili oldu; dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Sezer’i seçti.”, *Hürriyet Gazetesi*, “Çalışkan, dürüst ama biraz sert mizaçlı”, 27.04.2000, (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/caliskan-durust-ama-biraz-sert-mizacli-39150259>), erişim tarihi: 26.11.2023.

⁴⁵³ **Ibid.**

Benzer şekilde Ahmet Necdet Sezer de Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde yakın arkadaşı, Askeri Yargıtaydan emekli olduktan sonra serbest avukatlık yapan, Enis Tunga'yı⁴⁵⁴ 09.08.2001 tarihinde doğrudan avukat kontenjanından AYM asıl üyeliğine atamıştır⁴⁵⁵. Tunga, Ahmet Necdet Sezer'in AYM Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı dönemlerinde avukatlığını yapmış olan eski sınıf arkadaşıdır. Öyle ki Tunga, “Çankaya Köşkü'ne randevusuz çıkabilen ender kişilerden” olarak anılır⁴⁵⁶.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül göreve geldikten bir ay sonra Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı olarak Muhammed Emin Kuz'u atamıştır⁴⁵⁷. Kuz, daha sonra 08.03.2013 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından doğrudan, üst düzey yönetici kontenjanından AYM üyeliğine atanmıştır⁴⁵⁸. Görüldüğü üzere Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de keyfi biçimde kendisine yakın bir ismi AYM üyeliğine atamayı tercih etmiştir.

Parlamente sistemin uygulandığı dönemde AYM'ye üye olarak atanan ve hukukçu olmayan kişilerin incelenmesine gelindiğinde ise karşımıza ilk çıkan örnek Kenan Evren'in bu kontenjan için yapmış olduğu atama olmuştur. 1982 Anayasası döneminde AYM'ye atanan ve hukukçu olmayan ilk üye Mustafa Gönül'dür. Gönül, Samsun Valisi olarak görev yaparken 28.01.1985 tarihinde⁴⁵⁹ doğrudan Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından anayasa yargıcısı olarak atanmıştır. Kenan Evren tarafından yapılan bir diğer atama ise Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi olan Prof. Dr. Vural Fuat Savaş'ın atamasıdır. Savaş, YÖK tarafından aday gösterilenler arasından 11.09.1986 tarihinde AYM asıl üyeliğine seçilmiştir⁴⁶⁰. Savaş ayrıca Mahkeme'ye bir üniversiteden atanan ilk üyedir⁴⁶¹. Turgut

⁴⁵⁴ NTV, “Tunga, Anayasa Mahkemesi üyesi”, 09.08.2001, (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/99052.asp>), erişim tarihi: 14.12.2023.

⁴⁵⁵ 10.08.2001 tarih 24489 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁵⁶ “...2 yıl sonra kendisi de yaş haddinden emekliye ayrılacak Tunga, Çankaya Köşkü'ne randevusuz çıkabilen ender kişilerden biri olarak tanınıyor. Sezer, Cumhurbaşkanlığı seçildiği Meclis'teki oylamayı televizyondan izlerken, yanındaki 5 arkadaşından biri Tunga'ydı. Tunga, Sezer'in hem Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, hem de Cumhurbaşkanlığı sırasında özel avukatlığını da üstlendi.” bkz. *Hürriyet Gazetesi*, “Sezer'in sınıf arkadaşı mahkemenin yeni üyesi”, 11.09.2001, (<https://bit.ly/3RGIK4Y>), erişim tarihi: 14.12.2023.

⁴⁵⁷ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, görevine seçilmesinden bir ay sonra M. Emin Kuz'u Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcılığı'na atamıştır, bkz. *Sözcü Gazetesi*, “AYM'nin kritik dershane kararında 'Gül' darbesi!”, 16.07.2015, (<https://bit.ly/3TEbN9H>), erişim tarihi: 26.12.2023.

⁴⁵⁸ 09.03.2013 tarih 28582 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁵⁹ 30.01.1985 tarih 18651 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁶⁰ 12.09.1986 tarih 19219 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁶¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, “Anayasa Mahkemesi'nin iki yeni üyesi ant içti.”, 25.10.1986, s. 7, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1986/10/25/7>), erişim tarihi: 26.11.2023.

Özal'ın başbakanlığı döneminde Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarlığı görevi, 1987 yılında ise Ulaştırma Bakanlığı yapan İhsan Pekel de 17.03.1988'de Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından doğrudan AYM asıl üyeliğine atanmıştır⁴⁶².

Cumhurbaşkanı Turgut Özal da hukukçu olmanın zorunlu tutulmadığı kontenjana üye atama şansına sahip olmuştur. Özal tarafından atanan ve hukukçu olmayan Prof. Dr. Sacit Adalı, aynı zamanda Özal'ın AYM'ye atadığı son üye olmuştur. Burada Adalı'nın, Özal'ın ilk tercihi olmadığını belirtmek gerekir. Özal, Prof. Dr. Sacit Adalı'dan önce 08.09.1992 tarihinde AYM asıl üyeliğine YÖK'ün gösterdiği üç aday arasından Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Süleyman Arslan'ı atamıştır⁴⁶³. Ne var ki o dönem AYM Başkanı olan Yekta Güngör Özden, 17.11.1992 tarihinde AYM üyelerini toplantıya çağırıştır ve toplantı sonucunda Prof. Dr. Süleyman Arslan'ın öğretim üyeliği süresinin on beş yıl olmadığı gerekçesiyle konunun tekrar değerlendirilmesi için YÖK'e bildirimde bulunulmasına karar verilmiştir⁴⁶⁴. YÖK tarafından her ne kadar Prof. Dr. Arslan'ın görev süresinin on altı yıl olduğuna dair cevap⁴⁶⁵ verilmişse de bu sürecin sonunda Prof. Dr. Süleyman Arslan görevden çekilmiştir⁴⁶⁶. YÖK Genel Kurulu AYM asıl üyeliği için yeniden aday göstermek zorunda kalır ve bu defa Prof. Dr. Sacit Adalı ile birlikte Prof. Dr. Fazıl Tekin ve Prof. Dr. Erol Cihan aday gösterilmiştir⁴⁶⁷. 24.02.1993'te ise AYM asıl üyeliğine YÖK tarafından gösterilen adaylar arasından Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sacit Adalı atanmıştır⁴⁶⁸.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in görev süresi içerisinde aynı şekilde iki kontenjan denk gelmiş ve Demirel, toplam iki hukukçu olmayan kişiyi AYM üyesi olarak atamıştır. Bu isimler Aydın Valisi Lütfi F. Tuncel ve Zonguldak Valisi Nurettin Turan olmuştur. Demirel, 10.10.1993 tarihinde⁴⁶⁹ Lütfi F. Tuncel'i doğrudan AYM

⁴⁶² 18.03.1988 tarih 19758 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁶³ 10.09.1992 tarih 21341 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁶⁴ Ece Göztepe, "Yeni-Kurumsalcı Teori Işığında Anayasa Mahkemesinin Normatif Düzenlemeler Yoluyla Dönüşümü", *Anayasa Yargısı*, Cilt: 40, Sayı: 1, 2023, s. 266.

⁴⁶⁵ "YÖK, 20/11/1992 tarihli bir yazıyla yeni seçilen üyenin on altı yıl öğretim üyeliği yaptığını, bunun yanı sıra yirmi üç yıllık kamu hizmeti olduğunu belirterek durumu Anayasa Mahkemesine yazıyla bildirmiştir.", Göztepe, *op. cit.*, s. 266-267.

⁴⁶⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, "Özal YÖK kontenjanına Prof. Sacit Adalı'yı seçti", 26.02.1993, s. 4, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1993/2/26/4>), erişim tarihi: 02.12.2023.

⁴⁶⁷ *Ibid.*

⁴⁶⁸ 25.02.1993 tarih 21507 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁶⁹ 12.10.1993 tarih 21726 sayılı Resmî Gazete.

asıl üyeliğine ve 10.01.1995 tarihinde Nurettin Turan'ı doğrudan AYM yedek üyeliğine atanmıştır⁴⁷⁰.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de hukukçu olmayan tek üye atamış olup bu isim Mustafa Yıldırım olmuştur. Sezer, Malatya Valisi olarak görev yaparken merkeze alınan Mustafa Yıldırım'ı 04.02.2003 tarihinde doğrudan AYM yedek üyeliğine atanmıştır⁴⁷¹.

2010 Anayasa değişikliği ile birlikte YÖK'e verilen kontenjan sayısının artırılmasıyla birlikte Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, AYM'ye hukukçu olmayan öğretim görevlileri atanmıştır. Değişikliklerin ardından YÖK kontenjanının boşalmasıyla Kurul tarafından AYM asıl üyeliğine atanmak üzere seçilen üç aday Prof. Dr. Engin Yıldırım, Prof. Dr. Gülfettin Çelik ve Prof. Dr. Recep Tarı olmuştur⁴⁷². 09.04.2010 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, AYM asıl üyeliğine gösterilen üç aday arasından Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Engin Yıldırım'ı atanmıştır⁴⁷³. Daha sonra Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, yine YÖK kontenjanından, Kurul tarafından gösterilen üç aday arasından 16.04.2012 tarihinde Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Zühtü Arslan'ı doğrudan AYM üyeliğine atanmıştır⁴⁷⁴.

1982 Anayasası döneminde -2010 Anayasa değişikliğine kadar- AYM üyelerinin bir kısmı doğrudan, bir kısmı ise dolaylı olarak cumhurbaşkanı tarafından atanırken bu dolaylı atamalara kaynak olan kurumlar olduğuna daha önce de yer verilmişti. Ne var ki cumhurbaşkanının, kaynak kurumların kendisine gösterdiği adaylar arasından en fazla oyu alan kişiyi atamak gibi bir zorunluluğu yoktur. Hal böyle olunca cumhurbaşkanları, kaynak kurumların gösterdikleri adaylar içerisinde keyfi şekilde atamalar yapmayı tercih etmişlerdir.

Örneğin Eski Başbakan Yıldırım Akbulut'un eşi Yargıtay Beşinci Hukuk Dairesi Üyesi Samia Akbulut, Yargıtay tarafından gösterilen adaylar arasından en az oyu alan aday olmasına rağmen Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından 25.10.1990

⁴⁷⁰ 12.01.1995 tarih 22169 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁷¹ 05.02.2003 tarih 25015 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁷² *Cumhuriyet Gazetesi*, "Tartışılacak adaylar", 09.04.2010, s.1.

⁴⁷³ 10.04.2010 tarih 27548 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁷⁴ 17.04.2012 tarih 28267 sayılı Resmî Gazete.

tarihinde AYM yedek üyeliğine atanmıştır⁴⁷⁵. Özal tarafından gerçekleştirilen bu atama o dönem oldukça tartışma konusu olmuştur. Zira Samia Akbulut aynı zamanda o dönemin Başbakanı'nın eşidir⁴⁷⁶. Samia Akbulut dışında Yargıtay Genel Kurulu tarafından aday gösterilen diğer isimler Sekizinci Ceza Dairesi Üyesi Yılmaz Alasu ve Üçüncü Hukuk Dairesi Üyesi İlhan Çallı'dır⁴⁷⁷. Samia Akbulut yüz beş oy alırken Yılmaz Alasu yüz on üç ve İlhan Çallı ise yüz kırk oy almıştır⁴⁷⁸. Dönemin Türkiye Barolar Birliği Başkanı Önder Sav, Cumhurbaşkanı Özal'ın bu tercihinin, yürütmenin yargı üzerindeki etkisini gittikçe artırması olarak yorumlamıştır⁴⁷⁹. Samia Akbulut'un davalara girip giremeyeceği ise ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Bu konuda Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı, Samia Akbulut'un eşi Yıldırım Akbulut'un yani Başbakan'ın imzasını taşıyan yasa, yasa hükmünde kararname ve TBMM içtüzüğüyle ilgili iptal davalarına giremeyeceğini belirtmiştir⁴⁸⁰.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından 1990 yılında benzer bir atama daha gerçekleştirilmiştir. O tarihte AYM üyeliği için Sayıştay Genel Kurulu tarafından otuz üç oy alan Ahmet Mesçioğlu, otuz dört oy alan Emin Utaş ve otuz bir oy alan Haşim Kılıç aday olarak gösterilmiştir⁴⁸¹. Haşim Kılıç, Sayıştay Genel Kurulu tarafından gösterilen adaylar arasında en az oyu almış olmasına rağmen 24.11.1990 tarihinde AYM asıl üyeliğine atanmıştır⁴⁸². Cumhurbaşkanı'nın bu tercihi sonrasında Sayıştay Genel Kurulunun ANAP milletvekillerinin oyları doğrultusunda şekillendiği ve parti

⁴⁷⁵ 27.10.1990 tarih 20678 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁷⁶ *Milliyet Gazetesi*, “Özal, Bayan Akbulut'u seçti”, 27.10.1990, s. 10.

⁴⁷⁷ *Ibid.*

⁴⁷⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, “Samia Akbulut'un adaylığına tepki”, 24.10.1990, s. 14, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1990/10/24/14>), erişim tarihi: 02.12.2023.

⁴⁷⁹ *Ibid.*

⁴⁸⁰ “Anayasa Mahkemesi yedek üyeliği Samia Akbulut görevine başlıyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08.11.1990, s. 11, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1990/11/8/11>), erişim tarihi: 02.12.2023.

⁴⁸¹ “Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ANAP ağırlıklı Sayıştay Genel Kurulu'nun aday olarak gösterdiği Haşim Kılıç, Ahmet Mesçioğlu ve Emin Utaş'tan birini Anayasa Mahkemesi asil üyeliğine atayacak. Sayıştay, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın aralarından birini Anayasa Mahkemesi asil üyeliğine atayacağı üç adayı seçti...” bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, “Üyelik atamasında gözler Özal'da: Anayasa Mahkemesi için üç aday var”, 24.11.1990, s. 1, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1990-11-24>), erişim tarihi: 02.12.2023; “Sayıştay Genel Kurulu, dün yaptığı toplantıda Haşim Kılıç, Ahmet Mesçioğlu ve Emin Utaş'ı Anayasa Mahkemesi aday üyeliğine seçti. 58 üyeli Genel Kurul'da, Kılıç 31 oy, Mesçioğlu 33 oy, Utaş da 34 oy aldı...” *Hürriyet Gazetesi*, “Anayasa Mahkemesi'ne tarikatçı üye iddiası”, 24.11.1990, s. 22.

⁴⁸² 26.11.1990 tarih 20707 sayılı Resmî Gazete; “Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Anayasa Mahkemesi'nde boş bulunan üyelik için Sayıştay'da yapılan seçim sonucunda belirlenen üç aday arasından 'en az oyu alan' Haşim Kılıç'ı Anayasa Mahkemesi asil üyeliğine atadı.” bkz. *Milliyet Gazetesi*, “Sayıştay'da hassas denge”, 27.11.1990, s. 17.

hakimiyetinin olduğu yönünde eleştiriler gündeme gelmiştir⁴⁸³. Ayrıca Cumhurbaşkanı Turgut Özal, daha önce AYM yedek üyeliğine yine en az oyu almasına rağmen Başbakan Yıldırım Akbulut'un eşi Samia Akbulut'u atadığı için eleştirilmiştir⁴⁸⁴.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, benzer bir atamayı Danıştay kontenjanı için gerçekleştirmiştir. AYM üyesi ve başkanı Tülay Tuğcu'nun emekliye ayrılmasından sonra Danıştay Genel Kurulu, üç kadın aday belirlenmiştir. Kurul tarafından belirlenen adayların üçü de kırk sekizin üzerinde oy alsa da ilk turda seçilen isim Suna Türkoğlu, ikinci turda seçilen isim Zehra Ayla Perктаş ve son turda seçilen isim ise Ayfer Özdemir olmuştur⁴⁸⁵. Cumhurbaşkanı Sezer ise tercihini ikinci turda seçilmiş olan Danıştay On Üçüncü Daire Üyesi Zehra Ayla Perктаş'tan yana kullanmış ve 27.06.2007 tarihinde Perктаş'ı AYM asıl üyeliğine atamıştır⁴⁸⁶.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Yargıtay Genel Kurulu tarafından gösterilen üç aday arasından Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesi Üyesi Hasan Tahsin Gökcan'ı 17.03.2014 tarihinde AYM üyesi olarak atamıştır⁴⁸⁷. Yargıtayda yapılan seçimlerde ise Hasan Tahsin Gökcan ile Dördüncü Ceza Dairesi Üyesi İbrahim Şahbaz yüz yirmi yedişer oy almış; On Yedinci Hukuk Dairesi Üyesi Saliha Nuran Canpolat ise doksan

⁴⁸³ “ANAP milletvekillerinin oyları ile şekillenen Sayıştay Genel Kurulu, bu üç adaydan ikisini, 1985'te TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda ANAP oyları ile seçilen üyeler arasından belirlenmiştir. Cumhurbaşkanı Özal'ın kardeşi, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu başkanı Yusuf Bozkurt Özal'ın yasalaşan önerisi üzerine bir hafta içinde ANAP milletvekillerinin oyları ile seçilen 9 yeni Sayıştay üyesi de Anayasa Mahkemesi asil üyeliği için gösterilecek adayların seçiminin yapıldığı Sayıştay Genel Kurulu'na katıldılar. ANAP'ın 1985 yılında gerçekleştirdiği benzer bir yasa değişikliği ile seçtiği 19 üye ile birlikte oylamaya katılan bu yeni üyelerin de oyları sonucu, türban yanlısı tutumu ile tanınan Mehmet Çınarlı'nın yaş haddinden emekli olması ile boşalan Anayasa Mahkemesi asil üyeliğine Haşim Kılıç, Ahmet Mesçioğlu ve Emin Utaş aday olarak seçildiler. Bu adaylardan Kılıç ve Mesçioğlu, Sayıştay üyeliğine 1985'teki yasa değişikliği sonucu TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda ANAP milletvekillerinin oylarıyla seçilmişti. ANAP, 5 yıl önceki bu değişiklik sonucu Sayıştay için 21 üye belirlemiş, ancak bu üyelerden biri geçen süre içinde ölmüş, biri de yaş haddinden emekli olmuştu. 58 üyeli Sayıştay Genel Kurulu'nun 28 üyesi, bizzat ANAP oyları ile seçilen üyelerden oluşuyor.” bkz. Cumhuriyet Gazetesi, “Üyelik atamasında gözler Özal'da: Anayasa Mahkemesi için üç aday var”, 24.11.1990, s. 1, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1990-11-24>), erişim tarihi: 02.12.2023.

⁴⁸⁴ Milliyet Gazetesi, “Sayıştay'da hassas denge”, 27.11.1990, s. 17.

⁴⁸⁵ Hürriyet Gazetesi, “Danıştay'dan Anayasa Mahkemesi'ne üç kadın aday”, 18.06.2007, (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/danistaydan-anayasa-mahkemesine-uc-kadin-aday-6733506>), erişim tarihi: 07.12.2023; Milliyet Gazetesi, “Başkanı Emekli Olan Yüksek Mahkemede Kadın Sayısı Eksilmedi: Perктаş 7 yıl görevde”, 29.06.2007, s. 21.

⁴⁸⁶ 28.06.2007 tarih 26566 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁸⁷ 18.02.2014 tarih 28945 sayılı Resmî Gazete.

dört oy almıştır⁴⁸⁸. İbrahim Şahbaz, diğer iki adaya kıyasla daha uzun süredir Yargıtay üyesi olmasına rağmen Gül, tercihini Gökcan’dan yana kullanmıştır⁴⁸⁹.

Kontenjan kaydırma; bir kişinin halihazırda yapmakta olduğu görevinden önce bulunduğu başka bir görevin göz önünde bulundurularak ve bu önceki görevine göre atamasının yapılması olarak tanımlanabilir. Bu yöntem ilk defa Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından kullanılmıştır.

Kenan Evren tarafından üst düzey yönetici kontenjanından atanan İhsan Pekel’in görevinin sona ermesinin ardından Cumhurbaşkanı Demirel, AYM asıl üyeliğine 19.12.1995 tarihinde Danıştay Üyesi Fulya Kantarcıoğlu atamıştır⁴⁹⁰. Fulya Kantarcıoğlu, bir dönem Anayasa Mahkemesi raportörlüğü yapmış, daha sonra Adalet Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığına atanmış ve ardından Danıştay üyeliğine seçilmiş biridir⁴⁹¹. Kantarcıoğlu, AYM yargıçlığına atandığı sırada Danıştay üyesi olmasına rağmen atandığı kontenjan Danıştay kontenjanı değil, üst düzey yöneticilere ayrılmış kontenjan olmuştur⁴⁹². Fulya Kantarcıoğlu’nun bu şekilde atanması “kontenjan kaydırma⁴⁹³” olarak yorumlanmıştır.

Demirel, Merkez Valisi olarak görev yaparken 21.12.1998 tarihinde Danıştay üyeliğine seçilen⁴⁹⁴ Ertuğrul Ersoy’u da 02.12.1999 tarihinde doğrudan, üst düzey yönetici kontenjanından AYM asıl üyeliğine atayarak bir kez daha kontenjan kaydırma yöntemini kullanmıştır⁴⁹⁵.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in, TBB Başkanı Özdemir Özok’un istifasının ardından esasen öğretim üyesi olan ancak aynı zamanda avukat olan Prof.

⁴⁸⁸ *Dünya Gazetesi*, “Gökcan, Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçildi”, 18.03.2014, (<https://bit.ly/41zZiOe>), erişim tarihi: 26.12.2023.

⁴⁸⁹ *Ibid.*

⁴⁹⁰ 20.12.1995 tarih 22499 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁹¹ *Ibid.*

⁴⁹² *Ibid.*

⁴⁹³ *Yenişafak Gazetesi*, “Fulya Kantarcıoğlu’nun üyeliği de tartışmalı...”, 01.07.2010, (<https://www.yenisafak.com/yerel/fulya-kantarcioglunun-uyeligi-de-tartismali-265777>), erişim tarihi: 03.12.2023.

⁴⁹⁴ 22.12.1998 tarih 23561 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁹⁵ 03.12.1999 tarih 23895 sayılı Resmî Gazete; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Anayasa Mahkemesi Asıl Üyeliği hk.”, 02.12.1999, (<https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-suleyman-demirel/1717/3744/anayasa-mahkemesi-asil-uyeligi-hk>), erişim tarihi: 03.12.2023.

Dr. Fazıl Sağlam'ı 21.08.2003'te⁴⁹⁶ avukat kontenjanından AYM asıl üyeliğine ataması da kontenjan kaydırma örnekleri arasında gösterilebilecek niteliktedir.

1982 Anayasası'na göre siyasi parti üyeliği yapmış olmanın AYM üyesi olmaya engel olmaması sebebiyle cumhurbaşkanları tarafından siyasi parti üyesi olan kişilerin de AYM'ye üye olarak atandıkları görülmüştür. Bu durumun ilk örneği olarak 2003 yılında yaşanmıştır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, AYM'nin avukat kontenjanı asıl üyeliğine 15.07.2003 tarihinde TBB Başkanı Özdemir Özok'u atamıştır⁴⁹⁷. Ne var ki Özdemir Özok'un CHP üyesi olması tartışmalara sebep olmuş, Sezer'in yapmış olduğu bu atama oldukça eleştirilmiş ve sürecin sonunda Özdemir Özok, görevine başlamadan istifa etmiştir⁴⁹⁸.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 19.07.2005 tarihinde doğrudan, avukat kontenjanından atadığı⁴⁹⁹ Serruh Kaleli daha önce bir partinin genel başkanlığını yapmış olup Sezer'in bu ataması da eleştirilmiştir⁵⁰⁰.

⁴⁹⁶ 22.08.2003 tarih 25207 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁹⁷ 16.07.2003 tarih 25170 sayılı Resmî Gazete.

⁴⁹⁸ *Milliyet Gazetesi*, "Özok, Anayasa Mahkemesi Üyeliği'nden çekildi", 19.07.2003, (<https://www.milliyet.com.tr/gundem/ozok-anayasa-mahkemesi-uyeliginden-cekildi-5165924>), erişim tarihi: 07.12.2023; Özok'un konuya ilişkin yapmış olduğu basın açıklamasının bir kısmı "Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Anayasa Mahkemesi üyeliğine atadığı Türkiye Barolar Birliği (TBB) Başkanı Özdemir Özok, bu görevi kabul etmediğini açıkladı. Özok, gerekçe olarak da CHP'li oluşunun kendisini seçen Cumhurbaşkanı ile Yüksek Mahkeme'nin 'tarafsızlığını ve saygınlığını' tartışma konusu yapıp yıpratmaması ve CHP'nin de hak etmediği eleştirilere hedef olmaması olarak görevine devam edeceğim' dedi." şeklinde olup açıklamanın tümü için bkz. *Hürriyet Gazetesi*, "Alışılmadık istifa", 20.07.2003, (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/alismadik-istifa-160334>), erişim tarihi: 07.12.2023.

⁴⁹⁹ 20.07.2005 tarih 25881 sayılı Resmî Gazete.

⁵⁰⁰ "Cumhurbaşkanı Sezer'in Anayasa Mahkemesi asıl üyeliğine atadığı Avukat Serruh Kaleli'nin, 1994'te DSP'ye girebilmek için CHP ve SHP'den ayrılan milletvekilleriyle birlikte kurulan Solda Katılım Partisi'nin Genel Başkanı olduğu ortaya çıktı. Kaleli, 11 yıldır siyasetle ilgisi olmadığını söyledi. *Milliyet*'in sorularını yanıtlayan Kaleli, şu mesajları verdi: 'DSP'ye katılmak adına kurulan bir partiye üye oldum. 3 yıl kadar orda görev yaptım. Ondan sonra da hiçbir hukuki bağım kalmadı. Parti kurmak için İçişleri Bakanlığı'na başvurmuştuk. Adımı genel başkan olarak yazdılar. Yani herhangi bir isim o. Zaten 3 günlük bir partiydi. Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmeden önce de hiçbir partiyle hukuki bağım yoktu. 1994-1995 arasında oldu.' Serruh Kaleli, daha önce Sezer tarafından, ancak CHP üyeliği nedeniyle görevi kabul etmeyeceğini açıklayan Türkiye Barolar Birliği Başkanı Özdemir Özok'la aynı durumda olup olmadığı sorusu üzerine de, 'Aynı şey değil. 11 yıldan bu yana gerçekten hiç alakam yok siyasetle. Seçselerdi belki bir yerlere gelirdik, ama bizi zaten o zamanlar gözden çıkarmışlar.' dedi. Kaleli, 'Anayasa Mahkemesi üyeliğine atanınca DSP üyeliğinden ayrıldığı' iddialarını yalanladı." bkz. Türker Karapınar, "Kaleli: 11 yıldır siyasetle ilgim yok", *Milliyet Gazetesi*, 22.07.2005, s. 16; Serruh Kaleli'nin oğlu Kutay Kaleli, 2015 yılında AKP'den milletvekili aday adayı olmuş, bu durumun basına yansımalarının ardından Kutay Kaleli, adaylığını geri çekmiştir, *Odatv*, "Serruh Kaleli'den adaylık açıklaması", 19.03.2015, (<https://bit.ly/3uNCgr4>), erişim tarihi: 07.12.2023.

29.03.2010 tarihinde AYM yedek üyeliğine Denizcilik Müsteşarlığı Müsteşar Yardımcısı Dr. Alparslan Altan'ın⁵⁰¹ seçilmesi de eleştirilere sebep olmuştur⁵⁰². Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün bu tercihinin tartışılmasını⁵⁰³ sebebi, Alparslan Altan'ın AYM raportörü olarak görev yaparken Denizcilik Müsteşar Yardımcılığı görevine getirilmesi ve görevinin otuz birinci gününde doğrudan AYM üyeliğine atanmasıdır⁵⁰⁴. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından benzer şekilde yapılan bir diğer atama ise Ankara Bölge İdare Mahkemesi üyesi Muammer Topal'ın atamasıdır. Muammer Topal, 24.02.2011 tarihinde Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından Danıştay üyeliğine atanmış⁵⁰⁵ ve henüz yaklaşık on aylık Danıştay üyesi iken, Danıştay Genel Kurulu tarafından gösterilen üç adaydan biri olmuş ve 29.01.2022 tarihinde AYM üyeliğine atanmıştır⁵⁰⁶.

2.2.2. Yarı-Başkanlık Sisteminin Uygulandığı Dönemde Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

Türkiye'de 2014 yılından itibaren yarı-başkanlık sistemi uygulanmaya başlanmış olup fiilen 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimine kadar bu hükümet sistemi uygulanmıştır. Bu dönem, AYM üyelerinden üçü cumhurbaşkanı tarafından atanmış olup dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Üyelerden biri doğrudan diğer ikisi ise kaynak kurumlarda yapılan seçimlerin ardından atanmıştır.

⁵⁰¹ Alparslan Altan, Fetullahçı Terör Örgütü'ne üye olma suçundan tutuklanmış ve 9 Ağustos 2016 tarihinde Anayasa Mahkemesi üyelerinin oybirliği ile Alparslan Altan'ın meslekten çıkarılmasına karar verilmiştir. AYM tarafından yapılan basın açıklaması metni için bkz. "Anayasa Mahkemesi Üyeleri Alparslan Altan ve Erdal Tercan'ın Meslekten Çıkarılmasına İlişkin Gerekçeli Kararın Basın Duyurusu", 09.08.2016, (<https://bit.ly/3GUDzHC>), erişim tarihi: 22.12.2023.

⁵⁰² 30.03.2010 tarih 27537 sayılı Resmî Gazete.

⁵⁰³ AKP'nin anayasa değişikliği paketinde Anayasa Mahkemesi'nin yapısı ve üye sayısında önemli değişiklikler yapılması öngörülürken değişiklik öncesi bu şekilde bir atamanın gerçekleştirilmesi basında hileye başvurmak olarak nitelendirilmiştir. Diğer yandan anayasa değişikliği paketi içerisinde yedek üyelerin asil üye olmalarının öngörülmesi de dikkat çeken eleştirilerdendir. Alparslan Altan'ın AKP'nin kapatılma davasının görüleceği tarihi basına açıklaması ve partinin kapatılmaması yönünde görüş bildirmiş olması da üyeliğinin arkasında yatan sebepler arasında gösterilmiştir, bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, "Yüksek mahkemeye atama oyunu", 31.03.2010, s. 4; ayrıca bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, "Yarsav Başkanı Tarhan, Gül'ün Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı atamayı eleştirdi: Dolanma kültürünün sonucu", 01.04.2010, s. 5; Daha önce parti üyesi olması sebebiyle eleştirilen ve görevinden istifa eden Özdemir Özok hatırlatılarak Alparslan Altan da istifaya davet edilmiştir, bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, "Eğer onur ve ayıp biliyorsa derhal çekilsin", 01.04.2010, s. 5.

⁵⁰⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, "Hülle yoluyla atama", 31.03.2010, s.1, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/2010/3/31/1>), erişim tarihi: 22.12.2023; Kemal Gözler, "Elveda Anayasa Mahkemesi: İrfan Fidan Olayı", 23.01.2021, (https://www.anayasa.gen.tr/irfan-fidan-olayi.htm#_ftnref2), erişim tarihi: 02.01.2024.

⁵⁰⁵ 11.03.2011 tarih 27871 sayılı Resmî Gazete.

⁵⁰⁶ 30.01.2012 tarih 28189 sayılı Resmî Gazete.

Bu atamalardan ilki Danıştay kontenjanı için yapılmıştır. Ayrıca Danıştay üyelerinin dörtte birinin cumhurbaşkanı tarafından atandığının hatırlatılması gerekir. Danıştay Genel Kurulu tarafından AYM üyeliği için 54 oy alan Kadir Özkaya, 35 oy alan İbrahim Berberoğlu ve 28 oy alan Ülkü Erbüğ aday olarak gösterilmiştir⁵⁰⁷. Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan tarafından 18.12.2014 tarihinde Kadir Özkaya AYM üyeliğine seçilmiştir⁵⁰⁸.

Sayıştay Başkanlığı yapmış olan Recai Akyel, görev süresinin dolmasının ardından önce Cumhurbaşkanı Başdanışmanlığı görevine getirilmiş⁵⁰⁹; bundan çok kısa bir süre sonra 25.08.2016 tarihinde ise doğrudan üst düzey yönetici kontenjanından AYM üyeliğine atanmıştır⁵¹⁰.

Cumhurbaşkanı Erdoğan bu dönem tercihini bir de hukukçu olmayan bir adaydan yana kullanmış ve YÖK'ün gösterdiği üç aday arasından, 2011 yılından sonra TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonunda akademik danışman olarak görev yapan, Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi Yusuf Şevki Hakyemez'i 25.08.2016 tarihinde AYM üyeliğine atamıştır⁵¹¹.

2.2.3. 2017 Anayasa Değişikliği Sonrası Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesi

2017 Anayasa değişikliğinin ardından Türkiye'ye özgü ve başkanlık sistemine daha benzer olan bir hükümet sistemine geçilmesiyle cumhurbaşkanı, tek başına yürütme organını temsil eder hale gelmiştir. Cumhurbaşkanı, yürütme organını tek başına temsil eder hale gelse de AYM üyelerinin belirlenmesine ilişkin herhangi bir değişiklik yapılmamış ve on beş üyenin on ikisinin cumhurbaşkanı tarafından belirlenmesi şeklindeki sisteme devam edilmiştir. İlk defa 2014 yılında Cumhurbaşkanı olarak seçilen Recep Tayyip Erdoğan, 2017 Anayasa değişikliğinin hemen ardından 21 Mayıs 2017 tarihinde gerçekleşen AKP'nin 3. Olağanüstü Büyük Kongresi'nde partinin Genel Başkanı olarak seçilmiştir. 2018 ve 2023

⁵⁰⁷ *Habertürk*, “Erdoğan’dan Anayasa Mahkemesi’ne atama”, 18.12.2014, (<https://bit.ly/3S1b6Gm>), erişim tarihi: 02.01.2024.

⁵⁰⁸ 19.12.2014 tarih 29210 sayılı Resmî Gazete – Mükerrer.

⁵⁰⁹ *Habertürk*, “Eski Sayıştay Başkanı Recai Akyel Cumhurbaşkanı Başdanışmanı oldu”, 18.08.2016, (<https://bit.ly/3tJ8fIA>), erişim tarihi: 02.01.2024.

⁵¹⁰ 26.08.2016 tarih 29813 sayılı Resmî Gazete.

⁵¹¹ *Ibid.*

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçilen Erdoğan 2017'den beri partili Cumhurbaşkanı'dır.

AYM üyesi Yıldız Seferinoğlu, AKP'nin 2015-2018 yılları arasında 26. Dönem İstanbul Milletvekili'dir. Seferinoğlu, milletvekilliği süresinin dolmasının ardından 20 Temmuz 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Adalet Bakanlığı Bakan Yardımcılığı görevine atanmıştır. Seferinoğlu bu görevini sürdürürken 24.01.2019 tarihinde yine Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından doğrudan, üst düzey yönetici kontenjanından AYM üyeliğine atanmıştır⁵¹².

AYM Üyesi Selahattin Menteş de 20 Temmuz 2018 tarihinde Yıldız Seferinoğlu ile birlikte Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Adalet Bakanlığı Bakan Yardımcılığı görevine atanmıştır. Menteş bu göreve atandıktan kısa bir süre sonra 05.07.2019 tarihinde yine Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından doğrudan AYM üyeliğine atanmıştır⁵¹³.

AYM üyeliği için Yargıtay kontenjanlarından birinin boşalmasının ardından Yargıtay Genel Kurulu tarafından yapılan oylama sonucu Yargıtay On İkinci Ceza Dairesi üyesi İrfan Fidan⁵¹⁴ yüz yedi oy, Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi üyesi Nevzat Özsoy altmış beş oy ve Yargıtay On Yedinci Hukuk Dairesi üyesi Mustafa Erol elli iki oy almıştır⁵¹⁵. Yargıtay Genel Kurulunun gösterdiği üç aday arasından 22.01.2021 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından İrfan Fidan, AYM üyeliğine seçilmiştir⁵¹⁶. İrfan Fidan, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı görevini sürdürürken Yargıtay üyeliğine seçilmiş ve bundan yirmi gün gibi çok kısa bir süre sonra Anayasa Mahkemesi üyeliği için aday olmuş ve AYM üyeliğine seçilmiştir⁵¹⁷. Esasen İrfan Fidan, Yargıtay'daki

⁵¹² 25.01.2019 tarih 30666 sayılı Resmî Gazete.

⁵¹³ 06.07.2019 tarih 30823 sayılı Resmî Gazete.

⁵¹⁴ İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı İrfan Fidan, 27.11.2020 tarihinde Yargıtay üyeliğine seçilmiştir, bkz. 28.11.2020 tarih 31318 sayılı Resmî Gazete.

⁵¹⁵ Kemal Karadağ, "Yargıtay'da Anayasa Mahkemesi üyeliği için seçim yapıldı", **Anadolu Ajansı**, 17.12.2020, (<https://bit.ly/3tsLAAs>), erişim tarihi: 02.01.2024.

⁵¹⁶ 23.01.2021 tarih 31373 sayılı Resmî Gazete.

⁵¹⁷ Gözler'e göre Fidan'ın adaylığı ve seçilmesinde Anayasa'ya aykırı bir durum olmamakla birlikte görev süresine bakıldığında bu seçim pek çok yönden sakıncalıdır. Gözler, bu zamana kadar AYM'nin Yargıtay kökenli üyelerinin ortalama dokuz yıl Yargıtayda görev yaptıklarını tespit etmiş ve İrfan Fidan'ın yirmi günlük deneyimini bu yönüyle eleştirmiştir. Ayrıca Fidan'ın hükümete yakın olduğu yönünde yapılan haberlerin de AYM'nin tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürür nitelikte olduğunu belirtmiştir. Yine İrfan Fidan'ın üyeliğe seçilme yöntemini Anayasa'ya karşı hile örneği olarak nitelerken Türkiye'de maalesef Anayasa'yı dolanma kültürünün uzun yıllardır var olduğunu ve fakat geçmiş dönemlerde bu denli aleni biçimde yapıldığına şahit olmadığını vurgulamıştır, Gözler, **loc.**

görev süresi göz önünde bulundurulduğunda Yargıtay Genel Kurulunda yüz yedi oy alabilecek kadar tanınan bir isim değildir. Ayrıca Fidan'ın, daha önce İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı görevini sürdürürken pek çok siyasi dosyanın altında imzasının bulunması ve söz konusu dosyaların kamuoyunu ikiye bölen dosyalar olmasının İrfan Fidan'ın ve hatta AYM'nin tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürecek hususlardan olduğu da ileri sürülmüştür⁵¹⁸.

2024 yılının başında Danıştay kontenjanından Yılmaz Akçil, en yüksek oyu alarak aday olarak gösterilmiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından 30.01.2024 tarihinde AYM üyeliğine atanmıştır⁵¹⁹. Danıştay üyelerinin dörtte biri cumhurbaşkanı tarafından seçildiğini hatırlatmakta fayda vardır. Ayrıca Akçil, Danıştay 10. Dairesinde Başkan olarak görev yaparken bu Daire, kamuoyunda İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın imzasıyla feshedilmesi kararını hukuka uygun bulmuştur⁵²⁰.

cit; Burada Muhterem İnce'nin AYM üyeliğine seçilmesi sürecine değinilmesinde fayda vardır. Zira İnce'nin AYM üyeliğine seçilmesi yöntemi, İrfan Fidan ve Alparslan Altan örnekleri ile benzerlik göstermektedir. Aradaki tek fark, Muhterem İnce'nin cumhurbaşkanı tarafından değil, TBMM tarafından AYM üyeliğine seçilmesidir. Daha önce İçişleri Bakanlığı Bakan Yardımcılığı görevini ifa eden Muhterem İnce, ilk olarak 29.06.2022 tarihli TBMM Genel Kurulunda Sayıştay üyeliğine seçilmiş (30.06.2022 tarih 31882 sayılı Resmî Gazete) ve daha sonra TBMM Genel Kurulunun 05.10.2022 tarihli üçüncü birleşiminde AYM üyeliğine seçilmiştir (08.10.2022 tarih 31977 sayılı Resmî Gazete). Sayıştay tarafından gösterilen diğer adaylar ise Sayıştay Birinci Daire Başkanı Ali Osman Güçlü ve İkinci Daire Başkanı Nükrettin Parlak olmuştur. Muhterem İnce'nin seçilmesine ilişkin tepkiler de tıpkı İrfan Fidan örneğinde olduğu gibi Sayıştayda henüz hiçbir dosya incelememişken Sayıştay kontenjanından AYM üyeliğine atanmasına ilişkin olmuştur, bkz. Cumhuriyet Gazetesi, "TBMM Genel Kurulunda, Anayasa Mahkemesi üyeliğine eski İçişleri Bakan Yardımcısı Muhterem İnce seçildi", 05.10.2022, (<https://bit.ly/3NJbgja>), erişim tarihi: 02.01.2024.

⁵¹⁸ **Ibid.**

⁵¹⁹ 31.01.2024 tarih 32446 sayılı Resmî Gazete.

⁵²⁰ Söz konusu fesih kararı ve Danıştay 10. Dairesinin kararları öğretilde eleştirilmiş olup bazı eleştiriler için bkz. Kemal Gözler, "Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeleri Feshetme Yetkisi Var mı? (İstanbul Sözleşmesinin Feshi Hakkında 3718 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı Üzerine Eleştiriler), 21.03.2021, (<https://www.anayasa.gen.tr/ua-sozlesme-fesih.htm>), erişim tarihi: 10.04.2024; Kemal Gözler, "İstanbul Sözleşmesinin Feshine İlişkin Danıştay Kararı Hakkında Eleştiriler (Danıştay Onuncu Dairesinin 28 Haziran 2021 tarih ve 2021/1747 Sayılı Kararı)", 28.06.2021, (<https://www.anayasa.gen.tr/danistay-istanbul-sozlesmesi.htm>), erişim tarihi: 10.04.2024; İbrahim Ö. Kaboğlu, "Cumhurbaşkanı'nın İstanbul Sözleşmesi'ni feshetme yetkisi yok, karar yok hükmünde", 20.03.2021, (<https://bit.ly/3UiZ1wf>), erişim tarihi: 10.04.2024; Volkan Aslan, "İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Feshedilmesi Hakkında Kararın 1982 Anayasası Bakımından Değerlendirilmesi", 29.03.2021, (<https://bit.ly/3JhUPHF>), erişim tarihi: 10.04.2024; Ali D. Ulusoy, "İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmede hukuksal gerçekler", 24.03.2021, (<https://bit.ly/3W0jSXA>), erişim tarihi: 10.04.2024).

2.2.4. Cumhurbaşkanlarının Tercihleri

Yukarıda 1982 Anayasası döneminde Cumhurbaşkanlığı yapmış altı cumhurbaşkanının görev süreleri içerisinde atadıkları AYM üyelerinin bir kısmına yer verilmiştir. Cumhurbaşkanlarının tercihleri, Türkiye’de uygulanan hükümet sistemleri, Cumhurbaşkanlığı makamının 1982 Anayasası’nın ilk halindeki tarafsız niteliği ve 2017 Anayasa değişikliği sonrası tarafsız olmayan, partili niteliğiyle birlikte değerlendirilecektir.

Aşağıda, daha rahat görülebilmesi açısından cumhurbaşkanlarının görev süreleri ve bu süreler içerisinde seçtikleri anayasa yargıcı sayısı ile atama yapılan koltuk sayısı tablo halinde verilmiştir. Atama yapılan koltuk sayısına yer verilmesinin sebebi, cumhurbaşkanlarının seçtikleri üyelerin Mahkemeye hakimiyetlerinin atadıkları üye sayısına göre değil, bu üyelerin toplamda kaç koltuğa sahip olduklarına göre belirlenebilir olmasıdır⁵²¹:

Tablo 2. 7. Cumhurbaşkanlarının Görev Süreleri ve Seçtikleri Üye Sayısı

CUMHURBAŞKANI	GÖREV SÜRESİ	SEÇTİĞİ ÜYE SAYISI	ATAMA YAPILAN KOLTUK SAYISI ⁵²²
Kenan Evren	7 yıl	12	5 asıl 4 yedek
Turgut Özal	4 yıl	8	5 asıl 1 yedek
Süleyman Demirel	7 yıl	10	6 asıl 3 yedek
Ahmet Necdet Sezer	7 yıl	16	8 asıl 4 yedek
Abdullah Gül	7 yıl	9	2 asıl 3 yedek 5 üye ⁵²³
Recep Tayyip Erdoğan	10 yıl ⁵²⁴	9	9 üye

⁵²¹ Ülgen, **op. cit.**, dk. 10:22-10:45.

⁵²² Ülgen’in sunum metninden faydalanılarak hazırlanmıştır bkz. Id., dk. 10:45-13:11.

⁵²³ 2010 Anayasa değişikliği ile asıl ve yedek üyelik ayrımı kaldırılmıştır.

⁵²⁴ 2007 Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının görev süresi beş yıla düşürülmüş ve aynı cumhurbaşkanının iki defa seçilebileceği şeklinde düzenleme yapılmıştır. Erdoğan 20203’te üçüncü kez cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere Türkiye’de Özal haricindeki cumhurbaşkanları, cumhurbaşkanlığı görev süresi boyunca oldukça fazla sayıda anayasa yargıcı seçme şansını elde etmişlerdir. Ancak yinelemek gerekir ki Mahkeme üzerindeki hakimiyet atanan üye sayısına göre değil, kaç koltuk için atama yapılabildiğine göre değerlendirilebilir. Cumhurbaşkanlarının Mahkemeye hakimiyetleri bu bakış açısına göre değerlendirildiğinde Özal’ın Mahkemeye hâkim olabilecek sayıda koltuğa atama yapamadığı; Demirel⁵²⁵, Sezer, Gül ve Erdoğan’ın ise çoğunluğa ulaşabildiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in yedi yıllık olağan görev süresi boyunca diğer cumhurbaşkanlarına kıyasla oldukça fazla sayıda anayasa yargıcı ataması dikkat çekicidir. Esasen Sezer’in sayı olarak bu kadar fazla atama yapabilmesinin sebebi, Kenan Evren tarafından AYM üyesi olarak atanmış isimlerin görev sürelerinin ancak dolmuş olmasıdır⁵²⁶. Son olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2024 yılında yapmış olduğu iki atamayla birlikte on beş koltuğun dokuzuna üye atamış durumdadır⁵²⁷.

AYM’ye hukukçu üye atama zorunluluğu bulunmaması sebebiyle tüm cumhurbaşkanları bu serbestliği istedikleri gibi kullanmış ve bu çerçevede atamalar yapmışlardır. Aynı serbestlikten toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden de yararlanmışlardır. Zira incelenen ülkelerin çoğunluğunda olduğu gibi Türkiye’de de AYM’nin yapısına ilişkin toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesini özel olarak gerekli kılan anayasal bir düzenleme mevcut değildir. Cumhurbaşkanlarının tercihleri bu yönüyle incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten tercihlerde bulunduklarını söylemek güçtür. Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Ahmet Necdet Sezer kadın üye atamayı tercih ederken Kenan Evren, Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan kadın üye ataması yapmamıştır. Burada kaynak kurumların etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Kadın üye atamalarına bakıldığında büyük oranda kaynak kurumların önermelerine bağlı olarak bu atamaların yapıldığı; bireysel tercih olarak

⁵²⁵ Ülgen, **op. cit.**, dk. 11:04-11:43 ve ayrıca Ülgen, Demirel’in atadığı üyeler çoğunluğu sağlasa da bu çoğunluğun Demirel’in görev süresinin sonuna doğru sağlanmış olması ve Demirel’in herhangi bir iptal başvurusunda bulunmamış olması sebebiyle üyelerin sadakatlerinin doğrudan ölçülmesinin mümkün olmadığını ifade eder.

⁵²⁶ Ülgen, **op. cit.**, dk. 11:46-12:18.

⁵²⁷ Anayasa Mahkemesi üyesi ve eski Başkanı Zühtü Arslan’ın görev süresi 19.04.2024’te sona ermiş olup 19.04.2024 tarih 32523 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan kararla YÖK tarafından gösterilen üç aday arasından İbn Haldun Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ömer Çınar AYM üyesi olarak atanmıştır.

Demirel haricinde hiçbir cumhurbaşkanının doğrudan atama yaptıkları kontenjanlar için kadın üye tercih etmediklerinin altı çizilmelidir.

1982 Anayasası'nın ilk halinden 2010 Anayasa değişikliğine kadar AYM üyeleri emeklilik yaşları gelene kadar görev yapmaktaydı. Üyelerin yaşları ve görevde kaldıkları süreler de esasen cumhurbaşkanlarının Mahkeme üzerindeki hakimiyetlerini etkileyen bir diğer unsurdur. Örneğin Kenan Evren tarafından 1980'li yıllarda atanan üyelerin görev süreleri ancak 2000'li yılların başında Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi içerisinde sona ermiş ve Sezer buna istinaden yüksek sayıda üye atamıştır. Diğer yandan Sezer de yaşları olabildiğince genç üyeler atamış ve kendisinin görev süresi sona erdikten sonra dahi Sezer'in atadığı üyeler uzun süre görev yapmaya devam etmişlerdir⁵²⁸.

2010 Anayasa değişikliği ile çalışma kapsamında incelenen ülkelerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi Türkiye'de de AYM üyelerinin görev sürelerinin belirli bir süre ile sınırlandırılmıştır. Bu değişiklik, Mahkemenin tarafsızlığı ve bağımsızlığı ile birlikte farklı bakış açılarına sahip üyelerden oluşmasına ve ayrıca Mahkemenin güncel kalabilmesine olumlu katkı sağlayacak niteliktedir. Ancak burada belirtilmelidir ki Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın üç defa üst üste cumhurbaşkanı olarak seçilmesi şeklindeki ayrık durum, Erdoğan tarafından atanan üyelerin görev süreleri boyunca kendisi ile aynı dönemde çalışmaları farklı bir araştırmanın konusudur. Ne var ki cumhurbaşkanı ile AYM üyelerinin tam olarak aynı dönemlerde görev yapmaları, görünüşte üyelerin tarafsızlıklarıyla ve bağımsızlıklarıyla ilgili tereddüde yol açabilir.

⁵²⁸ “Cumhurbaşkanı, Anayasa Mahkemesi'ne görev süreleri 2020'ye ulaşan üyeler atadı. Son 2 gündeki atamalarla mahkemenin 7 asıl, 4 yedek üyesini Sezer atamış oldu... Son 2 gündeki atamalarla yüksek mahkemenin 11 asıl üyesinden 7'si, 4 yedek üyenin de tamamı Sezer tarafından göreve getirilmiş oldu. Sezer'in atadığı genç üyeler, 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra Köşk'e çıkacak ismin görev yapacağı 2007-2014 döneminde, hatta bir sonraki Cumhurbaşkanlığı döneminde de yüksek mahkemede 'Anayasa'ya uygunluk denetimi' yapacaklar. Sezer, Köşk'e çıkmadan önce başkanlığını yaptığı Anayasa Mahkemesi'ne atadığı yeni üyelerin yaş durumları dikkate alındığında, mahkemenin 2020'ye uzanan yol haritasına damgasını vurdu.”, Türker Karapınar, “Sezer ayarı”, **Milliyet Gazetesi**, 21.07.2005, s. 17; Burada ayrıca belirtmek gerekir ki Sezer, Zehra Ayla Perktas'ı atarken önceki dönemlerde atadığı gibi uzun süre üyelik görevinde bulunması hususunu göz önünde bulundurmamıştır. Zira Perktas'ı atadığı dönemde aday olan diğer isimlerden Ayfer Özdemir dokuz, Suna Türkoğlu on dört yıl görevde kalabilecekken Sezer, yedi yıl görev yapabilecek Perktas'ı seçerek önceki dönemdeki tercihlerinden ayrılmıştır, bkz. *Milliyet*, “Perktas 7 yıl görevde”.

Tüm bu açıklamaların yanında esasen yürütme organının yargı organı üzerinde hakimiyet kurmaya yönelik tercihlerini cumhurbaşkanları özelinde ayrıca değerlendirmek gerekir. Öncelikle Kenan Evren'in yaptığı atamalara ilişkin dönemin gazetelerinde ve diğer kaynaklarda bilgiye ulaşamadığı ve Evren'in tercihleriyle ilgili genel bir çıkarım yapılmasının mümkün olmayacağı gibi doğru da olmayacağı daha önce ifade edilmiştir⁵²⁹. Bu nedenle Kenan Evren dışındaki cumhurbaşkanlarının tercihlerine odaklanmak daha doğru olacaktır.

Turgut Özal, atama işlemi gerçekleştirirken kaynak kurumların önerdikleri isimler arasından en yüksek oyu alan kişileri atamaktansa Anayasa'nın kendisine sağladığı yetkiyi kullanarak önerilen kişiler arasından en az oyu almış olsa dahi dilediği isimleri üye olarak seçmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer ve Gül de benzer şekilde atamalar yapmıştır.

Süleyman Demirel'in tercih ettiği üyelerle ilgili olarak dikkat çeken konu, “kontenjan kaydırma” yöntemidir. Demirel, AYM'yi istediği şekilde dizayn edebilmek için bu yöntemi kullanarak atamalarını gerçekleştirmiştir. Demirel dışında Sezer ve Gül de kontenjan kaydırma yöntemiyle atama yapmışlardır. Bu durum yürütmenin yargı organına hâkim olma uğraşını açıkça gözler önüne sermektedir.

Abdullah Gül'ün tercihlerine bakıldığında, istediği kişiyi AYM üyeliğine atayabilmek için söz konusu kişiyi, atamanın yapılacağı kontenjana uygun bir göreve getirerek bir nevi kontenjan kaydırma yöntemi uyguladığı görülmüştür. Bizce bu durum, AYM üyelerinin seçtikleri kurumlarda asgari bir süre çalışmış olmaları şartının gerekliliğini ortaya koymuştur. Gül de kendisinden önceki cumhurbaşkanları gibi keyfi atamalar yapmayı tercih etmiştir. Kaynak bir kurumun kendisine önerdiği isimlerden ikisi aynı oyu almışken Gül, söz konusu kurumda daha uzun süre görev yapan aday yerine daha az süre görev yapan diğer adayı tercih etmiştir. Anayasal olarak Gül'ün daha az süre görev yapan bir ismi üye olarak atamasının önünde bir engel yoktur. Ancak yine de bu durum, Gül'ün objektiflikten yoksun ve keyfi bir atama yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

⁵²⁹ Ahmet Necdet Sezer, Mustafa Gönül ve Vural Fuat Savaş atamaları hariçtir.

Üçüncü kez Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan seçildiği ilk günden bugüne kadar toplam dokuz koltuk için dokuz AYM üyesi atamıştır. Erdoğan, parlamenter sistem, yarı-başkanlık sistemi ve başkanlık benzeri sistemin uygulandığı her üç dönemde görev yapmış ve AYM'ye üye ataması gerçekleştirmiştir. Erdoğan'ın her üç dönemdeki tercihlerine bakıldığında gerçekten de uygulanan hükümet sisteminden ve Cumhurbaşkanlığı makamının tarafsız sıfatından bağımsız atamalar yaptığı görülmektedir.

2017 Anayasa değişikliği sonrası partili ilk Cumhurbaşkanı olan Erdoğan, genel başkanlığını yaptığı AKP'den, çok kısa süre önce, milletvekilliği yapmış olan bir ismi AYM üyeliğine atamıştır. Sezer de daha önce siyasi parti üyeliği yapmış isimleri AYM üyeliğine atamıştır. Diğer cumhurbaşkanlarından farklı olarak Erdoğan, aday gösteren kaynak kurumlarda daha az oyu alan adayı seçmemiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, bu kaynak kurumların oluşumunda yürütme organı olan cumhurbaşkanının etkisidir. Zira cumhurbaşkanı, YÖK, HSK ve Danıştay üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu çerçevede Erdoğan'ın AYM'ye üye olarak seçmek istediği isim önce atamanın yapılacağı kontenjanın kaynak kurumuna üye seçilmiş, seçildiği görevde çok kısa bir süre bulunan bu isim önerilen adaylar arasına girmiş ve nihayetinde Cumhurbaşkanı tarafından AYM üyesi olarak seçilmiştir.

Netice itibariyle cumhurbaşkanlarının tercihleri incelendiğinde Cumhurbaşkanlığı makamının Anayasa ile tarafsız olarak düzenlenmesinin veya cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisinin kesilip kesilmemesinin yaptıkları tercihler üzerinde pek etki etmediği görülmüştür. Bu çerçevede cumhurbaşkanlarının, Cumhurbaşkanlığı makamı olarak tarafsız sıfatını haiz olsun ya da olmasın, objektiflikten yoksun ve keyfi atamalar yaptıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Burada yapılan tercihler sonucu öne çıkan ve tesis edilmesi gereken husus, uygulanan hükümet sistemine göre bir üye belirleme sisteminin benimsenmesi ve böylece yürütme organı ile yasama organı arasında dengenin sağlanmasıdır. Zira yasama ve yürütme organı karşısında yargı organının bağımsızlığı esastır. Bu doğrultuda 1982 Anayasası döneminde anayasa yargıçlarını atama yetkisinin cumhurbaşkanına verilmesinin en önemli gerekçelerinden biri, bu makamın tarafsız sıfatını haiz oluşudur. Oysa yukarıda görüldüğü üzere bu sıfat, cumhurbaşkanlarının tercihlerini

etkilemediği gibi aksine yürütme organının yargı organına nasıl hâkim olabileceğine dair yöntemler geliştirmesine evrilmiştir.

Çalışma kapsamındaki ülkelerin incelenmesine paralel olacak biçimde Türkiye’de de parlamenter sistemin, yarı-başkanlık sisteminin ve başkanlık benzeri hükümet sisteminin uygulandığı dönemlerde cumhurbaşkanlarının tercihleri incelenmiştir. Öncelikle incelenen ülkelerin uygulanan hükümet sistemlerinden bağımsız olarak altı ülke haricinde anayasa yargıçlarının belirlenmesinde karma sistemin benimsendiği görülmüştür. Karma sistem benimsenirken yasama organının seçim yapması hususunda uzlaşma ortamını sağlamaya yönelik olarak genelde üçte iki, beşte üç gibi nitelikli çoğunluklar benimsenmiştir. Türkiye’de ise 2010 Anayasa değişikliğinin ardından dahi uygulanan sistemin karma sistem olduğu söylenemez⁵³⁰. Zira cumhurbaşkanının kaynak kurumlar üzerindeki etkisi ve kaynak kurumların belirlediği adaylar arasından seçim yapabilmesi, uygulanan sistemin karma sistem olarak nitelendirilmesinin önünde bir engeldir. Kaynak kurumların yapmış olduğu seçimler belirleyici değil, yönlendiricidir ve nihai karar, cumhurbaşkanına aittir. Ayrıca Türkiye’de yasama organının kontenjanına ilişkin seçim yapılırken uzlaşma ortamını sağlamayı zorunlu kılacak bir sistem benimsenmemiştir. Yasama organının seçimi için başlangıçta üçte ikilik çoğunluk aransa da üçüncü tur oylamada en fazla oyu alan adayın seçilmesi usulü tercih edilmiştir.

1982 Anayasası’nın ilk halinin aksine, incelenen ülkelerin hiçbirinde tüm üyelerin belirlenmesi tek bir organa bırakılmamıştır. 1982 Anayasası’nın ilk haline göre uygulamada yaşanan sıkıntılar ve cumhurbaşkanının tarafsız sıfatı sebebiyle tüm üyelerin atamaları cumhurbaşkanına bırakılsa da cumhurbaşkanları her zaman tarafsız sıfatlarına uygun biçimde tercihte bulunmamış ve hatta açıkça Mahkeme üzerinde hakimiyet kurmaya yönelik adımlar atılmıştır. Öyle ki anayasa yargıçlarının seçiminde benimsenen sistem ve Mahkeme üzerinde kurulmaya çalışılan hakimiyet, çeşitli problemler yaratmaktadır.

Bahsedilen problemlerden biri Türkiye’de cumhurbaşkanını yargılama yetkisidir. Türkiye’de 1982 Anayasası’nın ilk halinden bugüne cumhurbaşkanını yargılama yetkisi AYM’ye aittir. Ne var ki anayasa yargıçlarının belirlenmesinde

⁵³⁰ bkz. supra dipnot 362.

benimsenen sistemle cumhurbaşkanı, çoğunluğunu kendisinin seçtiği üyeler tarafından yargılanabilecektir. Böylesi bir yargılamanın Mahkemenin tarafsızlığının ve bağımsızlığının üzerine gölge düşürecek nitelikte olduğu kabul edilmelidir. Cumhurbaşkanını yargılama yetkisine ilişkin incelenen diğer ülkelere bakıldığında ise yedi ülke haricinde bu yetkinin yasama organlarına verildiği ve başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerden sadece Güney Kore’de cumhurbaşkanını yargılama yetkisinin Anayasa Mahkemesine verildiği tespit edilmiştir. Güney Kore Anayasa Mahkemesinin oluşumunun Türkiye ile benzer olduğu söylenebilir. Zira Güney Kore’de de başkan doğrudan üç üye atarken kalan üyeler farklı kurumlar tarafından aday gösterilse de son tercihi başkan yapar. Bu örnek dışında Türkiye’deki sistem ile ayniyet yahut benzerlik gösteren başkaca bir ülke tespit edilememiştir.

Diğer yandan cumhurbaşkanı tarafından yapılacak iptal başvurularının değerlendirilmeleri ve Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliğinin ardından yasa hükmünde kararnamelerin yerine geçen cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin anayasaya uygunluk denetimleri de AYM tarafından yapılmaktadır. Cumhurbaşkanı Sezer’in AYM Başkanı olduğu dönemde yaptığı konuşmadan⁵³¹ hareketle gerçekten de cumhurbaşkanını yargılayacak, cumhurbaşkanının çıkardığı kararnameleri denetleyecek ve Cumhurbaşkanı tarafından yapılan iptal başvurularını değerlendirecek olan AYM üyelerinin cumhurbaşkanı tarafından atanmaları yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı ile ilgili tereddüde yol açar. Kaldı ki Sezer, AYM Başkanı iken bu yönde bir konuşma yapmış olmasına rağmen cumhurbaşkanı olmasının ardından anayasa yargıçlarını keyfi şekilde atamaktan geri durmamıştır. Sonuç itibarıyla Cumhurbaşkanlığı makamına gelen isimlerin objektiflikten yoksun ve keyfi şekilde atama yapma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde cumhurbaşkanının üyelerin tümünü veya çoğunluğun belirleyebildiği görülmüştür. Ancak bu ülkelerde cumhurbaşkanının yalnızca konumu itibarıyla sembolik olarak atama kararlarını imzaladığının ve ayrıca genel itibarıyla cumhurbaşkanına farklı kaynak kurumların aday göstermesi üzerine atama yaptığının göz önünde bulundurulması gerekir. Ülkemizde ise 1982 Anayasası’nın ilk halinde doğrudan ve dolaylı olarak üyelerin tümünün cumhurbaşkanı tarafından atanması öngörülmüştür.

⁵³¹ bkz. supra dipnot 405.

Türkiye’de yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı 2014-2018 yılları arasında AYM üyelerinin büyük çoğunluğu yine cumhurbaşkanı tarafından atanmaya devam etmiş, yalnızca üç üye TBMM tarafından seçilmiştir. Ne var ki çalışmada incelenen ve yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerin hiçbirinde üyelerin tümünün veya çoğunluğunun yürütme organı tarafından belirlenmesine izin verilmemiştir.

2017 Anayasa değişikliğine göre Türkiye’de başkanlık benzeri bir hükümet sistemine geçilmiştir. Klasik başkanlık sisteminde devlet başkanının atama yapma yetkisinin yasama organı tarafından sınırlandırılması bu sisteme özgü bir özellik olarak kabul edildiğinde Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliğiyle bu yönde bir düzenleme yapılmadığı belirtilmelidir. Türkiye’de cumhurbaşkanının tarafsız olmadığı ve partili konumuna rağmen AYM üyelerinin büyük çoğunluğu halen cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Burada TBMM’nin rolü ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Kaldı ki günümüzde TBMM’nin çoğunluğu cumhurbaşkanının partisinin hakimiyeti altındadır. Görüldüğü üzere ülkemizde hangi hükümet sistemi uygulanırsa uygulansın AYM üyelerinin belirlenmesine ilişkin benimsenen sistemler, karşılaştırmalı hukuktaki uygulamalara paralel olmamıştır.

Burada kısaca parlamentodaki çoğunluk partisi olan AKP’nin 2010 Anayasa Uzlaşma Komisyonu döneminde hazırladığı metne de değinmek gerekir. Zira 2017 Anayasa değişikliği metni AKP’nin elinden çıkmıştır. Komisyon döneminde AKP, başkanlık sistemine geçilmesini ve bu çerçevede AYM’nin on yedi üyeden oluşturulmasını, üyelerinin dokuzunun TBMM tarafından sekizinin ise başkan tarafından atanmasını öngörmüştür. Ayrıca TBMM’nin yapacağı seçime ilişkin ikinci oylamada TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğunun aranacağı yer almıştır. 2017 Anayasa değişikliğinin başrolünde yer alan AKP’nin esasen Komisyon döneminde başkanlık sistemi için yasama ve yürütme organları arasında denge gözetilmesi gerektiğinin farkında olduğu vurgulanmalıdır. Aynı partinin 2017 Anayasa değişikliğinde, Komisyon dönemindeki önerileri doğrultusunda düzenleme yapmamasının yürütme organının yargı organı üzerinde hakimiyet kurabilmesi açısından bilinçli bir tercih olduğu söylenebilir. Ne var ki bilinçli bir tercih olmasa dahi demokratik bir hukuk devletinde bu düşüncelerin ortaya çıkmasına sebebiyet verilmemesi gerektiği bir gerçektir. Ezcümle 2017 Anayasa değişikliğinin ardından

yürütme organı karşısında yargı organının durumu ve konumu daha fazla tartışma yaratacak seviyeye gelmiştir.

Türkiye’de AYM’ye atanmak üzere cumhurbaşkanına aday gösteren kurumlar üzerinde de cumhurbaşkanının hakimiyeti söz konusudur. Günümüzde partili cumhurbaşkanının partisi aynı zamanda TBMM’nin çoğunluğunu oluşturan partidir. TBMM AYM’ye üye seçerken ilk iki turda seçim yapılamaması halinde üçüncü turda en fazla oyu alan aday üye olarak seçilir. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de on beş anayasa yargıcının hepsinin cumhurbaşkanı tarafından belirlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum, cumhurbaşkanına daha az sayıda kontenjan tanınması ve doğrudan atama yapma yetkisinin kaldırılması gerekliliğini ortaya koyar. Zira partili bir cumhurbaşkanının doğrudan atama yapma yetkisi tek başına Mahkemenin tarafsızlığı ve bağımsızlığı üzerine gölge düşürecek niteliktedir. Diğer yandan cumhurbaşkanının partili olmasının TBMM’nin tercihleri üzerinde etkiye sahip olması sebebiyle TBMM’nin yapacağı seçimlerde üçte iki yahut beşte üç gibi nitelikli bir çoğunluğun aranması zaruridir. Aksi halde cumhurbaşkanının kontenjanının azaltılmasının bir anlamı olmaz.

Uygulanacak hükümet sistemi ne olursa olsun anayasa yargıcı belirleme yetkisine sahip olacak kurumların birbirleri üzerinde ve kendi içlerinde yalnızca uzlaşmayı zorunlu kılacak etkiye sahip olmaları gerekir. AYM gibi bir kurumun tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürebilecek uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bu çerçevede Türkiye’de şu an uygulanan sistemin korunması halinde dahi en azından cumhurbaşkanının atama yapacağı üye sayısının düşürülmesi, kaynak kurumlar üzerinde cumhurbaşkanının etkisinin azaltılması ve kaynak kurumların seçtikleri adaylar arasından en fazla oyu alan adayın üye olarak atanmasının zorunlu kılınması üyelerin belirlenmesine ilişkin düşünülebilecek ihtimallerden biridir. Diğer yandan başkanlık benzeri hükümet sisteminin uygulanmasına devam edilmesi halinde cumhurbaşkanının tercihlerinin TBMM’nin üçte iki yahut beşte üç çoğunluğunun onayına tabi tutulması yahut parlamenter sistemin uygulanması halinde İtalya’daki gibi karma sistem ile yasama, yürütme ve yargı organları arasında bağımsız ve dengeli bir sistemin benimsenmesi düşünülebilir.

Son olarak Türkiye’de anayasa yargıcı adaylarında aranan kriterlerin revize edilmesi gerektiği söylenmelidir. Örneğin adayların hepsinin hukukçu olmalarının aranması, karşılaştırmalı hukuktaki çoğunluk eğilimine daha uygun olacaktır. Kaldı ki Türkiye’de 6216 sayılı Yasa’nın 43. ve 63. maddeleri uyarınca AYM’nin teknik bilgiyi gerektiren durumlarda bu bilgiye sahip olan kişileri dinleyebileceği ve devlet kurum ve kuruluşlarının araç, gereç ve personellerinden yararlanabileceği hususları gözetildiğinde, Mahkemede hukukçu olmayan ve fakat teknik bilgiye sahip olan üye bulunmasının zorunlu bir ihtiyaç değildir. Diğer yandan adaylar için aday olmadan önceki son on beş yıl içerisinde siyasi parti üyeliği yapmamış olmaları, kaynak kurumlarda halihazırda çalışıyor olmaları ve bu kurumlarda asgari bir süre çalışmış olmaları ile toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik kadın kotası uygulanması zorunlu kılınabilir.

SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı günümüzde AYM'nin tarafsızlığını ve bağımsızlığını gözetir biçimde üyelerinin belirlenmesini sağlamaktır. Bu kapsamda AYM üyelerinin belirlenmesinde ağırlıklı olarak yürütme organının tercihte bulunduğu sistemin, tarafsız ve bağımsız olması gereken Mahkeme üzerindeki etkisi, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerle birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca bu değerlendirme, yürütme organının yargı organı üzerindeki etkisine odaklandığı için hükümet sistemleri ile anayasa yargıçlarının belirlenmesinde tercih edilen sistemler arasındaki bağlantı da ortaya konmaya çalışılmıştır.

Karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde incelenen ülkeler, bu ülkelerde uygulanan hükümet sistemlerine göre bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bu ayrıma göre sınıflandırılan ülkelerde anayasa yargıçlarının belirlenmesinde uygulanan sistemler benzerlikler gösterse de tek tip bir uygulama benimsenmemiştir. Parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde ağırlıklı olarak karma sistemin benimsendiği ve devleti oluşturan kuvvetler arasında dengeli bir dağılımın bulunduğu; yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde yürütme organına, anayasa yargıçlarının çoğunluğu oluşturmayacak bir kısmını belirleme yetkisinin verildiği ve başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde ise yürütme organının, başta yasama organı olmak üzere farklı bir kurum tarafından sınırlandırıldığı görülmüştür. Bu çerçevede yürütme organının yetkileri arttıkça ve siyaset içerisindeki konumu güçlendikçe bu organın anayasa yargıçlarını belirleme yetkisinin azaltıldığı, sınırlandırıldığı ve diğer organlarla dengelendiği görülmüştür.

Parlamenter sistemlerdeki cumhurbaşkanının doğrudan üye belirleme yetkisinin yahut atamaların yapılması için sembolik olarak imza yetkisinin bu makama ait olmasının sebepleri; cumhurbaşkanının tarafsız ve sembolik konumu, yetkilerinin azlığı ve halk tarafından seçilmemesidir. Yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı

lkelerde, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve yetkilerinin artmasıyla birlikte anayasa yargıçlarının tamamının yahut çoğunluğunun belirlenmesi yetkisi, tek başına cumhurbaşkanına bırakılmamaktadır. Başkanlık sistemlerinde de esasen başkanın siyasetin içinde yer alması, yetkileri ve halk tarafından seçilmesi sebepleriyle başkan, anayasa yargıçlarının tamamını veya ounluunu belirlese de bu belirleme farklı bir kurumun onayına tabi tutulurken ancak anayasa yargıçlarının tamamını oluşturmayan bir kısmının doğrudan başkan tarafından belirlenebilmesi mümkün kılınmıştır. Ancak Türkiye’de ise her  hükümet sistemi uygulamasında da anayasa yargıçlarının belirlenmesinde yürütme organı belirleyici konumdadır.

Türkiye’de 1982 Anayasası döneminden itibaren 2014 yılına kadar parlamenter sistem, 2014-2018 yılları arasında yarı-başkanlık sistemi uygulanmış; 2018’den sonra başkanlık benzeri hükümet sistemi uygulamasına geçilmiştir. 2010 Anayasa değişikliğine kadar AYM’nin tüm üyelerinin cumhurbaşkanı tarafından atandığı bir sistem uygulanırken 2010 Anayasa değişikliğinin ardından üyelerden üçünün TBMM tarafından seildiğı bir sistem uygulamasına geçilmiştir. Görüldüğü üzere 1982’den 2014 yılına kadar uygulanan parlamenter sistem döneminde, çalışmada incelenen diğerklkelerde olduğı gibi karma bir sistem benimsenmemiş ve hatta hiç benzeri bulunmayan bir uygulama yapılmıştır. Yalnızca 2010 yılında TBMM’ye  üyeyi belirleme yetkisi verilmesiyle yetersiz bir karma sistem çalışması yapılmıştır. 2014-2018 yılları arasında yarı-başkanlık sistemi uygulanırken, yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı diğerklkelerle benzerlik taşımayan önceki sistemin uygulanmasına devam edilmiştir. Nihayet 2017 Anayasa değişikliğiyle birlikte 2018 yılında başkanlık benzeri hükümet sisteminin uygulanmasına geçilmiştir. 2017 Anayasa değişikliğiyle cumhurbaşkanının tarafsız sıfatı kaldırılmış, cumhurbaşkanının partili olabildiğı, halk tarafından seildiğı, aktif olarak siyasetin içinde yer aldığı bir uygulama benimsenmiştir. Söz konusu sistemin bir nevi başkanlık sistemi olduğı kabul edildiğinde anayasa yargıçlarının, başkanlık sistemlerindeki uygulamalara benzerlik dahi göstermeyen bir şekilde belirlenmeye devam ettiğı görülmüştür.

Tüm bunların yanında Türkiye’de uygulanan anayasa yargıcı belirleme sisteminin yürütme ve yargı organı arasında nasıl bir denge yarattığını daha yakından görebilmek adına 1982 Anayasası döneminden itibaren cumhurbaşkanlarının

yaptıkları atamalar incelenmiş ve bu atamalarda keyfiliğin ön planda olduğu tespit edilmiştir. AYM üyelerinin atanmalarına ilişkin yeterli objektif kriterlerin bulunmadığı durumda cumhurbaşkanlarının keyfi şekilde atamalar yapmaları beklenen ve şaşırtıcı olmayan bir durumdur. Bu durum aynı zamanda Mahkemenin iradesinin, Mahkemeyi oluşturan yargıçların kararlarıyla somutlaştığı gerçeğiyle birlikte düşünülmelidir. Netice itibarıyla AYM'nin üyelerinin belirlenmesinde, cumhurbaşkanının yani yürütme organının iradesinin sınırlandırılması gerekliliğini ortaya konmuştur. Bu gereklilik ortaya konarken cumhurbaşkanının, AYM üyelerini belirlerken kaynak olan kurumlar üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca 2010 Anayasa değişikliğiyle AYM'ye üç üyeyi belirleme yetkisi TBMM'ye verilse de bu sayı yetersizdir. TBMM'ye az sayıda kontenjan tanınmasının gerekçesi olarak başta yine Cumhurbaşkanlığı makamının tarafsız niteliği gösterilmiştir. Ancak 2017 Anayasa değişikliği sonrası cumhurbaşkanının tarafsız sıfatı kaldırılrsa da fazla sayıdaki üye belirleme yetkisinin varlığı devam ettirilmiştir. Tüm bunların yanında yinelenmelidir ki TBMM'nin anayasa yargıcu belirlemesi konusunda uzlaşma ortamına sevk eden ve bunu zorunlu kılan bir sistem benimsenmemiştir. Oysa uzlaşma ortamının sağlanması üyelerin tarafsızlıkları ve bağımsızlıkları için önemlidir. 2017 Anayasa değişikliğinin ardından TBMM'nin çoğunluğuna sahip olan partinin, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın genel başkan olarak görev yaptığı parti olması, özünde TBMM tarafından seçilen anayasa yargıçları üzerinde de cumhurbaşkanının etkisi olduğu yorumunun yapılmasına neden olacak niteliktedir.

Hatırlatılmalıdır ki anayasa mahkemelerine üye belirleme yetkisinin halk tarafından seçilen siyasi makamlara tanınmasının sebebi, anayasa mahkemelerine demokratik meşruiyet sağlamaktır. Siyasi makamlara verilen bu yetkinin sınırları ise mahkemenin tarafsızlığı ve bağımsızlığı ile doğrudan ilgilidir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında yer verilen taslak metinlerde ve öğretilerde görüşlerde üye belirleme yetkisinin organlar arasında dağıtılması gerektiği ve cumhurbaşkanına üye belirleme yetkisinin tanınmasının, bu makamın tarafsız sıfatından ileri geldiği genellemesi yapılabilir. Sadece bu yönüyle dahi 2017 Anayasa değişikliğinin ardından ortaya çıkan durumun temelsiz bir uygulama olduğu görülmektedir.

2017 Anayasa değişikliğinin ardından öngörülen riskler; AYM'nin cumhurbaşkanını sınırlayamayacağı, iktidar ile uyumlu üyelerin görevlerini tam

anlamıyla yerine getir(e)meyecekleri ve bu durumun mahkemenin bağımsızlığına gölge düşüreceği, cumhurbaşkanına öneride bulunan kurumların oluşumunda da cumhurbaşkanının etkin rolünün bulunduğu, somut durumun Türkiye’de cumhurbaşkanının AYM üzerinde hakimiyet kurabilmesine uygun olduğu, 2017 Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının partili olmasına olanak sağlandığı, partisinin milletvekili adaylarını belirleyebilen cumhurbaşkanının yasama organının çoğunluğuna hakim olabileceği ihtimali şeklinde özetlenebilir.

Karşılaştırmalı hukuktaki örnekler değerlendirildiğinde Türkiye’de anayasa yargıçlarının belirlenmesinde uygulanan sistemin Güney Kore ile benzerlik taşıması dışında başkaca hiçbir örneği yoktur. İncelenen ülkeler, uygulamada ortaya çıkan sorunlar ve eleştiriler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’deki mevcut durumun değiştirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde uygulanan hükümet sistemine uygun biçimde karşılaştırmalı hukuktaki örnekler incelenmeli ve anayasa yargıçlarının belirlenmesinde bu çerçevede bir sistem benimsenmelidir. Mahkemenin meşruiyetinin yanında tarafsızlığının ve bağımsızlığının göz önünde bulundurulması zaruridir. Hal böyle olunca karma sisteme dönülerek devleti oluşturan yasama, yürütme ve yargı organları arasında dengeli bir dağılım sağlanması, tarafsız ve bağımsız mahkeme amacına uygun bir tercih olacaktır. Bunun sağlanabilmesi için cumhurbaşkanının, kaynak kurumların oluşumu üzerindeki etkisi de azaltılmalıdır. Yine uygulanacak hükümet sisteminden bağımsız olarak TBMM’nin yapacağı seçimlerle ilgili uzlaşma ortamını zorunlu kılacak bir sistem benimsenmelidir. Tüm bunların yanında, uygulamada ortaya çıkan sorunlardan hareketle, anayasa yargıçlarının niteliklerinin de gözden geçirilmesi gereklidir.

Son olarak belirtilmelidir ki bu çalışma kapsamında incelenen ülkelerin tümü için anayasalarının ve ilgili yasalarının hükümleri değerlendirilerek sonuçlar ortaya konmuştur. Ne var ki anayasa ve yasa hükümlerinin uygulamada ortaya çıkardıkları sonuçlar farklı olabilir. Bu nedenle Türkiye haricinde incelenen ülkelerde uygulamada ortaya çıkan sonuçlar ayrı bir çalışma konusudur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKIN, İlhan F., **Kamu Hukuku**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1974.
- AKSOY, Muammer, **Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçimi Konusundaki Tartışma**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1962.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz, **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**, Yetkin Yay., Ankara 1996.
- ANAYURT, Ömer, **Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)**, Güncellenmiş 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., 2023.
- ARSEL, İlhan, **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Ankara: Mars Matbaası, 1965.
- ARSLAN, Zühtü, **Anayasa Teorisi**, Seçkin Yay., Ankara, 2008.
- BARIN, Taylan, **Türkiye'nin Yeni Anayasa Arayışı: 2011-2013 TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu Tecrübesi**, İstanbul: On İki Levha Yay., Kasım 2014, Lexpera: (<https://bit.ly/3RQ5bT4>), (erişim tarihi: 05.01.2024).
- BOYUNSUZ, Şule Özsoy, **Dünyada Başkanlık Sistemleri**, Ankara: İmge Kitabevi, 2017.
- CAPPELLETTI, Mauro, **Judicial Review in the Contemporary World, USA: The Bobbs-Merrill Company Inc.**, 1971.
- EKİNCİ, Bezar Eylem, **Anayasa Hukuku Açısından Yüksek Yargı Kurulları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2019.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü, HEPER, Yunus, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri**, I. Bası, Ankara: Seta Yayınları, Aralık 2011.
- EREN, Abdurrahman, **Anayasa Hukuku Dersleri**, Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., 2023.
- ESEN, Bülent Nuri, **Anayasa Hukuku Genel Esaslar**, Ankara: Resimli Posta Matbaası, 1963.

- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, **Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı**, Yetkin, Ankara, 2010.
- FEYZİOĞLU, Turhan, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No. 19-1, Ankara 1951.
- GÖNENÇ, Levent, **Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı**, Ankara: TEPAV Yay., 2010.
- GÖNENÇ, Levent, **Siyasi İktidarın Denetlenmesi-Dengelenmesi ve Yargı**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yay., 2015.
- GÖZLER, Kemal, **Elveda Anayasa: 16. Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler**, Bursa: Ekin Basım Yay., Mart 2017.
- GÖZLER, Kemal, **Devletin Genel Teorisi Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı**, 11. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Temmuz 2021.
- GÖZLER, Kemal, **Türk Anayasa Hukuku**, 4. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yay., Haziran 2021.
- GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı**, 15. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos 2023.
- GÜRBÜZ, Yaşar, **Anayasa, Görüşler, Taslak**, haz. Yaşar Gürbüz, İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yay., Temmuz 1982.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, **Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2009.
- İBA, Şeref, **Türk Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2018, s. 276.
- KABOĞLU, İbrahim Ö., **Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye**, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- KABOĞLU, İbrahim Ö., **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Güncellenmiş ve Sadeleştirilmiş 17. Baskı, İstanbul: Legal Yay., 2023.
- KANADOĞLU, Osman Korkut, DUYGUN, Mert, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 3. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yay., 2023.
- KAPANİ, Münici, **İcra Organı Karşısında Hakimlerin İstiklali**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No 93, 1956.
- KAPANİ, Münici, **Kamu Hürriyetleri**, Yenilenmiş Altıncı Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 453, 1981.

- LİJPHART, Arend, **Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, Çev. Ergun Özbudun, Ersin Onulduran, Ankara: Yetkin Yay., 1996.
- MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, çev. Berna Günen, IV. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2019.
- ONAR, Erdal, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, Ankara, 2003.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi**, 2007.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Anayasacılık ve Demokrasi**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Mart 2017.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 23. Basım, Ankara: Yetkin Yay., 2023.
- ÖZSOY, Şule, **Başkanlı Parlamenter Sistem**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yay., Aralık 2009.
- ÖZYURT, Barkın, **Karşılaştırmalı Örnekler ve Türk Anayasa Hukuku Doktrininden Görüşler Işığında T.C. Anayasa Mahkemesi'nin Üye Kompozisyonu**, Ankara: Yetkin Yay., 2023.
- SAĞLAM, Fazıl, **Anayasa Hukuku Ders Notları**, Birinci Baskı, Lefkoşa: Yakındoğu Üniversitesi Yay., 2013.
- SARTORİ, Giovanni, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme**, çev. Ergun Özbudun, Ankara: Yetkin Yay., 1997.
- SOYSAL, Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 7. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1987.
- TANÖR, Bülent, **Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri**, İstanbul: TÜSİAD, Ocak 1997, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1797-turkiyede-demokratikleşme-perspektifleri>, (erişim tarihi: 06.01.2024).
- TANÖR, Bülent, YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Güncellenmiştir 20. Bası, İstanbul: Beta Basım Yay., Kasım 2020.
- TANÖR, Bülent, **İki Anayasa: 1961-1982**, Beşinci Baskıdan Tıpkı Basım, İstanbul: On İki Levha Yay., Aralık 2019.
- Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi**, 2. Basım, Ankara: TBB Yay., 2001.
- Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin**, 2. Baskı, Ankara: TBB Yay., Kasım 2007.

T.C. Anayasa Mahkemesi, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)**, 3. Baskı, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, Mart 2021.

TİKVEŞ, Özkan, **Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Anayasa Yargısı**, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1978.

TINÇ, Mehmet Rıfat, **Fransız Anayasa Hukuku Tarihçe & Kurumlar**, Birinci Baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık, Temmuz 2020.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, 4. Bası, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası, 1980.

TUNÇ, Hasan, **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları)**, Ankara: Yetkin Yay., 1997.

TUSSEAU, Guillaume, **Contentieux Constitutionnel Comparé**, Paris: LGDJ, 2021

Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi**, 5. Baskı, Ankara: TBB Yay., Kasım 2001.

ULUŞAHİN, Nur, **Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi**, Ankara: Yetkin Yay., 1999.

VILE, M.J.C., **Constitutionalism and the Separation of Powers**, Second Edition, Indianapolis: Liberty Fund Inc., 1998, (<https://bit.ly/46zIjwx>).

YAVUZ, Bülent, **Kuruluş ve İşleyişi Açısından Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı**, Birinci Baskı, Ankara: Adalet Yay., Nisan 2012.

MAKALELER

AKYILMAZ, Bahtiyar, “Tarihi Gelişim İçinde ve Özellikle Montesquieu’de Kuvvetler Ayrılığı”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Halil Cin’e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya: Selçuk Üniversitesi Basım Evi, 1995, s. 43-60.

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz, “Yeni Bir Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi”, **Anayasa Yargısı**, C. 14, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yay., 1997, s. 225-246.

Anavatan Partisi, “Anayasa Değişikliğine İlişkin Bir Hazırlık Çalışması”, **T.B.M.M. Başkanlığı’na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve TBMM’deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler ile Anayasa Komisyonu Metni**, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Mart 1992, s. 245-252.

Anavatan Partisi, “Anavatan Partisi’nin Anayasa’da Öncelikli Ele Alınmasını Önerdiği Maddeler”, **T.B.M.M. Başkanlığı’na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve TBMM’deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler ile Anayasa Komisyonu Metni**, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Mart 1992, s. 253-262.

- ANAYURT, Ömer, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Anayasa Mahkemelerinin Kompozisyonuna İlişkin Tartışmalar”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIII, S. 1-2, 2009, s. 117-160.
- ASLAN, Volkan, “Türkiye’de Yargı Organı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Türkiye’nin Sistem Arayışı**, S. 08, Ankara Enstitüsü, Aralık 2022, s. 1-46, (<https://ankaraenstitusu.org/turkiyede-yargi-organi/>).
- ASLAN, Volkan, “İstanbul Sözleşmesi’nin Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Feshedilmesi Hakkında Kararın 1982 Anayasası Bakımından Değerlendirilmesi”, 29.03.2021, (<https://bit.ly/3JhUPHF>), (erişim tarihi: 10.04.2024).
- ATAR, Yavuz, “Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılması”, **Anayasa Yargısı**, C. 25, 2008, s. 93-115.
- AZRAK, A. Ülkü, “Türk Anayasa Mahkemesi: Anayasa Düzenindeki Yeri-Tişkilatı-Fonksiyonları”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 28, S. 3-4, 1962, s. 649-700.
- BAKIRCI, Fahri, “Yargı Bağımsızlığının Sağlanmasında Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi Üzerine”, **YÜHFD**, C.XIX, 2022/1, s. 1-70.
- BALTA, Tahsin Bekir, “Türkiye’de Anayasa Yargısı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 18, Mayıs 1961, s. 547-565.
- BAŞLAR, Kemal, “Anayasa Yargısında Yeniden Yapılanma”, **Demokrasi Platformu**, Yıl 1, S. 2, Bahar 2005, s. 87-112, (<https://www.anayasa.gen.tr/baslar-yenidenyapilanma.htm>), (erişim tarihi: 05.01.2024).
- CAPPELLETTI, Mauro, John Clarke Adams, “Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptations”, **Harvard Law Review**, vol. 79, no. 6, 1966, s. 1207–1224, (<https://www.jstor.org/stable/1339202>).
- CHIKUSA, Hideo, “Japanese Supreme Court - Its Institution and Background”, **SMU Law Review**, 52, 1999, s. 1719-1730.
- ÇELİK, Demirhan Burak, “Yargıya Refik Gür’in Penceresinden Bakmak: Yargı Eliyle Hukuk Üretimi Üzerine Bir Bilanço Denemesi”, **Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar**, Ed. Bertil Emrah Oder, Birinci Baskı, İstanbul: On İki levha Yay., Aralık 2013, s. 489-510.
- ÇELİK, Demirhan Burak, “16 Nisan Anayasa Değişikliği ve Yeni Hâkimler ve Savcılar Kurulu Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 73, S. 4, 2018, s. 1057-1094.

- DUVERGER, Maurice, "A New Political System Model: Semi-Presidential Government", **European Journal of Political Research**, C. 8, Amsterdam: Elsevier Scientific Publishing Company, 1980, s. 165-187.
- ERTAŞ, Türker, "Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin Yapısının ve Yargıçlarının Atanma Usulünün Yüksek Mahkeme Kararları Üzerindeki Etkileri: Yargıç Anthony Kennedy'nin Belirleyici Oya Sahip Olduğu Seçilmiş Çarpıcı Davalar Işığında Gözlem ve Değerlendirmeler", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 26, S. 2, Aralık 2020, s. 838-899.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, "Başkanlık Sistemi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 1, 2012, s. 39-60.
- GARRO, Alejandro M., "Judicial Review of Constitutionality in Argentina: Background Notes and Constitutional Provisions Notes and Constitutional Provisions", **Duquesne Law Review**, Volume 45, 2007, s. 409-421.
- GENİŞ, Ali Rıza, "Yargıtay'dan Haberler, Yeni Seçilenler, Emeklilik Nedeniyle Aramızdan Ayrılanlar", **Yargıtay Dergisi**, C. 14, S. 3, Temmuz 1988, s. 356-372.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde 'Adil Yargılama'", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 49, S. 1, 1994, s. 199-234.
- GÖNENÇ, Levent, "2011 Anayasa Yapım Sürecinde Yönteme İlişkin Bazı Sorunlar", **TEPAV Politika Notu**, Temmuz 2011, s. 1-6, (<https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/2213>), (erişim tarihi: 03.03.2024).
- GÖZLER, Kemal, "İngiltere'de Parlamento Neden ve Nasıl ortaya Çıktı? Mali Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme", **Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan**, c. I, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2009, s. 365-374, (<https://www.anayasa.gen.tr/mali-hukuk.htm>).
- GÖZLER, Kemal, "Elveda Anayasa Mahkemesi: İrfan Fidan Olayı", 23.01.2021, (https://www.anayasa.gen.tr/irfan-fidan-olayi.htm#_ftnref2), (erişim tarihi: 02.01.2024).
- GÖZLER, Kemal, "Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeleri Feshetme Yetkisi Var mı? (İstanbul Sözleşmesinin Feshi Hakkında 3718 Sayılı Cumhurbaşkan Kararı Üzerine Eleştiriler), 21.03.2021, (<https://www.anayasa.gen.tr/ua-sozlesme-fesih.htm>), (erişim tarihi: 10.04.2024).
- GÖZLER, Kemal, "İstanbul Sözleşmesinin Feshine İlişkin Danıştay Kararı Hakkında Eleştiriler (Danıştay Onuncu Dairesinin 28 Haziran 2021 tarih ve 2021/1747 Sayılı Kararı)", 28.06.2021, (<https://www.anayasa.gen.tr/danistay-istanbul-sozlesmesi.htm>), (erişim tarihi: 10.04.2024).
- GÖZTEPE, Ece, "Anayasa Yargısının Meşruluğu", **Demokratik Anayasa**, haz. Ece Göztepe, Aykut Çelebi, İstanbul: Metis Yay., 2012, s. 387-417.

GÖZTEPE, Ece, “Yeni-Kurumsalcı Teori Işığında Anayasa Mahkemesinin Normatif Düzenlemeler Yoluyla Dönüşümü”, **Anayasa Yargısı**, Cilt: 40, Sayı: 1, 2023, s. 253-270.

HÜRDOĞAN, İsmail Kadir, **Türkiye’de Anayasa Tartışmaları (1990-2010): Anayasa’nın Meşruiyet Sorunsalı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

KABOĞLU, İbrahim Ö., “Cumhurbaşkanı’nın İstanbul Sözleşmesi’ni feshetme yetkisi yok, karar yok hükmünde”, 20.03.2021, (<https://bit.ly/3UiZ1wf>), (erişim tarihi: 10.04.2024).

KALAYCIOĞLU, Ersin, “Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınavı”, **Başkanlık Sistemi**, Birinci Baskı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Nisan 2005, s. 13-29.

KANSU, Akasya, “Brezilya Anayasa Yargısı”, **Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.2, S. 1, Haziran 2014, s. 47-64.

KELSEN, Hans, “Anayasanın Yargısal Teminatı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, çev. Yasin Sönmez, C. 64, S. 3, 2015, s. 855-914.

KILIÇ, Haşim, “Türk Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri”, **Anayasa Yargısı**, C. 20, 2004, s. 80-94.

KURNAZ, A. Haluk, “Üye Seçimi ve Bireysel Başvuru ile Bazı Yetki ve Görevleri Açısından Anayasa Mahkemesi”, **Yasama Dergisi**, S. 2, Ankara: TBMM Basımevi, 2006, s. 92-122.

LIMBACH, Jutta, “The Concept of the Supremacy of the Constitution.” **The Modern Law Review**, vol. 64, no. 1, 2001, s. 1-10, (<https://www.jstor.org/stable/1097135>).

METİN, Yüksel, “Anayasal Demokrasi İçinde Anayasa Mahkemesinin Konumu”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, 2012, s. 89-130.

OCAKLI, Fatih Çağrı, “Anayasa Mahkemeleri”, **Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları**, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yay., Haziran 2022, s. 359-396.

O’DONNELL, Guillermo , “Delegative Democracy”, **Journal of Democracy**, C. 5, S. 1, 1994, s. 55-69.

ÖZAY, İl Han, “Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri”, **Anayasa Yargısı**, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yay., 1995, s. 45-49.

ÖZBUDUN, Ergun, “Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, **Başkanlık Sistemi**, Birinci Baskı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Nisan 2005, s. 105-111.

ÖZBUDUN, Ergun, ARSLAN, Zühtü vd., “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi (Getirdiği Yenilikler, Genel Gerekçe ve Madde Gerekçeleri ile Birlikte)”, **Legal Hukuk Dergisi**, C. 5, S. 58, 2007, s. 3177-3272.

ÖZDEN, Yekta Güngör, “Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuksal Konumu”, **Bahri Savcı’ya Armağan**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., 1988, s. 375-392.

TORUN, Fatih, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Fazlı Aslaner/Türkiye Kararı Bağlamında Tarafsız Mahkemede Yargılanma Hakkı”, **Anayasa Yargısı**, Cilt: 37, Sayı 1, Eylül 2020, s. 281-323.

TSUJI, Yuichiro, ““Constitutional Law Court In Japan”, **Tsukuba Journal Of Law And Politics**, 65, 2016, s. 73, (<https://ssrn.com/abstract=2987651>), (erişim tarihi: 18.02.2024).

TUNÇ, Hasan, “Anayasa Mahkemesinin Siyasî Yapısı”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 3, Ocak-Haziran 1990, s. 211-233.

TÜSİAD, “Yeni Anayasa İçin Öneriler”, **T.B.M.M. Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve TBMM'deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler ile Anayasa Komisyonu Metni**, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Mart 1992, s. 5-140.

SCHMITT, Carl, “Der Hüter der Verfassung”, **Archiv des öffentlichen Rechts**, Vol. 55 (N.F. 16), No. 2, 1929, s. 161-237, (<https://www.jstor.org/stable/44302054?seq=53>), (erişim tarihi: 14.03.2024).

Sosyal Demokrat Halkçı Parti, “Anayasa Değişiklik Önerileri”, **T.B.M.M. Başkanlığı'na Bazı Kurum ve Kuruluşlarca Verilmiş ve TBMM'deki Siyasi Partilerce Yapılmış Anayasa Değişikliğine İlişkin Hazırlık Çalışmaları ve Taslak Metinler ile Anayasa Komisyonu Metni**, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Mart 1992, s. 263-386.

ŞİRİN, Tolga, “2017 Anayasa Değişikliği'nin Yargı Bağımsızlığı Yönünden Değerlendirilmesi”, **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 6, S. 11, 2017, s. 85-116, (<https://bit.ly/49wHo1j>).

ULAŞ, Bülent, “Anayasa Mahkemesi Üyeliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. IX, S. 1-2, 2004, s. 315-347.

ULUSOY, Ali D., “İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmede hukuksal gerçekler”, 24.03.2021, (<https://bit.ly/3W0jSXA>), (erişim tarihi: 10.04.2024).

ANAYASALAR

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, (<https://www.archives.gov/founding-docs/constitution>), (erişim tarihi: 25.11.2023).

Andorra Anayasası, (<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>), (erişim tarihi: 26.11.2023).

Arjantin Anayasası, (<https://bit.ly/47QpxCc>), (erişim tarihi: 24.11.2023).

Arnavutluk Anayasası ve Anayasa Mahkemesinin Teşkilatı ve İşleyişine İlişkin Yasa, (<https://bit.ly/47St4zZ>), (erişim tarihi: 17.02.2024).

Avusturya Anayasası, (<https://bit.ly/47vbOAK>), (erişim tarihi: 26.11.2023).

Belçika Anayasası, (<https://bit.ly/46BR6xY>), (erişim tarihi: 21.11.2023).

Belçika Anayasa Mahkemesi Yasası, 6 Aralık 1989, (<https://www.const-court.be/en/court/basic-text#2-legislation-organique>), (erişim tarihi: 21.11.2023).

Brezilya Anayasası, (<https://bd.camara.leg.br/bd/handle/bdcamara/15261>), (erişim tarihi: 28.02.2024).

Bulgaristan Anayasası, (<https://www.parliament.bg/en/const>), (erişim tarihi: 24.11.2023).

Cezayir Anayasası, (<https://www.joradp.dz/HFR/Index.htm>), (erişim tarihi: 25.02.2024).

Çek Cumhuriyeti Anayasası ve Anayasa Mahkemesi Yasası, (<https://www.usoud.cz/en/legal-basis>), (erişim tarihi: 28.02.2024).

Fransız Anayasası, (<https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958>), (erişim tarihi: 22.02.2024).

Güney Afrika Anayasası, (<https://bit.ly/47RPSzC>), (erişim tarihi: 23.11.2023).

Güney Kore Anayasası, (https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=1), (erişim tarihi: 24.02.2024).

Güney Kore Anayasa Mahkemesi Yasası, (https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=60536&lang=ENG), (erişim tarihi: 24.02.2024).

Gürcistan Anayasası, (<https://bit.ly/3SjeooF>), (erişim tarihi: 24.02.2024).

Gürcistan Anayasa Mahkemesi Yasası, (<https://bit.ly/3PpRWzZ>), (erişim tarihi: 24.02.2024).

İrlanda Anayasası, (<https://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>), (erişim tarihi: 05.03.2024).

İspanya Anayasası, (<https://bit.ly/3GfORWf>), (erişim tarihi: 20.11.2023).

İsrail Temel Yasası, (<https://www.refworld.org/docid/3ae6b51d24.html>), (erişim tarihi: 20.11.2023).

İtalya Anayasası, (<https://www.senato.it/istituzione/la-costituzione>), (erişim tarihi: 16.11.2023).

Japonya Anayasası, (https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/174#je_ch4), (erişim tarihi: 05.03.2024).

Japonya Mahkemeler Yasası, (<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/1894/en>), (erişim tarihi: 05.03.2024).

Kazakistan Anayasası, (<https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912>), (erişim tarihi: 01.03.2024).

Kosova Anayasası, (<https://gjk-ks.org/tr/anayasa-mahkemesi/baza-ligjore/anayasa/>), (erişim tarihi: 23.11.2023).

Kosova Anayasa Mahkemesi Hakkında Yasa, (<https://gjk-ks.org/tr/anayasa-mahkemesi/baza-ligjore/aym-kanunu/#nav-id>), (erişim tarihi: 23.02.2024).

Lihtenştayn Anayasası, (<https://www.stgh.li/en>), (erişim tarihi: 20.11.2023).

Lüksemburg 27 Temmuz 1997 tarihli Anayasa Mahkemesinin Teşkilatı Hakkında Yasa, (<https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/1997/07/27/n6/consolide/20230703>), (erişim tarihi: 27.02.2024).

Malta Anayasası, (<https://legislation.mt/eli/const/eng>), (erişim tarihi: 11.11.2023).

Meksika Anayasası, (<https://bit.ly/4aQpfO3>), (erişim tarihi: 26.11.2023).

Monako Prensiği Anayasası, (<https://bit.ly/3Gje8iC>), (erişim tarihi: 26.02.2024).

Romanya Anayasası ve Romanya Anayasa Mahkemesinin Teşkilatı ve İşleyişi Yasası, (<https://www.ccr.ro/en/legal-basis/>), (erişim tarihi: 25.02.2024).

Sırbistan Anayasası, (<https://bit.ly/3TpdS7z>), (erişim tarihi: 18.02.2024).

Slovakya Anayasası, (<https://www.ustavnysud.sk/ustava-slovenskej-republiky>), (erişim tarihi: 14.11.2023).

Spanish Organic Law 2/1979, (<https://bit.ly/3VrEbWn>), (erişim tarihi: 19.02.2024).

Şili Anayasası, (<https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=242302>), (erişim tarihi: 22.11.2023).

Ukrayna Anayasası, (<https://ccu.gov.ua/en/storinka/legal-acts>), (erişim tarihi: 23.02.2024).

RESMÎ YAYINLAR

30.01.1985 tarih 18651 sayılı Resmî Gazete.

12.09.1986 tarih 19219 sayılı Resmî Gazete.

18.03.1988 tarih 19758 sayılı Resmî Gazete.

28.09.1988 tarih 19943 sayılı Resmî Gazete.

27.10.1990 tarih 20678 sayılı Resmî Gazete.

26.11.1990 tarih 20707 sayılı Resmî Gazete.

10.09.1992 tarih 21341 sayılı Resmî Gazete.

25.02.1993 tarih 21507 sayılı Resmî Gazete.

12.10.1993 tarih 21726 sayılı Resmî Gazete.

12.01.1995 tarih 22169 sayılı Resmî Gazete.

20.12.1995 tarih 22499 sayılı Resmî Gazete.

22.12.1998 tarih 23561 sayılı Resmî Gazete.

03.12.1999 tarih 23895 sayılı Resmî Gazete.

10.08.2001 tarih 24489 sayılı Resmî Gazete.

05.02.2003 tarih 25015 sayılı Resmî Gazete.

16.07.2003 tarih 25170 sayılı Resmî Gazete.

22.08.2003 tarih 25207 sayılı Resmî Gazete.

20.07.2005 tarih 25881 sayılı Resmî Gazete.

28.06.2007 tarih 26566 sayılı Resmî Gazete.

30.03.2010 tarih 27537 sayılı Resmî Gazete.

10.04.2010 tarih 27548 sayılı Resmî Gazete.

11.03.2011 tarih 27871 sayılı Resmî Gazete.

30.01.2012 tarih 28189 sayılı Resmî Gazete.

17.04.2012 tarih 28267 sayılı Resmî Gazete.

09.03.2013 tarih 28582 sayılı Resmî Gazete.

18.02.2014 tarih 28945 sayılı Resmî Gazete.

19.12.2014 tarih 29210 sayılı Resmî Gazete – Mükerrer.

26.08.2016 tarih 29813 sayılı Resmî Gazete.

25.01.2019 tarih 30666 sayılı Resmî Gazete.

06.07.2019 tarih 30823 sayılı Resmî Gazete.

28.11.2020 tarih 31318 sayılı Resmî Gazete.

23.01.2021 tarih 31373 sayılı Resmî Gazete.

30.06.2022 tarih 31882 sayılı Resmî Gazete.

08.10.2022 tarih 31977 sayılı Resmî Gazete.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 113. Birleşim, C. 67, Toplantı 10, 12.09.1971.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 63. Birleşim, C. 4, Toplantı 1, 22.05.1962.

TBMM, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 8. Birleşim, C. 21, Toplantı 4, 16.11.1976.

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi, Anayasa Mahkemesi'nin iki yeni üyesi ant içti.", 25.10.1986, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1986/10/25/7>), (erişim tarihi: 26.11.2023).

Cumhuriyet Gazetesi, “Samia Akbulut’un adaylığına tepki”, 24.10.1990, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1990/10/24/14>), (erişim tarihi: 02.12.2023).

Cumhuriyet Gazetesi, “Anayasa Mahkemesi yedek üyeliği Samia Akbulut görevine başlıyor”, 08.11.1990, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1990/11/8/11>), (erişim tarihi: 02.12.2023).

Cumhuriyet Gazetesi, “Üyelik atamasında gözler Özal’da: Anayasa Mahkemesi için üç aday var”, 24.11.1990, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1990-11-24>), (erişim tarihi: 02.12.2023).

Cumhuriyet Gazetesi, “Özal YÖK kontenjanına Prof. Sacit Adalı’yı seçti”, 26.02.1993, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1993/2/26/4>), (erişim tarihi: 02.12.2023).

Cumhuriyet Gazetesi, “Hülle yoluyla atama”, 31.03.2010, (<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/2010/3/31/1>), (erişim tarihi: 22.12.2023).

Cumhuriyet Gazetesi, “Yüksek mahkemeye atama oyunu”, 31.03.2010.

Cumhuriyet Gazetesi, “Eğer onur ve ayıp biliyorsa derhal çekilsin”, 01.04.2010.

Cumhuriyet Gazetesi, “Yarsav Başkanı Tarhan, Gül’ün Anayasa Mahkemesi’ne yaptığı atamayı eleştirdi: Dolanma kültürünün sonucu”, 01.04.2010.

Cumhuriyet Gazetesi, “Tartışılacak adaylar”, 09.04.2010.

Cumhuriyet Gazetesi, “TBMM Genel Kurulunda, Anayasa Mahkemesi üyeliğine eski İçişleri Bakan Yardımcısı Muhterem İnce seçildi”, 05.10.2022, (<https://bit.ly/3NJbgja>), (erişim tarihi: 02.01.2024).

ÇELİK, Özlem Akarsu, “Mutlaki cumhurbaşkanlığı geliyor”, 26.12.2016, (<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/12/26/mutlaki-cumhurbaskanligi-geliyor>), (erişim tarihi: 14.03.2024).

Dünya Gazetesi, “Gökcan, Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçildi”, 18.03.2014, (<https://bit.ly/41zZiOe>), (erişim tarihi: 26.12.2023).

Habertürk, “Erdoğan’dan Anayasa Mahkemesi’ne atama”, 18.12.2014, (<https://bit.ly/3S1b6Gm>), (erişim tarihi: 02.01.2024).

Habertürk, “Eski Sayıştay Başkanı Recai Akyel Cumhurbaşkanı Başdanışmanı oldu”, 18.08.2016, (<https://bit.ly/3tJ8fIA>), (erişim tarihi: 02.01.2024).

Hürriyet Gazetesi, “Anayasa Mahkemesi’ne tarikatçı üye iddiası”, 24.11.1990.

Hürriyet Gazetesi, “Çalışkan, dürüst ama biraz sert mizaçlı”, 27.04.2000, (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/caliskan-durust-ama-biraz-sert-mizacli-39150259>), (erişim tarihi: 26.11.2023).

Hürriyet Gazetesi, “Sezer’in sınıf arkadaşı mahkemenin yeni üyesi”, 11.09.2001, (<https://bit.ly/3RG1K4Y>), (erişim tarihi: 14.12.2023).

Hürriyet Gazetesi, “Alışılmadık istifa”, 20.07.2003, (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/alisilmadik-istifa-160334>), (erişim tarihi: 07.12.2023).

Hürriyet Gazetesi, “Danıştay’dan Anayasa Mahkemesi’ne üç kadın aday”, 18.06.2007, (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/danistaydan-anayasa-mahkemesine-uc-kadin-aday-6733506>), (erişim tarihi: 07.12.2023).

KARADAĞ, Kemal, “Yargıtay’da Anayasa Mahkemesi üyeliği için seçim yapıldı”, *Anadolu Ajansı*, 17.12.2020, (<https://bit.ly/3tsLAAs>), (erişim tarihi: 02.01.2024).

KARAPINAR, Türker, “Sezer avarı”, **Milliyet Gazetesi**, 21.07.2005.

KARAPINAR, Türker, “Kaleli: 11 yıldır siyasetle ilgim yok”, **Milliyet Gazetesi**, 22.07.2005.

Milliyet Gazetesi, “Özal, Bayan Akbulut’u seçti”, 27.10.1990.

Milliyet Gazetesi, “Sayıştay’da hassas denge”, 27.11.1990.

Milliyet Gazetesi, “Özok, Anayasa Mahkemesi Üyeliği’nden çekildi”, 19.07.2003, (<https://www.milliyet.com.tr/gundem/ozok-anayasa-mahkemesi-uyeliginden-cekildi-5165924>), (erişim tarihi: 07.12.2023).

Milliyet Gazetesi, “Başkanı Emekli Olan Yüksek Mahkemede Kadın Sayısı Eksilmedi: Perketiş 7 yıl görevde”, 29.06.2007.

NTV, “Tunga, Anayasa Mahkemesi üyesi”, 09.08.2001, (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/99052.asp>), (erişim tarihi: 14.12.2023).

Odatv, “Serruh Kaleli’den adaylık açıklaması”, 19.03.2015, (<https://bit.ly/3uNCgr4>), (erişim tarihi: 07.12.2023).

Sözcü Gazetesi, “AYM’nin kritik dersane kararında ‘Gül’ darbesi!”, 16.07.2015, (<https://bit.ly/3TEbN9H>), (erişim tarihi: 26.12.2023).

Yenişafak Gazetesi, “Fulya Kantarcıoğlu’nun üyeliği de tartışmalı...”, 01.07.2010, (<https://www.yenisafak.com/yerel/fulya-kantarcioglunun-uyeligide-tartismali-265777>), (erişim tarihi: 03.12.2023).

İNTERNET KAYNAKLARI

ADADAĞ, Özen Ülgen, “Hukuk Devletinde Yargı: Anayasa Mahkemesi”, **Neden Parlamenter Sistem? Hangi Parlamenter Sistem?**, İstanbul Barosu, 12.10.2019, (<https://bit.ly/3TPpfrb>), dk. 03:45-33:10, (erişim tarihi: 24.02.2024).

Ahmet Necdet Sezer’in Anayasa Mahkemesi’nin 38. Kuruluş Yıl Dönümü Konuşması, 25.04.2000, (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/ahmet-necdetsazer/>), (erişim tarihi: 05.12.2023).

“Anayasa Mahkemesi Üyeleri Alparslan Altan ve Erdal Tercan’ın Meslekten Çıkarılmasına İlişkin Gerekeçeli Kararın Basın Duyurusu”, 09.08.2016, (<https://bit.ly/3GUDzHC>), (erişim tarihi: 22.12.2023).

Andorra Eş Prensleri, (<https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/andorre/presentation-d-andorre/>), (erişim tarihi: 22.10.2023).

Constitutional Court of the Republic of Bulgaria, “Composition”, (<https://www.constcourt.bg/en/composition>), (erişim tarihi: 26.02.2024).

Constitutional Court of the Slovak Republic, Organization of the Court, (<https://www.ustavnysud.sk/en/home/constitutional-court/organization>), (erişim tarihi: 24.02.2024).

Constitutional Court of South Africa, “How Judges Are Appointed”, (<https://bit.ly/49YITaM>), (erişim tarihi: 22.02.2024).

“Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi”, 28.11.2022, (<https://bit.ly/4259vTr>), (erişim tarihi: 05.01.2024).

Israeli Government, “Selection and Appointment of Judges and Senior Registrars”, 18.01.2021, (https://www.gov.il/en/departments/general/judges_nominations), (erişim tarihi: 25.02.2024).

JCCJ, (https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Constitutional_Justice), (erişim tarihi: 06.01.2024).

Judicial Service Commission Republic Of South Africa, “Summary and Explanation Of The Criteria and Guidelines Used by the Judicial Service Commission When Considering Candidates for Judicial Appointment”, s. 3-5, (<https://bit.ly/43s6Ljp>), (erişim tarihi: 24.02.2024).

Judiciary Malta, “Judges”, (<https://judiciary.mt/en/judges/>), (erişim tarihi: 24.03.2024).

Monaco Gouvernement Princier, “The Supreme Court”, (<https://en.gouv.mc/Government-Institutions/Institutions/Justice/The-Supreme-court>), (erişim tarihi: 23.02.2024).

Office of the Commissioner for Federal Judicial Affairs Canada, “Frequently Asked Questions”, (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/questions-eng.html>), (erişim tarihi: 25.02.2024).

Office of the Commissioner for Federal Judicial Affairs Canada, “Qualifications and Assessment Criteria”, (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/qualifications-eng.html>), (erişim tarihi: 25.02.2024).

Office of the Commissioner for Federal Judicial Affairs Canada, “The Independent Advisory Board for Supreme Court of Canada Judicial Appointments”, (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/establishment-creation-eng.html>), (erişim tarihi: 25.02.2024).

Spain General Council of the Judiciary, “Composition”, (<https://www.poderjudicial.es/cgpj/en/Judiciary/General-Council-of-the-Judiciary/Institutional-information/Composition/>), (erişim tarihi: 19.02.2024).

Supreme Court of Canada Appointment Process – 2023 (Appointment of The Honourable Mary Moreau), (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/index-eng.html>), (erişim tarihi: 28.02.2024).

Supreme Court of Japan, “Courts in Japan”, s. 2, (<https://bit.ly/4ckKCru>), (erişim tarihi: 16.02.2024).

The Supreme Court of Ireland, “Appointment and Tenure of Judges of the Supreme Court”, (<https://bit.ly/3IKzqXi>), (erişim tarihi: 20.02.2024).

The Imperial Household Agency, “Activities of Their Majesties the Emperor and Empress”, (<https://www.kunaicho.go.jp/e-about/activity/activity02.html>), (erişim tarihi: 15.04.2024).

The Independent Advisory Board for Supreme Court of Canada Judicial Appointments, (<https://www.fja-cmf.gc.ca/scc-csc/2023/establishment-creation-eng.html>), (erişim tarihi: 11.11.2023).

Tribunal Constitucional d’Andorra, “Composició del Tribunal Constitucional”, (<https://www.tribunalconstitucional.ad/presentacio-i-composicio-del-tribunal-constitucional>), (erişim tarihi: 26.02.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Anayasa Mahkemesi Asıl Üyeliği hk.”, 02.12.1999, (<https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-suleyman-demirel/1717/3744/anayasa-mahkemesi-asil-uyeligi-hk>), (erişim tarihi: 03.12.2023).

USA Supreme Court of the United States, “About the Court”, (https://www.supremecourt.gov/about/faq_general.aspx), (erişim tarihi: 26.02.2024).

Venice Commission, “Constitutional Court of the Republic of Bulgaria”, **3rd Congress of the World Conference on Constitutional Justice ‘Constitutional Justice and Social Integration’**, 2014, (<https://bit.ly/3PtgmRo>), (erişim tarihi: 26.02.2024).

Venice Commission, “Opinion on the Amendments to the Constitution Adopted by the Grand National Assembly on 21 January 2017 and to be Submitted to a National Referendum on April 2017”, 13.03.2017, ([https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)005-e)), (erişim tarihi: 17.03.2024).

Venice Commission, “The Composition of Constitutional Courts - Science and Technique of Democracy”, No. 20, December 1997, s. 6, ([https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD\(1997\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD(1997)020-e)), (erişim tarihi: 24.09.2023).

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Dide Şeniz Uğur
Tez Başlığı : Anayasa Yargıçlarının Belirlenmesinde Yürütme
Organının Rolü
Savunma Tarihi : 03/05/2024
Danışman : Doç. Dr. Özen Ülgen Adadağ

JÜRİ ÜYELERİ:

Unvan, Ad-Soyadı

İmza

Prof. Dr. Demirhan Burak Çelik

Prof. Dr. Didem Yılmaz

Doç. Dr. Özen Ülgen Adadağ